

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

**BATI TRAKYA MÜSLÜMAN TÜRK AZINLIĞIN
DİN VE EĞİTİM SORUNLARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mouchammet NTOUKIANTZI

BURSA – 2022

T.C.

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**BATI TRAKYA MÜSLÜMAN TÜRK AZINLIĞIN
DİN VE EĞİTİM SORUNLARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mouchammet NTOUKIANTZI

Danışman

Prof. Dr. İsmail SAĞLAM

BURSA – 2022

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı'nda **702021063** numaralı **Mouchammet NTOUKIANTZI'** nin hazırladığı “**Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığın Din ve Eğitim Sorunları**” konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 09 Aralık Cuma günü 11.00 – 12.30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı/~~başarısız~~) olduğuna (oybirliği/~~oy çokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav
Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. İsmail SAĞLAM
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Salih PAY
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Mehmet BAHÇEKAPILI
Yalova Üniversitesi

09/12/2022

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı / Konusu: **Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığın Din ve Eğitim**

Sorunları

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 162 sayfalık kısmına ilişkin, 10/11/2022 tarihinde şahsım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %12'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- Kaynakça hariç
- Alıntılar hariç/dahil
- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları dahil

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Mouchammet NTOUKIANTZI

Öğrenci No: 702021063

Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Programı: Din Eğitimi

Statüsü: Yüksek Lisans

Danışman

Prof. Dr. İsmail SAĞLAM

Tarih: 10/11/2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığın Din ve Eğitim Sorunları**” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

10/11/2022

Adı Soyadı : Mouchammet NTOUKIANTZI

Öğrenci No : 702021063

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Programı : Din Eğitimi

Statüsü : Y. Lisans Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Mouchammet NTOUKIANTZI
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Din Eğitimi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xii+148
Mezuniyet Tarihi : .../.../2022
Tez Danışmanı : Prof. Dr. İsmail SAĞLAM

BATI TRAKYA MÜSLÜMAN

TÜRK AZINLIĞIN DİN VE EĞİTİM SORUNLARI

Tez çalışmasında, Yunanistan'da yaşayan Müslüman Türk Azınlığının din eğitimi faaliyetlerini yürüten örgün ve yaygın eğitim kurumlarının durumu ve sorunları konu edinilmiştir. Çalışmada, azınlığın örgün eğitim tarihi ve güncel durumu, yaygın din eğitiminde Kur'an kursu programları, amaç ve hedefleri hakkında bilgilere yer verilmiş ve azınlık eğitim sorunlarının tespiti gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Batı Trakya'da anaokul sorunu, azınlık ilkokullarının kapatılması, orta ve lise öğretim kurumlarının yetersizliği sebebiyle eğitim konusunda birtakım problemler vardır. Azınlık toplumunun Müftülük sorunu, din eğitimi imkânlarının örgün eğitimdeki eksikliği ve yaygın eğitim destekli ilerleyişi, devlet tarafından atamaları kabul etmeyen azınlığın desteklediği seçilmiş müftülük kurumlarının yapısı ve toplumun tamamına hitap eden din eğitimi faaliyetlerine yer verilmiştir. Devletin azınlığa ait atlaşmalardan doğan özerk eğitim hakkının iadesi, azınlığın kendi okullarını kurarak, yönetim ve denetiminin azınlığa bırakılması, güncel eğitim sorunlarının Batı Trakya'nın etnografyasına uygun bir metotla çözülmesi adına talep ve istekleri ele alınmıştır. Sorunların çözümü konusunda eğitim politikasının temelinde yer alan milli kimlik inkârı, ekonomik darboğazlık, vakıf sorunu, dini özgürlükler konusundaki kısıtlamalar irdelenmiştir. Azınlık toplumunun bilinçlenmesi, sorunlar konusunda farkındalık yaratma ve eğitim desteği sunan sivil toplum örgütlerinin durumu kapsamında, azınlığın en temel sorunlarından hareketle atılan adımların eğitim yapısının şekillenmesi ve tanınması açısından üstünde durulmuş ve eğitim sorunlarının ortaya konulması bakımından önem arz eden bir çalışma olduğu ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler:

Batı Trakya, Müslüman Türk Azınlık, Tarih, Din Eğitimi, Azınlık Okulları, Medreseler, Seçilmiş Müftülükler, Kur'an Kursları.

ABSTRACT

Name and Surname: Mouchammet NTOUKIANTZI
University : Bursa Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Philosapy And Religious Sciences
Branch : Religion Education
Degree Awarded : Master
Page Number : xii+148
Degree Date :/.../2022
Supervisor : Prof. Dr. İsmail SAĞLAM

RELIGION AND EDUCATIONAL PROBLEMS OF MUSLIM TURKISH MINORITY IN WESTERN THRACE

In the thesis study, the situation and difficulties of formal and non-formal education institutions that carry out religious education activities of the Muslim Turkish Minority living in Greece are discussed. In this study, information about the history and status of the minority's formal education, the Qur'an course programs in non-formal religious education, and the aims of this program were given, and in addition, the educational problems of the minority were tried to be identified.

There are some problems in education in Western Thrace due to the problem of kindergarten, the closure of minority primary schools, and the inadequacy of secondary and high school education institutions. The problem of the Muslim cleric (Mufti) of the minority society, the lack of religious education opportunities in formal education and the progress supported by non-formal education, the structure of elected mufti institutions supported by the minority who do not accept appointments by the state, and religious education activities that appeal to the whole community are included. The demands and wishes of the state for the return of the minority's right to autonomous education arising from the treaties, the establishment of the minority's own schools, leaving the management and control to the minority, and solving the current education problems with a method suitable for the ethnography of Western Thrace have been discussed. The denial of national identity, the economic bottleneck, the problem of foundations, and restrictions on religious freedoms, which are at the core of the education policy, have been examined in the solution of the problems. It is an important study in terms of the awareness of the minority society, raising awareness about its problems, and the situation of non-governmental organizations that provide educational support, in terms of shaping and recognizing the educational structure of the steps taken based on the most basic problems of the minority, and in terms of revealing educational problems.

Key Words:

Western Thrace, Muslim Turkish Minority, History, Religious Education, Minority Schools, Madrasahs, Selected Mufti, Qur'an Courses.

ÖNSÖZ

Osmanlıların Balkan fetihlerinde önemli bir geçit olan Batı Trakya, fethedilişinden yaklaşık beş buçuk asır sonra Yunanistan hakimiyetine girmiştir. 14 Kasım 1913 Atina, 10 Ağustos 1920 Sevr ve 24 Temmuz 1923 Lozan antlaşmaları ile temel hakları güvence altına alınarak azınlık statüsü verilen BTMTA (Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı), Yunanistan'daki diğer vatandaşlarla aynı haklara sahip olması sağlanmıştır. İmzalanan uluslararası antlaşmalar ve Türkiye-Yunanistan devletleri arasındaki protokollere rağmen, günümüze kadar azınlık toplumu dini özgürlükler ve eğitim özerkliği alanında kısıtlamalara maruz bırakılmıştır. BTMTA, Yunanistan devletine hiçbir zaman isyan etmemiş, devletin Anayasa ve kurallarına bağlı kalarak antlaşmalardan doğan haklarını talep etmiştir. Ancak devletin azınlığa karşı politik bakış açısı, azınlığın devlete güvenini azaltmıştır.

BTMTA'nın din eğitimi, örgün eğitimdeki eksikliği sebebiyle, seçilmiş müftülük kurumları aracılığıyla yaygın eğitim şeklinde devam etmektedir. Bu kapsamda farkındalık yaratma, BTMTA'ya dini özgürlük ve eğitim kısıtlamaları hakkında bilgiler vermek, akademik anlamda sorunların tarihi süreç ve güncel durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde BTMTA'nın tarihi; dini, kültürel, hukuki, ekonomik yapısı ve Osmanlı'dan günümüze yer alan eğitim kurumlarının tarihine değinilerek, araştırma probleminin tarihi arka planı hatırlatılmıştır. İkinci bölümünde, örgün eğitim yapısının güncel durumu, yaygın eğitim durumu ve seçilmiş müftülüklerin din eğitimi faaliyetleri ortaya konularak incelenmiştir. Son bölümde ise azınlık toplumunun etnik kimlik inkârı, vakıf sorunu, dini özgürlüklerin kısıtlanması, STK'lerin eğitime katkıları, azınlık eğitiminin çözüm ve talepleri, müftülük sorunundan hareketle cami, din görevlileri ve Kur'an kursları konusunda yaşanan sorunlar ele alınarak değinilmiştir.

Araştırmam boyunca her aşamada bilgi, birikim ve tecrübelerinden istifade ettiğim, yardımlarını benden hiçbir zaman esirgemeyen, çalışmamın zeminini oluşturmamda rehberlik eden değerli danışman hocam Prof. Dr. İsmail SAĞLAM'a en kalbi teşekkürlerimi sunuyorum. Araştırmamı tamamlamak adına bilgi ve kaynaklarına danıştığım İskeçe ve Gümölcine Seçilmiş Müftülüğü'ne, Batı Trakya Türk

Öğretmenler Birliği'ne, Ketenlik ve Şahin Kur'an kursu hocalarına teşekkürü bir borç bilirim. Eğitim hayatım boyunca desteğini esirgemeyen babam ve rahmetli anneme minnettarım. Türkiye'deki öğrenimimde eğitim ve burs desteği sunan TDV ve YTB'ye, Bursa'da bizlere rehberlik eden Ebubekir ARMAĞAN Ağabeyime, tezimi okuyarak bazı düzeltmelere yardımcı olan Abdullah KARA ALİ ALİ'ye ve Levent İMAM'a teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	3
3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	3
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	4
5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

BATI TRAKYA MÜSLÜMAN TÜRK AZINLIĞIN TARİHİ

1. BATI TRAKYA'NIN KISA TARİHİ	8
1.1. Osmanlı Dönemi	9
1.2. Yunanistan Dönemi	12
2. BATI TRAKYA'NIN COĞRAFİ KONUMU	14
2.1 Batı Trakya'nın Nüfus Dağılımı ve Şehirleri.....	15
2.2. Batı Trakya'nın Dini ve Kültürel Yapısı.....	19
3. BATI TRAKYA'NIN HUKUKİ VE SOSYO-EKONOMİK YAPISI.....	21
3.1. Atina Barış Antlaşması (14 Kasım 1913).....	22
3.2. Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923)	23
3.3 Batı Trakya'nın Ekonomik Durumu.....	23
4. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BATI TRAKYADAKİ EĞİTİM KURUMLARI..	24
4.1 Batı Trakya'daki Osmanlı Dönemi Eğitim Kurumları.....	24
4.2 Yunanistan Dönemi Eğitim Kurumları.....	29

İKİNCİ BÖLÜM
BATI TRAKYA MÜSLÜMAN TÜRK AZINLIĞININ ÖRGÜN VE YAYGIN
EĞİTİMİ

1. ÖRGÜN EĞİTİM YAPISI VE AZINLIK OKULLARININ MEVCUT DURUMU	33
1.1. Anaokulları	34
1.2. Azınlık İlkokulları.....	35
1.2.1. Azınlık İlkokullarında Okutulan Dersler.....	36
1.2.2. Azınlık İlkokullarında DKAB Dersi ve Okutulan Kitaplar.....	37
1.3. Azınlık Ortaokul ve Liseleri	38
1.3.1. Gümülcine Celal Bayar Ortaokul ve Lisesi.....	38
1.3.2. İskeçe Muzaffer Salihoglu Azınlık Ortaokul ve Lisesi.....	39
1.3.3. Azınlık Ortaokul ve Liselerinde DKAB Dersi ve Okutulan Kitaplar	41
2. MEDRESELER.....	43
2.1. Gümülcine Medrese-i Hayriye	43
2.2. İskeçe Medresesi (Eski Şahin Medresesi).....	43
2.3. Medreselerde Okutulan Dersler ve Dini Eğitim.....	44
3. YAYGIN EĞİTİM YAPISI VE MÜFTÜLÜK KURUMU.....	45
3.1. Müftülüklerin Hukuki Yapısı	46
3.2. İskeçe Seçilmiş Müftülüğü.....	48
3.2.1. İskeçe Seçilmiş Müftülüğü Eğitim Programları	49
3.2.2. Kur'an Kursları	51
3.2.2.1. Balkan Bölgesi	55
3.2.2.1.1. Ketenlik Kur'an Kursu.....	55
3.2.2.1.2. Şahin Kur'an Kursu.....	56
3.2.2.2. Merkez, Orta Kol, Yaka ve Ova Bölgeleri	58
3.3. Gümülcine Seçilmiş Müftülüğü.....	59
3.3.1. Gümülcine Seçilmiş Müftülüğü Eğitim Programları	59
3.3.2. Kur'an Kursları	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BATI TRAKYA MÜSLÜMAN TÜRK AZINLIĞININ SORUNLARI

1. MÜSLÜMAN TÜRK AZINLIK TOPLUMUNUN TEMEL SORUNLARI.....	65
1.1. Etnik Kimlik Sorunu	65
1.2. Batı Trakya’da Cemaat-ı İslamiye ve Vakıf Sorunu.....	68
1.3. Dini Özgürlükler Alanındaki Kısıtlamalar	71
1.4. Azınlık Eğitimini Etkileyen Ekonomik Geri Kalmışlık.....	74
1.5 Sivil Toplum Örgütlerinin Eğitime Katkıları ve Sorunları	75
1.5.1 İskeçe Türk Birliği (İTB).....	76
1.5.2 Gümölcine Türk Geçer Birliği (GTB)	77
1.5.3 Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği (BTTÖB)	78
1.5.4 Yüksek Tahsilliler Derneği (YTD).....	79
1.5.5 Batı Trakya Kültür ve Eğitim Şirketi (BAKEŞ).....	80
2. AZINLIK OKULLARININ HUKUKİ HAKLARI VE İHLALLERİ.....	81
3. AZINLIĞIN EĞİTİM SORUNU VE TALEPLERİ	83
3.1 Anaokulu Sorunu.....	84
3.2. Azınlık İlkokullarının Sorunları.....	87
3.3. Azınlık Ortaokul ve Liselerinin Sorunları	88
3.4. Azınlık Okullarının DKAB Kitap Sorunu ve Talepleri	89
3.5. Batı Trakya’daki Medrese Eğitiminin Problemleri.....	92
3.6. Selanik Özel Pedagoji Akademisinin Günümüze Yansıyan Problemi	93
4. ATANMIŞ VE SEÇİLMİŞ MÜFTÜLÜK SORUNU	96
4.1 240 İmam Yasası	100
4.2 Başlangıcından Günümüze Kur’an Kurslarındaki Sorunlar	102
SONUÇ.....	107
KAYNAKÇA	114
EKLER.....	126

TABLÖLAR

Tablo 1 Yunanistan Örgün Eğitim Sisteminde Öğrencilerin Yaş ve Sınıf Durumu	33
Tablo 2 2020-2021 Eğitim-Öğretim Yıllı Muzaffer Salihoğlu Azınlık Ortaokul ve Lisesi Öğrenci Durumu.....	41
Tablo 3 BTMTA'nın Osmanlı Devleti Sonrası İskeçe Seçilmiş Müftüleri	49
Tablo 4 2021-2022 Yıllı İskeçe Seçilmiş Müftülüğüne Bağlı Cami, Kur'an Kursları, Din Görevlileri ve Öğrenci Durumu	51
Tablo 5 Batı Trakya'da Kur'an Kurslarına Devam Eden Öğrencilerin Yaş ve Sınıf Durumu	54
Tablo 6 Kuruluşundan Dört Yıl Sonra Kayda Geçen Ketenlik Kur'an Kursunun Yıllar İçerisindeki Öğrenci Sayı Durumu	56
Tablo 7 BTMTA'nın Osmanlı Devleti Sonrası Gümölcine Seçilmiş Müftüleri.....	59
Tablo 8 2021-2022 Yıllı Gümölcine Seçilmiş Müftülüğüne Bağlı Cami, Din Görevlileri ve Öğrenci Durumu.	61

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

BAKEŞ: Batı Trakya Kültür ve Eğitim Şirketi

BTMTA: Batı Trakya Müslüman Türk Azınlık

BTTADK: Batı Trakya Türk Azınlığı Danışma Kurulu

BTTÖB: Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği

BTAYTD: Batı Trakya Azınlığı Yüksek Tahsilliler Derneği

BTTDD: Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği

DEB: Dostluk Eşitlik ve Barış Partisi

DİA: TDV İslâm Ansiklopedisi

İTB: İskeçe Türk Birliği

GTGB: Gümülcine Türk Gençler Birliği

GSMH: Gayrisafi Millî Hasıla

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyet

MÖ: Milattan Önce

MS: Milattan Sonra

SÖPA: Selanik Özel Pedagoji Akademisi

ΦEK: Yunanistan Resmi Gazetesi

YEDİB: Yunanistan Eğitim ve Din İşleri Bakanlığı

yay.: Yayınları

bkz.: Bakınız

mad.: Madde

yy.: Yüzyıl

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA'NIN PROBLEMİ

Batı Trakya bölgesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş yılları sonrası Balkan fethine kapı aralayan bir konuma sahip olması ve bölgenin beş buçuk asır boyunca Osmanlı hâkimiyeti altında kalmış olması son derece önemlidir. Zira bölge halkı, Osmanlı sonrası, bir asra yakın yaşadıkları baskı, sorun ve sıkıntılara rağmen dini ve milli kimliğine bağlı kalarak örf, adet ve geleneklerini ayakta tutmaya çalışan Türk Müslüman toplumunu teşkil etmektedir. Özellikle Yunanistan ve Türkiye devletleri arasında imzalanan mübadele antlaşması dışında tutulan İstanbul Rumları ve Batı Trakya Müslüman Türklerine azınlık statüsü verilerek kimlikleri, milli, dini ve kültürel değerleri, Atina ve Lozan antlaşmaları ile uluslararası güvence altına alınmış olması azınlık toplumu adına önemli bir değer taşımaktadır.

BTMTA, Yunanistan döneminde birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunların başında yer alan eğitim özerkliği konusunda birtakım kısıtlamalar bulunmaktadır. Azınlık, dini özgürlükler alanında zaman zaman sorunlar yaşamaya mahkûm edilmiştir. Yunanistan'ın asimilasyon politikalarına karşı direnerek, kimlik ve dini değerlerine sahip çıkmış ve haklı mücadelesini sürdürmüştür.

BTMTA'nın eğitimi, Osmanlı eğitim sistemine bağlı, Yunanistan devlet idaresine girdikten kısa bir süre daha devam etmiştir. Yeniden sistemleştirilen eğitim yapısı kısa bir süre sorunsuz ilerlemiştir. Ancak Kıbrıs sorunu, Albaylar cuntasının başa geçmesi ve gelişen siyasi olaylar nedeniyle devlet, azınlık toplumuna karşı dayatma ve hukuk dışı bir tutum sergilemiştir. Zaman içerisinde okulların yapımına izin vermemiş, Türkçe dili ders saatlerini kısıtlamış, azınlık okullarındaki öğrenci sayısının azalmış olmasını bahane ederek kapatmıştır. Yıllar içinde azınlık ilkokul sayısı yarı yarıya düşürülmüş, eğitim sisteminin içi boşaltılmış, ikili dil eğitimi alan azınlık öğrencileri her iki dilden uzak, eğitim kalitesi düşük bir tablo ile karşı karşıya kalmış ve çocukların eğitimi olumsuz yönde etkilenmiştir.

Yaygın eğitim programları kapsamında, din eğitimlerini elde etme imkânı sağlayan, Müftülük çatısı altında yer alan seçilmiş ve atanmış müftü sorunundan hareketle, cami yapım ve tadilat izinlerinin verilmemesi, Kur'an kurslarında gönüllü memurlara

cezalar kesilmesi ve kursların kapatılmaya zorlanması, azınlık eğitimindeki sorunların artmasına sebep olmuştur.

Yunanistan, uyguladığı politika gereği BTMTA'nın kendi gelenek, örf ve adetlerinden uzaklaştırmak adına önemli adımlar atmıştır. Bu durum azınlığın geçmiş yıllarda son derece içe kapanık bir toplum olmasına sebebiyet vermiştir. Bugüne bakıldığında azınlık toplumu yaşanan zorluk ve sıkıntılara karşı gayret sarf eden yeni bir yapı oluşumuna başlamış, sorun ve sebepleri tespit çalışmaları yanında, özellikle eğitim alanında bazı sivil toplum örgütleri kurmuştur.

Bu çalışmanın ana problemi BTMTA'nın örgün ve yaygın eğitim kurumlarında geçmişten günümüze yaşadığı ve yaşamaya devam ettiği sorunları belirtmek ve önerilerde bulunmaktır.

BTMTA'nın din ve vicdan özgürlüğünün kısıtlanması ve eğitim sorunlarının cevaplanabilmesi için, araştırma probleminin tarihi arka planı hatırlatılarak, güncel sorunların tespiti doğrultusunda alt kısımda yer alacak sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın alt problemlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Osmanlı'nın son dönemleri ile günümüze kadar gelinen tarihi serüvende yer alan eğitim kurumları nelerdir?
2. Yunanistan'da yaşayan Müslüman Türklerin azınlık statüsüne sahip olması, topluluğun tarihi, dini, sosyo-ekonomik ve hukuki boyutlarının durumu nelerdir?
3. Yunanistan, antlaşmalar çerçevesinde hukuki bir dayanağa sahip, halkın seçtiği Müftü ve Müftülükleri tanımaması, makam gaspı olarak nitelendirme ve atamasındaki hedefler nelerdir?
4. Azınlık toplumunun dini özgür alanındaki kısıtlamaları ve din eğitimi kurumlarına yapılan baskıların mevcut durumu nelerdir?
5. Seçilmiş Müftülüklerin güncel olarak topluma sağladıkları din eğitimi ve programların durumu, yaşanan sorunlar nelerdir?
6. Seçilmiş Müftülüklere bağlı Kur'an kurslarının ortaya çıkış nedeni, amaç ve programlarının içeriği, takip ettikleri metod, yöntem ve teknikleri nelerdir?
7. BTMTA'nın örgün ve yaygın din eğitimi almalarını sağlayan ilkökul, ortaokul ve liselerin programı, kitapların mevcut durumu ve sorunları nelerdir?

8. Azınlık eğitimine destek veren STK'ların sorunları, eğitim programlarının öğrencilere katkıları ve devletin baskısından dolayı yaşanan sorunlar nelerdir?
9. Azınlık okullarındaki din eğitiminin daha verimli bir hâl alması için ne tür adımlar atılabilir. BTMTA'nın eğitim konusunda talepleri ve devletten beklentileri nelerdir?

2. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmanın konusu Dedeoğaç, Gümölcine, İskeçe şehirleri ve köylerinde yaşayan Müslüman Türk Azınlığı'nın Atina, Lozan Antlaşmaları ve Türk-Yunan Kültürel Antlaşmasından doğan eğitim hakları doğrultusunda okul, medrese, Kur'an kurslarında geçmişte yapılan, günümüzde devam eden örgün ve yaygın din eğitimi faaliyetleri ve sorunlarının ele alınması olacaktır.

BTMTA, geçmiş ve günümüzde yaşanan sıkıntılardan uzak, gelecekte daha iyi bir yaşam standardı oluşturmanın yolu toplumun bilinçlendirilmesi ve yeni nesillerin eğitilmesinden geçmektedir. Toplumun düşünce yapısını geliştirmek, yaygın eğitim kurumlarında sunulan eğitim programları, camilerindeki vaaz ve derslerin sağlıklı ve etkili olmasının yanında, konferans ve seminerler düzenleyerek, toplumsal bilincin yerleşmesine destek olunmalıdır.

BTMTA'nın din eğitimi ve öğretim imkânlarının yetersiz durumda olmasının en temel sebebi, Yunanistan devletinin antlaşmaları dikkate almaksızın, azınlığın yıllardan beri önemli ölçüde eğitim olanaklarından yoksun, antlaşmalardan doğan hak ve özgürlüklerden uzak bırakılmasından kaynaklanmaktadır. Bölgenin özel bir statüye sahip olmasına karşın eğitim konusunda yaşanan ihlalleri tespit etmeyi, azınlık ve medrese okullarının din eğitimi durumu, camilerdeki eğitim, din eğitimcilerin hizmet ettiği Kur'an kurslarının konumu, STK'larının eğitime katkı durumu ve sorunları ile ilgili konular ele alınacaktır.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı, Yunanistan'ın Türk Azınlığa uyguladığı asimilasyon çalışmalarına karşı din ve eğitim alanında yürütülen çalışmaların faaliyetlerini ve sorunlarını tespit ederek, geçmişte yaşanan sorunların günümüze kadar devam eden ve artan durumu, devlet ve azınlık okulları, Kur'an kursları ve camilerde yürütülen din eğitimi, öğretim düzeni, okutulan ders ve müfredatı hakkında bilgi elde ederek, sorunları ortaya koymaktır.

Batı Trakya Türk azınlığı, kendi kültür yapısı yanında, yaşadığı bölgede Yunan-Hristiyan kültür ve yaşamı ile birlikte ikili kültür yapısının bulunması nedeniyle azınlığın kendi kimlik, din ve yaşam biçimlerini korumasının zorlukları vardır. Bu zorlukların altından kalkabilmek için BTMTA'nın eğitim yoluyla psiko-sosyal destek alması gerekmektedir.

BTMTA'nın, dini ve kültürel değerlerine bağlı kalarak Osmanlı Devleti sonrası Hristiyan bir dine mensup devlet idaresinde yaşamasına karşın günümüze kadar ulaşmış bir toplum olmasını sağlayan en önemli faktör, Osmanlı'dan gelen gelenek ve kültürün hâlâ toplum içerisinde canlı ve aktif bir potansiyele sahip olmasından geçmektedir. Bu bağlamda eğitim alanındaki sorunlarını tespit ederek çözüm önerilerinde bulunmak, sayıları azalan ve çeşitli bahanelerle kapatılan azınlık okullarının eğitim sorunları hakkında yaşanan ihlâl ve kısıtlamaları araştırıp, toplumun din eğitimini karşılayan yaygın eğitim kurumlarının sağladığı faaliyetleri ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Azınlık bireyleri, çocuklarına doğumları itibariyle ilk çocukluk yıllarından başlayarak örnek bir aile ortamı hazırlamalı, gerekli hâl, hareket, davranışlarını kazandırmalıdır. Azınlık, çocuklarının kendi kültür medeniyet ve inancına yabancılaşmasına karşı önlem alması gerekir. Yeni yetişen Müslüman Türk neslin hâkimiyetinde yaşadığı devletin dini ve milli yapısı içerisinde kaybolma eğilimi dikkat çekmektedir. Bu kapsamda ekonomik sosyal kültürel ve dini altyapının bölge insanına sağlanması gerekmektedir. Azınlığın genç neslinin yaşanan sorunlardan dolayı bölgeyi terk etmesi, Türkiye veya Batı Avrupa'ya yerleşmesi, bölgenin az sayıda kalan azınlık toplumunu olumsuz yönde etkilemektedir.

4. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

“*Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığın Din ve Eğitim Sorunları*” adlı bu tez çalışmasında, konuyla ilgili ‘literatür taraması’ yöntemiyle elde edilen mevcut kaynaklara ulaşılmış ve yararlanılmıştır. Tez çalışma sürecinde, yazılı ve görsel kaynak incelemesi yapılmış, Azınlığın çıkardığı gazete ve dergilerden istifade edilmiş, konuyla ilgili yaşanan geçmiş ve güncel sorunların durum tespiti için BTMTA'nın önder ve önemli isimleriyle nitel araştırma yöntemlerinden, yarı yapılandırılmış görüşme/mülakat tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda azınlığın temel problemlerinden

hareketle ortaya çıkan dini özgürlük alanındaki kısıtlamalar ve din eğitimi sorunlarına değinilmiştir.

Yapılan Görüşmeler :

Trampa, Mustafa, dönemin İskeçe Müftülüğü Eğitim Şube Müdürü, günümüz İskeçe Seçilmiş Müftüsü ile İskeçe’de 21.02.2022 tarihli görüşme.

Hraloğlu, Ahmet, İskeçe Seçilmiş Müftülüğü Müftü Yardımcısı ile İskeçe’de 21.02.2022 tarihli görüşme.

İmam, Fatma, İskeçe Seçilmiş Müftülüğü Müftü Yardımcısı ile İskeçe’de 21.02.2022 tarihli görüşme.

Ahmet, Fehim, Gümülcine Seçilmiş Müftülüğü Müftü Yardımcısı ile Gümülcine’de 02.03.2022 tarihli görüşme.

Kamu, Mustafa, İskeçe Seçilmiş Müftülüğü Personel Şube Müdürü ile İskeçe’de 14.03.2022 tarihli görüşme.

Ahmet, Aydın, BTTÖB başkanı ile Gümülcine’de 02.03.2022 tarihli görüşme.

Bekir, Hamdi, Şahin Kur’an kursu Müdürü ve İmam-Hatibi ile Şahin’de 23.02.2022 tarihli görüşme.

Köse, Hamdi, Şahin Kur’an kursu emekli eğitimci ile Şahin’de 23.02.2022 tarihli görüşme.

Palazlı, Fehmi, Ketenlik Kur’an kursu eğitimci ile Ketenlik’te 21.06.2022 tarihli görüşme.

Karahus, Hüseyin, Ketenlik Kur’an kursu emekli eğitimci ile Ketenlik’te 21.06.2022 tarihli görüşme.

5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Tez araştırmasının kapsamı üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde BTMTA’nın kısa tarihi, günümüze kadar gelinen süreçte yaşanan hâdiselerin tanıtımı, kültür yapısı, sosyal durumu, hukuki süreç ve ekonomik yapısı, eğitim kurumlarının tarihi hakkında bilgi verilip, araştırma probleminin tarihi arka planı hatırlatılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Yunanistan’a bırakılan azınlık toplumunun din eğitimi ihtiyaçlarını karşılayan devlet, azınlık okulları, medreseler ve müftülük kurumu üzerinde durularak, müftülüğün eğitim faaliyetleri ve Kur’an kursları hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise azınlık toplumunun eğitimine varıncaya dek, bir bütün olarak yaşadıkları sorunlar çerçevesinde etnik kimlik inkârı, dini özgürlüklerin

kısıtlanması, ekonomik baskı ve vakıf problemlerinden hareketle oluşan eğitim sorunu, din eğitimine yönelik yapılan faaliyetler konusunda yaşanmış ve devam eden sorunların tespiti, sivil toplum kuruluşlarının azınlık eğitimine katkısı ve azınlık eğitim kurumlarının sorunları, seçilmiş ve atanmış müftü sorunu ile sınırlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
BATI TRAKYA MÜSLÜMAN TÜRK AZINLIĞIN TARİHİ

1. BATI TRAKYA’NIN KISA TARİHİ

Günümüzde Yunanistan’ın dokuz coğrafi mntikasından biri olan Batı Trakya (Θράκη) bölgesinde ilk yerleşik topluluk Traklar olmuş, Orta Asya’dan batıya doğru göçlerin başlamasıyla birlikte ilk Türk varlığı olan İskit Türklerinin bölgeye göç ettikleri bilinmektedir.¹ Trakya bölgesinin kıtaların geçiş yol güzergâhı üzerinde yer alması, tarih boyunca pek çok istilalara uğraması, birçok topluluğun bölgeye hâkim olmasına sebebiyet vermiştir.² M.Ö. Pers, Yunan ve Makedonya uygarlıkları, daha sonra Trakya Krallığı bölgeye hâkim olmuştur.³ M.S. Hun Türkleri, Avar Türkleri, Peçenekler ve Kuman Türkleri⁴ zaman içerisinde bölgeye yerleşmiştir.⁵

Batı Trakya bölgesine yerleşen Türk kavimleri Osmanlı’nın Balkan fethine yardımcı olmuş, bundan dolayı özellikle Balkanlar’da yaygın olan ve sıkça konuşulan Slav dilinde yardımcı anlamında kullanılan ‘Pomaga’ veya ‘Pomagiç’ kelimelerinden türeyen ‘Pomak’ ismi⁶ Kuman Türklerine⁷ verilmiştir. Kuman Türkleri ve diğer kavim Türk boyları bölgenin sık sık talan edilmesinden dolayı zayıflamış, parçalanmış bir hal almış olsa bile Osmanlı’nın bölgeye hâkim olması sonrası tekrar bir araya gelmişlerdir.

Bölgede Kuman Türkleri, Trakya, Rodop, Makedonya ve Bulgaristan’ın dağlık bölgelerinde, Osmanlı’nın Balkanlar’ın fethine başlamasına kadar Şaman dinine

¹ Yalçın Koçak, Ertan Özyiğit, *Batı Trakya Türk Cumhuriyeti " 100. yıl anısına "*, 2. Baskı İstanbul: Wızzart Edutainment, 2015, s. 171.

² Bazı kaynaklarda; “İskitler, Galliler, Alanlar, Cermenler, Makedonlar, Hun Türkleri, Bizanslılar, Avar Türkleri, Bulgar Türkleri, Peçenek Türkleri, Uz Türkleri, Kuman (Kıpçak) Türkler ve Osmanlı Devleti içerisinde yer alan Türkmenler, Yörükler, Tatarlar, Moğollar, Kırgızlar” gibi çok sayıda Türk boyu bölgede varlık göstermiştir. Detaylı bilgi için b.k.z. Halim Çavuşoğlu, *Balkanlar’da Pomak Türkleri Tarih ve Sosyo-Kültürel Yapı*, Birinci Baskı Ankara: Köksav, 1993, s. 1.

³ Halit Eren, *Batı Trakya Türkleri*, İstanbul: Rebel Basım, 1997, s. 13.

⁴ Ünal Türkeş, *Unutulmuş Türkler*, İzmir: Karınca Matbaacılık ve Ticaret Kollektif Şirketi, 1971, s. 10.

⁵ Bölgede yaşamış Türk boyları hakkında; “Gümülcine yer alan Kırmahalle Cami’nin içinde Hicri 581/ Miladi 1185 tarihli kabir taşı ve Değirmendere mezarlığında bulunan 1200 tarihli mezar taşı 1363 yılından önce Batı Trakya’ya Anadolu’dan göç eden bazı Müslüman Türk boyları yerleştiğini doğrulamaktadır.”; <https://www.abttf.org/bati-trakya.php?id=52&lang=ge> (Erişim 05.10.2021)

⁶ Pomaklar; “Osmanlı kaynaklarında XIX. yüzyıldan itibaren rastlanır. Pomaklar’ın menşei konusunda çoğu siyasi temelli değişik görüşler ve tartışmalar vardır. Konuştukları Slavca ağırlıklı dilden hareketle bunların Türk kökenli olmadıkları, İslamlaşmış Sırp, Bulgar, hatta Rum oldukları iddia edilmiştir. Bununla birlikte tarihî belgeler, Pomaklar’ın XI. yüzyılda Orta Asya ve Kafkaslar’dan batı göçleri yoluyla Balkanlar’a akın eden Kuman Türkleri’nin bakıyeleri olduğu tezini kuvvetlendirir.” Detaylı bilgi için b.k.z. Hüseyin Memişoğlu, “Pomaklar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007, C. 34, s. 320.

⁷ Eren, *Batı Trakya Türkleri*, s. 14.

mensup⁸ olarak yaşamış, Osmanlı akıncı beylerine ve özellikle Birinci Kosova Meydan Savaşında Sultan 1. Murat'a yardımlarından dolayı üstte bahsi geçen Pomak adını almış, 8 Ağustos 1389 senesinde Birinci Kosova Meydan Savaşı sonrası bölge halkı hiçbir zorlama olmaksızın kendi istekleriyle İslamiyet'i kabul etmişlerdir.⁹ Diğer bir kaynakta ise Pomakların; Osmanlılar'ın Balkanlar'ı fethinden önce İslamlaşma sürecinin başladığı ve XIV. yy.'ın ikinci yarısında Rodop bölgesindeki fetih hareketlerine başlamasıyla bölgedeki Türkleri Müslüman olarak bulmuş olmaları ihtimali olduğu, Osmanlılar'a bu toprakların keşfinde öncülüklerinden dolayı 'Pomak' adına aldıkları bilgisine yer verilmiştir.¹⁰ Bir diğer kaynakta ise; Türk grupların büyük kısmının Hristiyanlaştığı, ancak eski inanç ve gelenekleri sebebiyle Anadolu'dan Balkanlar'a gelenler ile rahat uyum sağladıkları, bu nedenle 1463 yıllarında fetihler sonrası çok sayıda Türk grupları kendiliğinden İslam'ı seçtikleri¹¹ yer almaktadır.

1.1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı devletinin genişlemeye başlamasıyla birlikte 1356 senesinde Rumeli'ye geçilmesi ve 1360'lı yıllardan itibaren Dedeoğaç ve Dimetoka bölgesinin alınmasıyla Batı Trakya Osmanlı tarafından fethedilmeye başlanmıştır.¹² Kısa bir süre sonra gerçekleşen Sazlıdere muharebesinin ardından Lala Şahin Paşanın 1361 yılında Edirne'yi ele geçirmiş olması Osmanlı'nın bölgede hızla yayılmasını sağlamış,¹³ 1363 yılında Sultan I. Murad'ın emri ile Evrenoz Bey Batı Trakya'ya geçerek Dimetoka ve Gümülcine bölgesini fethetmiştir.¹⁴ İkinci Çimen veya Meriç savaşı sonrası kısa bir süreliğine elden çıkan Gümülcine tekrar Osmanlı topraklarına alınmıştır.¹⁵ Osmanlı kuvvetleri hemen ardından İskeçe, Kavala, Drama ve Serez gibi önemli şehir ve bölgeleri fethetmiştir. Böylece 1363 senesinde Ferecik'ten başlayan fetih hareketleriyle

⁸ Pomakların Şamanizm'den kalma gelenek ve âdetlerin hakkında bkz; Memişoğlu, "Pomaklar", s. 321.

⁹ <https://www.btddbursa.org/bati-trakya-tarihi>; <https://okonuz.blogspot.com/2017/01/pomak-turkleri.html> (Erişim 09.10.2021)

¹⁰ Memişoğlu, "Pomaklar", ss. 320-22.

¹¹ Koçak, Özyiğit, *Batı Trakya Türk Cumhuriyeti " 100. yıl anısına "*, ss. 182-85.

¹² Yusuf Halaçoğlu, Halit Eren, "Batı Trakya", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1992, C. 5, ss. 144-47.

¹³ Abdülkadir Özcan, "Lala Şâhin Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003, C. 27, ss. 77-78.

¹⁴ Fahameddin Başar, "Evrenosoğulları", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, t.y., C. 11, ss. 539-41.

¹⁵ Halaçoğlu, Eren, "Batı Trakya", ss. 144-47.

1374 senesine gelindiğinde Trakya'nın tamamı fethedilmiş¹⁶, Osmanlı Devleti Balkanlar'a doğru ilerlemeye devam etmiştir.

Osmanlı'nın bu hızlı ilerleme stratejisine bakıldığında, Bizans'ın içerisinde yer alan taht kavgaları ve birtakım sorunlar; Osmanlı'nın fethettikleri bölgelerde halka hoşgörü, sevgi ve merhamet ile yaklaşp, dinlerine dokunmamaları¹⁷ sebebiyle fetihler hızlanmıştır. Şunu ifade etmek gerekir ki özellikle Batı Trakya'nın Osmanlı öncesi tarihinden bahsederken Türk kavimlerin Osmanlı'ya sağladığı destek ve bu bölgede yaşanan tecrübeleri ve yardımları sebebiyle Osmanlı'nın Balkan fethinin hızlı ilerlemesi Türk kavim ve soyların Osmanlı'ya verdikleri katkı en önemli faktördür. Osmanlı, başarılı fetihlerin hemen arkasından istikrar ve güvenlik amacıyla Rumeli bölgesine iskân politikası uygulamıştır.¹⁸

Osmanlılar fethettikleri Rumeli bölgelerine ve bir parçası olan Batı Trakya bölgesine Anadolu'dan Müslüman boylarını yerleştirmiştir. İlk iskân politikası, 1357 senesinde Sultan Orhan zamanında Karesi (Balıkesir) bölgesinden bir topluluk Gelibolu ve Hayrabolu'ya yerleştirilmiş, 1. Murad devrinde ise Saruhan (Manisa) bölgesinden bir kısım Yörükler Serez şehrine getirilmiştir. 1400'lü yıllarda Menemen ovasında yaşayan Yörükler Filibe'ye sürülmüş, Teselya'nın fethi sonrası ise önemli sayıda Yörük bu bölgeye yerleştirilmiştir.¹⁹ Tahminlere göre Osmanlı Batı Trakya ve Rodoplara 100 bin kadar Yörük ve Türkmen yerleştirmiş, Ege bölgesinden yaklaşık 54 bin Yörük ve Türkmen Kavala ve Dedeağaç üzerinden Rodoplara yerleştirilmiş ve orada yaşamaları sağlanmıştır. Ayrıca Osmanlı henüz Balkanları fethetmeden önce Aydınogulları Beyliği, Gazi Umur Bey tarafından Batı Trakya bölgesine 1065 ile 1345 yılları arasında Anadolu'dan yaklaşık 200 bin Yörük ve Türkmen yerleştirilmiştir.²⁰

16. yy.da Osmanlı'nın Balkanlar'daki nüfusu artmış, Selanik ve Atina en önemli şehirler arasında yer almıştır.²¹ Müslüman ve Hristiyan toplum birbirlerinden etkilenmiş, gelenek ve göreneklerin ortak zenginlik olarak algılandığı bir anlayış doğmuştur.²²

¹⁶ Eren, *Batı Trakya Türkleri*, s. 16.

¹⁷ Halil Akman, *Paylaşılmayan Balkanlar*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yay., 2006, ss. 47-48.

¹⁸ Çavuşoğlu, *Balkanlar'da Pomak Türkleri Tarih ve Sosyo-Kültürel Yapı*, s. 62.

¹⁹ Halaçoğlu, Eren, "Batı Trakya", ss. 144-47.

²⁰ Çavuşoğlu, *Balkanlar'da Pomak Türkleri Tarih ve Sosyo-Kültürel Yapı*, s. 64.

²¹ Ek 1: 16. yy.da Osmanlı'nın Rumeli İskân Politikasıyla yerleştirdiği Yörüklere yer verilmiştir.

²² Akman, *Paylaşılmayan Balkanlar*, s. 55.

Batı Trakya’da, çoğunluğu Gümölcine ve İskeçe’nin balkan bölgesinde yaşamlarını sürdüren azınlık Türk kavimlere mensup, asırlardır varlığını sürdüren Müslüman Türk topluluğunu oluşturur. Günümüzde Batı Trakya’nın en büyük sorunu olan kimlik sorununun tarihi cevabı bu döneme kadar dayanır. Yunanistan’ın azınlığı asimile etme çalışmasına karşı, bölgede yıllardır varlık gösteren Türk kavimleri ve hemen ardından Osmanlı’nın bölgeye beş buçuk asır boyunca hâkim olması, Osmanlı’nın iskân politika stratejisi, bölgedeki Türk varlığının bir göstergesidir. BTMTA, Lozan’da kendilerine verilen azınlık statüsünü günümüzde tüm mücadele ve zorluklara rağmen ayakta tutmaya gayret göstermektedir.

Osmanlı devleti 16. yy. zirve dönemi sonrası gerilemeye başlamasının ardından bir dönüm noktası sayabileceğimiz 1682 senesinde yapılan savaşı kaybetmesi sonucu Avustralya ve müttefiklerine yenilince, Karlofça Barış Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmış, ilk kez bir toprak terkedilmiştir. Rusya’nın sıcak denizlere inme isteği, Balkanlar’da aktif bir yapıya sahip olması ve Osmanlı gücünün zayıflamasından yararlanarak harekete geçmiş, 1774 yılında Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır.²³

1789 senesinde güçlenen milliyetçilik fikirleri Osmanlı Devleti’nin başta Sırp (1804-1817) ve Yunan (1815-1830) isyanlarının başlamasıyla birlikte Osmanlı’nın balkan bölgesindeki zayıflığı hızlanmış, Fransa ve İngiltere desteği ile Yunanistan harekete geçmiştir. Rusya’yla imzalanan Edirne Antlaşması sonrası Londra’da imzalanan protokolle İngiltere, Fransa ve Rusya, Yunanistan’ın bağımsızlığını isteyerek Osmanlı’ya kabul ettirmiştir²⁴. Tüm bu gelişmelerin ardından bölge halkının Osmanlı’ya olan desteği azalmış, 1877-78 Osmanlı-Rusya savaşı Osmanlı’nın Balkanlardan çekilmesine hız kazandırmıştır. Osmanlı Devleti’nin 19. yy.da Balkanlar’dan çekilmesindeki en temel sebep, milliyetçi isyanların başlamasıdır.²⁵ Balkanlar’da hızla başlayan bu kayıplar, artan isyan ve kıskırtmalar ile hız kazanmıştır. Osmanlı, Rusya savaşı sonrası 3 Mart 1878 tarihinde imzalamak zorunda kaldığı Ayastefanos Antlaşmasıyla, Batı Trakya topraklarının doğu kısmını Bulgaristan devletine bırakmıştır. Balkan savaşı sonrası, 10 Ağustos 1913 Bükreş Antlaşmasıyla

²³ Hikmet Öksüz, *Batı Trakya Türkleri*, Çorum, 2006, ss. 2-3.

²⁴ Eren, *Batı Trakya Türkleri*, s. 18.

²⁵ Akman, *Paylaşılmayan Balkanlar*, ss. 57-58.

Batı Trakya'nın tamamı Bulgaristan'a bırakılmıştır.²⁶ Türkler bu antlaşmayı tanımadıklarını belirterek isyanlara başlamış, baskı ve zulümlere karşı bir direniş hareketi başlatılmıştır. Bu mücadele devam ederken Enver Paşa ve Eşref Kuşçu Bey Gümölcine ve İskeçe'yi ele geçirmeyi başarmışlardır. Böylece 'Garbi Trakya Hükümeti Muvakkatesi' (Batı Trakya Geçici Hükümeti) kurulmuştur. Daha sonra 'Garbi Trakya Hükümeti Müstakilesi' (Batı Trakya Bağımsız Hükümeti) veya Batı Trakya Türk Cumhuriyeti ilan edilmiştir.²⁷ Ancak bu hükümet sadece 58 gün ayakta kalabilmiştir. Tarihte ilk Türk Cumhuriyeti²⁸ adını taşıyan Batı Trakya Müstakil Hükümeti Osmanlı'nın baskısı üzerine feshedilerek Türk tarihinde kısa ömürlü bir olay olarak yer almıştır.

29 Eylül 1913'te Osmanlı ile Bulgaristan arasında imzalanan İstanbul Antlaşmasıyla Batı Trakya ikinci kez Bulgaristan'a bırakılmıştır.²⁹ Daha sonra bölge Bulgaristan'dan çıkarak 27 Kasım 1919'da Neuilly Antlaşmasıyla Müttefiklerin eline geçmiştir.³⁰ Lozan Antlaşması ile BTMTA'nın korunması, hak ve hukukların gözetilmesi hususunda söz verilmiş olmasına karşı, Yunanistan'a bırakılan azınlık Türk kimliğinin inkarıyla karşı karşıya kalmış, dini özgürlük, eğitim ve vakıf gibi önemli hakları elinden alınmıştır. Böylece Batı Trakya bölgesi Osmanlı Devleti'nin 1364 senesinde başlattığı fetih hareketleri ile fethedilmiş, 1913 yılına kadar yaklaşık 549/550 yıl boyunca Osmanlı-Türk hakimiyetinde kalmıştır. Batı Trakya sırasıyla iki aylık süren Garbi Trakya Hükümet Müstakilesin'e (1913), Bulgaristan'a (1913-1919), Müttefiklerarası Batı Trakya Hükümeti'ne (1919-1920), 24 Temmuz 1923 itibariyle resmen Yunanistan kontrolüne bırakılarak³¹ Osmanlı bölgeden çekilmiştir.

1.2. Yunanistan Dönemi

Lozan Konferansının başlamasıyla, Batı Trakya sorunu geniş bir konu olmuştur. Resmi olarak Lozan Antlaşmasıyla Batı Trakya'nın Yunanistan'a bırakılma sürecinin

²⁶ Halaçoğlu, Eren, "Batı Trakya", s. 145.

²⁷ Baskın Oran, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Ankara, 1986, s. 9.

²⁸ Cafer Alioğlu, *Dünden Bugüne Batı Trakya*, Birinci Baskı Bursa, 2005, s. 30.

²⁹ H. Bülent Demirbaş, *Batı Trakya Sorunu*, İstanbul: Arba, 1996, s. 45.

³⁰ Oran, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, 1986, s. 12.

³¹ Detaylı bilgi için bkz Nuri Köstüklü, "Osmanlı'nın Çöküş Sürecinde Batı Trakya'da Teşekkül Eden Türk Hükümetleri (1878-1923)", *Uluslararası Kültür ve Dil Araştırmaları Derneği (UKDA) ve Makedonya Vizyon Üniversitesince 27-29 Eylül 2018 tarihlerinde Üsküp'te (Makedonya) düzenlenen Uluslararası Türk Kültürü ve Dili Sempozyumu / Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi -TİMAD*, C. 14, S. 28 (2019).

tamamlanması ile devletler arası imzalanan protokoller, azınlığın varlığı açısından önemli antlaşmalar olarak yerini almıştır. Türk ve Yunan heyetleri tarafından “*Yunan ve Türk halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*” ile “*Halkların Mübadele Sözleşmesi*” adını taşıyan bu sözleşme 30 Ocak 1923 yılında imzalanmış, Rum Ortodoks olup, Türkiye topraklarında yaşayanlar ile Yunan topraklarında yaşayan Müslümanların zorunlu olarak yer değiştirmesine karar verilmiştir. Ancak istisnai olarak İstanbul sınırları içerisinde bulunan Rumlar ve Batı Trakya bölgesinde bulunan Müslümanlar buldukları bölgede bırakılmışlardır.³²

BTMTA, Mübadele dışında tutulmuş, Mübadele sürecinde Türkiye’de yaşayanlardan Yunanistan’a 1 milyon 200 bin, Yunanistan’da yaşayanlar arasından Türkiye’ye ise 500 bin kişi göç etmiştir.³³ Bu durumda Türkiye ve Yunanistan arasında azınlıklar özel bir statüye sahip olma hakkını elde etmişlerdir. Dolayısıyla BTMTA’nın hakları güvence altına alınmıştır. Tüm dünyada ve Balkanlar’da meydana gelen gelişmeler, yaşanan savaşların her bir devletin komşuluk ilişkilerini etkileyerek acı bir ilişki ortaya çıkarmıştır. Ancak azınlığın Yunanistan’a bırakılmasının ardından 1923-1954 yılları arasında sorunlar yaşamıştır. 1938 tarihli 1366 sayılı kanunla azınlık toplumu toprak ve gayrimenkul satın almaları yasaklanmıştır.³⁴

1974 yılında Kıbrıs sorunu nedeniyle azınlık toplumuna karşı baskılar artmıştır.³⁵ Türklerin göç etmesi, iltica ve vatandaşlıktan çıkartılmaları nedeniyle Türkiye’ye gelen BTMTA’nın 20.000 kadar bir nüfusa sahip olduğu tahmin edilmektedir.³⁶ KKTC sorunu, darbe cuntası nedenleriyle vatandaşlıktan çıkartılanların göç etmeye başlamaları, Türk kelimesi bulunan vakıf ve derneklerin kapatılması, ilerleyen yıllarda okulların ve öğretmenlerin eksikliği, ikili dilden doğan problemler, kitap, toplumun genelinde olduğu gibi eğitim konuları hakkında önemli sorunlar ortaya çıkarmıştır.

³² Yücel Bozdağlıoğlu, “Türk-Yunan Mübadelesi ve Sonuçları”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 18, S. 3 (2014), s. 10.

³³ Fatma Tunç Yaşar, *Batı Trakya Meriç’in Öbür Yakası*, İstanbul, 2005, ss. 35-36.

³⁴ Cemal Şanlı, “Batı Trakya Türklerinin Gayrimenkul Mülkiyetine İlişkin Sorunları”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, C. Yıl 15, S. 1-2 (1995), ss. 59-68.

³⁵ Alioğlu, *Dünden Bugüne Batı Trakya*, s. 191.

³⁶ Hikmet Öksüz, *Balkanlar El Kitabı*, 3. Baskı Ankara, 2017, C. C.2, s. 506.

Yunanistan'ın Batı Trakya Türklerini, Batı Trakya Müslümanları olarak tanıması Türk kimliğini yok sayması azınlığın en önemli sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁷ Batı Trakya azınlığına, sizler “*Türk değilsiniz, Helen Müslümanısınız*”³⁸ ifadeleri ile baskı ve kimlik inkârına maruz bırakılmıştır.

1967 yılında Yunanistan'da yaşanan Albaylar Cuntası BTMTA'ya en zor dönemini yaşatmış, Lozan başta olmak üzere iki devlet arasında imzalanan Kültür Antlaşmalarından doğan haklar, azınlığın elinden alınmıştır.³⁹ Yedi yıl boyunca süren bu rejim, Türk azınlığın başta kimliğini tanımaması, azınlık çocuklarının eğitim hakkını kısıtlayarak Türk toplumunun asimilasyon ve yok etme çalışmaları yürütmüştür. Batı Trakya'daki tüm baskılara rağmen tarih boyunca uğradığı haksızlıklara boyun eğmeden, haklarını aramaları konusunda 48 yıllık ömrü boyunca azınlığın merhum lideri Sadık Ahmet toplumun milli, dini ve kimlik arayışlarına öncülük etmiştir.⁴⁰

BTMTA'nın merhum lideri Dr. Sadık Ahmet'in önderliği ve gayreti ile kurulan ‘*Dostluk Eşitlik ve Barış Partisi*’ çatısı altında, 1990 yılından itibaren günümüze kadar gelinen süreçte azınlık, Yunan devleti içerisinde haklarını aramaya devam etmektedir.⁴¹ Günümüzde farklı partilere bağlı olsalar bile Türk azınlığın siyasileri Yunan meclis çatısı altında, antlaşmalardan doğan hakları talep ederek haklı mücadeleye devam etmektedir.⁴² Ayrıca bugün toplumun lideri konumunda olan seçilmiş Müftüler ve Müftülük kurumları, Yunanistan devleti tarafından tanınmayarak, yaşanan sorunların en büyük payını üzerinde taşımaktadır.

2. BATI TRAKYA’NIN COĞRAFİ KONUMU

Yunanistan, Avrupa'nın güneydoğusunda yer alan, toplam sınır uzunluğu 1228 km olan, AB'ye bağlı bir devlettir. Türkiye, Bulgaristan, Makedonya ve Arnavutluğa komşuluk yapan ülke, başta Girit adası olmak üzere yaklaşık 1400'e yakın adası

³⁷ “Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Türkleri Sorunu”, İstanbul: Uluslararası İlişkiler Ajansı (İNAF), 1992, s. 14.

³⁸ Saide Yapıcı, “Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya’da Dini Haklar Meselesi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, C. 6, S. 11 (2019), s. 58.

³⁹ Öksüz, *Balkanlar El Kitabı*, C. C.2, s. 507.

⁴⁰ Alioğlu, *Dünden Bugüne Batı Trakya*, ss. 132-33.

⁴¹ Alioğlu, *Dünden Bugüne Batı Trakya*, s. 155.

⁴² <https://www.trthaber.com/haber/dunya/yunanistanda-bati-trakya-turkleri-3-milletvekili-cikardi-422142.html> (Erişim 23.10.2021)

vardır.⁴³ Ülkenin ve Batı Trakya'nın konumu coğrafi olarak kritik bir konuma sahiptir.⁴⁴ Doğu Trakya günümüzde Türkiye içerisinde yer alan bölgeyi oluştururken, 1913 senesinde kurulmuş Batı Trakya Bağımsız Hükümeti (Garbî Trakya Hükümet-i Müstakilesi) sınırları bölgelerine bakıldığında bir bölümü Yunanistan sınırları içerisinde, bir bölümü ise Bulgaristan sınırları⁴⁵ içerisinde bulunmaktadır.⁴⁶ Batı Trakya, doğusunda Meriç nehri (Türkiye) ile başlayarak kuzeyde Rodop Dağları (Bulgaristan), güneyde Ege denizi, batı kısmında ise Mesta-Karasu (Nestos) nehri ile çevrelenmiş bölgeyi oluşturmaktadır.⁴⁷ Batı Trakya 8.578 km² olup, Dedeağaç (Αλεξανδρούπολη / Aleksandroupoli), Gümülcine (Κομοτηνή / Komotini), İskeçe (Ξάνθη / Xsanthi) olmak üzere üç şehirden oluşmaktadır. Batı Trakya Bölgesinin denize kadar uzanan kısmı Ova, Balkanların yamaç kısmında yer alan bölgeye Yaka, kuzeyde Rodop sıradağları bölgesi ise Balkan kolu olarak adlandırılmaktadır.⁴⁸

2.1 Batı Trakya'nın Nüfus Dağılımı ve Şehirleri

Yunanistan geneline bakıldığında, Atina, Selanik, Rodos, İstanköy vb. diğer bölgelere göre ülke genelinde Müslüman Türklerin en yoğun yaşadığı bölge Batı Trakya'dır. Batı Trakya Türk azınlığın nüfusu Lozan Antlaşması sırasında 129.000 iken, günümüzde sayı halen aynı civarda bulunmaktadır. Her bölgede artış gösteren nüfusun Batı Trakya bölgesinde aynı kalmıştır. Yunan idaresine bırakılan azınlığın baskı, iltica ve vatandaşlıktan çıkartılma yöntemiyle sayıları azaltılarak göçe zorlanmış ve çoğunluk Türkiye'ye yerleşmiştir.⁴⁹

1923 Lozan Konferansı sırasında Batı Trakya'nın nüfusu dikkate alındığında bugün nüfus 750.000 olması gerekliydi. 1923 yılında Batı Trakya nüfusunun toplamı 191.699 idi. Türk 129.120'si (%67), Yunan 33.910'u (%18), Bulgar 26.266'sı (%14), Muhtelif 2.403'e (%1) sahip bir nüfus yer almıştır.⁵⁰ Günümüze kadar Türk azınlığın nüfus durumu hakkında resmi bilgi, eskiden Başbakanlık yapmış olan Mitçotakis'in ileri

⁴³ Akman, *Paylaşılmayan Balkanlar*, s. 137.

⁴⁴ Ek 2: Yunanistan ve Batı Trakya'yı gösteren haritaya yer verilmiştir.

⁴⁵ Ek 3: Rumeli-i Şarkî Vilayeti ve Batı Trakya haritasına yer verilmiştir.

⁴⁶ Eren, *Batı Trakya Türkleri*, s. 13.

⁴⁷ Adil Özgüç, *Batı Trakya Türkleri*, İstanbul: Kutluğ Yayınları, 1974, s. 11.

⁴⁸ Hakan Baş, *Unutulan Batı Trakya Türkleri*, İzmir: Umay Yayınları, 2005, s. 15.

⁴⁹ Özgüç, *Batı Trakya Türkleri*, s. 191.

⁵⁰ Ek 4: 1923 Lozan Konferansı sırasında Batı Trakya'nın nüfus durumuna yer verilmiştir.

sürdüğü 110.000 sayıdır.⁵¹ Günümüzde Batı Trakya'da yaşamına devam eden Müslüman Türk Azınlığın nüfusu yaklaşık 120.000 civarında⁵² olduğu tahmin edilmektedir.⁵³

Göç edenlerin %80'i Türkiye, %20'si ise Batı Avrupa ülkelerine ve Avustralya kıtalarına dağılmışlardır.⁵⁴ Azınlık toplumunu göçe zorlayan sebepler: 1.Gelecek endişesi, 2. Savaşlar, 3. Kamulaştırma ve özendirme, 4. Serbest göç, 5. İşsizlik sebebiyle Avrupa ve Türkiye'de geçimini sağlamaları⁵⁵ yer almaktadır. Batı Trakya'da 1920'li yıllarda Türkler, nüfusun %85'ini oluştururken bu oran günümüzde %30'lara düşmüştür.⁵⁶

2010 yılı sonrası Yunanistan genelinde ekonomik krizin tesirinin büyümesi, Batı Avrupa'ya iş maksadıyla giden azınlık mensuplarının sayısını artırmıştır. Azınlık çocuklarının eğitim alanında kısıtlamaya maruz kalması, özellikle de ekonomik sorunların artması 2010 ve 2018 yıllarında göç edenlerin sayısının 30 binden⁵⁷ fazla olması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüz itibariyle BTMTA'nın en yoğun yaşadığı bölgede Dedeoğaç, Gümülcine ve İskeçe olmak üzere üç şehir öne çıkar. Bölgenin Bizans sonrası Müslümanların eline geçmesiyle topraklarda günümüze kadar yansıyan bazı mimari ve şehir oluşumunda kültürel faktörler yer almıştır. Batı Trakya'da yaklaşık 300 kadar cami ve mescid yer alır. Ayrıca medrese, hamam, köprü, tekke, türbe ve mezarlıkların derin bir tarihi geçmişi bulunmaktadır.

Bölgenin Yunanistan idaresine geçmesiyle Osmanlıdan kalan pek çok eser talan edilmiş, terk edilmiş ve bakımsız bir şekilde son dönemlerini yaşamaktadır. Müslüman nüfusun hâlâ yaşamaya devam ettiği şehir ve köylerin belli bölgelerinde ise bir takım Osmanlı eserleri günümüze kadar izlerini taşımaya devam etmektedir. Tüm bu yapılar içerisinde geçirdiği tadilatlar nedeniyle eski şeklini koruyabilen pek az sayıda eser günümüze ulaşmıştır.

⁵¹ Aydın Ömeroğlu, *Batı Trakya Türkleri ve Gerçekler 1*, İstanbul, 1994, ss. 40-42.

⁵² <https://www.elaliberta.gr/ιστορια/3174-η-μειονότητα-στη-θράκη-μειονοτικά-δικαιώματα-και-διεθνισμός> (Σπάρτακος, vo 114, Ιούλιος 2014), (Erişim 25.10.2021).

⁵³ Ek 5: 1901-2011 yılları arası Batı Trakya'nın nüfus durumuna yer verilmiştir.

⁵⁴ Çavuşoğlu, *Balkanlar'da Pomak Türkleri Tarih ve Sosyo-Kültürel Yapı*, s. 32.

⁵⁵ Ömeroğlu, *Batı Trakya Türkleri ve Gerçekler 1*, s. 46.

⁵⁶ Salim Gökçen, *Ortodoks Üçgeni Yunanistan, Patrikhane ve Pontus*, Birinci Baskı İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2014, s. 56.

⁵⁷ https://www.trturk.com.tr/haber/ozel-haber/_331 (Erişim 25.10.2021)

Dedeâğaç, günümüzde Türkiye topraklarına komşu olan sınır şehridir. Bir liman kenti olarak, Aleksandroupoli adıyla anılmaktadır. Bölgede Çelebi Sultan Mehmet Camii kapıları mühürlü halde de olsa varlığını sürdürmektedir. Fısıltı hamamı çöplerle dolu, iki kubbeli hamam ise binalar arasında harabe halde bulunmaktadır.⁵⁸ Çelebi Sultan Mehmet Camii 1420 yılında Bursa Yeşil Cami mimarı Hacı İvaz Paşa tarafından yapılmıştır. Kubbesi olmayan, piramit bir çatı ile örtülü olan cami, Mart 2017 tarihinde yanmış ve büyük hasar almıştır.⁵⁹ Uzun yıllar restore edilemeyen cami günümüzde kaderine terkedilmiştir. Cami 1912 senesinde, Bulgar işgalinde kilise olarak da kullanılmıştır.⁶⁰ Etrafı binalarla çevrelenmiş, gözden uzak ve fark edilmesi oldukça zor olan Dedeâğaç camii ve bahçesindeki bazı mezar taşları Osmanlı'dan günümüze ayakta kala bilen son tarihi eserlerdir. ⁶¹ Günümüzde Dedeâğaç bölgesinde 1 cami ve Paşa konağından başka bir Osmanlı eserine rastlamak mümkün değildir.⁶²

Yunanca adı 'Komotini' olan Gümülcine 1362-63 senesinde Gazi Evrenos Bey tarafından fethedilmiştir.⁶³ Gümülcine kazasında 1530 tarihli tapu defterine göre 1 cami ile 16 mescid vardır.⁶⁴ Evliya Çelebi 1668-69 tarihlerinde ise 16 cami ve 11 mescidin olduğunu, beş adet dârü'l-hadîs, yedi adet ilkokul (mektep) ve birçok tekkeyi zikretmiştir. Aşevi, iki hamam ve on yedi han (kervansaray) yanında dörtüze yakın dükkân vardır.⁶⁵ 1892 tarihli salnamede ise; 1 Rüştüye, 10 cami, 15 mescit, 9 mektep, 9 medrese, 3 tekke, 3 kilise, 1 havra mevcuttu.⁶⁶ Günümüzde geleneksel Türk mahalleleriyle Anadolu'ya benzeyen bir görünümde olan Gümülcine'de 21'i merkezde olmak üzere toplam 150'ye yakın camiye vardır.

Osmanlı padişahlarından III. Mahmut döneminde inşaatı tamamlanan Yeni Cami Gümülcine şehrinin sembolüdür. Çarşının tam ortasında 1844 yılında Sultan II.

⁵⁸ Abdurrahim Dede, *Rumeli'nde Bırakılanlar*, İstanbul: Otağ Matbaası, 1975, ss. 9-10.

⁵⁹ <https://www.rodopruzgari.com/haber-arsivi/18435-%C3%A7elebi-sultan-mehmet-camii-yand%C4%B1.html> (Erişim 27.10.2021)

⁶⁰ Özgüç, *Batı Trakya Türkleri*, ss. 207-8.

⁶¹ https://btrakya.tr.gg/Nerededir_K%26%23305%3Bsa-Tarih%E7esi.htm (Erişim 27.10.2021)

⁶² Özgüç, *Batı Trakya Türkleri*, s. 209.

⁶³ Heath W. Lowry, *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi 1350-1550 Kuzey Yunanistan'ın Fetih, Yerleşme ve Altyapısal Gelişimi*, çev. Ahmet Cemal, Birinci Baskı İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 80.

⁶⁴ Dede, *Rumeli'nde Bırakılanlar*, s. 38.

⁶⁵ Dede, *Rumeli'nde Bırakılanlar*, s. 61.

⁶⁶ Kazancıgil Ratip, Gökçe Nilüfer, *Dağdevirenzade Mustafa Şevket Bey'in Edirne Tarihi ve Balkan Savaşı Anıları*, Edirne: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları No: 41, 2005, ss. 112-13.

Abdülhamid tarafından yaptırılan bir saat kulesi yer almaktadır.⁶⁷ 2011 yılında Gümülcine şehrinin nüfusu 66.919 olup, Türkler günümüzde nüfusun takriben %40'ına tekabül etmektedir.⁶⁸

BTMTA'nın ikinci büyük şehir İskeçe'dir. İskeçe şehrinin isminin Eskice'den geldiği tahmin edilmektedir. Rodop dağ istikametinin bir kolu olan Karaoğlan ve Çal dağları bölgenin kuzeyini kapsamaktadır.⁶⁹ Şehir yaklaşık 550 yıl Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. Osmanlı döneminde İskeçe'nin 5 adet merkez, 91 tanesi şehrin farklı köylerinde olmak üzere 96 cami ve 59 mescidi vardır. 1835 yılına ait kayıta İskeçe'de bulunan ilk caminin '*Asakir-i Şahane-i Kandiye*' olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca gençlerin eğitimlerini sağlayan 135 mektep, 2 Medrese ve 1 rüştiye mektebi bulunduğu, 17 kilise, 1 manastır, bir de metropolit bulunduğu kayıtlıdır. Şehrin muhtelif alanlarında 216 çeşme, 63 han, 61 fırın, 5 hamam, 55 su değirmeni, 3 döküm fabrikası ve 1292 dükkânın varlığı kayıtlıdır.⁷⁰

İskeçe camilerinin en büyüğü, 1942 senesinde Bulgarlar tarafından yıktırılan Ulu Cami'ydi.⁷¹ Günümüzde Eski ve Yeni İskeçe ismi hâlâ kullanılmakta, şehrin dağ yamacı kısmında olan bölge Osmanlı mimari yapısına sahip "*Eski Şehir*" olarak ifade edilmektedir. Şehrin sembolik yapılarından olan saat kulesi, h.1275 (1870) tarihine İskeçeli hayırsever ve iş adamı Hacı Emin Ağa tarafından yaptırılmıştır.⁷² 1972 yılında belediye tarafından yıktırılmak istenmiş ve Müslüman Türklerin engellemesi ile dönemin İskeçe valisi müdahale ederek yıkımı engellemiştir. Günümüzde kitabesi yok edilmiş halde şehrin merkezinde yer alarak şehrin sembol eserlerinden birini oluşturmaktadır.⁷³

İskeçe şehrinin kuzeyinden itibaren Yunan-Bulgar hududuna dek dağlık kısmında yaşayanların %99'u Pomak Türkleridir. İskeçe'nin 8 km kuzeyinden başlayarak sınıra kadar olan bu bölge 1991 yılına kadar 'Yasak Bölge' ilan edilmiştir.⁷⁴ 1953 yılında 'Kuzeyden Komünist sızmasını önlemek' amacıyla yasak bölge uygulaması sırasında

⁶⁷ Machiel Kiel, "Gümülcine", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996, C. 14, s. 269.

⁶⁸ <https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCm%C3%BClcine> (Erişim 29.10.2021)

⁶⁹ Özgüç, *Batı Trakya Türkleri*, s. 108.

⁷⁰ Abdurrahim Dede, *Tarih ve Memleketim İskeçe'deki Türk Eserleri*, İstanbul, 1984, s. 4.

⁷¹ Özgüç, *Batı Trakya Türkleri*, s. 211.

⁷² Dede, *Tarih ve Memleketim İskeçe'deki Türk Eserleri*, s. 35.

⁷³ Dede, *Rumeli'nde Bırakılanlar*, s. 147.

⁷⁴ "Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Türkleri Sorunu", ss. 27-28.

bölgeye yabancı gazeteci, araştırmacı ve birçok yerli vatandaşın girişine bile izin verilmemiştir.⁷⁵ Bu uygulama Gümölcine dağlık bölgesinde de uygulanmıştır. O dönemde Yasak Bölgede yaklaşık 40.000 Türk nüfus yaşamıştır.⁷⁶ Yasak Bölgenin asıl amacı ise ova bölgesinde yaşayan Türk azınlık ile Balkan bölgesinde yaşayan Türklerin ayrılmasıydı. Böylece bölgenin asimile olması kolay bir hal almış olacaktı. Türk okullarına eğitim amaçlı gelen kontenjan öğretmenleri ve formasyon öğretmenlerinin bölgeye girmesine izin verilmemiştir. 1995 senesinde ise “Yasak Bölge” uygulaması kaldırılmıştır.⁷⁷

2.2. Batı Trakya'nın Dini ve Kültürel Yapısı

Din, ilk insanın yaratılışı ile başlayarak günümüze kadar ulaşan ve her toplumda yer alan sosyal evrensel bir gerçeklik, insanın maddi ihtiyaçları yanında manevi ihtiyaçlarının karşılanması, kişinin yaratılışı itibarıyla doğumundan ölümüne kadar, düşünce ve davranış biçimini oluşturan temel yapıdır.⁷⁸ Dolayısıyla dinden bağımsız bir kültürün olması imkânsızdır.

Toplumun ayakta tutan en önemli özellik toplumların din, kimlik ve kültürüne bağlı bireylerin olmasıdır. Dolayısıyla kültür, insanların toplumda yer alan ortak değerlerinden hareketle oluşan örf, adet ve gelenekleri oluşturur. Batı Trakya'nın kültürel yapısının dini hayatın etkisinde kalmış olduğunu söyleyebiliriz.

Gündelik hayatta insanların farklı ağız yapılarına sahip olmalarına rağmen, Batı Trakya genelinde Türkçe dili konuşulmaktadır.⁷⁹ Azınlığın Balkan bölgesinde yaşayan Pomak Türkleri ise; özellikle yaşlı kesim Andartlık döneminin⁸⁰ tezahürü ve cunta dönemi baskıcı politikalar gereği, yasak bölgede yer almalarından dolayı Pomakça dilini uzun bir süre kullanmışlardır. Bölge halkı Türkçe konuşmayı, Müslüman kültürünün bir yansıması olarak kabul etmektedir. Batı Trakya halkının kültürü hiç

⁷⁵ Aysun Gültekin, *XIX.-XX. yüzyıllarda Pomak Türkleri*, Edirne: Trakya Üniversitesi, 2017, s. 177.

⁷⁶ Çavuşoğlu, *Balkanlar'da Pomak Türkleri Tarih ve Sosyo-Kültürel Yapı*, s. 34.

⁷⁷ <http://www.btdd.org.tr/sorunlarimiz/yasak-bolge-uygulamasi.html> (Erişim 29.10.2021)

⁷⁸ Hasan Tanrıverdi, “Din-Kültür İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme / A Review on the Relationship between Religion and Culture”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 3 (2018), s. 596.

⁷⁹ Tunç Yaşar, *Batı Trakya Meriç'in Öbür Yakası*, s. 15.

⁸⁰ Andartis (αντάρτης) kelimesi Yunanca “isyancı, asi, partizan, gerilla” anlamına gelmektedir. Yunan iç savaşı sırasında ‘ELAS’ güçleri kendilerini bu isimle tanımlamıştır. <https://el.wiktionary.org/wiki/%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AC%CF%81%CF%84%CE%B7%CF%82> (Erişim 15.12.2022)

şüphesiz Anadolu'yu anımsatmaktadır. Nitekim bölge, Osmanlı Devleti'nin iskân politikasıyla Anadolu'dan Rumeli'ye yerleştirilen Müslüman Türkler sayesinde, Türk-İslam sentezini benimsemiştir. Günümüzde hâlâ devam eden birtakım kültürel gelenekleri ise şöyledir:

Mevlit Geleneği: Balkanlar'da bir Osmanlı geleneği olan mevlit okumaları oldukça önemlidir. BTMTA'nın kültürüne entegre edilmiş olan mevlit, kandil geceleri, düğün, sünnet, askere uğurlama törenleri, ölmüşlerin ruhuna ithafen yapılan mevlit programlarında okunan önemli bir gelenektir. Ayrıca tüm Osmanlı toplumunda olduğu gibi burada da Mukâbele ve Teravîh namazlarına oldukça önem verilir. Teravîh namazından sonra 'Salavat' ismiyle ölmüşlere⁸¹ dualar edilir ve ikramlarda bulunulur. Bu kültür her bölgede yer almasa bile bazı bölgelerde hâlâ devam eden bir gelenektir.

Batı Trakya'da Ramazan ayında sahura uyandırma aracı olarak davul çalma geleneği şehir hariç Müslümanların yaşadığı tüm köylerde devam etmektedir. Davulcunun bayram günü ev ev bahşiş toplama geleneği, çocukların davulcunun peşinden gezerek bayram havası solumaları, kültürleri, dini ve milli değerline alışmaları sağlanmaktadır. Camilerde, Osmanlı'dan gelen Ramazan'ı Şerif'e muhabbet ve sevgi mahyaları minarelere asılarak Ramazan boyunca yerini korumaktadır. Cami cemaati bayram günleri vakit namazı sonraları uzun bir kuyruk oluşturarak tek tek bayramlaşmaya özen göstermektedir. Osmanlı'dan günümüze unutulmaya yüz tutan geleneklerin Balkanlar ve Batı Trakya'da yaşamaya devam etmesi oldukça önemlidir.

Batı Trakya'da, Osmanlı'daki '*Cerre çıkma uygulamasına*'⁸² benzer bir yöntem devam etmektedir. Din eğitimine devam eden öğrenciler bir staj programına benzer nitelikte Ramazan ayı boyunca mukâbele okuyarak, teravîh namazlarını kıldırarak, müezzinlik yaparak, topluma dini hizmetlerinde bulunup, öğrendikleri yeni bilgileri sunmaya ve kendilerini göreve hazırlamaya gayret etmektedirler. Bölge halkı da sadaka veya zekâtlarını öğrencilere vererek eğitimlerine destek olmaktadır.

Kurban (Mahya) Geleneği: Mahya geleneği Osmanlı yıllarından bu yana yapıldığı sanılmaktadır. Mahyalar insanların bir araya geldiği sosyal bir programı teşkil eder.

⁸¹ Teravîh sonrası cemaatin Kelime-i tevhid çekerek, imam öncülüğünde belli bir süre devam ettikten sonra Kur'an okunarak, dua edilerek vefat etmiş kişilerin yakınları tarafından dağıtılan ikramlar ile son bulan bir zikir programıdır.

⁸² Osmanlı'nın Ramazan geleneklerinden biri olan '*cerre çıkma usulü*' hakkında detaylı bilgi için bkz. <https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/osmanlinin-ramazan-gelenegi-cerre-cikma-nedir> (Erişim 27.10.2022)

Köylülerin köy dışında yer alan bazı mezralarda yaptığı bu gelenek, her köylü bu bölgelerden en az birinde arazi veya hayvan götüğünden o bölge ahalisi ile samimi bir ilişki içerisindedir. Bu programlarda namaz kılınması, dua edilmesi ve kurban kesilmesi bir ibadet niteliği taşımaktadır.⁸³ Son yıllarda ise sayıları azalmış ve bölge insanının topraklarını terk etmek zorunda kalıp Avrupa'ya gitmesi ile bu programlar az da olsa yapılmaktadır.

3. BATI TRAKYA'NIN HUKUKİ VE SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Batı Trakya azınlığını ilgilendiren hukuki antlaşmalar içerisinde; “1830 Londra Protokolü, 1881 İstanbul Uluslararası Sözleşmesi, 1913 Londra Barış Antlaşması, 1913 İstanbul Antlaşması, 1913 Atina Barış Antlaşması, Yunan Meclisinin 2345 Sayılı ve 1920 Tarihli Kanunu, 1920 Sevr Antlaşması, 1923 Lozan Antlaşması, 1951 yılında Türkiye ile Yunanistan Kültür Anlaşması, 1920 sayılı 1991 tarihli yasa” ile azınlık adına imzalanmış önemli antlaşma ve yasalar yer almaktadır.⁸⁴

Çalışmamızda özellikle 14 Kasım 1913 Atina Barış Antlaşması ve 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması alt başlıklarda ayrıca ele alınacaktır. Bunun yanında 1913 İstanbul Antlaşmasına ikinci bölümde müftülüğün hukuki yapısı başlığı altında değinilecektir. Osmanlı Devleti'nin 16. yy. gerileme dönemine girmesi ve tımar sisteminin bozulmaya başlaması, devlette yönetim ve otoritenin bunalımına yol açmış, toprağın hileli yollarla (gasp, satın alma yöntemiyle) özel mülk haline getirilmesi, tıpkı batıdaki gibi feodal sisteme benzer bir durumu ortaya çıkarmış,⁸⁵ bu durumdan hareketle aynı sorun Batı Trakya'da da yaşanarak, arazilerin özel kişilerin mülküne geçirilmiş olması toprağı verimsizleştirmiştir.

Azınlık ekonomisi tarım sektörüne yoğunlaşmış ve konu, Lozan Antlaşması gündemine getirilmiştir. Böylece Türk Temsilci Heyeti Batı Trakya'da taşınmaz malların nüfusa göre paylaşımı sırasında Türkler %84, Bulgarlar %10, Rumlar %5, diğerleri ise %1 orana sahip olmasına rağmen bu durum 1990'lı yıllara gelindiğinde sadece %17 civarında toprak Türklerin elinde kalmıştır.⁸⁶ Atina Akademisi'nin yayınladığı eserde yer alan 1993 yılındaki Türk nüfusa sahip toprak miktarı oranlarına

⁸³ Füsün Aşkar, “Batı Trakya (Yunanistan) Türklerinde Kurban (Mahya) Geleneği”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (2011), C. 8, s. 449.

⁸⁴ Kâmil Kısa, “Lozan'dan Günümüze Batı Trakya Türklerinin Hukuki Statüleri”, *Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 2 (2018), ss. 314-18; Eren, *Batı Trakya Türkleri*, ss. 45-50.

⁸⁵ Aydın Ömeroğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Batı Trakya Türkleri*, İstanbul, 2013, s. 110.

⁸⁶ Ömeroğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Batı Trakya Türkleri*, s. 113.

bakıldığında, İskeçe’de; Yunan Nüfus %71- Türk Nüfus %23, Gümülcine’de; Yunan Nüfus %53,5 Türk Nüfus %46,5 oranına sahip olması⁸⁷ 1923 Lozan döneminde tablonun tersini görmek mümkündür.

Bir asra yakın zaman diliminde bu kadar hızlı toprak kaybı yaşanmasının arkasındaki sebep ise, Yunanistan’ın 150 bin mülteciyi Batı Trakya bölgesine yerleştirmesi ve Köylüyü Topraklandırma kanunu çerçevesinde zorunlu veya gönüllü olarak Türk nüfusun sahip olduğu toprak zorla ellerinden alınarak kamulaştırmasıdır.⁸⁸ Ayrıca Türkiye Hükümeti BTMTA’ya “serbest göçmen” hakkı vermesi⁸⁹ sebebiyle, Yunanistan’ın 1870-80’li yıllarda Türk ailelerin ellerindeki arazilere el koyması ve azınlığın geçinemeyen duruma gelmesi sebebiyle bölgeden göçe zorlanmıştır.⁹⁰

3.1. Atina Barış Antlaşması (14 Kasım 1913)

Antlaşmanın 11. ve 15. maddelerinde din ve eğitim hakkında düzenlemeler yer almıştır. Antlaşmanın 11. maddesine göre Yunanistan’da yaşayan BTMTA, müftüleri, dini işleyişi, mal, vakıf ve eğitim hakları güvence altına alınarak, Yunan vatandaşlarla eşit haklara sahip olacaklardır.⁹¹

Ayrıca antlaşmanın 15. maddesine göre azınlığın kuracağı özel müslüman okullarının Yunanistan devleti tarafından tanınması, okul idaresine bağlı gelirlerin taahhüt edilmesiyle güvence altına alınmış, gelir getirici mülklerin saklı kalacağı belirlenmiştir.⁹² Netice itibarıyla verilen hükümlerin yerine getirilmemesinden doğan sorunlar, azınlığın dini özgürlük alanına bir müdahale olmasıyla birlikte, eğitim alanında oluşan sorunları gidermek yerine, dini bir eğitimden uzaklaştırılarak, azınlığın okul açma hakkına rağmen izin verilmemesi ve yönetimine müdahale edilmesi önemli bir sorundur.

⁸⁷ *H Αναπτύξη Της Θρακικής Προκλήσεις Και Προοπτικές*, Atina: Ακαδημία Αθηνών, 1995, s. 48.

⁸⁸ *Batı Trakya Azınlığı İnsan Hakları ve Belgeler*, Ankara: Batı Trakyalılar Derneği, 1987, s. 63; Baş, *Unutulan Batı Trakya Türkleri*, ss. 76-77; Alioğlu, *Dünden Bugüne Batı Trakya*, s. 47.

⁸⁹ Ömeroğlu, *Batı Trakya Türkleri ve Gerçekler 1*, s. 50.

⁹⁰ Gökçen, *Ortodoks Üçgeni Yunanistan, Patrikhane ve Pontus*, ss. 26-27.

⁹¹ Antlaşma metnine bkz. Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara, 1953, C. 1, ss. 477-88.

⁹² Turgay Cin, *Yunanistan’daki Türk Azınlığın Hukuki Özerkliği (Müftülük Meseleleriyle ilgili Yunan Yargıya ve Danıştay Kararları ve Diğer Belgeler)*, Erek Matbaacılık Ankara: Orion, 2009, s. 68.

3.2. Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923)

Lozan Antlaşması, 25.08.1923 tarihinde Yunanistan tarafından kabul edilerek, kanun hükmünde kararname ile onaylanıp yürürlüğe girmiştir.⁹³ ‘Azınlığın Korunması’ başlığı altında, Türkiye’deki ‘gayrimüslim azınlıklar’ ve Yunanistan’daki ‘Müslüman azınlığın’ hukuki yapısını oluşturmaktadır.

Lozan Barış Antlaşmasınının 37. ile 45. maddeler arası⁹⁴ Yunanistan’daki BTMTA ve İstanbul Rumlarına karşılıklı hakları yer almıştır.⁹⁵

3.3 Batı Trakya’nın Ekonomik Durumu

İkinci dünya savaşı sonrası Yunan ekonomisi süratle geçirdiği ekonomik ve sosyal değişimlerle turizm ve gemiciliğe dayanmaktadır. Yunan ekonomisi, Avrupa ülkelerine kıyasla 1958-1974 yılları arasında önemli bir gelişim göstermiş olması, devletin GSMH payını artırmıştır. 1980’li yıllarda ülkenin duraklama ve gerileme yılları başlamıştır.⁹⁶ Yunanistan 1981-1999 yılları arası AB’den 57.851 milyar dolar yardım alarak ekonomisini düzeltme adımları atmış, yönünü Avrupa’ya dönmesiyle politikalarını revize etmiş, Yunanistan’ın 1 Ocak 2002 itibariyle fiili olarak AB ortak para birimi Euro’ya geçmiştir. Ülkenin kalkınma ve topluluğun diğer ülkelerinin seviyesine ulaşması için 2000-2006 yılları arası yaklaşık 30 milyar dolar yardım fonu yapılması önemli bir kalkınma hamlesi olmuştur.⁹⁷ Yunanistan, 2007-2008 yıllarında ekonomik krizin akabinde bir borç sorunuyla yüzleşmiş, 2009 ve 2017 yılları arasında, devletin borcu 300 milyar Euro'dan 318 milyar Euro'ya yükselmiş, ancak bu süreçte Gayri safi yurt içi hasıla'nın düşüşü nedeniyle borcun GSYH'ye oranı %127'den %179'a yükselmiştir.⁹⁸

Yıllardır uygulanan baskı ve göç politikası azınlığı zor durumda bırakmıştır. Genelde Avrupa, özelde Almanya’da işçi, esnaf ve tüccar olarak geçimin sağlayan 20.000’den

⁹³ Resmi Gazete, Sayı 238/A/ 25.08.1923 (ΦΕΚ, A’238, 25.08.1923) tarihli yasa.

⁹⁴ Lozan’a göre BTMTA hakları için bkz. Süleyman Sefer Cihan, *Batı Trakya’da Yunan Adaletsizliği*, İstanbul: Batı Trakya Dergisi Yayınları, 2015, s. 115.

⁹⁵ Ek 6: 1923 Lozan Barış Antlaşması, I. Kısım Siyasi Hükümler, III. Kesim Azınlıkların Korunması Başlığındaki 37-45. maddelerine yer verilmiştir.

⁹⁶ Akman, *Paylaşılmayan Balkanlar*, s. 193.

⁹⁷ Akman, *Paylaşılmayan Balkanlar*, s. 194.

⁹⁸ <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/8824854/2-24042018-AP-EN.pdf/2e4cce59-7d36-4894-b21e-9f2c14b81630> (Erişim 22.11.2021)

fazla azınlık mensubu vardır.⁹⁹ Batı Trakya, AB'nin ve Yunanistan'ın en az gelişmiş ve en fakir durumda bulunan bölgesidir.¹⁰⁰

Azınlık toplumu, Osmanlı'da Dünya'nın meşhur tütün üretim merkezleri olan İskeçe ve Gümölcine'de tütüncülük ile uğraşmıştır. Önceki nesillerin geçim kaynağı hayvancılık ve tütüncülük olmuştur.¹⁰¹ 2005-07 yılları itibarıyla azınlığın ekonomik can damarı olan tütün gelirlerin düşmesi, azınlığı olumsuz yönde etkilemiştir.¹⁰² Krizin ortaya çıkmasıyla genç nesil tamamı ekonomik şartlar sebebiyle Batı Avrupa'ya göçe mecbur kalmış durumda bulunmaktadır.

4. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BATI TRAKYADAKİ EĞİTİM KURUMLARI

4.1 Batı Trakya'daki Osmanlı Dönemi Eğitim Kurumları

Medreseler, 19.yy.a kadar Osmanlı Eğitim sisteminin temelinde yer almıştır. Tanzimat öncesi döneme bakıldığında Osmanlı eğitim sisteminde medrese, sıbyan ve enderun mektepleri yer almıştır.¹⁰³ Ancak Tanzimat Dönemi ile yeni okulların kurulmasıyla Osmanlı eğitimi açısından önemli bir sistem değişikliği yaşanmıştır. Zira toplum, medreselerin dönemin eğitim ihtiyaçlarına hitap etmediği¹⁰⁴ ve yeterli bir eğitim sağlanamadığı düşüncesine sahip olması, Avrupa'da eğitim ve öğretim metodlarının yenilenmesi ve gelişmesine karşı medreselerde yenilik yapılmaması,¹⁰⁵ yeni mekteplerin açılışına zemin hazırlamıştır.

Osmanlı devletinin batılılaşma çalışmaları sonrası Fransız eğitim sisteminin ele alınması, yeni açılan yüksek okulların Fransız okullarının programlarının taklit edilmesine neden olmuştur.¹⁰⁶ Tanzimat Döneminde eğitim alanında önemli bir gelişme, Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi yasası ile şekillenmiştir. 1869 yılındaki

⁹⁹ Koçak, Özyiğit, *Batı Trakya Türk Cumhuriyeti " 100. yıl anısına "*, s. 550.

¹⁰⁰ "Batı Trakya'nın Sesi", *Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği Genel Merkez*, (1995), s. 8.

¹⁰¹ Nadir Yaz, *Ağlayan Batı Trakya*, Milli Eğitim Basımevi İstanbul: Yeni Batı Trakya Dergisi Yayınları, 1986, s. 36.

¹⁰² Tunç Yaşar, *Batı Trakya Meriç'in Öbür Yakası*, ss. 14-15.

¹⁰³ Zeki Salih Zengin, *II. Abdülhamit Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi*, İstanbul, 2009, ss. 19-20.

¹⁰⁴ Medreselerin Gerileme Nedenlerine için bkz. İbrahim Turan, *Ana Hatlarıyla İslam Eğitim Tarihi*, İstanbul: Ensar, 2017, ss. 247-52.

¹⁰⁵ Bayram Kodaman, *Abdulhamid Devri Eğitim Sistemi*, İstanbul: Ötüken, 1980, s. 21.

¹⁰⁶ Ekrem Aksoy, "Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Fransız Okulları", *Hacettepe Üniversitesi*, 2015, s. 41.

Nizamnameye göre okulların şekillenmesi; sıbyan, rüştiye, idadi, sultaniler, yüksek mektepler¹⁰⁷ şeklinde yer almıştır.

Batı Trakya’da Osmanlı usulü eğitim durumu Balkan Savaşlarına kadar devam etmiş, merkezi bölgelerde yer alan okullarda devletin tayin ettiği muallimler görevlendirilerek eğitime devam edilmiştir. 1912 yılı sonrası savaşların başlamasıyla özellikle Bulgar işgalleri ile zulümlerin artması, insanların katledilmesi ve baskılar nedeniyle okullara ara verilmiştir.

Sıbyan Mektepleri: Erken yaş gruplarındaki çocukların okuma yazma, dini bilgiler ve bazı hesaplamaların öğretildiği örgün eğitimin ilk basamağını oluşturmaktadır. Sıbyan mektebine başlama yaşı 5-6, bitirme ise 13-15 yaşları arasındaydı.¹⁰⁸ Batı Trakya bölgesinde 19 yy. sonlarında, Gümölcine’de 1884 ve 1885 yıllarında sıbyan mektepleri 262 iken,¹⁰⁹ 1894-1895 yıllarında 951’e çıkmıştır.¹¹⁰ Dedeoğlu’nda 1892-1893 yıllarında Müslümanlara ait 31 sıbyan/ibtidâî mektebi yer aldığı, 1.901 erkek, 517 kız öğrenci varlığı ve gayrimüslimlere ait 65 sıbyan/ibtidâî mektebine 1.614 erkek, 1.031 kız öğrenci devam etmiştir.¹¹¹

Rüştiyeler: II. Mahmud devrinde sıbyan okullarının yetersiz olduğu düşünülerek, sıbyan mekteplerinin üstü, orta öğretimin ise bir alt kademesi olarak 1838 yılında rüştiyeler açılmıştır.¹¹² 1878 yılından sonra ise kapatılmaya adım atılmış, yerini ise idadiler almaya başlamıştır. 1889 yılında ise rüştiyeleri idadilerle birleştirme kararı alınmıştır.¹¹³

¹⁰⁷ Salih Zengin, *II. Abdülhamit Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi*, ss. 23-24.

¹⁰⁸ Zülfü Demirtaş, “Osmanlı’da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17, S. 1 (2007), ss. 174-75.

¹⁰⁹ Haluk Kıyıcı, *Sâlnâmelere Göre İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısıyla Edirne Sancağı*, Birinci Baskı İstanbul: Edirne Valiliği Kültür Yayınları, 2013, s. 133.

¹¹⁰ Fatih Demirel, “Batı Trakya’da Osmanlı Modern Eğitim Kurumları / Ottoman Modern Education Institutions in Western Thrace”, *History Studies International Journal of History*, C. 6, S. 2 (2014), s. 55.

¹¹¹ Demirel, “Batı Trakya’da Osmanlı Modern Eğitim Kurumları / Ottoman Modern Education Institutions in Western Thrace”, s. 56.

¹¹² Kodaman, *Abdulhamid Devri Eğitim Sistemi*, s. 148.

¹¹³ Kodaman, *Abdulhamid Devri Eğitim Sistemi*, s. 164.

1870 yıllarından 20.yy. başlarına kadar rüştiye müfredatında Arapça, gramer dersleri ve Fars edebiyatına ağırlık verilmiş, aritmetik, coğrafya, tarih dersleri okutulmuştur. Öğretmen bulunduğu taktirde cebir ve Fransızca dersleri yapılmıştır.¹¹⁴

Gümülcine’de rüştiye mekteplerin açılışı, bölge sakinlerinin girişimleriyle 1864 yılında başlamıştır. 1866 yılında Gümülcine’de erkek ve kız rüştiyesi inşa edilmiştir.¹¹⁵ Rüştiye mektebi öğrenci durumu ise 1864 dönemlerinde yaklaşık 67 iken, 1877 yılında öğrenci sayısı 85’e, 1886 yılında 98’e yükselmiştir.¹¹⁶ Kaynaklarda binalardan birinin mekteb-i iptidai diğerinin ise rüştiye olduğu yer almaktadır.¹¹⁷ Günümüzde ise binalardan biri yıkılmış diğeri ise askeri market olarak kullanılmaktadır.

Osmanlı Devleti, Gümülcine’de gayrimüslim vatandaşların eğitimini de düşünmüştür. Rum vatandaşlar tarafından Natuz Çanakli Efendi vasıtasıyla talep edilen Rüştiye, Sultan II. Abdülhamid Han tarafından verilen izin¹¹⁸ ve Mısırlı aydın Çanakli Efendi’nin başışıyla 1907 yılında tamamlanan Rum Rüştiyesi, 1908 yılında eğitim-öğretime başlamıştır. Müfredatı Fransızca olup, Rumca ve Osmanlıca öğretilmiş; fen bilimleri, dini ilimlerle beraber okutulmuş ve Ortodoks geleneğine bağlı bir eğitim yapısı takip edilmiştir.¹¹⁹ Tarihçi, Harun Halil’e göre;

“*Balkan Harbi’nde Gümülcine’nin Bulgarlara geçmesiyle okul Bulgar Metropolitik binası, üçüncü katı ise askeri hastane (1913-1919) olarak hizmet vermiştir. 1919 yılında Fransız işgali sırasında yetimhaneye dönüştürülen bina, 1919-1945 yılları arasında Genel Trakya İdari Birimi, 1945-1972 yılları arasında ise Valilik, 1972-1975 yılları arası sanat okulu ve 1975-2000 yılları arası rektörlük binası olarak kullanılmıştır.*”¹²⁰ Uzun yıllar boyunca terkedilmiş olan bina, 2017-2018 yıllarında restore edilmiştir.¹²¹

¹¹⁴ Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, 3. Baskı İstanbul: İletişim, 2019, s. 322.

¹¹⁵ Rahmi Ali, *Ebced’li Yıllardan Günümüze Batı Trakya Türklerinde Eğitim*, Gümülcine: Bakes Yayınları, 2015, s. 34.

¹¹⁶ Demirel, “Batı Trakya’da Osmanlı Modern Eğitim Kurumları / Ottoman Modern Education Institutions in Western Thrace”, ss. 57-58.

¹¹⁷ Ek 7: Gümülcine’de Osmanlı dönemindeki Mekteb-i İbtidâi ve Rüşti resmine yer verilmiştir.

¹¹⁸ Rum Rüştiyesine verilen izin için bkz. *Osmanlı Belgelerinde Batı Trakya*, Düzey Matbaacılık İstanbul: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 107, 2009, ss. 436-37.

¹¹⁹ <https://www.milletgazetesi.gr/kose-yazilari/sultan-ii-abdulhamidin-gumulcinedeki-izleri-6>(Erişim 29.11.2021)

¹²⁰ <https://www.milletgazetesi.gr/kose-yazilari/sultan-ii-abdulhamidin-gumulcinedeki-izleri-6>(Erişim 29.11.2021)

¹²¹ Ek 8: Gümülcine’de 27 Ekim 1908 yılında, Sultan II. Abdülhamid izniyle yapılan ve eğitim-öğretime başlayan Rum Rüştiyesi resmine yer verilmiştir.

İdadiler: Osmanlı devletinde rüştiyeden sonra idadiler gelmektedir. Günümüzde liseye benzer konuma sahip, mektep harp okulu veya askeri tıbbiyeye girmek isteyen öğrencilerin bilgilerini tamamlayacak bir eğitim sağlamaktaydı. 11-14 yaşlarındaki öğrencilerin eğitimini, 1869 Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesine göre üç yıl sürecek bir okuldur.¹²²

Gümülcine’de 1885 yılında bir idâdî mektebi inşaatı gündeme gelmiş, Gümülcine’de idadi Mektebi 1304/1887 tarihinde açılmış, Dedeâğaç İdâdîsi 1306/1889 yılında açılmıştır.¹²³ İdâdîlerden 1897-1898 ders yılında Gümülcine İdâdîsinde, 69 öğrenci bulunmaktadır. 1894-1895 eğitim-öğretim yılında Dedeâğaç İdâdîsinde 31 öğrenci bulunurken, 1902-1903 yılında sayı 48’e yükselmiştir.¹²⁴

Gümülcine Mekteb-i İdadi-i Mülki¹²⁵ 1917-1918 yıllarında eğitime ara vermiş olsa da, daha sonra devam etmiş, 27 Ocak 1969 yılında Gümülcine 1. Azınlık İlköğretim (*Io Μειονοτικό Δημοτικό Σχολείο Κομοτηνής*) adını alarak on beş derslik ile eğitim-öğretime devam etmiş,¹²⁶ 2017-2018 eğitim-öğretim yılında okulun 211 kayıtlı öğrencisi¹²⁷ bulunmaktadır.

Sultaniler: Mekteb-i sultani, eğitim tarihinde ilk lise olarak karşımıza çıkmaktadır. Rüştiye ve yükseköğrenim arasında eğitim veren orta öğretim kurumu konumuna sahiptir. Yabancı dil eğitimi yanında Türkçe derslerin de okutulduğu okul, 1868 yılında ‘*Galatasaray Mekteb-i Sultanisi*’ adı ile eğitime başlamıştır. Okulda çok kültürlü toplum öğrencilerin bir arada 5 yıl boyunca eğitim alması amaçlanmıştır. Mekteb-i sultanilerde Fransız eğitim içeriği, sistematiği ve kültürü esas alınmıştır.¹²⁸ Diğer bir eğitim seçeneği olarak ise Darüşşafaka açılmış, bilim ve siyaset konusunda

¹²² Kodaman, *Abdulhamid Devri Eğitim Sistemi*, ss. 181-83.

¹²³ Kodaman, *Abdulhamid Devri Eğitim Sistemi*, s. 198.

¹²⁴ Demirel, “Batı Trakya’da Osmanlı Modern Eğitim Kurumları / Ottoman Modern Education Institutions in Western Thrace”, ss. 58-62.

¹²⁵ Ek 9: 1881 yılında yapımına başlanan ve 1883 yılında inşaatı tamamlanan Gümülcine Mekteb-i İdâdî-i Mülki resmine yer verilmiştir.

¹²⁶ Ek 10: Eski Gümülcine Mekteb-i İdâdî-i Mülki, 2013-2015 yılları arasındaki tadilat sonrası Günümüzde Gümülcine 1. Azınlık İlköğretim adını taşıyan (*Io Μειονοτικό Δημοτικό Σχολείο Κομοτηνής*) günümüzdeki durumuna yer verilmiştir.

¹²⁷ <https://blogs.sch.gr/1dimmkom/istorika-stoicheia-toy-scholeioy/> (Erişim 31.11.2021)

¹²⁸ Adnan Şişman, “Galatasaray Mekteb-i Sultanisi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996, C. 13.

münevver şahsiyetler yetiştirilmiştir.¹²⁹ Batı Trakya’da mekteb-i sultanilerin varlığı kaynaklarda yer almamaktadır.

Medreseler: Osmanlı Devleti, Selçuklu dönemine dayanan medrese eğitim geleneğini devam ettirmiş, Fatih ve Süleymaniye Medreseleriyle önemli bir seviyeye ulaşmıştır. İlk dönem medreseleri Anadolu’da kurulmuş olan medreselerin devamı olarak kabul edilmiştir.¹³⁰ Osmanlı medreseleri, Süleymaniye Medreselerinin kurulmasıyla zirve dönemini yaşadktan sonra gerilemeye başlamıştır.¹³¹

Asırlar boyunca devam eden medresedeki eğitim ve öğretim gerilemesi ve çökmeye başlaması sonrası, Tanzimat Döneminde önemli, köklü bir değişikliğe ve yeniliğe gitmiştir. Osmanlı Devleti, fethettiği topraklarda yaşayan toplumların eğitimle kalkınmasını sağlamış ve medreseler inşa etmiştir. Batı Trakya bölgesinde birçok medrese faaliyette bulunmuştur. Alt kısımda tarih boyunca Batı Trakya’da faaliyet göstermiş medrese isimlerine yer verilmiştir:

“**Dedeğaç Bölgesi**¹³² *Abdülvasi, Karagöz Paşa, Uruç (Oruç) Paşa Medreseleri; Rodop(Gümülcine) Bölgesi¹³³ *Yeni Cami*¹³⁴, *Serdar Mahalle, Yenice Mahalle, Sohtalar (Softalar), Kayalı*¹³⁵¹³⁶, *Kır Mahalle, Yunus Bey, Sabani, Tekke, İslam, Medrese-i Aliye, Medrese-i Hayriye, Karaca Mehmet Medreseleri*¹³⁷; **İskeçe Bölgesi**¹³⁸ *Cami Atik, Aşağı Mahalle, Pazar Yeri, Sünne Mahalle, Demircik, Elmalı, Paşevik, Şahin Medreseleri.*” yer almıştır.*

Batı Trakya bölge geneline yayılan medrese eğitim kurumlarının yanında, özellikle Osmanlı modern eğitim kurumları arasında yer alan sıbyan, rüştiye ve idadi mektepleri açılmıştır. Dedeğaç ve Gümülcine bölgelerinde, konum ve nüfus yoğunluğu nedeniyle İskeçe iline nazaran modern Osmanlı eğitim kurumları sayı bakımından daha fazla yer almıştır.

¹²⁹ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlıda Eğitim Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1991, ss. 88-90.

¹³⁰ Zeki Salih Zengin, *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi*, Ankara: Akçağ, 2002, s. 18.

¹³¹ Salih Zengin, *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi*, s. 22.

¹³² Dede, *Rumeli’nde Bırakılanlar*, s. 56 Dipnot No: 2.

¹³³ Asım Çavuşoğlu, *Batı Trakya’da Medreselerin Dünü-Bugünü*, Gümülcine: BAKEŞ, 2014, s. 27; Turgay Cin, *Yunanistandaki Müslüman Türk Azınlığı Din ve Vicdan Özgürlüğü (Başmüftülük ve Müftülükler Sorunu)*, Birinci Bakı Ankara: Seçkin, 2003, s. 215.

¹³⁴ Dede, *Rumeli’nde Bırakılanlar*, s. 42.

¹³⁵ Ek 11: Gümülcine Kayalı Medresesine yer verilmiştir.

¹³⁶ Ek 12: Gümülcine Kayalı Medresesinin günümüzde yurt olarak kullanılan binasına yer verilmiştir.

¹³⁷ Mahir Aydın, “Gümülcine Mülkiye İdadisi”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 33 (2018), s. 80.

¹³⁸ Çavuşoğlu, *Batı Trakya’da Medreselerin Dünü-Bugünü*, s. 27.

4.2 Yunanistan Dönemi Eğitim Kurumları

Batı Trakya'nın Lozan ile Yunanistan'a bırakılmasıyla, Osmanlı döneminden kalmış Gümülcine'de bir rüştiye ve idadiye, İskeçe'de ise bir rüştiye 1930 yılında çağdaş ilkokullara dönüştürülmüştür.¹³⁹ Sohtalar¹⁴⁰, Kayalı¹⁴¹, Tekke¹⁴², Yeni Cami¹⁴³, İslam¹⁴⁴ ve Medrese-i Aliye¹⁴⁵ Medreseleri ise 1940-1945'li yıllara kadar eğitim-öğretimlerine devam etmiştir.

Yunanistan'ın iç savaş yaşadığı 1945'li yıllarda, ekonomik ve sosyal sıkıntı nedenleriyle medreselere ara verilmiş, medreselerin bir kısmı ileriki süreçte açılmamıştır. İslam Medresesi olarak bilinen okul binası, 1949 yılında Gümülcine Müftüsü Hüseyin Mustafa Efendi tarafından din görevlisi yetiştirmek amacıyla, Medrese-i Hayriye adını alarak eğitim faaliyetine başlamıştır.¹⁴⁶ Azınlık eğitimi olumsuz etkileyen faktörlerden biri, 1940'lı yıllarda eğitime ara veren medreselerin tekrar eğitim-öğretime kazandırılmamasıdır.

İskeçe'de, Şahin Medresesi 1926 yılında eğitim-öğretim faaliyetine başlamış, belli bir süre kapalı kalmış, sonraki dönemlerde yeniden eğitim-öğretime devam edebilmiştir. 1954-1955 yıllarında eğitime başlamış olan Paşevik Medresesi, birkaç kez eğitime ara vermiş, bir süre sonra tamamen kapanmıştır.¹⁴⁷

¹³⁹ Şerafettin Hurşit, *Batı Trakya Türkleri Eğitim Tarihi*, Gümülcine, 2006, s. 208.

¹⁴⁰ Sohtabaşı Hali Bey Tarafından Gümülcine merkezinde kurulmuş, Mehmet Oğlu Alin'inin vakfiyesinde yer alan öğrenci vakıfları anlaşıldığına göre 1455 tarihlerinde faaliyette bulunmaktaydı. Medresede 'Emsile, Bina, Maksut, Kafiye, İzzi, Avamil, Halebi, Molla Cami ve İlm-i Feraiz' dersleri okutulmaktaydı; Çavuşoğlu, *Batı Trakya'da Medreselerin Dünü-Bugünü*, s. 29.

¹⁴¹ Kayalı Medresesi 18. yy. yaptırıldığı ve fiziki binasının günümüze kalabilenler arasındadır. 1730 yıllarında Hoca Zekeriya Efendinin Cami ile birlikte yaptırdığı Medrese, Günümüzde eğitim-öğretime devam etmezken, Medrese-i Hayriye öğrencilerin yurt ihtiyacı karşılamaktadır.

¹⁴² 1939'lı yıllarda iç savaş sebebiyle yaşanan sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı öğrenci yokluğuyla eğitime ara vermiş olan medrese, bir daha açılmamıştır.

¹⁴³ Yeni Cami Medresesi, Ekmekçi zade Ahmet tarafından yaptırılmış, 1939-1940 yıllarına kadar devam eden medrese, öğrenci yokluğundan ara vermiş, bir daha açılmamıştır; Dede, *Rumeli'nde Bırakılanlar*, s. 42.

¹⁴⁴ Kısa bir dönem faal olmuş olan medrese, 1939-1940 yılında müftü Hafız Hasan Efendi aracılığıyla günümüzde Medrese-i Hayriye binasından eğitim-öğretim yapılmak için açılmış olan İslam Medresesi, 1940 tarihinde Yunanistan- İtalya savaşının başlaması nedeniyle bir süreliğine ara vermiş daha sonra bir daha açılmamıştır; Çavuşoğlu, *Batı Trakya'da Medreselerin Dünü-Bugünü*, s. 33.

¹⁴⁵ Bulgarların İkinci Dünya savaşında Batı Trakya'yı ele geçirmesinin ardından, Gümülcine'de Bulgar Yönetim 'Medrese-i Âliye' adıyla yeni bir medrese açılmıştır. Medrese bir yıllık eğitimin ardından 1944 yılında Bulgarların çekilmesiyle kendiliğinden kapanmıştır; Çavuşoğlu, *Batı Trakya'da Medreselerin Dünü-Bugünü*, s. 34.

¹⁴⁶ Çavuşoğlu, *Batı Trakya'da Medreselerin Dünü-Bugünü*, ss. 38-39; Hasan Paçaman, *Batı Trakya'ya Işık Tutanlar Hüseyin Mustafa (1912-1985)*, Gümülcine, 2010, ss. 132-34.

¹⁴⁷ Cin, *Yunanistandaki Müslüman Türk Azınlığı Din ve Vicdan Özgürlüğü (Başmüftülük ve Müftülükler Sorunu)*, s. 216.

1950’li yıllara kadar İskeçe Müftülük bünyesinde yer alan, “*Aşağı Mahalle, Cami Atık, Pazar Yeri, Sünne Mahalle, Demircik ve Elmalı*”¹⁴⁸ medreseleri zaman içerisinde kendiliğinden kapanmıştır. Böylece, Şahin Medresesi hariç İskeçe bölge genelinde Osmanlı medrese usulü son bulmuştur.

Medrese-i Hayriye: Gümülcine’de kurulan medrese, Kavala’da, Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın külliyesindeki medresenin adını yaşatmak amacıyla¹⁴⁹ 1949 yılında Medrese-i Hayriye adını alarak eğitim-öğretime başlamıştır. Gümülcine Medrese-i Hayriye’nin geçmişi 1455 tarihine dayandırıldığı gibi buna karşı görüşte söz konusudur. Zira kaynağa göre Medrese-i Hayriye, 1455 yılında kurulmuş olan Sohtalar Medresesi’nin usul ve geleneğini devam ettirmiştir.¹⁵⁰ Ancak diğer bir kaynakta yer alan bilgiye göre, 1455’ten günümüze kadar binlerce Medrese hizmete açılmış olsa da, Medrese-i Hayriye’nin 1949 yılında kurulduğu¹⁵¹ ve eğitime başladığı ifade edilmiştir.¹⁵²

Şahin Medresesi: 1926 yılında faaliyete başlayan medreseye, başta Yunan iç savaşı olmak üzere Bulgar işgali nedeniyle, 1940-1954 yılları arasında eğitime ara verilmiş ve uzun süre kapalı kalmıştır. Türkiye’den Batı Trakya bölgesine göç eden Hafız Reşat’ın Yunanistan’a resmi başvurusuyla 1954 yılında Şahin Medresesi (Medrese-i Reşadiye) yeniden eğitim-öğretime¹⁵³ başlamıştır.

Gümülcine Celal Bayar Azınlık Ortaokulu – Lisesi: Yunanistan’ın iç savaş yılları sonrası normalleşen hayat şartları ve Türk-Yunan ilişkilerinin gelişmesiyle azınlığa etki eden iyimser bir tablo oluşmuştur. 2 Aralık 1952 yılında Türk Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın ziyareti sonrası, Yunanistan’ın Kraliçesi Frederika, Kralı Pavlos ile birlikte yaptırılan ve dostluğun anısına Celal Bayar’ın adı verilerek, Celal Bayar

¹⁴⁸ Συμεών Α. Σολταρίδης, *Η ιστορία των μουφτειών της δυτικής Θράκης*, Αθήνα: Νέα Σύνορα - Α. Α. Λιβάνη, 1997, ss. 154-55.

¹⁴⁹ Çavuşoğlu, *Batı Trakya’da Medreselerin Dünü-Bugünü*, s. 38.

¹⁵⁰ Millet Gazetesi, <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/gumulcine-medrese-i-hayriyesi-1455-yilinda-kurulmus-olan-sohtalar-medresesinin-ta-kendisidir> (Erişim 19.12.2021)

¹⁵¹ <https://www.rodopruzgari.com/haberler/27612-as%C4%B1m-%C3%A7avu%C5%9Fo%C4%9Flu-ndan-tekzip%E2%80%A6.html> (Erişim 19.12.2021)

¹⁵² Ek 13: 1950’li yıllarda Medrese-i Hayriye’nin kurucuları Müftü Hüseyin Mustafa Efendi ve Encümen Heyeti, medrese hocalarından bazıları ve diploma alacak son sınıf öğrencilerine yer verilmiştir.

¹⁵³ <https://ajanskafkas.com/gorus/bir-muhalifin-portresi-hafiz-ali-resad/> (Erişim 20.12.2021)

Azınlık Ortaokulunun açılması, Türk-Yunan ilişkilerinin gelişmesinin bir tezahürü olmuştur.¹⁵⁴

İskeçe Muzaffer Salihoğlu Azınlık Ortaokulu- Lisesi: İskeçe'deki Türklerin talep ettikleri ortaokul ve lise, 1964-65 eğitim-öğretim yılında özel okul statüsünde açılmıştır.¹⁵⁵ Dönemin İskeçe Cemaat başkanlığını yürüten Muzaffer Salihoğlu'nun başvurusu ile özel okul statüsünde açılışına izin verilmiştir. Lisenin kurulabilmesi adına sahibi olarak bir kişinin gösterilmesi istenmiş ve Cemaat başkanı Muzaffer Salihoğlu şahsi teşebbüs ve gayreti sayesinde ikinci bir azınlık lisesi açılmıştır.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Sebahattin Abdurrahman, *Lozan'dan Günümüze Batı Trakya Azınlık Okulları*, Birinci Baskı İstanbul: Tarih Vakfı, 2019, s. 92.

¹⁵⁵ Oran, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, 1986, s. 91.

¹⁵⁶ Özgüç, *Batı Trakya Türkleri*, s. 104.

İKİNCİ BÖLÜM
BATI TRAKYA MÜSLÜMAN TÜRK AZINLIĞININ
ÖRGÜN VE YAYGIN EĞİTİMİ

1. ÖRGÜN EĞİTİM YAPISI VE AZINLIK OKULLARININ MEVCUT DURUMU

2022-2023 yılı itibarıyla Batı Trakya’da, Türk Azınlık bünyesinde faal olarak eğitim-öğretime devam eden toplam okul sayısı 99 Azınlık İlkokulu¹⁵⁷, 2 Azınlık Ortaokul ve Lisesi, 2 Medrese (ortaokul-lise seviyesi) bulunmaktadır.¹⁵⁸ Bunun yanında azınlık tarafından kurulan BAKEŞ bünyesinde 5 Kreş ve 2 Yaratıcı Eğitim Merkezi bulunmaktadır.¹⁵⁹

Tablo 1: Yunanistan Örgün Eğitim Sisteminde Öğrencilerin Yaş ve Sınıf Durumu¹⁶⁰

<i>YAŞ DURUMU</i>	<i>SINIF DURUMU</i>	<i>OKUL DURUMU</i>	
26-27	3	Lisansüstü Eğitimi (3-6 yıl) Doktora / Διδακτορικής	ZORUNLU EĞİTİM (4-15)
25-26	2		
24-25	1		
23-24	2	Lisansüstü Eğitimi (2 yıl) Yüksek Lisans / Μεταπτυχιακό	
22-23	1		
21-22	4	Üniversite Eğitimi (4 yıl) Πανεπιστήμιο	
20-21	3		
19-20	2		
18-19	1	Lise Eğitimi (3 yıl) Λύκειο	
17-18	12		
16-17	11		
15-16	10		
14-15	9	Ortaokul Eğitimi (3 yıl) Γυμνάσιο	
13-14	8		
12-13	7		
11-12	6		
10-11	5	İlkokul Eğitimi (6 yıl) Δημοτικό Σχολείο	
9-10	4		
8-9	3		
7-8	2		
6-7	1	Anaokul (2 yıl) Νηπιαγωγείο	
5-6			
4-5 ¹⁶¹			

¹⁵⁷ <https://perspektif.eu/2022/07/27/yunanistandaki-turk-azinlik-endiseli-okullari-kapatiliyor-mu/> (Erişim 26.12.2021)

¹⁵⁸ Devlet tarafından 1980 yıllarında bazı azınlık köylerinde açılmış olan ortaokul, lise ve teknik liseleri, azınlık öğrencilerin gittiği okul olmasına rağmen, çoğunluğu Yunanca derslerin verildiği müfredatı ve yönetimi devlete bağlı diğer okullara benzer bir yapıya sahip okullar, azınlık okulu olarak kabul edilmemiştir. Bu okulların sayısı ise yedi okuldan ibarettir.

¹⁵⁹ <http://www.pekem.org/tr/default.asp?P=Padded&islem=openpage&Page=2&yid=15> (Erişim 26.12.2021)

¹⁶⁰ Ek 14: 2021/2022 Yunanistan eğitim sisteminin yapısına yer verilmiştir.

¹⁶¹ Yunanistan'da zorunlu okul öncesi eğitim yakın zamanda iki yıla çıkartılmıştır. Dolayısıyla Anaokullarına katılım 4 yaşında başlamaktadır. (4521/2018 sayılı ve tarihli kanun), 2020-21 öğretim yılı itibarıyla anaokullarında iki yıllık zorunlu devamlılık esasları uygulanmaktadır (4704/2020 sayılı ve tarihli kanun). Bkz. <https://eurymdice.eacea.ec.europa.eu/el/national-education-systems/greece/prosholiki-ekpaideysi-kai-frontida> (Erişim 15.12.2022)

1.1. Anaokulları

Modern anaokulların kuruluşu, 18. yy. sanayileşmenin başladığı dönemlerde Avrupa’da başlamıştır. Temelini oluşturan yapı ise, “*kindergarten*” adıyla Alman *Friedrich Wilhelm August Fröbel* tarafından 1840’da ülkesi Almanya’da kurulmuş,¹⁶² dolayısıyla anaokul ihtiyacı özellikle sanayi ve büyük şehirlerde ortaya çıkmıştır.

Batı Trakya azınlığının çoğunluğunun kırsal kesimde yaşaması, tarım ve hayvancılıkla uğraşması, evde çocuklarına bakan anne, nine, vb. yakın akrabaların bulunması nedeniyle uzun bir süre anaokullarına ihtiyaç duyulmamıştır. 1967 senesinde darbeci cunta yönetimi bazı köylerde anaokulu açma denemeleri içinde bulunmuş olsa da, halk Yunan propagandası nedeniyle anaokullara güvenmemiş ve çocuklarını göndermediklerinden dolayı kapanmak zorunda kalmıştır.¹⁶³

Azınlık eğitiminin gündemine anaokulu, 2012 eğitim-öğretim yılı ile yeniden girmiştir. Yunanistan’da anaokulu eğitimi 3518/2006 sayılı ve tarihli yasa¹⁶⁴ ile zorunlu hale getirilmiş, ancak azınlık toplumu için 2011-2012 eğitim-öğretim yılı itibariyle uygulanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla azınlık, anaokulun mecburi eğitime dâhil edilmesiyle çift dilli (Türkçe-Yunanca) öğrenim yapabilecek anaokulları açılması için devlete talepte bulunmuş, bu talep Yunan makamlarınca çocukların kendi kültüründen uzak kalma hedefi doğrultusunda cevapsız bırakılmıştır.¹⁶⁵

İlkokullarda çift dilde eğitimi alacak bir öğrenciyi tek dildeki anaokulunda hazırlamak insan haklarına ve Lozan Antlaşmasına aykırıdır.¹⁶⁶ Dolayısıyla günümüzde Müslüman Türk azınlık çocukları ilkokul öncesinde zorunlu olarak Yunanca eğitim veren devlet anaokullarına gitmek mecburiyetinde kalmaktadır.

Günümüzde anaokul tartışmalarında, Türkçe dilinin yer almaması ve çocukların Yunan dili ve kültürüyle yetişmesi önemli bir tartışma konusu olmuştur. Sorunları ve çözümleri konusuna üçüncü bölümde yer alan anaokul sorunu başlığı altında değinilecektir.

¹⁶² <https://ceviiz.com/egitim/anaokullarinin-tarihi-osmanlida-ilk-anaokullari-ceviiz-hafiza-tazeler/> (Erişim 29.12.2021)

¹⁶³ Mehmet Hakses, “Batı Trakya’da Ana Okulları”, *Batı Trakya’nın Sesi Dergisi*, (1988), s. 57.

¹⁶⁴ Resmi Gazete, Sayı 272/A/21.12.2006 Kanun Numarası 3518 (N.3518/2006-ΦEK 272/A/21-12-2006) tarihli yasa.

¹⁶⁵ BTTÖB Başkanı Aydın Ahmet ile yapılan görüşme.

¹⁶⁶ Mehmet Koca (Hakses), *Dr. Sadık Ahmet Fırtınası*, Bursa: BTTDD Bursa Şubesi Yayınları, 2012, s. 348.

1.2 Azınlık İlkokulları

Batı Trakya'daki Türk azınlık ilkokulları 3065/1954 ve 1109/1972 sayılı ve tarihli kanunla yönetilmiştir. Ancak 694/1977 sayılı ve tarihli yasa¹⁶⁷ ile yeni bir kanun çıkartılmıştır. Azınlık ilkokulları azınlık çocuklarının eğitim alabildiği, Türk ve Yunan öğretmenler tarafından Türkçe ve Yunanca olarak iki dilde eğitim veren okullardır. Azınlığın öğrenci bakımından en yoğun olduğu kurum ilkokul dönemidir. İlkokullar yaklaşık bir asra yakın devam eden asimile politikasının en net örneğini oluşturmaktadır. Zira 1923'ten günümüz 2022 yılına kadar kapanan okulların sayısı, açık bir şekilde azınlık toplumunun eriyen ve tükenen eğitim durumunu ortaya koymaktadır.

Fiziki olarak 1926 yılında azınlığın toplam okul sayısı 307 olduğu, bunların 48'inin kapalı olduğu tespit edilmiştir.¹⁶⁸ 1948-49 Yunan iç savaş sonrasında azınlık ilkokul sayısı 250'ye düşmüştür.¹⁶⁹ 1960'lı yıllarda eğitim ihlallerinin başladığı ve ilkokul sayısının hızlıca düştüğü görülmektedir. Batı Trakya Türk ilkokul sayıları 1955 yılında 292¹⁷⁰ olarak gösterilirken, 1969 yılında 283'e gerilemiştir. 1980 yıllarında kapatılan azınlık ilkokulları sonrası sayı 241'e¹⁷¹, 1994-1995 yılında 231'e, 2001-2002 eğitim-öğretim yılı 223'e inerek 1930 yılında 305 olan okullar 70 yıl içerisinde 229'a indirilmiştir.¹⁷² 2005-2006 yılında 210'a, 2008-2009 yılında 194'e gerilemiştir.¹⁷³

Üç yıl kadar kısa bir süre kapatılmayan ilkokullar, 2011-2012 yılında 17 ilkokulun kapatılması ile azınlık eğitimine büyük bir darbe yapılmış ve sayı 174'e indirilmiştir. 2012-2013'te 163'e, 2013-2014 yılında 159'a¹⁷⁴, 2014 yılında 146'ya, 2015-2016'da 140'a, 2016-2017 yılında 132'ye 2017-2018 yılında 3 azınlık ilkokulun bir anda kapatılması ile sayı 129'a¹⁷⁵, 2019-2020 yılında 123'e gerileyen azınlık okul sayısı¹⁷⁶,

¹⁶⁷ Batı Trakya Müslüman Azınlığın Azınlık Okullarına İlişkin 694/77 sayılı yasa mad. için bkz: Eren, *Batı Trakya Türkleri*, ss. 141-44.

¹⁶⁸ Aydın Ahmet, "Azınlık Eğitiminin Dünü-Bugünü", *Pusula BTAYTD Aylık Dijital Dergisi*, (2021), s. 7.

¹⁶⁹ Hurşit, *Batı Trakya Türkleri Eğitim Tarihi*, s. 140.

¹⁷⁰ Ali, *Ebced'li Yıllardan Günümüze Batı Trakya Türklerinde Eğitim*, s. 162.

¹⁷¹ Eren, *Batı Trakya Türkleri*, s. 133.

¹⁷² Hurşit, *Batı Trakya Türkleri Eğitim Tarihi*, s. 140.

¹⁷³ Pervin Hayrullah, *Balkan Savaşlarından Sonra Batı Trakya Türklerinin Sosyo-Kültürel Hayatı Ve Eğitimi*, Poligrafyug AD - Bulgaristan: BAKES, 2020, s. 194.

¹⁷⁴ Ali, *Ebced'li Yıllardan Günümüze Batı Trakya Türklerinde Eğitim*, s. 167.

¹⁷⁵ Rodop Gazetesi <https://azinlikca1.net/yunanistan-bati-trakya-haber/item/7114-ogrenci-azligi-gerekcesiyle-3-azinlik-ilkokulunun-faaliyeti-durduruldu> (Erişim 03.01.2022)

2020-2021 yılında 115'e¹⁷⁷, 2021-2022 eğitim yılından itibaren 30.07.2021/F.2.1/6762 sayılı karar¹⁷⁸ ile kapatılan okullar neticesinde eğitim-öğretimi sürdüren toplam ilkokul sayısı 103'e düşmüştür.¹⁷⁹ BTTÖB Başkanı Aydın Ahmet göre 2021/2022 eğitim yılında: "Azınlık ilkokullarınının 56 tanesi Rodop ilinde, 38 tanesi İskeçe ilinde, 9 tanesi ise Meriç (Evros) ilinde bulunmaktadır."¹⁸⁰ 2022-2023 eğitim öğretim yılı başında, BTMTA'ya ait 4 ilkokulun daha kapatılması¹⁸¹ ile günümüzde Batı Trakya genelinde azınlığa ait ilkokul toplamı 99'a düşmüştür.¹⁸²

1.2.1 Azınlık İlkokullarında Okutulan Dersler

Azınlık okullarında okutulan dersler hakkında Pervin Hayrullah, 1929 yılındaki 4397 sayılı ilköğretim hakkındaki yasaya dayanarak okutulacak dersleri; "Din dersi, Yunanca, aritmetik, geometri, Yunan milleti tarihi, coğrafya, fizik tarihi, kimya, sağlık ve diğerleri, müzik, güzel yazı, resim, el sanatları, jimnastik"¹⁸³ derslerin belirtildiği, ancak fiili olarak uygulanmadığını aktarmıştır.

İbrahim Kelağa Ahmet ise; "Türkçe dil dersi, din dersi, matematik, tabiat bilgisi, müzik, teknik derslerinin eğitim dili Türkçe verildiği, Yunanca dil dersi, çevre bilgisi, tarih, vatandaşlık bilgisi, coğrafya, beden eğitimi, yabancı dil İngilizce dersinin eğitim dili Yunanca verildiği bilgisi yer almaktadır."¹⁸⁴

Sebahattin Abdurrahman'a göre ise ders saatlerin okulun mevcut derslik ve öğrenci sayısına göre değişkenlik gösterdiği ancak, günümüzde azınlık okullarında Türkçe olarak işlenen dersler; "Türkçe; matematik, din kültürü, müzik, resim; Yunanca olarak

¹⁷⁶ Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, "Η Μειοσωτική Εκπαίδευση Της Θράκης", *ΥΠΕΠΘ Πανεπιστήμιο Αθηνών*, 2007, s. 22.

¹⁷⁷ <https://gundemgazetesi.com/news/detayh.php?id=7765> (Erişim 05.12.2022)

¹⁷⁸ <https://www.batitrakya.org/bati-trakya-haber/yunanistan-bati-trakyada-12-turk-okulunu-daha-kapatti.html> (Erişim 05.01.2022)

¹⁷⁹ Mehmet Hatipoğlu, "Batı Trakya'da 12 azınlık okulu daha kapatıldı", *Anadolu Ajansı*, 02.08.2021. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bati-trakyada-12-azinlik-okulu-daha-kapatildi/2322000> (Erişim 05.01.2022)

¹⁸⁰ BTTÖB Başkanı Aydın Ahmet ile yapılan görüşme.

¹⁸¹ <https://www.esos.gr/arthra/79227/anastelletai-i-leitoyrgia-se-33-nipiagogeia-kai-dimotika-stin-makedonia-thraki-gia-neo> (Erişim 03.08.2022)

¹⁸² <https://www.milletgazetesi.gr/turkiye/turkiye-yunanistanin-bati-trakya-turk-azinligina-ait-4-ilkokulu-kapatma-kararini-kinadi> (Erişim 03.08.2022)

¹⁸³ Pervin Hayrullah, *Balkan Savaşlarından Sonra Batı Trakya Türklerinin Sosyo-Kültürel Hayatı Ve Eğitimi*, Poligrafyug AD - Bulgaria: BAKES, 2020, ss. 198-99.

¹⁸⁴ Kelağa Ahmet İbrahim, "Yunanistan'da (Batı Trakya'da) Azınlık Eğitim Sistemi İçinde İkिलidilli (Türkçe-Yunanca) Azınlık İlkokulları / Bilingual (Turkish-Greek) Minority Primary Schools Within the System of Minority Education in Western Thrace of Greece", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, (2006), C. VI, s. 6.

*müfredatta yer alan dersler ise: tarih, coğrafya, vatandaşlık ve çevre bilgisi dersleri okutulmakla, dört sınıf ve fazlasına sahip olan okullarda İngilizce ve beden eğitimi dersleri”*¹⁸⁵ verilmektedir.

1.2.2 Azınlık İlkokullarında DKAB Dersi ve Okutulan Kitaplar

Azınlık ilkokullarında eğitim-öğretim süresi altı yıl olarak planlanmıştır. Günümüzde azınlık ilkokullarında okutulan kitaplar, Türkiye’den gönderilen ve Yunanistan Eğitim ve Din İşleri Başkanlığına (Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων) bağlı komisyon tarafından kontrollerden geçen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) kitaplarıdır.¹⁸⁶ Ancak dikkat çeken önemli bir sorun olarak, Türkiye’deki DKAB derslerinin 4. sınıfta başlaması, azınlığa iki ve üçüncü sınıflarda hitap edecek ders kitaplarının eksikliği nedeniyle ikinci ve üçüncü sınıflarda din dersi kitap açığı bulunmaktadır. Bu sebep ile ders öğretmeni tarafından kendi materyalleri ışığında, kısa sürelerin ezberi, imanın şartları gibi temel dini bilgiler işlenmektedir.

İlkokul 2. sınıfta iki saat, 3. sınıfta üç saat olarak işlenmektedir. Bu konu hakkında ilkokul ikinci sınıfa giden öğrencilerin, ders materyallerinin eksik olduğu şikayetlerinin yer aldığı önemli bir sorun olarak gözlemlenmiştir.

İlkokul 4. sınıf öğrencilerine haftada 3 saat işlenen din dersi saatinde Prof. Dr. Ünver GÜNAY ve Prof. Dr. Kerim YAVUZ tarafından yazılan “İlkokullar için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4” adlı 126 sayfalık kitap verilmekte ve işlenmektedir. Kitapta; Allah İnancı, Peygamberimiz ve Din, İbadet, İslam’ın Şartları, Namaz, Oruç, Zekât, Hac ünite başlıkları yer almaktadır.

İlkokul 5. sınıf öğrencilerine haftada 3 saat işlenen din dersi saatinde Prof. Beyza BİLGİN tarafından yazılan “İlkokullar için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5” adlı 104 sayfalık kitap verilmekte ve işlenmektedir. Kitapta; Allah’a İnanmak, Meleklerle İnanmak, Kitaplara İnanmak, Peygamberlere İnanmak, Ahiret Gününe İnanmak, Kadere İnanmak, Ahlaki Görevlerimiz, Temizlik ve Doğruluk ünite başlıkları yer almaktadır.

İlkokul 6. sınıf öğrencilerine haftada 3 saat işlenen din dersi saatinde Prof. Abdulkadir ŞENER ve Prof. Orhan KARMIŞ tarafından yazılan “İlkokullar için Din Kültürü ve

¹⁸⁵ Abdurrahman, *Lozan’dan Günümüze Batı Trakya Azınlık Okulları*, s. 81.

¹⁸⁶ Ek 15: Günümüzde Azınlık ilkokullarında okutulan DKAB kitaplarına yer verilmiştir.

Ahlak Bilgisi 6” adlı 96 sayfalık kitap verilmekte ve işlenmektedir. Kitapta; Din Kavramı, İslam’da İman, İbadet Esasları ve Yükümlükler, İslam’da Temizlik ve Doğruluk, Namaz, Oruç, Zekât, Hac, Kişiyeye ve Topluma Karşı Davranışlar, Savurganlık ünite başlıkları yer almaktadır.

Kitaplar konusunda değerlendirme ve yer alan sorunlara, üçüncü bölümdeki ‘Azınlık Okulların DKAB Kitap Sorunu ve Talepleri’ başlığı altında değinilecektir.

1.3. Azınlık Ortaokul ve Liseleri

Osmanlı dönemindeki rüştiye ve idadiler 1923 yılında sınırların değişmesiyle kapanmış, bu süre zarfında 1941-1942 yılları arasındaki iki yıllık rüştiye sınıfı istisnası dışında 1952 yılına kadar Batı Trakya’da herhangi bir azınlık ortaöğretim kurumu mevcut değildi.¹⁸⁷ Günümüzde azınlık ortaöğretim ve lise konumunda eğitim-öğretim faaliyetine devam eden Gümülcine’de Gümülcine Azınlık Ortaokul-Lisesi(1952), İskeçe’de ise İskeçe Azınlık Ortaokul-Lisesi(1965), toplam iki ortaöğretim ve lise mevcuttur. Ayrıca Gümülcine ve İskeçe’de birer medrese ortaokul ve lisesi bulunmaktadır.

1.3.1. Gümülcine Celal Bayar Ortaokul ve Lisesi

Günümüzde ‘*Μειονοτικό Γυμνάσιο-Λύκειο Κομοτηνής*’ (Gümülcine Azınlık Ortaokul-Lisesi) adını taşıyan Gümülcine Celal Bayar Ortaokul ve Lisesi, 1952 senesinde 2203/1952 sayılı ve tarihli kanun hükmünde kararname çıkartılarak¹⁸⁸ Celal Bayar Ortaokulunun açılması sağlanmıştır. 1950’li yıllara kadar Batı Trakya’da ilköğretim sonrası öğrencilerin devam edebileceği ortaokul seviyesine sahip bir okul yer almamıştır. Bu nedenle Celal Bayar Ortaokulu’nun açılması önemli bir adım olmuş, orta ve lise seviyesindeki bu okulun açılmasıyla üniversiteye gitme yolu elde edilmiştir.

Celal Bayar Ortaokulu 1953-54 eğitim-öğretim yılında eğitime başlamış ve 1958-59 eğitim yılında 27 öğrenciden oluşan ilk mezunlarını vermiştir.¹⁸⁹ Günümüzde yürürlüğe devam eden kanun ile ülkede yer alan diğer özel okullara benzer statü

¹⁸⁷ Nilüfer Erdem, “Yunan İdaresinin İlk Yıllarında Batı Trakya Türklerinin Eğitimi”, *Yitik Hafızanın Peşinde Üsküp Konuşmaları*, Ankara: Pruva Yayınları, 2019, s. 574.

¹⁸⁸ Resmi Gazete, Sayı 222/A/ 15.08.1952 (ΦΕΚ, A/222, 15.08.1952) tarihli yasa.

¹⁸⁹ Hurşit, *Batı Trakya Türkleri Eğitim Tarihi*, s. 216.

hakkına sahip olduğu, okul yönetiminin encümen heyeti tarafından, denetimin ise ‘*Millî Eğitim Bakanlığı Gümülcine Orta Öğrenim Genel Müfettişliği*’ tarafından yapılacağı¹⁹⁰ teyit edilmiştir. Celal Bayar Ortaokuluna sadece azınlık mensubu kişilerin çocukları kayıt yaptırabilmektedir. Okul üç yıl orta, üç yıl lise olarak eğitim-öğretime devam etmektedir.

Celal Bayar Azınlık Ortaokulu açılışından sonra yaklaşık yirmi yıl boyunca sorunsuz eğitime devam etmiş, ancak 2203/1952 sayı ve tarihli yasadaki öğretmen atamaları konusunda Azınlık mensubu öğretmenlerin ataması uzun zaman yapılmamıştır. Nitekim ilk atama 1971 yılında din dersi öğretmeni olarak Mehmet İmamoğlu atanmış, 1999 yılına kadar din dersi dışındaki Türkçe dersleri ancak Türkiye’den gelen kontenjan öğretmenler tarafından yürütülmüştür.¹⁹¹ Bu dönem azınlık eğitimi adına zor geçen yıllar olmuştur. Zira yıl sonu sınavlarında Türk dili, edebiyat ve din dersi hariç Türkçe olarak gördükleri diğer derslerden Yunanca sınava giren öğrenciler başarısız olmuşlardır. Bu kural azınlık öğrenciler için ciddi bir sorun olmuştur. Yaşanan sorunların genel tespitine ‘Azınlık Eğitim Sorunları’ başlığı altında değinilecektir.

Gümülcine Celal Bayar Azınlık Ortaokulu ve Lisesi, 2017 – 2018 eğitim-öğretim yılında eğitim alan öğrenci toplamı 840 iken, aynı yıl 110 öğrenciyi mezun etmiştir.¹⁹² 2018 – 2019 eğitim-öğretim yılında ise toplam 820 öğrencinin eğitim gördüğü okuldan 115 öğrenci mezun olmuştur.¹⁹³

1.3.2. İskeçe Muzaffer Salihoğlu Azınlık Ortaokul ve Lisesi

Günümüzde ‘*Μειονοτικό Γυμνάσιο-Λύκειο Ξάνθης*’ (İskeçe Azınlık Ortaokul-Lisesi) adını taşıyan Azınlık Ortaokul ve Lisesinin Yunanistan dönemi eğitim kurumları başlığı altında okulun açılışı ve özel okul statüsüne sahip olduğuna değinilmiştir. Bu durum 11 Eylül 2018’de kabul edilen 4563 sayılı yasanın 17. maddesi ile diğer azınlık okullarında da uygulanan 694/1977 sayılı ve tarihli yasa ile yönetileceği belirtilmesiyle değişmiş, böylece özel okul olmaktan çıkartılmıştır.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Abdurrahman, *Lozan’dan Günümüze Batı Trakya Azınlık Okulları*, s. 93.

¹⁹¹ Abdurrahman, *Lozan’dan Günümüze Batı Trakya Azınlık Okulları*, s. 95.

¹⁹² <https://www.batitrakya.org/bati-trakya-haber/gumulcine-celal-bayar-azinlik-ortaokulu-ve-lisesi-110-mezun-verdi.html> (Erişim 14.01.2022)

¹⁹³ <https://gundemgazetesi.com/detayh.php?id=5878> (Erişim 14.01.2022)

¹⁹⁴ <https://gundemgazetesi.com/PDF/1030.pdf> (Erişim 21.01.2022)

Yasa değişikliği ile beraber Celal Bayar Ortaokul ve Lisesinde olduğu gibi okul yönetimi tarafından encümen seçimi yapılması kararlaştırılmıştır. Azınlık okulunda eğitim Türkçe ve Yunanca olmak üzere iki dilde gerçekleştirilmektedir. Yunanca işlenen dersleri Yunan eğitimciler, Türkçe ve yabancı dil olarak İngilizce okutulan dersler ise azınlık mensubu öğretmenler tarafından yürütülmektedir.¹⁹⁵ 1970’li yıllardan itibaren Türk-Yunan Kültür antlaşmasında yer alan kontenjan öğretmenler Muzaffer Salihoğlu Azınlık Ortaokul ve Lisesinde yaklaşık 35 yıl kadar görev yapmamıştır. İlk defa 10 Ekim 2018 yılında İskeçe Merkez Anaokulu ile beraber Türk dili ve edebiyatı öğretmeni göreve başlamıştır.¹⁹⁶ Yunanistan genelinde uygulandığı gibi ortaöğretim üç yıl ve lise üç yıl olarak toplam altı yıl eğitim verilmektedir. 1965-66 eğitim-öğretim yılında eğitime başlayan okul, başlangıçta küçük okul binasında (Günümüzde İskeçe Merkez Azınlık İlkokulunun) küçük binasında yer alan okulda devam etmiş, valiliğe yapılan başvuru neticesi, valiliğin eski bir tütün mağaza binasını okul olarak tahsis etmiştir. 1970 yılından beri hâlâ elverişsiz binada eğitim verilmektedir. Günümüzde öğrenci kapasitesinin fazla olması sebebiyle ayrı ek bir bina tahsis edilmiştir.

2016-1017 eğitim-öğretim yılında 410 ortaöğretim, 226 lise olmak üzere toplam 636 kayıtlı öğrenci yer alırken, 2018-2019 yılında 396 ortaöğretim, 289 lise olmak üzere toplam öğrenci sayısı 685’e yükselmiş, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında 396 ortaöğretim, 331 lise olmak üzere toplam 727 kayıtlı öğrenci yer almıştır.¹⁹⁷ 2021-2022 eğitim-öğretim yıl sonu İskeçe Azınlık Ortaokulu ve Lisesinden 139 öğrenci mezun olmuştur.¹⁹⁸ Azınlık öğrenci kapasitesi hızla artmasına rağmen İskeçe ilinde sadece bir tane azınlık orta-lise seviyesinde okul bulunmakta ve yeni okul açılışına izin verilmemektedir.

¹⁹⁵ Ολγα Καραπουλου, *Η Μειονοτική Εκπαίδευση Στην Ελλάδα*, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων Φιλοσοφική Σχολή Τμήμα Φ.Π.Ψ., 2008, s. 86.

¹⁹⁶ Rodop Rüzgârı Gazetesi <https://www.rodopruzgari.com/haberler/24542-iske%C3%A7e%E2%80%99de-uzun-y%C4%B1llar-sonra-bir-ilk-ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.html> (Erişim 21.01.2022)

¹⁹⁷ <http://gym-xanth.xan.sch.gr/index.php/el/mathites-gr/studentsgym-gr> (Erişim 24.01.2022); <http://gym-xanth.xan.sch.gr/index.php/el/mathites-gr/studentslyc-gr> (Erişim 24.01.2022)

¹⁹⁸ <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/iskece-azinlik-lisesi-139-mezun-verdi> (24.01.2022)

İskeçe Muzaffer Salihoğlu Azınlık Ortaokul ve Lisesinde 2020-2021 eğitim-öğretim yılı itibarıyla 52 öğretmen ders vermektedir.¹⁹⁹ Bunlar arasında 29 Türk öğretmen görevine devam etmektedir.

Tablo 2: 2020-2021 Eğitim-Öğretim Yılı Muzaffer Salihoğlu Azınlık Ortaokul ve Lisesi Öğrenci Durumu²⁰⁰

ÖĞRENCİ SAYISI	Ortaokul 1.sınıfta 5 şube mevcuttur.	Ortaokul 2. sınıfta 6 şube mevcuttur.	Ortaokul 3. sınıfta 5 şube mevcuttur.	Lise 1. sınıfta 3 şube mevcuttur.	Lise 2. sınıfta 6 şube mevcuttur.	Lise 3. sınıfta 4 şube mevcuttur.
		Şubeler: A'1 27 A'2 28 A'3 22 A'4 22 A'5 23	Şubeler: B'1 30 B'2 23 B'3 29 B'4 21 B'5 16 B'6 28	Şubeler: C'1 24 C'2 27 C'3 25 C'4 26 C'5 25	Şubeler: A'1 32 A'2 33 A'3 22	Şubeler: B'1 25 B'2 19 B'3 32 B'4 22 B'5 26 B'6 16
	Toplam Öğrenci Sayısı			727		
	Türk Öğretmen Sayısı			29		
	Yunan Öğretmen Sayısı			23		

1.3.3 Azınlık Ortaokul ve Liselerinde DKAB Dersi ve Okutulan Kitaplar

Azınlık ortaokul ve liselerinde tıpkı ilkokullarda olduğu gibi iki dilli eğitim verilmektedir. Azınlık ortaokul ve liselerinde Türkçe olarak matematik, fizik, kimya, biyoloji, din dersi, beden eğitimi, yabancı dil olarak İngilizce okutulmaktadır.²⁰¹ Günümüzde azınlık ortaokul ve liselerinde din derslerinde okunan kitaplar, Türkiye'den gönderilen ve Yunanistan Eğitim ve Din İşleri Bakanlığına bağlı komisyon tarafından kontrollerden geçen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) kitapları okutulmaktadır.²⁰²

Azınlık ortaokul 1. sınıf öğrencilerine haftada 2 saat işlenen din dersi saatinde MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yazılan “Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 1” adlı 128 sayfalık kitap verilmekte ve işlenmektedir. Kitapta; Namaz Bir İbadettir, Paylaşalım-Yardımlaşalım: “Zekât ve Sadaka, Kötü Davranışlardan

¹⁹⁹ <http://gym-xanth.xan.sch.gr/images/year2020-21/ekpaideytikoi/0001.jpg> (Erişim 24.01.2022);<http://gym-xanth.xan.sch.gr/images/year2020-21/ekpaideytikoi/Ekpaideytikoitr.pdf> (Erişim 24.01.2022)

²⁰⁰ Tabloda yer alan rakamlar “MEIONOTIKO GYMNASIO - AYKEIO EANΘHΣ” okul web site sayfasının 2020-2021 eğitim-öğretim yılı rakamlarıdır. <http://gym-xanth.xan.sch.gr/index.php/tr/home-tr> (Erişim 24.01.2022)

²⁰¹ Azınlık Ortaokul ve Liselerinde Okutulan Ders, Program ve Saatleri için ayrıca bkz. <https://edu.klimaka.gr/sxoleia/meionotika/754-wrologio-programma-meionotika-lykeia> (26.01.2022)

²⁰² Ek 16: Günümüzde Azınlık Orta-Lise dönemlerinde okutulan DKAB kitaplarına yer verilmiştir.

Sakıncılık, Dostluk ve Kardeşlik, Kutsal Kitapları Tanıyalım, Son Peygamber Hz. Muhammed” ünite başlıkları yer almaktadır.

Azınlık ortaokul 2. sınıf öğrencilerine haftada 2 saat işlenen din dersi saatinde MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yazılan “Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 2” adlı 131 sayfalık kitap verilmekte ve işlenmektedir. Kitapta; “Kur’an-ı Kerim’i Tanıyalım, Din Güzel Ahlaktır, Hac ve Kurban, Melekler ve Diğer Görünmeyen Varlıklar, Ahiret İnanıcı, Ailemiz, Dinleri Tanıyalım” ünite başlıkları yer almaktadır.

Azınlık ortaokul 3. sınıf öğrencilerine haftada 2 saat işlenen din dersi saatinde MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yazılan “Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 3” adlı 121 sayfalık kitap verilmekte ve işlenmektedir. Kitapta; “Hz. Muhammed’in Örnek Ahlakı, Kültürümüz ve Din, Din-Akıl ve Bilim, Kaza Kader İnanıcı, İnanç ve Davranış İlişkisi, Dindeki Anlayış Farklılıkları, Dinlerin ve İslam’ın Evrensel Öğütleri” ünite başlıkları yer almaktadır.

Azınlık lise 1. sınıf öğrencilerine haftada 2 saat işlenen din dersi saatinde Prof. Dr. M. Rami AYAS ve Prof. Dr. Günay Tümer tarafından yazılan “Liseler için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 1” adlı 107 sayfalık kitap verilmekte ve işlenmektedir. Kitapta; “Din, Dinlerin Özellikleri, Din ve Ahlak, Temizlik ve Doğruluk, Savurganlık (İsraf)” ünite başlıkları yer almaktadır.

Azınlık lise 2. sınıf öğrencilerine haftada 2 saat işlenen din dersi saatinde Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay tarafından yazılan “Liseler için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 2” adlı 126 sayfalık kitap verilmekte ve işlenmektedir. Kitapta; “İslam Güzel Ahlaktır, Örf-Adet, Kötülüklerden Kaçınma ve Kötülükleri Önleme, Çalışmak ve Üretici olmak, Öğretmenlik” ünite başlıkları yer almaktadır.

Azınlık lise 3. sınıf öğrencilerine haftada 1 saat işlenen din dersi saatinde Prof. Dr. Mehmet Aydın tarafından yazılan “Liseler için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 3” adlı 87 sayfalık kitap verilmekte ve işlenmektedir. Kitapta; “İslam ve Evren, Evrensel Bir Din Olarak İslamlık, İslam Kültürü ve Uygarlığı, Ahlaki Görevlerimiz, Adalet-Ahlak ve Din” ünite başlıkları yer almaktadır.

Kitaplar konusunda değerlendirme ve yer alan sorunlara, üçüncü bölümdeki ‘Azınlık Okulların DKAB Kitap Sorunu ve Talepleri’ başlığı altında değinilecektir.

2. MEDRESELER

2.1. Gümülcine Medrese-i Hayriye

Gümülcine Medrese-i Hayriye, kuruluşunda üç yıl olarak eğitime başlamış, medreseden mezun olanlara öğretmenlik görevi verilmiştir. Ancak resmi olmadığından dolayı liseye devam imkânı tanınmamış, hatta ortaokul mezunu olarak bile de kabul edilmemiştir. Eğitim süresi 1957-1958 yılında dört, 1959-1960 yılında beş yıla çıkartılmıştır.²⁰³ Dönemin Medrese encümen başkanı Gümülcine Müftüsü Mustafa Efendi üç kez ortaöğretim başvurusunda bulunmuş ancak cevap alamamıştır. 1968 yılında resmi makamlarla ihtilafından dolayı görevinden azledilmiştir.²⁰⁴ Medrese, 1999-2000 eğitim-öğretim yılında 2621 sayılı 23-06-1998 tarihli kanunun çıkartılmasıyla beş yıllık olan eğitim öğretim süresi altı yıla çıkartılmış,²⁰⁵ orta ve lise düzeyine yükseltilmiştir. Medrese-i Hayriye’de 2013-2014 eğitim-öğretim yılında 284 öğrenci, 2015-2016 yılında ise 237 öğrenci eğitime devam etmiştir.²⁰⁶

2.2. İskeçe Medresesi (Eski Şahin Medresesi)

1926 yılında kurulmuş olan medresede, başta Yunan iç savaşı olmak üzere Bulgar işgali nedeniyle 1940-1954 yılları arasında eğitime ara verilmiş, bu ara döneminde Hoca Hacı Veliddin Efendi, okumayı arzu edenlere caminin bir köşesinde halka-i tedris şeklinde derslerine devam etmiştir. Tekrar açılan medresede beş yıllık bir eğitim programı yürütülmekteydi.²⁰⁷ Medrese süresi başlangıçta üç yıl iken, 25 Ekim 1999 yılında Gümülcine Medrese-i Hayriye’nin statüsündeki gibi, üç yıl ortaokul ve üç yıl lise olmak üzere altı yıla çıkartılmıştır.²⁰⁸ Üç yıl ortaokul üç yıl lise olarak eğitime devam etmektedir.

Medreseler 1968 senesine kadar ilkokullara din öğretmeni yetiştirmeye devam etmiş, mezun olanlar ilkokul öğretmeni, imam-hatiplik yapma hakkına sahip olmuşlardır. 1968 senesinde SÖPA açılarak azınlığa din eğitimi verecek bireyler yetiştirme

²⁰³ Hüseyin Bostancı, “Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığında Din Eğitimi”, *Balkanlarda Türk Kültürü: Batı Trakya Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul: Türk Ocakları İstanbul Şubesi, 2017, ss. 145-46.

²⁰⁴ Hurşit, *Batı Trakya Türkleri Eğitim Tarihi*, ss. 239-40.

²⁰⁵ Καραπουλου, *Η Μειονοτική Εκπαίδευση Στην Ελλάδα*, s. 92.

²⁰⁶ Abdurrahman, *Lozan’dan Günümüze Batı Trakya Azınlık Okulları*, s. 120.

²⁰⁷ Cin, *Yunanistandaki Müslüman Türk Azınlığı Din ve Vicdan Özgürlüğü (Başmüftülük ve Müftülükler Sorunu)*, s. 216.

²⁰⁸ Çavuşoğlu, *Batı Trakya’da Medreselerin Dünü-Bugünü*, s. 70.

programı sonrası medreselerin asıl statüsü değişmiştir. Mezun olan öğrenciler SÖPA’da eğitim aldıktan sonra Müslüman Türk ilkokullarında öğretmenlik yapmışlardır. Ancak SÖPA’nın kapatılması ve medreselerin devlet kontrolüne geçmesi öğrenci sayısının azalmasına sebep olmuş, azınlığın medrese okullarına olan güveni azalmıştır.

Günümüzde İskeçe’de bulunan Medrese 2017 yılına kadar, Balkan Bölgesi’ndeki Şahin köyünde faaliyet gösteriyordu. Mayıs 2017-2018 eğitim-öğretim yılı ile birlikte İskeçe merkezine taşınmış ve faaliyete devam etmiştir. 2020-2021 eğitim-öğretim yılında 19 öğretmenin bulunduğu okulda, Müslüman öğrencilerden oluşan okul öğrenci sayısı 50 civarındadır.²⁰⁹ Mezun öğrenciler Yunanistan’daki üniversite sınavlarına katılarak eğitime devam etmektedirler. Yapılan yasa değişikliği ile medreselere kız öğrenciler de kayıt yaptırmaya başlamıştır.²¹⁰

2.3 Medreselerde Okutulan Dersler ve Dini Eğitim

Günümüzde medreseleri azınlık okullarından ayıran en önemli özellik Türkçe ve Yunancanın yanında Arapça dil eğitiminin verilmesidir. Medreselerde Türk dili, din dersi, akait, siyer ve islam tarihi dersleri Türkçe olarak verilirken, Arap dili, Kur’an-ı Kerim dersleri Arapça, geri kalan derslerin tamamı ise Yunanca olarak okutulmaktadır.²¹¹

2019 yılında yeni yasa ile düzenlenen ders programı ve ders saatlerine uygun bir program işlenmektedir. Özellikle din derslerine bakıldığında ortaokulda; fıkıh, Kur’an-ı Kerim, Arapça, Türkçe, İslam tarihi, siyer ve akait derslerine yer verilmiş, lisede ise; tefsir, dinler tarihi, hadis, hadis metodolojisi, İslam şariat metodolojisi, hitabet ve mesleki uygulama dersleri ek olarak yer almıştır. Ayrıca Türkçe dersi, din dersi programı içinde yer almıştır.

Medreselerde din derslerinin ağırlıklı olması beklenirken, günümüzde ders oranına bakıldığında dini eğitim ders saatlerinin diğerlerine oranla oldukça az verildiği görülmektedir. 2021-2022 eğitim-öğretim yılında medreselerdeki din dersi programı

²⁰⁹ Πρώτη Έκθεση Εσωτερικής Αξιολόγησης του Εκπαιδευτικού Έργου της Σχολικής Μονάδας (έτος αναφοράς: 2020-2021)-(13.10.2021) / Okul Biriminin Eğitim Çalışmalarının İç Değerlendirmesinin İlk Raporu (referans yılı: 2020-2021)-(13.10.2021), <https://gym-ierosp-xanth-new.xan.sch.gr/> (Erişim 30.01.2022)

²¹⁰ Resmi Gazete, Sayı 136/A/ 23.6.1998. Kanun Numarası 2621 (ΝΟΜΟΣ ΥΠ 'ΑΡΙΘ. 2621 ΦΕΚ Α' 136 / 23.6.1998) tarihli yasa.

²¹¹ Καραπουλου, *Η Μειονοτική Εκπαίδευση Στην Ελλάδα*, s. 91.

ve haftalık ders saatleri²¹² hakkındaki tablo medreselerdeki din eğitiminin olumsuz durumunu ortaya koymaktadır.

3. YAYGIN EĞİTİM YAPISI VE MÜFTÜLÜK KURUMU

Tarih boyunca Yunanistan'ın farklı bölgelerinde müftülükler kurulmuş²¹³ olsa da günümüzde sadece Batı Trakya bölgesinde faal durumdadır. Batı Trakya'da, Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesinin ardından yapılan antlaşmalarda müftülerin nasıl seçileceği ve hangi yetkilere sahip olacağı yer almıştır. Böylece Osmanlı sonrası müftülük sisteminin aksamadan devam etmesi amaçlamıştır.

Müftüler, Türk Müslüman cemaatlerin dini lideri konumunda bulunur ve 1920-2345 sayılı kanun ile seçilerek göreve başlamaktadır. Geçmişte Batı Trakya'da Dedeağaç, Kum çiftliği, Fere, Sofulu, Şapçı, Gümülcine, İskeçe ve Dimetoka Müftülükleri olmak üzere 8 Müftülük bulunurken²¹⁴, bu sayı günümüzde ikiye düşürülmüş Gümülcine ve İskeçe'de halkın seçtiği ve desteklediği Seçilmiş Müftülüklerin yanında İskeçe, Gümülcine ve Dimetoka'da olmak üzere devlet tarafından atanmış üç Müftü naibi²¹⁵ bulunmaktadır. Dimetoka ise Dedeağaç iline bağlı olduğundan merkezde atanmış müftülük makamı bulunmamaktadır.

Batı Trakya'nın, Yunanistan'a bırakıldığı süreç içerisinde, 1990 yılına kadar olan 67 yıllık uzun süre zarfında, hükûmet tarafından müftülüklere herhangi bir atama yapılmamıştır. Medreseler uzun yıllar müftülüğe bağlı kalmış, yaygın eğitim alanında camilere müdahale edilmemiş ve hukuka uygun davranılmıştır. 1991 yılı sonrası başta müftü atamaları olmak üzere, camilere tadilat izinleri vermeme, 1992 yılı itibariyle Kur'an kursu öğreticilerine izinsiz kurs açma sebeplerinden dolayı kesilen para cezaları vb. sorunlar ile karşı karşıya kalınmıştır.

Müslüman Türk azınlığın yaygın eğitim faaliyetlerini Seçilmiş Müftülük kurumu yürütmektedir. Bu nedenle yaygın eğitim yapısı, işleyişi ve sorunların tespit durumunu ortaya koymak için Müftülük yapısının incelenmesi gerekmektedir. Halk camilerdeki

²¹² Ek 17: 2021-2022 eğitim-öğretim yılı Batı Trakya'da Medreselerdeki Din Dersi ders programı ve haftalık ders saatlerine yer verilmiştir.

²¹³ Σταμάτης Χ. Γεωργούλης, *Ο θεσμός Του Μουφτή Στην Ελληνική Και Αλλοδαπή Εννομη Τάξη*, Αθήνα: Σάκκουλας Αυτ. Ν., 1993, s. 45.

²¹⁴ *Batı Trakya Azınlığı İnsan Hakları ve Belgeler*, ss. 87-88.

²¹⁵ <https://www.millegazetesi.gr/bati-trakya/bakan-gavroglu-azinliga-dayattigi-naipilerini-agirladi> (Erişim 25.02.2022)

din görevlilerini, devletin zorla dayattığı 240 imam yarasası ile değil, seçmiş oldukları müftülük kurumunun ataması ile kabul etmektedir. Dolayısıyla yaygın eğitim, cami dışında ve içerisindeki etkinlikler yanında, Kur'an kursunda görevli din eğitimcileri ile birlikte yürütölmektedir.

Azınlığın yaygın din eğitimini anlamak, müftülük davasını ve müftülük kurumunun amaç ve misyonunu öğrenmek ile mümkündür. Batı Trakya'daki müftüler, nikâh akdetme ve onaylama, boşanma ve nafaka tayini, velayet-vesayet, miras, vakıfların denetimi, din görevlilerinin göreve gelme ve alınması yetkilerine sahiptir. Ancak tüm bu yetkiler azınlığın güven duymadığı, atanmış müftülüklerin elinde bulunmaktadır.

Halkın destek verdiği ve seçimle başa gelen müftüler ise devlet tarafından kabul görmemektedir. 2007 yılı itibariyle azınlığa dayatılmaya başlanan 240 imam yarasası 3536 sayılı yasayla²¹⁶ din görevlileri atamaları Yunan bir heyet tarafından yapılmaya başlanması kabul edilecek bir durum değildir. Bugün seçilmiş müftülüklerin ve azınlık toplumunun son kalesi camilerdir. 240 imam yarasası ile amaç ve hedef camileri de ele alarak istedikleri şekilde kontrol etmek ve yönetmektir.²¹⁷

3.1. Müftülüklerin Hukuki Yapısı

Batı Trakya'da Müftülük kurumunun temeli Osmanlı Devleti'ne dayanmaktadır. 1881 yılında imzalanan İstanbul Antlaşması ile azınlığın dini hükümleri hususunda şer'i mahkeme işleyişi kabulü ile 1882 yılındaki "*Ruhani Liderler ve Muhammed'i Cemaatler Hakkında*" AAH'/1882 sayı ve tarihli yasa çıkartılmıştır.²¹⁸ Yasa, müftülerin azınlığın dini konularındaki yetkilerini düzenlemiştir.²¹⁹

Balkan Savaşları sonrası Osmanlı ve Yunanistan tarafından imzalanan Atina Barış Antlaşması, 4213 sayı ve 14.11.1913 tarihli yasa ile Yunanistan devleti tarafından onaylanmıştır.²²⁰ Antlaşmaya göre önceki ve yürürlükte olan azınlık hakları ile ilgili hükümler tekrar onaylanarak, azınlığın dini lideri konumunda bulunan müftülerini

²¹⁶ Resmi Gazete, Sayı 42/A/23.02.2007 (FEK, A' 42, 23.02.2007) tarihli yasa.

²¹⁷ İskeçe Seçilmiş Müftülüğü Müftü Yardımcısı Ahmet Hraloğlu ile yapılan görüşme.

²¹⁸ İbrahim Şerif, "Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığında Müftülerin Yetkileri ve Mecelle'nin Yeri", *Uluslararası Mecelle Sempozyumu Türkçe Tebliğleri Elektronik Kitabı, 25-27 Ekim 2017*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, 2021, s. 11.

²¹⁹ Antlaşma mad. için bkz. Ayşe Nükhet Adıyeke, *Yunanistan Sınırları İçinde Müslüman Cemaat Örgütlenmeleri "Cemaat-ı İslamiyeler" 1913-1998*, Ankara: SAEMK Yayınları, 2001, ss. 9-10.

²²⁰ Yunan Krallığı Resmi Gazetesi, Sayı 229/A/14.11.1913 Atina (FEK, A'229, 14.11.1913) tarihli yasa.

seçim yoluyla belirleyip, Başmüftülük adayı hususunda krala sunulacak üç isimden birinin onayı ve kabul edilmesiyle, atanması öngörülmüştür.

14 Kasım 1913 Atina Antlaşmasında ise yürürlükte olan antlaşmalar yeniden onaylanmış, Antlaşmanın 11. maddesinde²²¹ yer alan yetki ve sorumluluklarını Gümülcine Müftüsü İbrahim Şerif, beyanında;

“Dini işlerinin yanında vakıf mallarının idaresi üzerinde denetim ve gözetim yetkisine sahip olacaklardır. Müftüler ayrıca nikâh, boşanma, nafaka, vesayet, velayet, ispat-ı rüşt, Müslümanlara ait vasiyetler, tevariüs ve tevliyet konularında Müslümanlar arasında hüküm verme yetkisine sahip olacaklardır. Müftülerin verdiği bu kararlar yetkili Yunan makamları tarafından icra edilecektir. Miras işlerinde ise, konuyla ilgili Müslümanlar kendi aralarında anlaştıktan sonra hakem sıfatıyla müftüye başvurabilecekleri”²²² bir makam olarak açıklamıştır.

Yunan Meclisinin 24 Haziran 1920 tarihli 2345 sayılı yasası²²³ ile yer alan hükümler iç hukuka uyarlanmıştır. Dolayısıyla BTMTA Başmüftülük ve Müftülerle ilgili hükümleri 1913 Atina Barış Antlaşmasına, 1920’de yürürlüğe giren 2345 sayılı İslam Cemaatler yasasına da dayanmaktadır. Müftülüklerin statüsü hakkında *“Müftülükler ve Baş Müftü İntihabıyla İslam Cemaatlerine Ait Varidat-ı Evkafın Suret-i İdaresine Müteallik Yasa”* adına yapılan düzenleme²²⁴ daha sonra imzalanan Lozan Antlaşmasında eksik olan kısmı doldurmuştur. Müftülerin görev ve yetkilerinde Cemaat-i İslamiye Yasasının onuncu maddesinde belirlenmiştir. Yunan Sevr’i antlaşmasının 8. maddesi ve 14. maddesinde ise aile hukuku başta olmak üzere kişisel haklar ilgili konularda Müslümanların örf ve adetlerine göre çözülmesi noktasında kabul görmüştür. Lozan Antlaşması, ‘Azınlıkların Korunması’ başlığı altında, 37. maddeye göre kapsanan hükümlerin yasalar olarak tanınması ve hiçbir yasanın, kanun ve resmi işlemin hükümlere aykırı olmaması ve bu maddeden üstün olmayacağı taahhüt edilmiştir. 42. maddenin başlarında aynı hüküm yer almış ve özel kurumlara gerekli kolaylığın sağlanacağı belirtilmiştir.²²⁵

²²¹ Antlaşma mad. ve 3 numaralı protokol için bkz. Aydın Ömeroğlu, *Yunanistan’da Başmüftülük ve Müftülük Seçimi Sorunu*, İstanbul: Diyalog yayınları, 2000, ss. 13-16.

²²² Şerif, “Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığında Müftülerin Yetkileri ve Mecelle’nin Yeri”, s. 5.

²²³ Yunan Krallığı Resmi Gazetesi, Sayı 148/A/03.07.1920 (ΦΕΚ, A’148, 03.07.1920) tarihli yasa.

²²⁴ Baş, *Unutulan Batı Trakya Türkleri*, s. 79.

²²⁵ Ömeroğlu, *Yunanistan’da Başmüftülük ve Müftülük Seçimi Sorunu*, ss. 25-28.

19 Kasım 1980 yılında çıkan 20 Kasım Resmi Gazetede yayınlanan 1091 sayılı kanun ile “*Batı Trakya Türk Azınlığın Vakıfları ve Mal Varlıklarının Yönetim ve İşletilmesi*” hakkında yasa Türk vakıfların kontrolü müftülüklerden alınıp Yunan valilere verilmiştir.²²⁶ Bu vakıfların önemli gelir kaynakları sebebiyle azınlığın yönetimine ait olması ve doğru kullanılması gerekirdi. Yunanistan’ın müftülük hakkında uyguladığı 2345/1920 tarihli yasa, 1991 yılında kanun hükmünde kararnameyle kaldırılmış ve yerine 1920/1991 sayı ve tarihli²²⁷ yasa ile Türk azınlığın hakkı olan müftülük seçimini kaldırıp atama usulüne geçmiştir.²²⁸ ‘Müftülük Sorunu’ resmi yasa itibariyle 37 yıla yakın devam etmekte ve çözüme kavuşturulmasını bekleyen en önemli sorunlar arasında yer almaktadır.

3.2. İskeçe Seçilmiş Müftülüğü

İskeçe ili 1920 yılı itibariyle Yunanistan idaresine geçmiş, 1920 yılından 1991 yılına kadar (Bulgar işgali ve iç savaş yılları dışında) devletin tanıdığı ve kabul ettiği müftüler görevlerinde devam etmiştir. 1990 yılında İskeçe Müftüsü Mustafa Hilmi’nin vefatı sonrası 17 Ağustos 1990 yılında Cuma Günü, Cuma namazı sonrası yapılan oylamada Mehmet Emin Ağa Müftülük makamına geçmiştir. Müftünün vefat etmesiyle, 2007 yılındaki seçimde ise Ahmet Mete müftülük makamına geçmiştir.²²⁹

Ahmet Mete’nin vefatı sonrası 9 Eylül 2022 tarihinde Cuma namazından sonra el kaldırma usulü ile yapılan seçimde Mustafa Trampa Müftülük makamına geçmiştir.²³⁰ Müftülük kurumu, halk tarafından seçilmiş olması hasebiyle Seçilmiş Müftülük ve devletin atama yoluyla başa geçirdiği Atanmış Müftülük makamı olmak üzere günümüzde iki müftülük yer almaktadır. Müftülük sorunu üçüncü bölümdeki ‘Atanmış ve Seçilmiş Müftülük Sorunu’ başlığında işlenecektir.

²²⁶ Eren, *Batı Trakya Türkleri*, s. 84.

²²⁷ Resmi Gazete, Sayı 11/A/04.02.1991 (ΦΕΚ Α’11, 04.02.1991) tarihli yasa ; <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekklesia-thriskeia/n-1920-1991.html> (Erişim 27.02.2022)

²²⁸ Baş, *Unutulan Batı Trakya Türkleri*, s. 80.

²²⁹ <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/iskece-muftulugune-ahmet-mete-secildi-5707244> (Erişim 28.02.2022)

²³⁰ <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/iskecenin-yeni-muftusu-mustafa-trampa> (Erişim 28.02.2022)

Tablo 3: BTMTA'nın Osmanlı Devleti Sonrası İskeçe Seçilmiş Müftüleri.²³¹

Ad – Soyad	Doğum / Ölüm Yıl Aralığı	Müftülük Yaptığı Yıl Aralığı
Osman Nuri Efendi	1836/1910	? /1910
Mustafa Recai Efendi	1869/ ?	1910/1912
Mustafa Efendi	1912/ ?	1912-1912 ²³²
Müderris Hacı Yakup Efendi	1860/1935	1919/1924
Salih Oğlu Hacı Mustafa Efendi	1886/1926	1924/1926
Hacı Süleyman Fikri Efendi	1879/1940	1926/1927
Mehmet Şevki Babalaki	1865/1930	1927/1930
Hafız Mustafa Oğlu Hafız Hüseyin Efendi	1874/1957	1930/1935
Hasan Oğlu Hafız Ali Efendi	1882/1959	1935/1941 ²³³
Nuri Oğlu Hafız İlyas Efendi	1887/1963	1944/1945 ²³⁴
Osman Oğlu Sabri Efendi	1897/1949	1946/1949
Mustafa Hilmi Ağa Efendi	1910/1990	1949/1990
Hafız Mehmet Emin Ağa Efendi	1931/2006	1990/2006
Ahmet Mete	1965/2022	2007/ 2022
Mustafa Trampa	1974/ -	2022/ -

3.2.1. İskeçe Seçilmiş Müftülüğü Eğitim Programları

İskeçe Seçilmiş Müftülüğü, halkın sosyal ve dini faaliyetlerini yürüterek yaygın din eğitimi açısından haftalık vaaz, cami cemaatlerine yönelik dersler yapmakta olup, Kur'an kurslarını bünyesinde barındırmaktadır. Özellikle 1975 yılında Kur'an kurslarının açılması çocukların eğitimi açısından önemli bir adım olmuş, halka hitap eden vaaz faaliyetleri arttırılmıştır.²³⁵

Belli bir dönem yayın hayatına ara veren 'Kardelen dergisi' 2021 yılında tekrar e-dergi olarak yayına başlayarak din, toplum, tarih, eğitim, kültür ve edebiyat alanında farklı

²³¹ Paçaman, *Batı Trakya'ya Işık Tutanlar Hüseyin Mustafa (1912-1985)*, ss. 83-89; Tefik Hüseyinoğlu, Mehmet İmamoğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, Gümölcine: Bakeş Yayınları, 2017, ss. 128-149/261; Ömeroğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük ve Müftülük Seçimi Sorunu*, ss. 39-57; Cin, *Yunanistandaki Müslüman Türk Azınlığı Din ve Vicdan Özgürlüğü (Başmüftülük ve Müftülükler Sorunu)*, ss. 251-55.

²³² 1912 Bulgaristan işgali sebebiyle Bulgaristan'a bırakılan Batı Trakya, 1919 yılına kadar olan süreçte Müftülük hakkında bilgi edinilememiş, Bulgaristan'ın İskeçe'yi terk ederek Fransızlar idaresine bırakması ile Mutafa Efendi 8 ay kadar kısa bir dönem Müftülük yaptığı kaynaklarda yerini almıştır. Hüseyinoğlu, İmamoğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, s. 129.

²³³ 1941 yılında Bulgaristan işgali sonrası görevlen alınmış, 1941-1944 arası Bulgaristan'dan getirilen Arif Beyski (Kamen Bolyaski) Müftülük görev yaptığı kayanlarda yer almıştır. Hüseyinoğlu, İmamoğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, s. 143.

²³⁴ 1941 yılında Bulgarlar tarafından görevden alınan Hasan Oğlu Hafız Ali Efendi, 1945-1946 yıllarından ikinci kez görev yapmıştır. Hüseyinoğlu, İmamoğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, s. 154.

²³⁵ İskeçe Seçilmiş Müftülüğü Müftü Yardımcısı Ahmet Hraloğlu ile yapılan görüşme.

makaleleri okuma imkânı sunmaktadır. Dergi farklı konuları ele alarak topluma dini bilinç kazandırma hedefi taşımaktadır.²³⁶

İskeçe Seçilmiş Müftülüğü azınlık toplumunun kadınlarına yönelik eğitim ihtiyacını, hanım vaizeler aracılığıyla karşılamaktadır. Her cuma günü, yatsı namazı sonrası farklı köylere gidilerek hanımlara vaaz ve sohbet edilmektedir. Haftada bir ilmihal sohbetleri yapılarak toplumun din eğitimleri sağlanmaktadır. Ayrıca kadın hocalar, her çarşamba birer saat olmak üzere tefsir, ilmihal ve hadis derslerini takip ederek kendilerini geliştirmektedir.²³⁷ İskeçe Seçilmiş Müftülüğü, cami din görevlilerini atama ve azletme yanında, hutbe ve vaaz verecek din görevlilerinin vazifeleriyle de ilgilenmektedir. Din görevlilerinin gelişmesini sağlamak adına sunum ve özel dersler verilmektedir. Ayrıca toplumun dini ihtiyaçlarının karşılanması konusunda vaiz ve vaizeler, haftalık vaaz dışında camilerde ilmihal dersleri ve sohbet halkaları şeklinde toplumla bir araya gelmektedirler.²³⁸ Türkiye’den gelen alanında uzman hocalar tarafından din görevlilerine yönelik mesleki performanslarını artırmak amacı ile seminerler verilmektedir.²³⁹

İskeçe Müftülüğünün, din eğitimi faaliyetleri dört aşamalı bir programla ilerlemektedir. İlk olarak vaizler haftalık dini sohbetler ile temel kaynak takibi olarak tefsir, fıkıh ve hadisler ışığında toplumsal iman, ahlak vb. konuların eğitimi adına eserler üzerine istişare yapılarak, güncel bilgiler ele alınmaktadır.

İkinci olarak vaiz kadrosu İskeçe geneli 5 bölgede her hafta cuma namazlarına giderek, aylık bir döngü içerisinde bir köyde faaliyetlerini yürütmektedir. Ramazan ayı boyunca her köyün neredeyse aralıksız bir vaaz programı bulunmaktadır.

Üçüncü olarak ise cami cemaati ile haftalık sohbetlerde temel ibadetler noktası üzerinde durularak halkın dini ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmaktadır. Cami cemaatinin karma ve çok kültürlü bir cemaat olması, genç ve yaşlıların bir arada bulunması nedeniyle sohbetlerin amacı, dini ve milli değerler konusunda inanç ve şuur kazanmaya yönelik yapılmaktadır.

²³⁶ <http://www.iskecemuftulugu.org/kardelen.php> (Erişim 10.03.2022)

²³⁷ İskeçe Seçilmiş Müftülüğü Müftü Yardımcısı Fatma İmam ile yapılan görüşme.

²³⁸ İskeçe Seçilmiş Müftüsü Mustafa Trampa ile yapılan görüşme.

²³⁹ Ek 18: İskeçe Seçilmiş Müftülüğü tarafından din görevlilerinin mesleki gelişimine yönelik Prof. Dr. İsmail SAĞLAM tarafından verilen “İslam, Eğitim ve Aksiyon” konulu konferanstan kareler.

Son olarak İmam- Hatip görevlileri, kıraat vb. dersler online olarak haftada üç gün olmak üzere, İstanbul'dan katılım sağlayan uzman hocalar tarafından eğitime tabi tutulmaktadır. Böylece Kur'an kursu öğrencileri başta olmak üzere gelişmiş modern eğitim metodunun uygulanması, genç nesiller ile daha sağlıklı iletişim kurulması adına hocaların gelişimi önemsenmektedir.

Tablo 4: 2021-2022 Yılı İskeçe Seçilmiş Müftülüğüne Bağlı Cami, Kur'an Kursları, Din Görevlileri ve Öğrenci Durumu²⁴⁰

İskeçe ili toplam cami sayısı	139
İskeçe ilinde beş vakit açık olan cami sayısı	77
Cuma günleri açık olan cami sayısı	15
Ramazan, özel merasim, mübarek gecelerde açık olan cami sayısı	21
Yıkılmış veya Kur'an kursu olarak kullanılan cami sayısı	25
İmam-Hatip görevli sayısı	83
Vaiz sayısı	14
Vaize sayısı	23
İskeçe ili din görevlisi sayısı	250
Kur'an kursu sayısı	87
Kur'an kursu öğretici sayısı	130
Kur'an kurslarına devam eden öğrenci toplamı	1955 ²⁴¹

3.2.2. Kur'an Kursları

Batı Trakya'da Kur'an kursları din eğitimi faaliyetlerinin yürütüldüğü tek yaygın eğitim kurumunu temsil etmektedir. Batı Trakya'da Kur'an kursları ihtiyacının ortaya çıkması, 1967 yılları sonrasına dayanmaktadır. Ancak kursların açılışına teşvik, İskeçe'de 1975'te başlayıp, sistematik olarak programların hazırlanışı 1991 ve 2007 yıllarında geliştirilmiş, Gümölcine'deki kursların sistemleşmesi ise 2007 yılına dayanmaktadır.

Kur'an kursu ihtiyacının doğmuş olmasının temel sebebi; Kıbrıs olayları ve 1967 yılında darbe cuntasının başa geçmesiyle azınlığın hayat şartlarının oldukça zorlaşması ve eğitim konusunda baskıların artmasıdır.²⁴² Oysaki 1967 yılına gelinene kadar, ilkokullarda din eğitimi ve Kur'an eğitiminin yer almasıyla çocukların ihtiyaçları karşılanmıştır. Ancak, azınlık okullarına karşı atılan olumsuz adımlar, din derslerinin çıkartılması ve saatlerinin azaltılması, medreselerdeki eğitim kalitesinin düşürülmesi

²⁴⁰ İskeçe Seçilmiş Müftülüğü Personel Şube Müdürü Mustafa Kamu ile yapılan görüşme.

²⁴¹ İskeçe Seçilmiş Müftüsü Mustafa Trampa ile yapılan görüşme.

²⁴² Oran, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, 1986, s. 75.

ile Kur'an kursları, İskeçe'de 1975 yılında İskeçe Müftüsü Mustafa Hilmi'nin teşviki ve önderliği ile açılmaya başlanmıştır. 1980 yılında Müftü Mehmet Emin Aga tarafından açılışına başlanan Kur'an kurslarının sistematik bir hal almasıyla, kitapların yazım ve basımı 1991 senesinde olmuştur. 2007 yılında tekrar gözden geçirilen kitaplar, daha donanımlı bir şekilde hazırlanmış, günümüze kadarki süreçte güncellenmeye devam edilmiştir.²⁴³ Gümülcine'de ise geleneksel olarak devam eden kurslar, 2007 yılında sistematik bir hal almaya başlamıştır.

Batı Trakya'daki Kur'an kursları, ailelerin milli ve dini değerlerine bağlı bir topluluk olmasının temel yapı taşı oluşturmuştur. Zira sıbyan, mahalle mekteplerine benzeyen ve cami etrafında oluşumuna başlanan kurslar, halkın gündelik dil kullanımı, okuma-yazma, öğrenim fonksiyonu sağlarken diğer taraftan dini tedrisatın öğretilmesi, İslam ahlakına bağlı nesillerin azınlık toplumuna kazandırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda Batı Trakya'da Kur'an kursları önemli bir konuma sahip olmuştur.

Batı Trakya'da Kur'an kursları mecburi değildir, buna rağmen her aile, çocuklarını huzur ve güven içinde Kur'an kurslarına göndermektedir. Kaldı ki Kur'an kurslarının, zorunluluk esasının olmadığı bir yerde toplumun tüm bireylerine hitap etmesi dikkat çekmektedir.

Kur'an kurslarındaki eğitim, köy ve bölgelerin imkânlarına göre değişkenlik göstermektedir. Farklı bir program benimsenmesinin sebebi ise öğrenci sayısının değişimi, bazı bölgelerde sınıf ayrımı yapılmaksızın karışık ve toplu olarak ders işlemeye mecbur kalınabilmesidir. Bazı yerlerde cami içerisinde verilen Kur'an kursu eğitimi, bazı köylerde sınıf salonlarında yapılmaktadır. Ancak genel olarak zor şartlarda ve camilerde çoklu grup yöntemiyle veya küçük sınıf salonlarında yapılmak zorunda kalınmaktadır. Devletin uzun yıllar boyunca yasak kurs olarak gördüğü ve gönüllü öğretmenlere kestiği cezalar ortadayken, Kur'an kurslarına bina sağlanmasının düşünülmesi mümkün değildir. Hâlbuki Avrupa'nın İnsan Hakları beşiği olarak görülen bir ülkede, Müslüman eğitimcilere dini öğretim yaptıklarından dolayı ceza kesilmesi trajik bir durumun göstergesi olmuştur.²⁴⁴

²⁴³ İskeçe Seçilmiş Müftülüğü Müftü Yardımcısı Ahmet Hraloğlu ile yapılan görüşme.

²⁴⁴ İskeçe Seçilmiş Müftülüğü Müftü Yardımcısı Ahmet Hraloğlu ile yapılan görüşme.

Batı Trakya’da yaygın eğitim olarak adlandırılan Kur’an kursları, azınlık toplumunun din eğitimine cevap verebilmek adına açılmış, örgün eğitime benzer bir sisteme sahip, öğrencilerin programlı bir şekilde haftalık ders programlarını takip ettikleri, temel dini bilgiler yanında Türk-İslam kültür yapısına bağlı ahlak ve davranış eğitiminin şekillendiği bir eğitim kurumudur.

Dolayısıyla Batı Trakya’daki Kur’an kursları, Türkiye’deki Kur’an kurslarında uygulanan sistem ve yöntemle farklılık göstermektedir. Batı Trakya’da Türkiye’ye nazaran Kur’an kurslarına daha ciddi önem ve özen gösterilmesi, azınlığın ilkokullarda din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri haricinde din eğitimlerini alabilecekleri herhangi bir ders programının yer almaması ve örgün eğitim kurumlarının, dini bilgiler konusunda yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır.

Öğrenciler Kur’an kurslarına haftanın beş günü devam etmektedir. Genel itibariyle Kur’an kurslar günde en az iki üç saat sürmektedir. Bir öğrencinin haftalık en az on beş saat bu tür din eğitimi verilen bir mekânda bulunması çocukların ahlaki bir çevre edinmesi ve İslam kültürünü kazanması açısından oldukça önemlidir. Bu kapsamda Müslüman Türk azınlığının bilinçlendirecek seminer ve konferanslar yapılması, cami ve vaazlarla yetinmeyip genç yaştaki bireylerde farkındalık yaratmak, rehber olmak, yol göstermek gerekmektedir.

Başta aile ve öğretmenlerin okul öncesi eğitimde bulunması gereken birtakım etkinlikler²⁴⁵ sayesinde çocukların temel gelişim ihtiyaçlarının karşılanması, din eğitimi zemininin oluşturulması, zihinlerinin şekillenmesinde etkili olacak etkinliklerden yararlanılması oldukça önemlidir. Örneğin çocukların sözlü öğretim etkinliklerinde kıssa, hikâyeye, bilmece, şiir, ayet ve hadis anlamlarının anlatılması,²⁴⁶ gelişen zihin yapılarındaki altyapılarını oluşturmalarına olanak sağlaması, böylece pratik ve teorik olarak hayatında karşılaşacağı dini davranışları kavrama ve uygulama konusunda, başarılı olmasının önü açılmış olacaktır. Dolayısıyla okul öncesi eğitim durumu itibariyle Kur’an kurslarına gelen çocukların gelişim özelliklerinin dikkate alınması ve uygun eğitim ortamının sağlanması gerekmektedir.

²⁴⁵ Okul öncesi eğitimde bulunması gereken etkinlikler için bkz. İsmail Sağlam, *İslam ve Batı Eğitiminde Okul Öncesi Eğitimi*, 3. Baskı Bursa: Emin Yayınları, 2019, ss. 88-122.

²⁴⁶ Sözlü öğretim etkinlikleri için bkz. İsmail Sağlam, “Okul Öncesi Eğitimde Sözlü Öğretim Etkinlikleri ve Din Eğitimi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 1 (2001), ss. 195-208.

Son sınıf öğrenci gurubu olan altıncı sınıf öğrencileri, anaokul yıllarından başlayarak ilkokul başından sonuna kadar gruplar halinde ve hocalarının da takibi altında, yaklaşık 7/8 yıl boyunca Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler dersleri alan öğrenciler Kur'an-ı Kerim'i baştan sona hatim ederek, yılın sonunda 'mezuniyet' diyebileceğimiz bir program benzeri hatim merasimi tertip edilir. İlk bahar, yaz aylarında yapılan bu dini törende, özel kıyafetler giyen son sınıf çocuklarına aşır ve şiirler ezberletilerek cami içerisinde halka irat edilmektedir. Hatim töreni öncesi tekbirler getirilerek, kurbanlar kesilir ve dualar edilir. Bu programlar maddi ve manevi olarak köylülerin birliğine, beraberliğine vesile olan hatim merasim geleneğidir.²⁴⁷

Tablo 5: Batı Trakya'da Kur'an Kurslarına Devam Eden Öğrencilerin Yaş ve Sınıf Durumu

YAŞ DURUMU	SINIF DURUMU	OKUL / KURS DURUMU	
12-15	Ortaokul Grubu Öğrencileri	Ortaokul Eğitimi (3 yıl)	İsteğe Bağlı Açılmaktadır.
11-12	6 Sınıf Grubu Öğrencileri	İlkokul Eğitimi (6 yıl)	Kur'an Kursu Eğitim Toplamı (8 yıl)
10-11	5 Sınıf Grubu Öğrencileri		
9-10	4 Sınıf Grubu Öğrencileri		
8-9	3 Sınıf Grubu Öğrencileri		
7-8	2 Sınıf Grubu Öğrencileri		
6-7	1 Sınıf Grubu Öğrencileri	Anaokulu (2 yıl)	
5-6	4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğrencileri		
4-5			

Kur'an kurslarında toplumdaki gelen istek doğrultusunda yaz döneminde de bazı dersler yapılmaktadır. İskeçe Seçilmiş Müftülüğü tarafından Kur'an kurslarının kaynaşması ve öğrencilerin eğitime teşviki açısından 2014 yılından itibaren Kur'an'ı Kerim'i güzel okuma,²⁴⁸ ayet ezberleme,²⁴⁹ ezanı güzel okuma²⁵⁰, futbol turnuvası, şiir ve dini bilgiler yarışmaları gibi bazı etkinlik ve faaliyetler düzenlenmektedir. Genel olarak haftalık ders programı Kur'an-ı Kerim okumanın yanı sıra tecvit, meal, itikat, ibadet, siyer, ahlak ve kısa surelerin ezberi gibi derslerden oluşmaktadır.²⁵¹

²⁴⁷ https://www.trtturk.com.tr/haber/balkanlar/bati-trakya-turkleri-geleneklerini-surduruyor_4550 (Erişim 16.03.2022)

²⁴⁸ <http://www.iskecemuftulugu.org/view.php?postid=369> (Erişim 16.03.2022)

²⁴⁹ <https://trakyainnesi.com/haber/644/iskecede-kuran-i-kerim-ve-ezani-guzel-okuma-yarismasi-finali-yapildi.html> (Erişim 18.03.2022)

²⁵⁰ <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/iskecede-kuran-yarismasinin-birincisi-sakarkaya-koyunden> (Erişim 18.03.2022)

²⁵¹ Ek 19: İskeçe Seçilmiş Müftülüğü tarafından hazırlanarak günümüzde Kur'an kurslarında okutulan bazı kitaplara yer verilmiştir.

3.2.2.1. Balkan Bölgesi

İskeçe Balkan bölgesi, Müslüman Türk azınlığın en yoğun yaşadığı ve neredeyse sadece Müslümanların yaşamaya devam ettiği, İskeçe'nin dağlık kısımlarının bulunduğu bölgeyi kapsamaktadır. İlk olarak Balkan Bölgesi'nde açılan Kur'an kursları halen din eğitimi alanında en aktif faaliyetin yer aldığı bölgedir. Balkan Bölgesi, 1990 yılına kadar yasak bölge olarak baskıların ve zorlu hayat şartlarının odağı olmuş, bundan dolayı insanların dini bilgileri, dini yaşayışları, aile ve sosyal yaşantıları Yaka ve Ova bölgelerine göre daha güçlü kalmıştır. Balkan bölgesi genelinde 61 görevli eğitimci Kur'an kursu faaliyetlerini sürdürmektedir.²⁵² Balkan köyleri arasında Batı Trakya'nın İskeçe iline bağlı nüfus olarak en yoğun yaşanan köylerden olan Ketenlik ve Şahin adında önemli iki köy yer almaktadır.

3.2.2.1.1. Ketenlik Kur'an Kursu

Ketenlik köyü Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığın en yoğun yaşadığı bölgelerden biridir. Türklerin²⁵³ ikamet ettiği Ketenlik köyü, Türkçe diline ana dili olarak hâkim bir seviyededir. 1901 tarihli Edirne Merkez Vilayet Salnamesinde Ketenlik köyü Ahi Çelebi ilçesine bağlı olduğu ve ilçeye 15 saat uzaklıkta olduğu yer almış, 1922 yılında yayımlanan "Les Statistiques De La Population En Thrace- Occidentale" adlı broşürde köyün 928 kişilik Türk köyü olduğu belirtilmiştir.²⁵⁴ Köy halkı, son yıllarda genç nüfusun en çok yer aldığı Batı Trakya'nın aktif köyleri arasında yer almaktadır. Köyde iki merkez cami, mahya ve Ramazan dönemi teravihlerin kılındığı üç mescid, bir ilkokul, bir Kur'an kursu, bir kütüphane ve iki vakıf günümüzde faaliyetlerini sürdürmektedir. Bölgede kültürel ve dini gelenek, örf ve âdet yaşatılmaya devam edilmektedir.

Kur'an ve dini bilgiler eğitimi, Kur'an kurslarının açılmasından önce de ailede ve camilerde geleneksel olarak devam etmiştir.²⁵⁵ Ketenlik'te ilk Kur'an kursu 1981 yılı

²⁵² İskeçe Seçilmiş Müftülüğü Personel Şube Müdürü Mustafa Kamu ile yapılan görüşme.

²⁵³ Bazı bölgelere Pomak Türkleri olarak ifade edilen topluluk, Batı Trakya bölgesine yerleşen Türk kavimler Osmanlının Balkan fethine yardımcı olduğundan dolayı 'Pomak' ismi Kuman Türklerine verilmiştir.

²⁵⁴ İbrahim Baltalı, "Ketenlik, Kentavros (Kévtaupos) İskeçe İlinde bir köy", *Batı Trakya Köyler Ansiklopedisi*, Gümülüne: Bakeş Yayınları, 2021, C. 2, s. 338.

²⁵⁵ Ek 20: 1945 yılına ait camilerde yürütülen din eğitimine bir örnek olarak Ketenlik'li öğretmen ve öğrencilere yer verilmiştir.

itibariyle faaliyete başlamıştır.²⁵⁶ Kurs ilk açıldığında 180 öğrenci ile eğitime başlamıştır. Kur'an kursu ilk kurulduğu tarihlerde dersler köyün vakıf odalarında yapılmış, başlangıçta sadece ilkokul altıncı sınıf öğrencilerinin yer aldığı kursa daha sonra yeni hocaların katılımıyla dörde ve beşe giden öğrenciler de kabul edilmiştir.²⁵⁷

İlk dönemde öğrenciler²⁵⁸, ilkokul derslerinin sabah grubu ve öğlen grubu olarak ayrılması sebebiyle, kimi öğrenciler Kur'an kursuna sabah 8-12 saatleri arasında kimi öğrenciler ise 14-17 saatleri arası devam etmiştir.²⁵⁹ Öğrencilerin çoğalması, talebin artması ve yeni ilkokul binasının açılmasıyla 2002-2003 eğitim öğretim yılından itibaren sabahtan öğlene kadar okul düzeninin yenilenmesi, Kur'an kursunun öğleden sonra tüm öğrencileri kabul etmesi ve yeni hocaların ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Vakıf odalarında devam eden kurs, 2002 yılında köyün eski ilkokul binasına taşınmıştır.²⁶⁰

Tablo 6: Kuruluşundan Dört Yıl Sonra Kayda Geçen Ketenlik Kur'an Kursunun Yıllar İçerisindeki Öğrenci Sayı Durumu²⁶¹

Eğitim-Öğretim Yılı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1985-1986	187	3
1986-1987	185	3
2002-2003	222	8
2009-2010	334	8
2012-2013	329	9
2013-2014	315	9
2014-2015	320	9
2015-2016	324	10
2019-2020	247	11
2020-2021	222	12
2021-2022	199	13

Günümüzde dersler iki bina, toplam 11 dersliğin yer aldığı sınıflarda yapılmaktadır. Ketenlik Köyünde Anaokulu öğrencilerine özel sınıf bölümünün yer aldığı kurslara 4-5 yaşlarında başlayan öğrenciler ilkokul altıncı sınıftan mezun olduklarında sekiz

²⁵⁶ Ketenlik Kur'an kursu eğitimci Fehmi Palazlı ile yapılan görüşme.

²⁵⁷ Ketenlik Kur'an kursu emekli eğitimci Hüseyin Karahus ile yapılan görüşme.

²⁵⁸ Ek 21: 1987 eğitim-öğretim yılına ait Ketenlik Kur'an kursu öğretmen (Hasan Peçenek) ve öğrencilerine yer verilmiştir.

²⁵⁹ İskeçe Seçilmiş Müftülüğü Müftü Yardımcısı ve Ketenlik Kur'an Kursu Müdürü Fatma İmam ile yapılan görüşme.

²⁶⁰ Ketenlik Kur'an kursu emekli eğitimci Hüseyin Karahus ile yapılan görüşme.

²⁶¹ İskeçe Seçilmiş Müftülüğü Müftü Yardımcısı ve Ketenlik Kur'an Kursu Müdürü Fatma İmam ile yapılan görüşme.

yıllık eğitimin ardından Kur'an-ı Kerim'i çoğu öğrencinin okuyabildiği ve dini bilgilerini öğrenmiş bir şekilde, Hatim merasimi yaparak tamamlamaktadırlar.

3.2.2.1.2. Şahin Kur'an Kursu

Şahin köyü 1360'lı yıllarda bölgeyi fetheden Lala Şahin Paşa tarafından kurulmuştur.²⁶² Köy nüfusunun tamamı Müslüman olan Şahin köyünde, 3 adet cami; emniyet ve askeriye'nin varlığı sebebiyle bir kilise mevcuttur.

Şahin köyünde Kur'an kursları başlangıçta Kur'an eğitimi ve dini bilgiler eğitimi yanında okul derslerine yardımcı bir kurs vazifesi görmüştür. Kur'an kurslarının sistematik olarak yaygın eğitim faaliyetine geçmesi, 1986 yılında Hüseyin Cahit Hacı Ahmet, Hasan Karahoca ve Hamdi Köse hocaların girişimiyle başlamıştır. Halkın büyük desteği ve artan talepler doğrultusunda kurs eğitime başlamış, hızlı bir şekilde eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmiştir. Aynı yıllarda şahin köyünde Ayşe Hafız, kadınlara özel dersler vererek, halkın dini değerleri öğrenmesini teşvik ederek desteklemiştir.²⁶³

Hamdi Köse, Kur'an kurslarının günümüze kadar gelinen zorlu süreci ve sistematik bir kurs oluşması hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Kur'an kurslarının ortaya çıkışı hem ilkokul derslerine yardımcı olmak hem de çocukların din eğitimlerini sağlamak üzere açılmıştır. Başlangıçta büyük zorluk, sorun ve eksikliklerle eğitim verilmekteydi. Müftülüğün önderliğinde, halkın talebi ve sonsuz desteği ile Kur'an kurslarının günümüzdeki sistematik yapısının oluşumuna zemin hazırlanmış, öğretmenleri korkutmak ve caydırma amaçlı kesilen cezalar bu eğitimi aksatmamış, bilakis güçlenmesine vesile olmuştur. İstek ve talebim Batı Trakya ile alakalı daha fazla araştırma yapılmasının gerekliliğini yaymak ve araştırmacıların yabancı kişiler tarafından gelecek nesillere yanlış aktarılmasına karşı Azınlık gençlerinin dini değerlerine, kültür ve geleneklerine sahip çıkması, bilinçli bir şekilde kendilerini yetiştirmeleridir.”²⁶⁴

Hamdi Köse, 1983 yılında izinsiz kurs çalıştırdığı gerekçesiyle Kavala Maliyesi tarafından Dolapphan köyündeki Kur'an kursunun kontrolü sırasında, Sünne Kur'an kursu öğretmeni Hafız Şükrü ile birlikte cezaya çarptırılmış ve 2018 yılına kadar cezalı

²⁶² https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eahin._%C4%B0ske%C3%A7e (Erişim 25.03.2022)

²⁶³ 1982/1986 yılları arasında Dolapphan ve Şahin Kur'an kurslarının açılışına zemin hazırlayan emekli Kur'an kursu eğitimcisi Hamdi Köse ile yapılan görüşme.

²⁶⁴ Emekli Kur'an kursu eğitimcisi Hamdi Köse ile yapılan görüşme.

hükmünde para cezası katlanarak artmıştır. 2018 yılında yeni bir yasa ile indirilen ceza miktarı ödenerek 34 yıl devam eden süreç son bulmuştur.²⁶⁵ Kur'an kurslarına kesilen cezalar konusuna üçüncü bölümün Kur'an kursları sorunu başlığı altında değinilecektir.

Günümüzde Şahin Kur'an kursunda iki binanın toplamında yedi derslik yer almaktadır. Yedi öğretmenin görev yaptığı bu kursta, toplam 150 öğrenci hafta içi her gün, örgün eğitim yapısına benzer bir şekilde okul sonrası Kur'an kurslarına gönüllü katılarak din eğitimlerini takip etmektedir. Kursta projektör vb. gelişmiş teknolojik imkânlar yer almaktadır.²⁶⁶

3.2.2.2. Merkez, Orta Kol, Yaka ve Ova Bölgeleri

İskeçe Merkez bölgesinde 21 görevli gönüllü öğretici Kur'an kursu eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. İskeçe'nin Orta kol olarak isimlendirilen bölgesinde ise 13 görevli gönüllü öğretici faaliyetlerinin sürdürmektedir. Yaka bölge genelinde 23 görevli gönüllü öğretici faaliyetlerini sürdürmektedir.

İskeçe Yaka bölgesi, İskeçe'den Gümülcine istikametine doğru yer alan konumdaki köylerin isimlendirilmesidir. Son yıllarda Balkan Bölgesinden önemli göç alan bir merkez haline gelmiştir. Müslüman Türk azınlığı köyleri yanında, Hristiyan dinine mensup aileler ile Müslümanların karma bir halde yaşadığı köyler de yer almaktadır. Bu bölge genelinde Kur'an kursları, öğrenci azlığı, sınıf düzeninin yaş grupları bakımından karma olması ve ek binaların az sayıda olması nedeniyle derslerin cami içerisinde faaliyet göstermesine sebep olmaktadır. İskeçe Ova bölgesi, Müslüman Türk azınlığın diğer bölgelere nazaran en az yaşadıkları bölgeyi oluşturmaktadır. Bölge genelinde Hristiyan dinine mensup aileler ile Müslümanların karışık yaşadığı köylerde yer alması, çocukların az sayıda olmasından dolayı cami içerisinde Kur'an kursu eğitimi verilmektedir. İskeçe Ova bölgesinde 12 görevli gönüllü öğretici Kur'an kursu eğitim faaliyetini yürütmektedir.²⁶⁷

²⁶⁵ Emekli Kur'an kursu eğitimcisi Hamdi Köse ile yapılan görüşme.

²⁶⁶ Şahin Kur'an kursu Müdürü ve Şahin Yukarı Mahalle Cami İmam-Hatibi Hamdi Bekir ile yapılan görüşme.

²⁶⁷ İskeçe Seçilmiş Müftülüğü Personel Şube Müdürü Mustafa Kamu ile yapılan görüşme.

3.3. Gümülcine Seçilmiş Müftülüğü

Gümülcine ili, 1913 yılında Bulgaristan'a, 1920 yılında ise Yunanistan'a dahil edilmiştir. 1920 yılı itibariyle 1985 yılına kadar (Bulgar işgali ve iç savaş yılları dışında) devletin tanıdığı ve kabul ettiği müftülüklerde, müftüler görevlerine devam etmiştir. 1985 yılı Müftülükler sorununun kırılma noktası olmuştur. 1985 yılında Müftü Hüseyin Mustafa Efendi'nin vefatı sonrası Rodop valisi İmam Rüştü Ethem'i naip olarak Gümülcine Müftülüğüne atamış olsa da gelen tepkiler sebebiyle kısa sürede istifa etmiştir.²⁶⁸ Devlet bu defa Cemali Meço'yu naip olarak Gümülcine Müftülüğüne atamıştır.²⁶⁹ Azınlık bu atamayı tepkiyle karşılamış, ancak Cemali Meço istifa etmemiştir. Uzun bir süre devam eden toplantılar neticesinde İlahiyatçılar kurulunun kararıyla 28 Aralık 1990 Cuma günü cuma namazından sonra el kaldırma usulü ile yapılan seçimde, İbrahim Şerif Gümülcine Seçilmiş Müftü makamına geçmiştir.²⁷⁰ 'Atanmış ve Seçilmiş Müftülük Sorunu' üçüncü bölümde ele alınacaktır.

Tablo 7: BTMTA'nın Osmanlı Devleti Sonrası Gümülcine Seçilmiş Müftüleri.²⁷¹

Ad - Soyad	Doğum / Ölüm Yıl Aralığı	Müftülük Yaptığı Yıl Aralığı
Muhammet Oğlu Hacı Salih Efendi	1826/1906	1874 /1906
Dikilili Bekir Oğlu H. Ahmet Hilmi Efendi	1832/ 1912	1906/1912
Hacı Salih Efendizade Arif Efendi	1871/ 1951	1912/1914
Bekir Sıtkı Efendi	1884/1932	1914/1915
Şumnulu Mustafa Hilmi Efendi	? /1980-90	1915/1919
H. Mustafa Oğlu Hacı Ahmet Efendi	1858/1938	1920/1922
Mehmet Şevki Babalaki	1865/1939	1922/1924
Mehmet Hafız Nevzat Efendi	1860/1957	1924/1935
Hüseyin Oğlu H. Hasan Hilmi Efendi	1896/1948	1935/1941
Mustafa Oğlu Halil Efendi	? / ?	1941/1944 ²⁷²
Müftü Naibi Abdullah Oğlu Yusuf Efendi	1876/1963	1948/1949
Hüseyin Mustafa Efendi	1912/1985	1949/1985
İbrahim Şerif	1951/ -	1990/ -

²⁶⁸ Alioğlu, *Dünden Bugüne Batı Trakya*, s. 70.

²⁶⁹ Hüseyinoğlu, İmamoğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, ss. 171-72.

²⁷⁰ Hüseyinoğlu, İmamoğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, ss. 227-131.

²⁷¹ Hüseyinoğlu, İmamoğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, ss. 75-108/230; Ömeroğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük ve Müftülük Seçimi Sorunu*; Paçaman, *Batı Trakya'ya Işık Tutanlar Hüseyin Mustafa (1912-1985)*; Cin, *Yunanistandaki Müslüman Türk Azınlığı Din ve Vicdan Özgürlüğü (Başmüftülük ve Müftülükler Sorunu)*, ss. 249-51.

²⁷² 1941 yılında Bulgarların Batı Trakya'yı işgali sonrası Gümülcine Müftülüğüne Bulgaristan'dan Mustafa Oğlu Halil Efendi getirilmiştir. Ancak 1948 yılında geri çekilmeleriyle birlikte Müftü Halil Efendi memleketine dönmüştür. Halk tekrar seçim yaparak eski Müftü Hüseyin Oğlu Hacı Hasan Hilmi Efendi'yi tekrar seçmiş ve 1944-1948 yıllarında ikinci kez göreve getirilmiştir.

3.3.1. Gümölcine Seçilmiş Müftölüğü Eğitim Programları

Gümölcine Seçilmiş Müftölük Kurumu, Gümölcine ve Dedeğaç halkının sosyal ve dini faaliyetlerini yürüterek, yaygın din eğitimi açısından haftalık vaaz, cami cemaatine yönelik ders, seminerler ve ilköğretim başta olmak üzere yetişkin kadınlara yönelik Kur'an kursları faaliyetlerini yürütmektedir.

Müftölük sekiz bölge genelinde vaizler yoluyla camileri gezerek, toplumun dini değerlerini sağlamaktadır. Müftölüğün eğitim açısından en çok yoğunlaştığı ve üzerinde durduğu program, okul öncesi, ilköğretim öğrencileri ve yetişkin kadınlara yönelik Kur'an kurslarıdır. Ayrıca online olarak sosyal medya aktif bir şekilde kullanılarak haftalık vaaz ve mukabele okutulmaktadır. İmam en-Nevevî'nin âyet ve hadisleri derlediği Riyazu's-salihin adlı eseri takip edilerek, Müslümanların günlük hayatında ihtiyaç duyacağı konular hakkında okuma programları yapılmaktadır.²⁷³

Kur'an kursu öğreticiliği yapan eğitimcilere yönelik hizmet içi eğitim seminerleri düzenlenmektedir. Din görevlileri arasında hizmet içi eğitim çerçevesinde "Etkili Hutbe Okuma" ve "Ezanı Güzel Okuma" yarışmaları düzenleyerek²⁷⁴ öğrenci ve cemaatin dikkatini çekme ve etki etme boyutunun güçlenmesi amaçlanarak, eğitimler süreli aralıklar, farklı konu başlıkları ile devam etmektedir.

Hocalara yönelik ilmihal ve tefsir dersleri yapılarak, hocaların kendi içinde gelişimsel olarak eğitimlerini sağlamaları adına yapılan faaliyettir. Toplumun farklı kesimlerine ve ihtiyaçlara göre seminerler ve programlar hazırlanmaktadır. Örneğin, genç annelere yönelik seminerler 'Aile İçi İletişimde Peygamber Modeli- Çocuklar ve Efendimiz isimli' sunum²⁷⁵ topluma yönelik olmuştur. Özellikle kadınlara yönelik online mukabele icra edilmektedir. Çocuklara aldıkları eğitimi uygulama imkânı ve çocukların zihinsel olarak hazırlanmaları adına, çocukların camilere olan ilgisini artırmak, önemini göstermek, cemaatle namaza katılıma örnek ve teşvik etmek

²⁷³ Gümölcine Seçilmiş Müftölüğü Müftü Yardımcısı Fehim Ahmet ile yapılan görüşme.

²⁷⁴ <https://gumulcinemuftulugu.info/index.php?request=detay&bolum=haberler&id=476> (Erişim 05.04.2022)

²⁷⁵ <https://gumulcinemuftulugu.info/index.php?request=detay&bolum=haberler&id=533> (Erişim 05.04.2022)

amacıyla "Çocuğunu Al Sabah Namazına Gel" projesi 4 Şubat 2018 pazar günü başlatılmış,²⁷⁶ günümüzde halen sürdürülmektedir.

Gümülcine Müftü Yardımcısı Fehim Ahmet'e göre; 2007 yılında din eğitimi programlarına çocuklar ile birlikte aileleri de dahil ederek, ailelere yönelik seminerler, yetişkinlere yönelik Kur'an eğitiminin verilmesi amaçlanmıştır. Böylece toplumun bütün kesimine hitap edecek bir eğitim planı oluşturulmuştur.

Tablo 8: 2021-2022 Yılı Gümülcine Seçilmiş Müftülüğüne Bağlı Cami, Din Görevlileri ve Öğrenci Durumu²⁷⁷

Gümülcine ve Evros illeri cami sayısı	180
Gümülcine ve Evros illeri açık olan cami sayısı	165
Gümülcine merkezde cami-mescit sayısı	21
Cemaat yokluğundan kapalı cami sayısı	15
Gümülcine ili din görevlisi sayısı	200
Vaiz sayısı	17
Vaize sayısı	14
İlk öğretim Kur'an kursu sayısı	100
Yetişkin kadın Kur'an kursu sayısı	42
Kur'an kurslarına devam eden öğrenci toplamı	1952

3.3.2. Kur'an Kursları

Gümülcine bölgesinde yer alan Kur'an kursları, İskeçe bölgesine göre tarihsel olarak farklılık göstermektedir. İskeçe bölgesinde açılışları 1975-1980'lere dayanan, 1991-2007 yıllarında güncellenen kurs programları, Gümülcine'de 2007 yılında sistematik bir hal almaya başlamıştır.²⁷⁸

Gümülcine'de Kur'an kursları, aile büyüklerinden ve bireysel olarak cami hocaları tarafından yürütülen, geleneksel Kur'an kursları diye nitelendirebileceğimiz bir yapıdan çıkararak sistematik bir hal almış, planlı ve programlı bir şekilde yürütülmesi 2007 yılında üç aşamalı olarak ortaya çıkmıştır.²⁷⁹

İlk aşamasında ilköğretim öğrencilerini merkeze alınmış, ikinci aşamada ise yetişkin kadın kurslarının da sistemleşmesi sağlanmıştır. Üçüncü olarak talep ve istek doğrultusunda orta ve lise öğrencilerine yönelik Kur'an kursları belli dönemlerde

²⁷⁶ <https://gumulcinemuftulugu.info/index.php?request=detay&bolum=haberler&id=488> (Erişim 05.04.2022)

²⁷⁷ Gümülcine Seçilmiş Müftülüğü Müftü Yardımcısı Fehim Ahmet ile yapılan görüşme.

²⁷⁸ Gümülcine Seçilmiş Müftülüğü Müftü Yardımcısı Fehim Ahmet ile yapılan görüşme.

²⁷⁹ Gümülcine Seçilmiş Müftülüğü Müftü Yardımcısı Fehim Ahmet ile yapılan görüşme.

açılmış olsa da, orta ve lise öğrencilerinin katılım sağlamaması ve yeterli desteği alamaması üçüncü aşamanın durdurulmasını beraberinde getirmiştir. Genel olarak ilköğretim dönem zarfına hitap eden Kur'an kursları Batı Trakya'nın her köyünde açılmış, toplum tarafından olumlu bir destek görmüş ve katılım oranı hızla artmıştır. Günümüzde Gümülcine Seçilmiş Müftülüğüne bağlı Evros ve Rodop illeri genelinde, ilköğretim ve yetişkin olmak üzere toplam 142 kurs yer almaktadır.²⁸⁰

Gümülcine'deki Kur'an kurslarında okul öncesi öğrencilerine yönelik kurs programına 2019 yılında başlanmıştır. Kurslarda Kur'an-ı Kerim eğitiminin yanı sıra dini bilgiler (Siyer, İbadet, İtikat, Ahlâk) dersleri verilmektedir.²⁸¹ Kur'an kurslarında okutulan kitaplar, Gümülcine Seçilmiş Müftülüğü tarafından kendilerince öğrencilerin durumlarına uygun hazırlanmakta ve sürekli olarak güncellenerek gözden geçirilmektedir. Kitapların yenilenmeye açık olması ve güncellenmesi öğrencilerin gelişen zihin yapılarına hitap etmesi açısından oldukça önemlidir.

Müftülük, Yetişkin kadın kurslarına İtikat-Ahlak Bilgi Yarışması,²⁸² Siyer Dersi Bilgi Yarışması²⁸³ vb. düzenlenerek ailelerin birer eğitim yuvası olması hedeflenmiştir. Bu kapsamda öğrencilerin öğrendiklerini pratiğe dökme ve pekiştirme, hayatlarına nakşetmelerini sağlayacak dini atmosferlerin yoğun olduğu etkinlikler düzenlenmektedir. Kur'an kurslarının kaynaşması ve öğrencilerin eğitime teşviki açısından günümüze kadar 13 Kur'an-ı Kerim'i Yüzünden Güzel Okuma Yarışması,²⁸⁴ Temel Dini Bilgiler,²⁸⁵ İtikat, Ahlâk²⁸⁶, Çocuklara Siyer Dersi²⁸⁷, İbadet Dersi Bilgi Yarışmaları²⁸⁸ gibi pek çok program gerçekleştirilmiştir.

²⁸⁰ Gümülcine Seçilmiş Müftülüğü Müftü Yardımcısı Fehim Ahmet ile yapılan görüşme.

²⁸¹ Ek 22: Gümülcine Seçilmiş Müftülüğü tarafından hazırlanarak Kur'an kurslarında okutulan bazı kitaplara yer verilmiştir.

²⁸² <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/kuran-kurslari-itikat-dersi-bilgi-yarismasinda-yaristi> (Erişim 13.04.2022)

²⁸³ <https://gumulcinemuftulugu.info/index.php?request=detay&bolum=haberler&id=59> (Erişim 13.04.2022)

²⁸⁴ <https://gumulcinemuftulugu.info/index.php?request=detay&bolum=haberler&id=466> (Erişim 13.04.2022)

²⁸⁵ <https://gumulcinemuftulugu.info/index.php?request=detay&bolum=haberler&id=361> (Erişim 13.04.2022)

²⁸⁶ <https://www.rodopruzgari.com/en/haber-arsivi/23681-%E2%80%9Cahl%C3%A2k-dersi-bilgi-yari%C5%9Fmasi%E2%80%9D-tamamlandi.html> (Erişim 14.04.2022)

²⁸⁷ <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/siyer-dersi-bilgi-yarismasi-tamamlandi> (Erişim 14.04.2022)

²⁸⁸ <https://gumulcinemuftulugu.info/index.php?request=detay&bolum=haberler&id=404> (Erişim 14.04.2022)

Gümölcine ilinde sekiz bölgeye ayrılan kurslar, bölge başkanlarının istişare ve durum değerlendirmesine göre yapılmaktadır. Bölge başkanları, kursların daha verimli olması adına toplantılar düzenlemekte ve aktif bir şekilde eğitim-öğretime devam etmektedir. Kur'an kurslarında hem ilköğretim hem de kadınlara yönelik yıl içerisinde iki kez karne verilerek teşvik edilmesi sağlanmaktadır. Kurslarda sınav yapılarak bilgilerin daha iyi pekişmesi ve önem kazanması amaçlanmaktadır.²⁸⁹

²⁸⁹ Gümölcine Seçilmiş Müftülüğü Müftü Yardımcısı Fehim Ahmet ile yapılan görüşme.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BATI TRAKYA MÜSLÜMAN TÜRK AZINLIĞININ SORUNLARI
HAKKINDAKİ BULGULAR

1. MÜSLÜMAN TÜRK AZINLIK TOPLUMUNUN TEMEL SORUNLARI

1.1. Etnik Kimlik Sorunu

Yunanistan Anayasa'sının 13. maddesinin 1 ve 2. fıkraları, din ve vicdan özgürlüklerinin dokunulmazlığını, ibadetleri yasa himayesinde ifa etmeyi garanti etmektedir.²⁹⁰ Ancak buna rağmen Yunanistan, AB tarafından dini özgürlükler konusunda kınanmış bir Avrupa ülkesidir. Nitekim Yunanistan'ın Ortodoks dışındaki diğer dini gruplara ve faaliyetlerine onay vermemesi, yerel Katolik Kiliselerinin tanınmaması ve Yehova Şahitleri'nin, Girit'te ibadet sorumluluklarını yerine getirme konusunda yetkisiz ibadethane açmalarına karşı cezalandırılmaları sonucu açılan davada, AİHS'nin 9. maddesini ihlal sebebiyle Yehova Şahitleri'nin lehine temyiz edilmiştir.²⁹¹ Dolayısıyla Yunanistan, din ve vicdan özgürlüğü konusunda, sadece Ortodoks Kilisesi dışındaki dini gruplara karşı değil, diğer din mensuplarına karşı da sert ve kısıtlayıcı tutum sergilemektedir.²⁹² BTMTA bu tutumdan en çok etkilenen topluluk olmuş, Yunanistan ve Yunan uzmanlar, "*Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı*" ifadesi yerine daha ziyade dinsel bir kimlik yapısını ön plana çıkartarak,²⁹³ "*Müslüman azınlık*" veya "*Müslüman Helenler*"²⁹⁴ ifadesini bilinçli şekilde kullanarak, etnik kimliklerini inkâr etmekte ve uluslararası antlaşmaları ihlal ederek, azınlığın kendi din adamlarını seçme hakkını hukuk dışı bir tutumla engellemektedir.²⁹⁵

Yunanistan'ın ilk dönemler kabul gördüğü Türk Azınlık ifadesi, Türk dernek ve Türk okullarını bir dönem açık bir şekilde onaylanması ve kabul görmesi, okullarda karnelerin Türkçe ve Yunanca olarak iki dilli olarak verilmiş olması Türk varlığın kabulü olarak göze çarpmaktadır. Ancak 1968 yılındaki Askeri darbe (Cunta) döneminde, 'Türk' yerine 'Müslüman' azınlık olarak ifade edilmeye başlanmıştır.²⁹⁶ 1972'de çıkan 1109 sayılı kanun hükmünde kararname ile Türk kelimesi yazılı

²⁹⁰ Turgay Cin, "Yunanistan Anayasasında Temel Hak ve Özgürlüklerin Korunması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 11, S. 2 (2009), ss. 56-57.

²⁹¹ Mehmet Bahçekapılı, "Yunanistan ve Batı Trakya'da Din ve Eğitim", *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3 (2016), s. 6.

²⁹² Bahçekapılı, "Yunanistan ve Batı Trakya'da Din ve Eğitim", s. 6.

²⁹³ "Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı İnsan Hakları Raporu", Ankara: Mazlumder Genel Merkez, 2012, s. 37.

²⁹⁴ Özgüç, *Batı Trakya Türkleri*, s. 186.

²⁹⁵ Bahçekapılı, "Yunanistan ve Batı Trakya'da Din ve Eğitim", s. 7.

²⁹⁶ Evelin Verhas, "Η τουρκική μειονότητα της Δυτικής Θράκης: Ένας μακροχρόνιος αγώνας για δικαιώματα και αναγνώριση", Budapeşte: Minority Rights Group Europe - MRGE, 2019, s. 6.

bulunan tüm okulların, okullara ‘Müslüman’ veya ‘Azınlık İlkokulu’ tabelaları yerleştirilmiştir.²⁹⁷

Özellikle 1970-80’li yıllarda ön plana çıkan baskı politikası, Türk ismini taşıyan derneklerin kapatılması ve ‘*Batı Trakya’da Türk yoktur*’ ifadelerine karşı sabrı taştan azınlığın, olayları protesto amaçlı 29 Ocak 1988 günü polislin yolları kapatması, azınlığın toplanmasını yasaklaması ve engellemesine rağmen, Gümölcine’de toplanan on binlerce azınlık, ‘*Biz Türk’üz*’ haykırışları ile milli yürüyüş düzenlemiş, bu yürüyüş ‘29 Ocak Milli Direniş Günü’ olarak kutlanılmasına karar verilmişti.²⁹⁸

1989-1990 yıllarında fanatik Yunanlıların, bu kutlama töreninden sonra Müslüman Türklere ait iş yerlerini, dükkânlarını talan etmesi, insanları döverek kanlarını akıtması, yağmaların yapılması azınlığın zulüm görmesine sebep olmuştur.²⁹⁹ Yunanistan 1990 itibariyle azınlığın Türk kimliğini hafızalardan silinmesini kolaylaştırmak adına, Batı Trakya’da yaşayanların kökenleri Türk, Pomak³⁰⁰ ve Romanlardan oluştuğunu vurgulamaya başlamıştır.³⁰¹ Yaşanan bu mücadele Türk azınlığın sorunlarına karşı, temel insan haklarını elde etme konusunda olumlu bir adım olsa da, günümüzde azınlığın pek çok konudaki sorunları hâlâ çözülememiştir.

Bu durum azınlık toplumunun ülkede etnik kimliği inkâr edilen ve azınlık statüsüne sahip tek topluluk olması bakımından önemli bir ayrımı ortaya koymaktadır. Devletin, azınlığın kimliğine karşı asimilasyon çalışması en temel sorunlar arasında yer almaktadır.

21.yy.a girdiğimiz bu dönemde Yunanistan’ın Batı Trakya politikasını gözden geçirmesi, Lozan antlaşması başta olmak üzere, etnik kimlik, eğitim, dini (cami onarım ve bakım), vakıf vb. tüm haklarını özgür bir şekilde Türk azınlığa iade etmesi, serbest bırakması ve yardımcı olarak antlaşmalara bağlı kalması gereklidir. Zira BTMTA

²⁹⁷ Cemil Kabza, “Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı”, *Balkan Wars in 100th Anniversary - Conflict Preventing, Peace & Welfare Vision / 100. Yılında Balkan Savaşları - Catismaların Önlenmesi, Baris ve Refah Vizyonu*, İstanbul: Tasam Yayınları, 2013, ss. 136-37.

²⁹⁸ Alioğlu, *Dünden Bugüne Batı Trakya*, s. 36.

²⁹⁹ Alioğlu, *Dünden Bugüne Batı Trakya*, ss. 44-46.

³⁰⁰ 1964 sonrası Pomak politikası güçlenmiş ve 1990 yıllarda tekrar ön plana çıkarılmıştır. bkz. Hristos İliadis, “*Trakya Tehdit Altında*” *Gizli Yazışmalar*, çev. Lale Alatlı, Birinci Baskı Komotini: Vivliorama (βιβλιόραμα), 2020, ss. 232-34.

³⁰¹ Verhas, “Η τουρκική μειονότητα της Δυτικής Θράκης: Ένας μακροχρόνιος αγώνας για δικαιώματα και αναγνώριση”, s. 7.

hiçbir zaman devlete karşı gelmemiş, anayasaya, hukuk ve adalete uygun bir davranış sergilemiş ve sergilemeye devam etmektedir.

Unutulmamalıdır ki Yunanistan'ın azınlığa karşı bu duruşu AİHS'nin İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşmenin 14. maddesine aykırı bir duruştur. 14. maddede şu ifadeler yer almaktadır:

*“Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.”*³⁰²

BTMTA, Dr. Sadık Ahmet liderliğinde Türk kimlik hak talebini dünya kamuoyuna taşımış ve sesini duyurmuştur.³⁰³ Bu kapsamda azınlığın başta kendi milli ve dini değerlerinin farkında olması, yaşaması ve yaşatmasını sağlamak toplumun tamamına görev ve sorumluluk yüklemektedir. Gençlerin kültürlerini ve geleneklerini inkâr edip farklı düşüncelere kapılmasına karşı önlemler alınarak, bilinçlendirilmeli, toplum nezdinde yaşananlar konusunda farkındalık oluşturulmalıdır. Azınlık gençlerine tarih boyunca yaşananlar hatırlatılmalı, yaşanan tarihi olaylar nakledilmelidir. Dolayısıyla azınlığın, Osmanlı-Türk kültürüne, gelenek ve göreneklerine, dini ve milli duygularına bağlı olması, Yunanistan hükümetine herhangi bir zarar vermeyecektir.

Bulgularımıza göre, günümüzde azınlığın en temel sorunu, etnik kimlik sebebiyle oluşan kutuplaşma ve devletin azınlığı ikinci sınıf vatandaş olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Yunanistan, BTMTA'yı Türkiye ile Yunanistan arasında bir barış köprüsü olarak görmelidir.

BTMTA yüz yıllardır bu bölgede varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Lozan antlaşması ile Yunanistan'a bırakılmasıyla, devletin gelişmesi için çalışmış ve çaba göstermiş, hiçbir durumda isyan etmemiştir. Azınlığın mücadelesi antlaşmalarda kendilerine verilen hakları talep ederek uygulanması, barış, huzur ve güvenli bir geleceğin yeni nesillere aktarılmasını talep etmektedir.

³⁰² https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Racial_discrimination_TUR.pdf (Erişim 22.05.2022)

³⁰³ Alioğlu, *Dünden Bugüne Batı Trakya*, s. 37.

1.2. Batı Trakya’da Cemaat-ı İslamiye ve Vakıf Sorunu

Osmanlı Devleti’nde vakıflar ticari, iktisadi, içtimai, idari-siyasi görevlerin³⁰⁴ yanında toplumların dini, eğitim ve kültürel hayatlarının birer parçası olmuştur.³⁰⁵ Vakıflar, sağladıkları gelirler sayesinde hayır amaçlı, toplumun dini ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanması okul, medrese ve vb. eğitim kurumlarının, sıbyan mektepleri, medreseler, dar’ül-kurra ve darü’l-hadis’lerde yapılan eğitimin yanında, halkın talim ve terbiyesi³⁰⁶ ile ilgili sosyal kurumların sürdürülmesinde önemli bir faaliyet yürütmekteydiler. Bu kapsamda Osmanlı bir vakıf medeniyetine sahiptir.

Batı Trakya, Osmanlı devletinden ayrıldıktan sonra Türk toplumunun vakıf yönetimi, vakıfların sağladığı eğitim, sosyal ve dini kurumların devamlılığı sağlamak adına antlaşmalar imzalanmıştır. 1920 Yunan Sevr’inin 8. maddesi³⁰⁷, Lozan antlaşmasının 40. maddesi³⁰⁸ harcamaları azınlığa ait olmak üzere dini ve içtimai kurumları, hayır kurumları, okulların kurulup yönetilmesi, denetlenmesi yetkisini vermiştir.

Baskın Oran’a göre vakıflar, BTMTA toplumunun “maddi direği, toplumsal kimliğin ve kendine güvenin en önemli manevi temeli”³⁰⁹ konumuna sahiptir.

Yunanistan iç hukuktaki vakıf malların yönetimi konusunda, 1920/2345 tarihli ve sayılı yasa ‘İslam Cemaatleri Kanunu’ ile düzenlenmiştir. Yasanın vakıflarla ilgili 12. maddesinde Müftülüklere bağlı Vakıf İdare Heyetlerinin oluşumu ve şartlarından bahsedilmiştir.³¹⁰ Ancak, kanunun uygulanışı, 16 Haziran ve 28 Eylül 1949 tarihlerinde Kral İradesi ile yürürlüğe konmuş, 16 Haziran tarihli İradenin 7.

³⁰⁴ <https://www.ilimvemedenyet.com/osmanli-devletinde-vakif-sistemi.html> (Erişim 22.05.2022)

³⁰⁵ Osmanlı’da vakıfların önemi ve verilen hizmetler için bkz. Muhammed Kemal Bostan, “Osmanlıda Vakıfların Yeri ve Önemi / The Place and Importance of Foundations in Ottoman”, *The Journal of International Scientific Researches / Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 7 (2017), ss. 121-28.

³⁰⁶ Mehmet Bayartan, “Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. 10, S. 1 (2008), ss. 166-67.

³⁰⁷ 10 Ağustos 1920 Yunan Sevr’i Antlaşma maddeleri için bkz. <https://www.btddbursa.org/bati-trakya/hukuki-statu/yunan-sevri-10-austos-1920> (Erişim 26.05.2022)

³⁰⁸ Lozan antlaşmasının 40. mad. için bkz. Hulusi Kılıç, *Türkiye İle Yunanistan Arasındaki İmzalanmış İki Antlaşmalar, Önemli Belge ve Bildiriler*, Ankara: Rağbet Yayınları, 1992, s. 33.

³⁰⁹ Baskın Oran, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, İkinci Baskı Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991, s. 270.

³¹⁰ İslam Cemaatleri Kanunu vakıflarla ilgili 12. mad. için bkz. Kılıç, *Türkiye İle Yunanistan Arasındaki İmzalanmış İki Antlaşmalar, Önemli Belge ve Bildiriler*, s. 15.

maddesine göre Cemaat İdare Heyetlerine bırakılarak, ilk kez Cemaat İdare Heyetleri seçimleri ilan edilmiştir.³¹¹

2345 tarihli Kanun “*Cemaat İdare Heyetleri*” ile “Başmüftü” ve “Müftüler” vasıtasıyla toplumun teşkilatlanmasını ve yönetimi öngörmüştür.³¹² Batı Trakya’da ilk kez azınlık bireyleri, 1950 yılında Cemaat (Vakıf) seçimleri yapabilmiş, 1960/1964 yıllarındaki gecikmeler dışında 1967 yılı yönetime ele geçiren askeri cunta kadar sorunsuz yapılmıştır. 1967 yılında askeri cuntanın hükümete geçmesi, seçim ile başa gelen Cemaat İdare Heyet yönetimi kurulunu dağıtılmış, yeni seçimler yapılmamış, askıya alınmış, azınlığın hukuki haklarına müdahaleler çoğalmıştır.³¹³

Yunan hükûmeti, 2345 sayılı ve 1920 tarihli yasa yürürlükten kaldırarak yerine 1091/1980 sayılı ve tarihli yasayı yürürlüğe getirmiş ve resmi gazetede yayınlamıştır. Bu yasa, vakıflar konusunda imzalanan uluslararası hukuktan kaynaklanan özerk yapısını kaldırmıştır.³¹⁴

Halit Eren’e göre 1980 tarihli “*Batı Trakya’da Yaşayan Müslüman Azınlığın Vakıfları ve Bunların Mal Varlıklarının Yönetimi ve İşletilmesine Dair*” 1091 sayılı yasanın amacı;

“*Türk vakıflarının özel statüsünü herhangi bir cemiyet statüsüne indirgemektir.*”³¹⁵

BTMTA, uzun yıllar süren tepki ve itirazlarla yasayı kabul etmemiş, azınlığın görüşü alınmadan bu defa 367/07.02.2008 sayılı ve tarihli yasa³¹⁶ yayımlanarak, “*Batı Trakya Müslüman Azınlığı Vakıflarının ve Bunların Mal varlıklarının Yönetimi ve İşletilmesine İlişkin*”³¹⁷ yeni yasa mecliste kabul edilmiştir. Bu yasa da ne yazık ki günümüzde halen uygulanmamakta ve yasada bahsi geçen yönetim kurulu seçimi yapılmamaktadır. 1967 yılından 2022 yılına halen Cemaat İdare Heyetleri Yunan

³¹¹ Halit Eren, “Batı Trakya Türk Vakıfları: Tarihi Süreç ve Bugünkü Durum”, *Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu*, 2012, s. 36.

³¹² Oran, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, 1986, s. 97.

³¹³ Tunç Yaşar, *Batı Trakya Meriç’in Öbür Yakası*, ss. 54-55.

³¹⁴ Cin, *Yunanistandaki Müslüman Türk Azınlığı Din ve Vicdan Özgürlüğü (Başmüftülük ve Müftülükler Sorunu)*, ss. 200-201.

³¹⁵ Eren, “Batı Trakya Türk Vakıfları: Tarihi Süreç ve Bugünkü Durum”, s. 37.

³¹⁶ Resmi Gazete, Sayı 37/A/29.2.2008. (N.2647/2008-ΦΕΚ 37/A/29.2.2008.) tarihli yasa. Batı Trakya ile sınırlandırılmış bu yasa, Rodos ve İstanköy’deki Türk vakıf mallarını dışında bırakmıştır. Böylece Lozan’ın 45. maddesindeki “Yunanistan’daki Müslüman Azınlıktan” hakkında bahsedilmesine rağmen, Lozan Antlaşmasına haykırı adımı atılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Turgay Cin, “3647 Sayılı ve 2008 (3647/2008) Tarihli Yunanistan Vakıflar Yasası ve Uygulamaları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 2 (2013), ss. 82-83.

³¹⁷ Verhas, “Η τουρκική μειονότητα της Δυτικής Θράκης: Ένας μακροχρόνιος αγώνας για δικαιώματα και αναγνώριση”, s. 13.

hükümeti tarafından atanarak göreve gelmektedir. Azınlık vakıfları, azınlık kontrolünden çıkmış, 55 yıldır devletin kontrolü ve yönetiminde bulunmaktadır.

İTB Başkanı Ozan Ahmetoğlu vakıf sorunu hakkındaki ifadeleri, Türk Müslüman Azınlığın, vakıflar konusunda Yunan hükümetinden adaletli bir çözüm beklediği görülmektedir:

“Vakıfların bölünmemesi ve vakıf mallarının yönetiminin seçimle işbaşına gelecek idare heyeti (Cemaat İdaresi) tarafından yönetilmesi bu konuda azınlığın ‘kırmızı çizgisi’ olmalıdır. ‘Vakıflar sorununu çözeceğiz’ derken vakıflarda çok başlılık yaratacak, beraberinde yetki kargaşasına yol açacak bir düzenlemeye izin verilmemelidir. Tam tersine, benimsenecek çözüm yarım asırlık vakıflar sorununa adil ve kesin çözüm getirmelidir.”³¹⁸

Türk okulların %60’ı vakıflara aittir. Ayrıca okulların %20’si cami avlularını ortak kullanmakta yani cami bitişiğinde yer almaktadır. Dolayısıyla azınlığın okullarının çoğu Müslüman Cemaate ait, az bir kısmı Yunan devletin mülküdür.³¹⁹

BTMTA’nın vakıf sorunu, Türk kültüründen kopartılmak istendiği, toplumun sosyal ve eğitim faaliyetlerini sağlaması konusunda önemli bir sorunu beraberinde getirmektedir. Unutulmamalıdır ki Lozan’a göre azınlık eğitim yapısının ekonomik ayağını vakıfların yönetimi belirlemektedir. Yunanistan’ın azınlık toplumunu ilgilendiren konularda azınlığın önde gelen isimleriyle görüşülerek, samimi bir diyalog kurması gerektiği, azınlığın itiraz ve taleplerini dikkate alarak bir an önce yeni adımlar atılmalıdır.

BTMTA antlaşmalardan doğan haklarını iade ederek, vakıflara azınlığın kültür yapısını, örf ve geleneklerini tanımayan kişilerin atamalarını durdurmasıdır. Vakıfların yönetimi Yunan valilerin değil, azınlık bireyleri tarafından yapılacak seçim sonrası göreve seçilenler tarafından denetlenmesi ve yönetilmesidir.

Yunanistan’ın bir an önce Türkiye Cumhuriyeti’ni örnek alarak vakıfları Türk Müslüman azınlığa iade etmelidir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın, İstanbul Rumları’nın geçmiş yıllarındaki el konulan Hristiyan Cemaate ait vakıfların geri iade

³¹⁸ <https://www.batitrakya.org/yazar/ozan-ahmetoglu/bati-trakya-turk-azinliginin-vakiflar-sorunu.html> (Erişim 28.05.2022)

³¹⁹ Cin, *Yunanistandaki Müslüman Türk Azınlığı Din ve Vicdan Özgürlüğü (Başmüftülük ve Müftülükler Sorunu)*, s. 203.

yolunu açmış olması,³²⁰ Türkiye'nin diğer azınlık vatandaşlarına gösterdiği saygıyı göstermektedir. Türkiye, “*Heybeliada Ruhban Okulu'nu*” 2012 yılında eğitim ve öğretime açmışken; Yunanistan'ın azınlık okullarını kapatarak, vakıflara müdahale etmesi önemli bir sorundur. Devletin, antlaşmaları dikkate almaksızın vakıflara atama yapması ve vakıfların 55 yıla yakın azınlığın kontrolünden çıkmış olması, BTMTA'nın vakıflar konusundaki özgürlüğünü kısıtlamaktadır.

1.3. Dini Özgürlükler Alanındaki Kısıtlamalar

AB genelinde laik yapıya göre idare edilen devletler yanında, dinsel yönetimli bir otoritenin devlet kurumu olarak kabul edilmesi, resmi anlamda sadece Yunanistan'ın, Ortodoks Kilisesine bağlılığıyla devam etmektedir.³²¹ Yunanistan'da din ve ibadet özgürlüğü, Yunanistan Anayasasının 13. maddesinin 2. fırcasında³²² yer alan düzenlemeye göre; Ortodoks Hristiyan olmayan diğer tanınmış dinlerin ahlak ve kamu düzenine aykırı olmadığı sürece dini ibadetlerini serbest bir şekilde yerine getirebileceklerine yer verilmiştir.

BTMTA'nın dini liderliğinin Müftü olarak Atina ve Lozan antlaşmaları ile belirlenmesi, dini faaliyetlerin yürütülmesini de Müftülüklere vermiştir. Ancak müftülüklerin elinden alınan yetkiler, vakıf ve camilerin zor şartlarda ayakta kalmasına sebep olmaktadır. Günümüzde azınlığın ibadet yeri olan camilerin yok edilişi³²³, cami yapımı veya tamir izinlerinin verilmesi dikkat çekmektedir. Cami inşaatlarının izinsiz yapılmasında ise mütevellilerine ve çalışanlarını para veya hapis cezası verilmektedir.³²⁴ Merhum İskeçe Seçilmiş Müftüsü Ahmet Mete bu konuda şöyle demiştir:

“Batı Trakya’da Müslümanlık vardır, cami vardır, okul, ezan vardır fakat bunların hepsi tehdit altındadır. Ne din özgürlüğüne ne insan haklarına bakılmaksızın yeri gelir, ezan susturulur, yeri gelir cami yıkımı için çalışmalar yapılır, yeri gelir tamirat izni verilmez, senelerce

³²⁰ <https://t24.com.tr/haber/azinliklara-geri-verilecek-mulklerin-listesi,165652> (Erişim 01.06.2022)

³²¹ Charalambos Papastathis, *State and Religion in Europe, (AB Ülkelerinde Din-Devlet İlişkisi)*, (Yunanistan), İstanbul: Center for Islamic Studies (İslam Araştırmaları Merkezi), 2006, s. 541.

³²² Yunanistan Anayasasının 13. maddesinin 2. Fırcasında için bkz. Cin, “Yunanistan Anayasasında Temel Hak ve Özgürlüklerin Korunması”, ss. 56-57.

³²³ <https://www.takvim.com.tr/dunya/2021/09/11/son-dakika-yunanistandan-bati-trakya-turklerine-zulum-simdi-de-iskecedeki-hemitli-camiini-yok-etme-pesindeler> (Erişim 14.06.2022)

³²⁴ <https://www.timeturk.com/tr/2011/04/07/bati-trakya-da-cami-insaatlari-ile-azinlik-gazetelerine-ceza-yagiyor.html> (Erişim 14.06.2022)

caminin düşmesi beklenir. Yeri gelir camiye izin çıkar ama 'Bu camiyi yapmanız için devletle iş birliği yapmalısınız' denilerek mütevellî heyeti tehdit edilir. Bir ezan okunması için kaç defa imam emniyete çağırılıyor, bunu bilmek lazım."³²⁵

Merhum Müftü Ahmet Mete'nin bu ifadeleri, azınlığın dini özgürlüklerinin kısıtlandığını açıkça ortaya koymaktadır. Ayrımcı cami veya Kur'an kurslarında din eğitimcilerine karşı devlet, gözetim altında sıkı bir takip sistemi uygulamaktadır.

Bölgede Osmanlı izlerini taşıyan eserler yıkılarak veya şekli değiştirilerek, hafızalardan silinmeye çalışılmaktadır. Özellikle Osmanlı tarihi mezarlıkları, cami kitabeleri ortalıktan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Zira mezarlıklar, bir milletin vatan tapusu, tarihin bir yansıması, aynasıdır. Bundan dolayı Osmanlı eserlerini ortadan kaldırılarak, Türk-İslam tarihinin izlerini yok ederek geçmişle bağların koparılması amaçlanmaktadır. Örneğin 1992 yılında, İskeçe Türk mezarlığında 50'ye yakın mezar taşının kırıldığı,³²⁶ Dimetoka'da türbelerin ahıra çevrildiği,³²⁷ 2012 yılında Gümülcine'deki 'Postuboş Baba' (Poşpoş) Müslüman mezarlığına saldırıda, 11 mezar taşının tahrip edildiği,³²⁸ 2022 yılında İskeçe'ye bağlı Horozlu köyündeki Türk mezarlığının yerine spor tesisi ve çocuk parkının inşa edileceğinden³²⁹ dolayı tarihi taşları, iş makinalarınca yerinden sökülerek, kırıldığı³³⁰ vb. birçok mezarlık yok edilmektedir. Mezarlıklar yanında ibadet yerleri olan camiler de yıkılmıştır. Nitekim 22 Aralık 1972 yılı bir cuma günü darbeci hükümet İskeçe merkezinde yer alan *Tabakhane Cami*'ni yıkmıştır.³³¹ Bu durum sadece Batı Trakya'da değil tüm ülke genelinde devam etmektedir. Nitekim 2021 yılında Selanik'e bağlı Gargara köyünde 201 Osmanlı mezar taşı, spor salonu yapılacağı bahanesiyle talan edilmiştir.³³²

BTMTA'nın dini özgürlükleri konusunda kısıtlayan bir diğer güncel karar ise; Atina yönetimi tarafından, 2021 yılında alınan ani bir karar ile azınlık öğrencilerinin artık

³²⁵ <https://www.yeniakit.com.tr/haber/bati-trakyada-camiler-ezanlar-tehdit-altinda-1586539.html> (Erişim 14.06.2022)

³²⁶ Cin, *Yunanistandaki Müslüman Türk Azınlığı Din ve Vicdan Özgürlüğü (Başmüftülük ve Müftülükler Sorunu)*, s. 229.

³²⁷ Ümit Kurtuluş, *Batı Trakyanın Dünü Bugünü*, Ankara, 1979, s. 137.

³²⁸ <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/7428.aspx> (Erişim 18.06.2022)

³²⁹ <https://www.yenisafak.com/dunya/bati-trakyali-turkler-eski-turk-mezarligi-uzerine-futbol-sahasi-projesine-tepki-gosterdi-3770249> (Erişim 18.06.2022)

³³⁰ <https://www.trthaber.com/haber/dunya/bati-trakyadaki-tarihi-musulman-mezarligi-yok-edildi-664876.html> (Erişim 18.06.2022)

³³¹ Dede, *Tarih ve Memleketim İskeçe'deki Türk Eserleri*, s. 10.

³³² <https://www.sabah.com.tr/dunya/yunanistandan-tarihi-saygisizlik-osmanli-mezarlari-talan-edildi-5385546> (Erişim 18.06.2022)

Cuma namazına gidemeyecek olmaları, öğrencilerin din ve vicdan özgürlüğünü kısıtlatmadır. Yunanistan'ın günümüzde hâlâ güncel bir şekilde azınlığın din inançlarına darbe vurması, dini baskılarını devam ettirmesi önemli bir sorun teşkil etmektedir.³³³ Cuma günleri namaz izninin yasaklanmasına dair genelge, din ve vicdan özgürlüğünü kısıtlayan, her geçen yıl boş gerekçelerle azaltılan okullardan sonra azınlığa Lozan'da tanınan eğitim imkânları kısıtlanarak, özerk eğitim hakkının gasp edildiğini göstermektedir. BTMTA'nın dini özgürlüklerini kısıtlamak, milli-manevi değerlerini, kültür ve geleneklerini görmezden gelmek, baskı ve asimilasyon çalışmalarıyla örtmeye çalışmak sorunların en temelini oluşturmaktadır. Bu açıdan Müslüman Türk azınlık toplumunun milli ve dini değerlerine daha sıkı bağlı kalmasını sağlamak, başarıya ve toplumun ihtiyacı olan alanda üretime hızlı adım atmasının yolu açılmalı, azınlık gençleri yeni projeler ve hedefler konusunda desteklenmelidir.

BTMTA'nın diğer bir sorunu ise Yunan hükümetinin '240 imam yasası' ile azınlığa karşı kendi istedikleri şekilde yönetebilecek ve yönlendirebilecek din adamlarını atama projesidir.³³⁴ Müslüman bir din adamın Hristiyan birinin yönetimi altında İslami hayata yön verme projesi ile bölünmeler, tartışmalar ve özellikler seçilmiş müftülüklerin son kale olarak dillendirdikleri camilerimizi ele geçirme projesidir. Bu konu önemi gereği üçüncü bölümde '240 imam yasası sorunu' alt başlıkta detaylandırılmıştır.

BTMTA, Ekim 2020 yılında Din Özgürlüğü ile ilgili Trakya Kalkınma Komisyonu'na alta geçen taleplerini iletilmiştir:

"Din özgürlüğü ile ilgili olarak, azınlığın yıllardır devam eden talebi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kesin kararına göre de, Müftüler Devlet tarafından yasal ve demokratik bir şekilde tanınmalıdırlar. Bundan böyle de dini liderler seçimle göreve gelmelidir. Çeşitli azınlık meselelerinin iç işleyişinde özerklik ilkesine göre, Devlet yasadışı müdahalelerini durdurmalı ve gelecekte benzer eylemlerden kaçınılmalıdır. Bu bağlamda, Müslümanların mülkiyet yönetimi, bizzat Azınlığın belirlediği kişilere teslim edilmelidir. Aynı şekilde Trakya'daki vakıf malları da tek bir yerden yönetilmelidir. Yönetimi 11 üyeli bir kurul üstlenmeli. Her halükârda, bu tür uygulamaların kendilerini yönetenlere aykırı olduğu bilindiğinden, malların bölüştürülmesine ve satışına yönelik hareketlerden kaçınılmalıdır. Son olarak, Azınlığın

³³³ <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyeden-yunanistana-bati-trakya-tepkisi-611268.html> (Erişim 18.06.2022)

³³⁴ Hüseyinoğlu, İmamoğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, s. 352.

statüsünü düzenleyen özerklik ilkesinin doğrudan ihlali nedeniyle, Eyalet Genel Sekreteri gibi yerel yöneticiler vakıfların yönetimiyle ilgili konulara müdahale etmekten kaçınmalıdır. Devlet, Azınlık ile verimli bir diyalogdan sonra 3647/2008 sayılı kanun düzenlemesini gerçekleştirmelidir.”³³⁵

1.4. Azınlık Eğitimini Etkileyen Ekonomik Geri Kalmışlık

Yunanistan İstatistik Kurumu'nun (ELSAT) 2014 yılında açıklanan verilerine göre Yunanistan'ın en fakir nüfusunun Batı Trakya'nın da içinde yer aldığı Doğu Makedonya – Trakya Eyaleti'nde yer aldığı,³³⁶ ayrıca 2019 yılı verilerine göre ülkede GSMH'sine göre Yunanistan genelinde en yoksul şehir İskeçe, devamında Rodop ve Evros illerinin yer almış olması,³³⁷ azınlığın yaşam durumu hakkında yaşanan önemli bir ekonomik krizi ortaya koymaktadır.

Günümüzde özellikle üniversite tahsilini tamamlamış gençlerin kamuda istihdam edilmemesi, geçim kaynağı olan tarımın değerini kaybetmesi ve devletin ayrımcılık politikası sebebiyle ekonomik ambargo uygulaması, BTMTA'nın aileleri veya ailelerini geride bırakarak sezonluk işçiler olarak Almanya, Hollanda, İspanya ve Fransa gibi Batı Avrupa ülkelerine gitmek zorunda kalmaktadır.

DEB Partisinin son beş yılı dikkate alınarak 2022 yılında yayınladığı, '*Azınlığın Kanayan Yarası Haline Gelmiş Göç Problemlerine İlişkin Analiz Çalışması*'³³⁸ verilerine bakıldığında İskeçe'de %43,41, Rodop'ta %13,67, Evros-Meriç ilinde %7,79 oranında bir göçün gerçekleştiği görülmektedir.³³⁹ Bu veriler BTMTA'nın güncel ekonomik baskı sürecinin bir göstergesi olmuş, devletin azınlığa karşı uyguladığı ekonomik baskı politikası konusunda “ekonomik terör” ifadesine yer verilmiştir. Bu çalışma azınlık nüfusunun hızlı bir şekilde tükendiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Batı Trakya bölgesinde kalan azınlığın, dini özgürlüklerine sahip çıkma ve eğitim taleplerini dile getirme konusunda sayıları yetersiz kalmaktadır. Zira Yunanistan

³³⁵ <https://gundemgazetesi.com/detayh.php?id=8596> (Erişim 22.06.2022)

³³⁶ Azınlıkça, <https://azinlikca1.net/yunanistan-bati-trakya-haber/item/2670-yunanistan-in-en-fakirleri-bati-trakya-da-en-zenginleri-atina-da> (Erişim 22.06.2022)

³³⁷ Kırım Haber Ajansı, <https://old.qha.com.ua/tr/turk-dunyasi/yunanistan-in-en-fakir-bolgesi-bati-trakya/176321/> (Erişim 24.06.2022)

³³⁸ Ek 23: 2022 yılında, DEB'in beş yıl boyunca topladığı veriler ile BTMTA'yı etkileyen göç sorunuyla ilgili analiz çalışmasına yer verilmiştir.

³³⁹ <https://birlikgazetesi.org/bati-trakyada-azinlikta-tehlike-canlari-caliyor/> (Erişim 24.06.2022)

azınlık öğrencilerinin azaldığını bahane ederek okulları kapatması ekonomik göçün beraberinde getirdiği eğitim sorununu tetiklemektedir.

BTMTA'nın yoğun olarak yaşadığı illerin, geçmiş yıllarda olduğu gibi ülkenin en yoksul şehirleri arasında yer alması dikkat çekmektedir.³⁴⁰ Yunanistan'ın asimilasyon çalışması "böl-parçala-yönet" politikası ve baskılarla azınlık toplumunun sonunu getirmeye, BTMTA'nın eğitimden uzak bir toplum oluşturmaya çalışılmaktadır. Bölgenin gelişip kalkınamaması, ailelerin çocuklarının geleceğini inşa etmek için göçe mecbur kalması, yakın bir gelecekte BTMTA'nın nüfusunu ciddi anlamda tehdit edecektir. Ayrıca toplumun geçim kaygısı sebebiyle eğitimi ikinci plana atması önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Aile bütçesinin kısıtlı olması nedeniyle, genç neslin sağlıklı bir aile yapısına sahip olamaması ve bireylerin çocuklarına gereken önemi verememesi, ailedeki ilk temel eğitimin eksikliğini beraberinde getirmiş, çocukların gelişiminde sorunlara yer açmıştır.

Batı Trakya'da, ekonomik sebeplerden dolayı velilerin (baba) yurt dışında çalışma zorunluluğu nedeniyle aile birliğinin korunamaması, aile fertlerinin dağınık yaşamı, aile içi huzur ve güven duygusunun sarsılması, günlük hayatta stres, derslerde konsantrasyon bozukluğuna sebep olmakta ve çocukların eğitimi büyük bir zarar görmektedir. Bölgenin ekonomik olarak kalkınması, yeni iş imkânlarının sunulması için çalışmalar yapılması, refah seviyesinin artışıyla birlikte yeni okulların açılıp var olan okulların yenilenmesi gerekmektedir.

1.5 Sivil Toplum Örgütlerinin Eğitime Katkıları ve Sorunları

Azınlık toplumu Yunanistan'ın idaresi altına girdiğinden bu yana antlaşmalardan doğan hakları çerçevesinde örgütlenme amaçlı dernekler kurmuştur. BTMTA haklı mücadelesini duyurmak, sosyal ve kültürel bağlarını korumak, eğitim alanına da katkı sağlamak adına pek çok dernek faaliyete başlamıştır. Resmi olarak kabul edilmiş derneklerin bir kısmı, Türk ibaresi bulunduğundan resmi olarak kapatılmış olsa da faaliyetlerine devam etmektedir. Hukuki olarak haklarını arayan dernekler kazanılmış mahkeme kararları bulunmasına rağmen, Yunanistan hükûmeti bu kararları yok saymaktadır.³⁴¹

³⁴⁰ "Batı Trakya'nın Sesi", s. 8.

³⁴¹ Abdurrahman, *Lozan'dan Günümüze Batı Trakya Azınlık Okulları*, ss. 16-18.

BTMTA'nın kurduğu ve önde gelen dernekler, İskeçe Türk Birliği (İskeçe Türk Gençler Yurdu), Gümülcine Türk Gençler Birliği, Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği, Batı Trakya Azınlığı Yüksek Tahsilliler Derneği, Batı Trakya Kültür ve Eğitim Şirketi (BAKEŞ), İmam- Hatipliler Derneği, Medrese Mezunu Müslüman Muallimler Cemiyeti, SÖPA Derneği, Din Görevlileri Derneği vs. pek çok dernek kurulmuş ve faaliyetlerine devam etmektedirler.³⁴²

Gümülcine ve İskeçe Valilerinin 1984 yılında Mahkemeye yapmış olduğu başvuru neticesiyle, "Türk kelimesinin bulunması, tüzüğünün yasalara aykırı olduğu, kamu düzeni ve ahlakını ihlal ettiği gerekçesiyle"³⁴³ 1986 yılında resmi olarak üç dernek 'Türk' kelimesinin bulunmasından dolayı kapatılmış ve hukuki hak arama süreci başlamıştır. 29 Ocak 1988 tarihinde Gümülcine'de bu karara karşı protesto yapılmış, Türk kimliğini savunmak amacıyla gösteriler düzenlenmiştir.³⁴⁴ Günümüzde hâlâ derneklerin resmi olarak açılması ve kazanılmış davaların yürürlüğe girmesi azınlık toplumu tarafından talep edilmekte, ancak bu beklentilere karşı herhangi bir somut adım atılmamaktadır.

1.5.1 İskeçe Türk Birliği (İTB)

Başlangıçta "İskeçe Türk Gençler Yurdu" olarak şehrin ekonomik durumu hususunda toplumsal ihtiyacı karşılamak üzere kurulmuş, 14 Nisan 1927 tarihinde tüzüğün onaylanması ve seçimlerin yapılmasıyla ilk yönetim kurulu göreve başlamıştır. 1927 yılında İskeçe Bidayet (Asliye) Mahkemesi tarafından onaylanarak resmi olarak kuruluş gerçekleşmiştir. 1930'da üyelerinden bir kısmı ikinci bir dernek kurmuş olsa da 17 Kasım 1936'da bir araya getirilerek "İskeçe Türk Birliği" adını almış ve İskeçe Bidayet (Asliye) Mahkemesi'nin 122 numaralı kararıyla anılan tarihte 17 Kasım 1936'da onaylanmıştır.³⁴⁵

1986 yılında dernek 'Türk' kelimesinin bulunmasından dolayı kapatılmıştır. Yunanistan'da devam eden mahkeme ve duruşmalar dışında, dava 2005'te AİHM'ye taşınmış, 2008'de AİHM, BTMTA'ya ait derneklerin kapatılmasıyla "*Avrupa İnsan*

³⁴² Alioğlu, *Dünden Bugüne Batı Trakya*, ss. 92-104.

³⁴³ http://www.iskeceturkbirligi.org/page.php?ref=hukuki_surec (Erişim 27.06.2022)

³⁴⁴ İbrahim Baltalı, *Çeyrek Yüzyıllık Dava İskeçe Türk Birliği*, Gümülcine: Rodop Rüzgarı Gazetesi Yayınları, 2006, s. 21.

³⁴⁵ <http://www.iskeceturkbirligi.org/page.php?ref=tarihce> (27.06.2022)

*Hakları Sözleşmesi'nin örgütlenme hakkıyla ilgili 11. maddesinin ihlal edildiği*³⁴⁶ görüşüne vararak Yunanistan'ı mahkûm etmiştir. Yunanistan ise kararı uygulamamak adına “*Milli güvenlik söz konusu olduğunda, karar uygulanmayabilir*” ifadesine de yer verilerek, bu ifade 2017 yılında Yunan Parlamentosunda onaylanmıştır.³⁴⁷

2017 yılında yeni düzenleme ile yasaklanan derneklere tekrar tescil başvuru imkânı tanınmış ancak İskeçe Türk Birliği'nin başvurusu, İstinaf Mahkemesi'nin ardından Yargıtay tarafından da 30 Haziran 2021 tarihinde açıklanan kararlarla reddedilmiştir.³⁴⁸

Günümüzde İskeçe Türk Birliği, azınlık öğrencilerinin eğitim bilincini yükseltmek adına önemli programlar yürütmektedir. Bunlara örnek olarak, 2021 yılında Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın desteğiyle yedi ay devam eden Balkan Gençlik Okulu, bunun yanında üniversite tanıtımları, kültürel ve sportif eğitim programları, eğitim danışmanlarının yer aldığı, el sanatları kursları, bilgisayar, müzik çekirdek tiyatro, halk oyunları gibi kursların ve etkinliklerin yanında merkez kütüphanesi³⁴⁹ yer almaktadır. İTB, ayrıca kültür gezileri gibi çoğunlukla öğrencilere hitap eden programlar yaparak, azınlık öğrencilerinin aktif olmalarını amaçlamaktadır.

1.5.2 Gümülcine Türk Gençler Birliği (GTGB)

GTGB, Batı Trakya Türkleri ve Gençliği arasında, Türk kültürünün yaşatılıp gelişmesi, Türkiye'de gelişen ve yenilik hareketlerinin azınlık tarafından benimsenmesine yardımcı olmak gayesiyle 1928 yılında kurulmuştur. 1928 yılında Gümülcine'de ‘Ümit Türk Gençler Kulübü’, 1932 yılında ise ‘Yıldız Türk Gençler Kulübü’ kurulmuş, iki dernek birleşerek 1938 yılında Gümülcine Türk Gençler Birliği olmasına karar vermişlerdir. Tüzük mahkeme kararıyla 16 Nisan 1938 tarihli ve 83 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.³⁵⁰

GTGB, Türk kelimesinden dolayı 1 Aralık 1983 tarihinde polisler tarafından dernek tabelası indirilmiş ve resmi olarak kapatılmıştır. GTGB yaşanan hukuki süreç ve baskıları hâlâ devam etmesine karşı, zor şartlara rağmen kültürel ve sportif

³⁴⁶ AIHM örgütlenme hakkıyla ilgili 11. mad. için bkz. <https://ermumcu.av.tr/avrupa-insan-haklari-sozlesmesinin-11-maddesinin-tahlili/> (30.10.2022)

³⁴⁷ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iskece-turk-birligi-yunanistanin-aihm-kararlarini-uygulamasini-bekliyor/2008469> (Erişim 27.06.2022)

³⁴⁸ https://www.mfa.gov.tr/no_-235_-iskece-turk-birligi-nin-yeniden-tescil-basvurusunun-yunanistan-yargitayi-tarafindan-reddedilmesi-hk.tr.mfa (Erişim 27.06.2022).

³⁴⁹ <http://www.iskeceturkbirligi.org/page.php?ref=kursl.arfaaliyetler> (Erişim 27.06.2021)

³⁵⁰ <https://gtgb.gr/about.php> (Erişim 28.06.2022)

faaliyetlerine devam etmiştir. Günümüzde beden eğitimi, müzik, resim, öğretmenleri tarafından çocukların futbol takımı, folklor, resim, müzik dersleri ve kursları verilmeye, azınlığın genç neslin eğitim verme, bilinçlendirme ve farkındalık yaratma çabasına devam edilmektedir.

Günümüzde GTGB, eğitimine devam edecek öğrencilerin eğitim, barınma, resmi işlem ve sorunlar gibi alanlarında Rehberlik ve Danışmanlık; okul eğitiminin dışında genel yeteneklerini geliştirebilecekleri eğitim programları, gençlere yönelik gezi, piknik, ülke tanıtım günleri, sportif faaliyetler gibi sosyal çalışma programları yapılmaktadır.³⁵¹ Bu durum azınlığın çabasının ne denli istekli olduğunu göstermektedir. Tüm bunlar devletin resmi olarak haklarımızı geri vermesi ve azınlığın gerçek statüsünü iade etmesiyle azınlık bireylerinin eğitim olanaklarını daha fazla artırarak, gelecek neslin hızlı gelişebileceği bir kapasiteye ulaştıracaktır.

GTGB, azınlık toplumunun benimsediği, birlik ve bütünlüğün sağlandığı, gençlerin bir araya gelip buluştukları, dini ve milli değerlerin yaşatıldığı bir dernektir. Tüm bunlar devletin dikkatini çekmiş olmalıdır ki dernek, denetim ve baskılara maruz kalmaya devam etmiş, dernek içerisinde yer alan büfeye cezalar kesilerek kapatılması suretiyle toplum korkutulmaya devam edilmiştir.³⁵²

1.5.3 Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği

BTTÖB, Lozan antlaşmasının 40. maddesine dayanarak, azınlık toplumu çocuklarına Türk kültürünü kazandırmayı, resmi dili sevdirmeyi, eğitsel kitaplar basarak, kurslar düzenlemek ve spor etkinlikleri yapmayı amaçlamıştır. Özellikle kuruluşun ilk yıllarında ihtiyaç duyulan bölgelere öğretmen yerleştirme çalışmaları yapılmıştır.³⁵³ Aydın Ahmet'e göre BTTÖB'nin kuruluş amacı;

“Üyeler arasında yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak, Türk okullarının gelişmesi ve ilerlemesi için gerekli önlemleri almak, öğretmenlerin mesleki bilgilerini artırmak için meslek içi kurslar açtırmak ve bu kurslara katılımlarını sağlamaktır. Birlik, aynı zamanda okulların her çeşit ihtiyaçlarını gidermek hususunda halka yardım etmek, Türk öğrencilere ana dili Türkçeyi en iyi şekilde öğretmenin yanı sıra resmi dil Yunancayı öğrenmeleri için yardımcı

³⁵¹ <https://gtgb.gr/index.php> (Erişim 28.06.2022)

³⁵² <https://www.batitrakya.org/bati-trakya-haber/gumulcine-turk-gencler-birligi-yok-edilmek-mi-isteniyor.html> (Erişim 28.06.2022)

³⁵³ Baltalı, *Çeyrek Yüzyıllık Dava İskeçe Türk Birliği*, ss. 59-60.

*olmak, bunun için de gerekli kitapları sağlamak ve Türk öğretmenlerin hem maddi hem manevi tüm menfaatlerini korumaktır.”*³⁵⁴

1983 yılında Gümölcine valisi, derneğin tabelasında Türk kelimesinin yer aldığı ve huzursuzluk yaratacağı iddiasıyla, tabeladan Türk kelimesinin kaldırılması istemiş, istenilen yerine getirilmeyince 2 Aralık 1983 tarihinde derneğin tabelasını mahkeme kararıyla emniyet güçleri zorla indirmişlerdir. Azınlık bireyleri bu duruma yerel mahkemeler itiraz başvuruları yapılmış, ancak bu davalar reddedilmiştir. BTTÖB davası Yargıtay nezdinde temyiz edilmiş ve 1987-88 yılında yerel mahkemelerin verdiği kararlar, Yargıtay tarafından onaylanarak dernek resmen kapatılmıştır. BTTÖB derneği, 2022 yılı itibariyle 700 üyesi ile faaliyetlerine devam etmekte ve azınlık eğitim ve öğretiminde yaşanan sorunları yerel, hükümet ve kamuoyu platformlarına taşıyarak, sorunlara çözüm bulunması amacıyla girişimler yaparak, basın yoluyla bilgilendirmektedir.³⁵⁵

1.5.4 Yüksek Tahsilliler Derneği

31 Mart 1982’de resmi makamlarca tanınarak kurulan dernek, azınlığın sorunlarına duyarlı, azınlık kültürü, gelenek ve göreneklerin yaşatılması, ilim alanında ilerleme sağlanması, insanların kaynaşması, insan haklarını ve insani değerlerin savunulması ve özellikle Türk- Yunan halklarının dostluğuna ve barışına katkıda bulunulması amacı ile kurulmuş bir sivil toplum örgütüdür.³⁵⁶

Dernek, özellikle azınlığın eğitimine katkı sağlaması amacıyla konferans, seminer, eğitim ve kültür konularında toplantılar düzenlemektedir. Merkezi Gümölcine’de bulunan dernek İskeçe ilinde 16 Ekim 2019 tarihinde İskeçe şubesi açılmıştır. Ayrıca dernek çatısı altında 28 Ocak 1995’te kurulmuş ve genç kesimin bilinçlenmesi, sorunların daha iyi anlaşılabilmesi için ‘Genç Akademisyenler Topluluğu’ yer almaktadır.

Eğitim açısından son yıllara bakıldığında *“bilim şenliği, mesleki rehberlik kolunda öğrencilere yönelik sınav kaygısı ve baş etme yolları, mülakat teknikleri gibi pek çok eğitim konulu sunum ve konferanslar, şiir şölenleri, okul öncesi ve özel eğitim alanına yönelik bilişsel gelişim stratejileri konulu söyleşi, aile içi iletişim ve şiddet paneli”* vb. programlar

³⁵⁴ BTTÖB Başkanı Aydın Ahmet ile yapılan görüşme.

³⁵⁵ BTTÖB Başkanı Aydın Ahmet ile yapılan görüşme.

³⁵⁶ <http://www.ogretmeninsesi.gr/yuksektahsil> (Erişim 28.06.2022)

yapılmaktadır.³⁵⁷ Ayrıca 2021 yılında ‘Pusula’ isimli aylık dijital dergi yayınlamaktadır.³⁵⁸

1.5.5 Batı Trakya Kültür ve Eğitim Şirketi (B.A.K.E.Ş)

BAKEŞ, 44 kurucu üye ile 7 Mayıs 2007 yılında İskeçe’de kurulmuş vakıf niteliğinde bir şirkettir.³⁵⁹ Şirket azınlık eğitime doğrudan etki sağlayan ve kuruluşundan bugüne 50 civarı eseri³⁶⁰ yayına hazırlayarak, azınlık üzerinde önemli bir araştırma yapılması, önemli tezlerin kitaplaştırılarak halkın bilinçlenmesine, sorunlara karşı farkındalık yaratılmasına katkısından dolayı, azınlık eğitime günümüz açısından katkı sağlayan en önemli sivil toplum kuruluşlarından biri olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Batı Trakya Kültür ve Eğitim Şirketi’nin kuruluş amacı;

“Batı Trakya Türk Azınlığının eğitim ve kültür seviyesinin yükseltilmesine katkı sağlayacak her alanda çalışmalar yapmak, Türk dilini ve kültürünü araştırıp-geliştirmeye yönelik, eğitimsel, pedagojik, kültürel, tarihi ve genel olarak bilimsel araştırma ve çalışmalarını gerçekleştirmek, İlköğretim, Ortaöğretim ve Yüksek Öğretim kurumları, çocuk yuvaları, ana okulları kurmak, şirket tüzüğüne uygun olarak yerli ve yabancı kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmak”³⁶¹ amacıyla kurulmuştur.

BAKEŞ, 2009 yılında Kireççiller, 2011 yılında Sirkeli, 2012 yılında Domruköy, 2016 yılında Gökçeler, 2019 yılında Eşekçili Kreşlerini açmıştır. 2020 yılında Gümülcine’nin Kozlukebir ilçesinde, 2022 yılında İskeçe Şehrinde (*Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών*) Yaratıcı Eğitim Merkezi’nin açılışını yaparak azınlığın 5-12 yaş çocukların eğitime önemli bir katkı sağlamıştır.³⁶²

Açılan kreş ve eğitim merkezlerinde görev yapan öğretmenler azınlık mensubu olup, toplumun milli dini ve kültürel yapısına uygun bir şekilde öğrencilerin fiziksel bakım ve tüm gelişim ihtiyaçlarının karşılandığı bir eğitim yuvası konumunda bulunmaktadır.

³⁵⁷ “Batı Trakya Azınlığı Yüksek Tahsilliler Derneği 2019 Faaliyet Raporu”, Gümülcine, 2019.

³⁵⁸ <https://www.btaytd.org/web/tr/dergi/> (Erişim 29.06.2022)

³⁵⁹ Ali, *Ebcet’li Yıllardan Günümüze Batı Trakya Türklerinde Eğitim*, s. 181.

³⁶⁰ <http://www.pekem.org/tr/default.asp?P=AnnouncementsRead&id=19> (Erişim 29.06.2022)

³⁶¹ <http://www.pekem.org/tr/> (30.06.2022)

³⁶² <http://www.pekem.org/tr/default.asp?P=Padded&islem=openpage&Page=2&yid=15> (Erişim 30.06.2022)

Ayrıca sayıları gittikçe artan bu kreşler alt kısımda değinilecek olan ve uzun yıllar çözüm bekleyen anaokul sorununa alternatif bir çözüm sunmaktadır.

2. AZINLIK OKULLARININ HUKUKİ HAKLARI VE İHLALİ

1913 Atina Antlaşması, azınlık eğitiminin hukuki geçerliliği konusunda en eski uluslararası metin olmuştur. Atina antlaşmasında yer alan 3 numaralı protokolün 15. maddesine³⁶³ bağlı olarak Müslüman özel okulların tanınması, okulların gelir kaynaklarına saygı gösterilerek, eğitim dilinin Türkçe yapılması hükmü yer almaktadır. 10 Ağustos'ta imzalanan Yunan Sevri antlaşmasının 8. ve 9. maddelerinde azınlık eğitim hakkında hükümler yer almıştır. Günümüzde azınlık eğitiminin özerk bir yapıya sahip olması, 1923 Lozan antlaşmasının 40. maddesi³⁶⁴ ile belirlenmiştir. 39. ve 41. maddeler ise çoğunlukla Müslüman nüfusunun olduğu yerlerde kendi dillerinde eğitim almaları hususunda devletin kolaylığı sağlayacağı, kendilerine genel ve yerel bütçelerden pay ayrılacağı bildirilmiştir. 20 Nisan 1951 tarihinde Kültür Antlaşması imzalanmış, 1968 Türk-Yunan Kültür Protokolü ile azınlık okullarında görevlendirilecek öğretmenlerin konusu yer almış, yeni okulların açılmasına imkân sağlanmıştır. Batı Trakya'da ortaokul-lise seviyesinde ilk azınlık ortaokul, 1952 yılında Celal Bayar, 1964 yılında ise İskeçe Muzaffer Salihoğlu ortaokul ve lisesi açılmıştır.³⁶⁵ Dolayısıyla azınlık eğitiminin Türkiye ve Yunanistan devletleri arasındaki ilişkiye göre değişim gösterdiği görülmektedir.

Özellikle Lozan antlaşmasının 37. maddesiyle azınlık okullarında Türk ibaresi kullanılmasını kanunu yer almasına rağmen, okul tabelalarının darbeci yönetim tarafından silinmiş olması, 1109/1972 sayılı ve tarihli kanun ile antlaşmalarda adı geçen 'Türk Azınlık' okullarının resmi statüde değiştirilerek, 'Azınlık Okulu' adını almıştır.³⁶⁶

³⁶³ Atina antlaşmasında yer alan 3 numaralı protokol 15. mad. : “Müslüman özel okulları ve bu arada, Selanik'teki Mithat Paşa sanat ve meslek okulu tanınacak ve bunların gereksinmelerini karşılamak için baştan beri ellerinde bulundurdukları gelir kaynaklarına saygı gösterilecektir. Mevcut bulunan veya üçüncü kişilerce veya Müslüman eşraf tarafından oluşturulacak yerel komisyonlar tarafından bundan sonra kurulacak olan Müslüman özel okulların da aynı biçimde mütalaa edilecektir. Baş Müftü, Müftüler ve Helen Devleti'nin Kamu Eğitim Müfettişleri bu okulları teftiş edebileceği, eğitimin resmi programla uyumlu ve Yunan dili zorunlu olarak Türkçe yapılacaktır.” Oran, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, 1991, s. 72.

³⁶⁴ Ek 6: 1923 Lozan Barış Antlaşması, I. Kısım Siyasi Hükümler, III. Kesim Azınlıkların Korunması Başlığındaki 37-45. maddelerine yer verilmiştir.

³⁶⁵ Ömeroğlu, *Batı Trakya Türkleri ve Gerçekler 1*, s. 59.

³⁶⁶ Ahmet, “Azınlık Eğitiminin Dünü-Bugünü”, s. 5.

Azınlık eğitiminin özerkliğinin kaybedilmesi ve okulların azaltılarak, kontrolünün elinden alınması konusunda BTTÖB Başkanı Aydın Ahmet Pusula dergisindeki yazıda şu ifadelere yer vermiştir:

“Azınlık ilkokullarının işleyişini, kuruluşunu, idari yapılarını ve öğretmenlerin atanmasını düzenleyen ve azınlık okullarını resmi olarak ‘Türk Okulları’ olarak niteleyen ilk hukuki metin 3065/1954 sayılı ‘Batı Trakya’daki Temel Eğitim Alanındaki Türk Okullarının Kuruluşu, İşleyişi Hakkında ve Bunların Denetlenmesi ile Batı Trakya’daki Türk Okulları Müfettişlerine Dair’ kanun hükmündeki kararnamedir. Okullarımızı Türk Okulu olarak niteleyen bu ilk hukuk metni aynı zamanda bu tanımlamayı kullanan son metin olmuştur. Daha sonra özellikle Albaylar Cuntası döneminde, 1972 yılında çıkarılan bir sonraki kapsamlı düzenleme, Batı Trakya’daki Azınlığın Eğitimi ile ilgili 3065/1954 sayılı kararnamenin kimi maddelerini yeniden düzenleyen ve değiştiren 1109/1972 sayılı kanun hükmündeki kararnamedir. Yeni yasa ‘Türk Okulları’ adını resmen bırakarak, ‘Azınlık Okulu’ tanımlamasını benimsemiştir. Eski yasada Türkçe öğretmenleri okul encümenlerinin önerisi üzerine Azınlık Okulları Müfettişinin onayından geçtikten sonra Trakya Genel Valisi tarafından atanırken, yeni yasa atama sürecini Müfettişin önerisi ile başlatmıştır. Batı Trakya’daki Türk Azınlık okullarının özerk niteliğini zedeleyen ve bu okulların kontrolünü neredeyse Devletin tam güdümüne sokan, diğer bir kapsamlı düzenleme, 1976 yılında gerçekleştirilen genel eğitim reformunun ardından 1977 yılında çıkarılmıştır. Ve azınlık okullarının bugünkü statüsünü belirleyen 694/1977 sayılı ‘Batı Trakya’daki Müslüman Azınlığın Azınlık Okullarına Dair’ yasadır. Encümen yetkilerini azaltan bu yasa ile aynı tarihte çıkartılan 695/1977 sayılı ‘Azınlık Okulları ile Selanik Özel Pedagoji Akademisi Öğretim ve Denetim Kadrosu ile İlgili Konulara Dair’ yasa oldukça önemlidir. Çünkü 695/1977 sayılı yasanın 3. maddesinin 7. fıkrasında, öğretmen atamalarında Selanik Özel Pedagoji Akademisi Mezunlarının tercih edileceği özellikle belirtilmiş ve ilkokullar için Türkiye mezunu tüm öğretmenlerin önü kapatılmıştır.”³⁶⁷

Bu ifadeler azınlık toplumunun antlaşmalardan doğan eğitim haklarının zaman içerisinde nasıl elinden alındığını, Türkiye mezunu öğretmenlerin önünün kesildiğini, azınlık eğitime karşı atılan olumsuz adımları göz önüne koymaktadır. Okul karne ve belgeleri geçmişte iki dilli verilirken, günümüzde sadece Yunanca verilmektedir.³⁶⁸ Okul tabelaları 20 Aralık 1968 tarihinde değiştirilerek,³⁶⁹ günümüzde kullanılan M/KO

³⁶⁷ Ahmet, “Azınlık Eğitiminin Dünü-Bugünü”, ss. 5-6.

³⁶⁸ Ek 24: 1960’lı yıllara kadar Yunanca-Türkçe olarak verilen karne ve sınıf geçme belgelerine yer verilmiştir.

³⁶⁹ Ek 25: Türk tabelasının yerini aldığı İskeçe Türk Azınlık İlkokuluna yer verilmiştir.

(Azınlık) veya (Müslüman) yazılarını taşıyan tabelalar eklenmiştir.³⁷⁰ Yunanistan azınlık okullarının adlarında ve tabelalarında M/KO ifadesini kullanarak, dildeki benzetme yoluyla bir ifadeyi gizleyerek örtmektedir. Burada ister Müslümanlık kelimesinin kısaltması olan Μουσουλμανικών (M/KO), ister Azınlık kelimesinin kısaltması olan Μεινοτικών (M/KO) ifadeleri gizli tutularak, Türk dışında istediğiniz şekilde ifade edilmesine açık aralık sunulmuştur. Hâlbuki ‘Türk Azınlık Okulu’ ifadesi kullanılması gerekmektedir.

2012 yılında Ankara’da “Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı İnsan Hakları Raporu” hazırlanmış, raporun eğitim ihlali konusunda: “Yunanistan’ın azınlığın eğitim özerkliği; eğitimde fırsat eşitliği, öğretmen istihdamı, anadilde eğitimin yapılması için gerekli koşulları sağlama gibi temel konular başta olmak üzere birçok alanda insan hakları ihlalleri işlemekte olduğu”³⁷¹ sonuca varılmıştır.

Dolayısıyla 1923 Lozan antlaşmasınının 40. maddesi, Türk-Yunan 1951 Kültür Antlaşması, 1968 Kültür Protokolü ile azınlık eğitiminin özerk statüsü açık bir şekilde belirtilmiş olmasına rağmen, Yunanistan bu antlaşmalara uymaksızın, azınlığa danışmadan tek taraflı adım atarak antlaşmalara aykırı olarak çıkarılan genelge, kanun ve yasalarla azınlık okulların kontrolünü ele geçirmiştir. Atılan bu adımlar ile azınlığın eğitim faaliyetleri kısıtlanarak, okulların seviyenin en altına indirilmesi önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

3 AZINLIĞIN EĞİTİM SORUNU VE TALEPLERİ

BTMTA, Ekim 2020 yılında Azınlık Eğitimi Sorunları ile ilgili olarak Trakya Kalkınma Komisyonu’na altta geçen taleplerini iletmiştir:

“Azınlık okullarının kademeli olarak kapatılmasının derhal durdurulmalıdır. Azınlık toplumunun yeni özel azınlık spor salonları ve liseleri kurulması talebi benzer, yasal ve adildir. Bu bağlamda, azınlık eğitiminin modernize edilmesi için acil bir ihtiyaç vardır ve mevcut durum, ne yazık ki, iki dilli azınlık eğitiminin modern küresel standartlarını karşılamıyor. İki dilli öğretim materyalinin güncellenmesi-modernizasyonu, okul kütüphanelerinin zenginleştirilmesi ve Yunan ve Türk delegasyonları arasında bir eğitim diyalog mekanizmasının yaratılmasından bahsedilmektedir. Ayrıca, azınlık okullarının düzgün işleyebilmesi için, Okul Vergi Dairelerinin görevlerinin güçlendirilmesi ve son zamanlarda

³⁷⁰ <https://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa> (Erişim 05.07.2022)

³⁷¹ “Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı İnsan Hakları Raporu”, s. 23.

gözlemlendiği gibi indirimden kaçınılması gerekmektedir. Her okulun ihtiyaçları dahilinde ve ilgili idari görevleri üstlenecek deneyime sahip olmanın yanı sıra, Türk dilinin öğretimini sınırlandırma çabaları durdurulmalı ve 14925 / 22-1957 sayılı Bakanlar Kararı sıkı bir şekilde uygulanmalıdır. Müslüman okullara öğretmen atanırken EPATH mezunlarının tercih edilmesini sağlayan 695/1977 sayılı yasanın 3. maddesinin 7. fıkrası. Aynı zamanda Okul Vergi Dairesi ile yapılan anlaşma sonrasında Türk Üniversitelerinden ilköğretim öğretmenlerinin de atamalara dahil edilmesi hükmü eklenmelidir. Altyapı ile ilgili olarak, Devlet derhal mevcut eksikliklerin restorasyonuna, azınlık okul binalarının bakımına veya tadilatına ve modernizasyonuna geçmelidir.”³⁷²

3.1 Anaokulu Sorunu

Bugüne kadar BTMTA'nın kendisine ait anaokulu diye bir kurum oluşturulmamıştır. 1967 yıllarında darbe döneminde bazı anaokullar açılmış olsa da sürdürülememiş olması, devletin azınlığın güvenini kazanamamasından kaynaklanmaktadır. Zira açılan anaokullarında öğretmen adı altında, misyonerlik faaliyetinde bulunanların yer aldığı, Türk çocuklarına Yunanca şarkı, şiir ve mitolojik anlatımlarla, Rum oldukları gibi benzetmelerle, Yunan kültürünü aşlamaya çalıştıkları³⁷³ Hristiyan propagandası³⁷⁴ yapıldığı kaynaklarda yerini almıştır.

2007-2008 eğitim-öğretim yılından itibaren 3518/2006 sayı ve tarihli yasa ile bir yıllık anaokulu eğitimi zorunlu hale getirilmiştir. Azınlığın öğrencilerine anaokul zorunluluğu, 2011-2012 yılında uygulanmaya başlanmıştır.³⁷⁵ Anaokullarda sadece Yunanca dili kullanılması ve kendi dilini konuşamayan öğrencilerin adaptasyon sorunu yaşamaları sebebiyle azınlık okulları yerine, devlet ilkokullarını da tercih etmeleri önemli bir problemi beraberinde getirmiştir.

BTMTA, Türkçe-Yunanca eğitim verecek azınlık anaokullarının açılması için Yunanistan devleti ve her defasından Batı Trakya'yı ziyaret eden Yunanlı yetkililere talep ve isteklerde bulunmuş, olumlu karşılanmasına rağmen, bugüne kadar bir adım atılmamıştır.

³⁷² <https://gundemgazetesi.com/detayh.php?id=8596> (Erişim 08.07.2022)

³⁷³ Ahmet Aydın, *Batı Trakya Faciasının iç Yüzü*, İstanbul: Akın Yayınları, 1971, s. 447.

³⁷⁴ Haksess, “Batı Trakya’da Ana Okulları”, s. 57.

³⁷⁵ Ahmet, “Azınlık Eğitiminin Dünü-Bugünü”, s. 6.

Yunanistan Batı Trakya bölgesinde, Türk öğrencilere yönelik, Yunanca eğitim veren 57 devlet anaokulu açmıştır.³⁷⁶ Türk azınlığın bu anaokullarına gitmekten başka bir imkânı bulunmamaktadır. Resmi dil olan Yunanca eğitim verilen okullarda sadece Yunanlı öğretmenler görev yapabilmektedir. Dolayısıyla bu durum azınlık çocuklarının kendi dil, din ve milli değerlerinden yoksun olarak yetişmelerine sebep olmaktadır.

Lozan Antlaşması'nda yer alan eğitim özerkliği maddelerinin yanında, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. maddesinin 3. fıkrasındaki; “Anne-babalar, kendi çocuklarına verilecek eğitimi seçmede öncelikli hak sahibidir”³⁷⁷ ilkesine rağmen, BTMTA'nın kendi dilinde anaokulu açma hakları ihlal edilmektedir. Devlet, imzalanmış uluslararası antlaşmalara ve insan haklarına riayet ederek, kendi çocuklarına verilecek eğitimin şeklini anne babalarının tercihine bırakmalıdır.

BTTÖB Başkanı Aydın Ahmet, Yunanistan Üniversiteleri'nin mezun olması şartı ile anaokullarında görev yapacak Türk öğretmenlerin ancak tercüman olarak görev alabileceği, 21-02-2017'deki YEDİB'e bağlı Eğitim Politikaları Enstitüsü'nün önerisiyle alınan kararın Lozan'a uymadığı ve 6 anaokulun 2018 yılı itibariyle iki dilli öğretmenlerin yer alacağı 'pilot uygulamasını' şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Eğitime sadece katkısı, Yunan dilini konuşup anlamayan anaokul öğrencileri ile Yunan dilini konuşan öğretmen arasında 'Tercüman' olarak görev yapacağıdır. 2018 yılında bu uygulama başlar başlamaz Yunanlı öğretmenler değişik gerekçelerle greve başlayarak, yardımcı Türk öğretmenin başlamasına mani oldular. 1923 Lozan Antlaşması ile Yunanistan'a bırakılan Batı Trakya Türklerinin özel azınlık eğitim haklarının ne derece ve nasıl uygulanması gerektiği tartışmaları, 3518/2006 sayılı yasa teklifinin kanunlaşmasıyla yeni bir boyut kazanarak devam etmektedir. Bu yasa çocukların etnik ve kültürel kökenleriyle ilgili bir düzenleme içermeksizin, zorunlu eğitimini ülke genelinde on yıla çıkarıyor. Bu durum, azınlık statüsü bizzat Lozan Antlaşması ile tanınarak özel kimlikleri garanti altına alınmış olan Batı Trakya Türkleri için kimliklerini nasıl sürdürebilecekleri sorusunu tekrar ortaya çıkarmaktadır. 2006 yılında 3518 sayılı yasayla okul öncesi eğitim devletin resmi dilinde mecbur hale getirilmiştir. Buna uymayanlar maddi cezaya uğrarlar denilmektedir. Pilot uygulamanın yer aldığı

³⁷⁶ BTTÖB Başkanı Aydın Ahmet ile yapılan görüşme.

³⁷⁷ <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/> (Erişim 15.12.2022)

*anaokullarının sayısı 14'e ulaşmıştı ki bu yeni hükümet bu uygulamaya son verdiği.*³⁷⁸
Bilgisi yer almaktadır.

Azınlık mensubu öğretmenlerin sözleşmeli bir şekilde geçici olarak bir nevi tercüman sıfatıyla işe alınması Yunanistan'ın azınlık çocuklarına varıncaya kadar tüm topluma nasıl bir baskı uygulamış olduğu ortaya çıkmaktadır. BTMTA, tepkilerini her defasında ortaya koyarak, taleplerini hukuki ve ahlaki bir şekilde devlete iletmektedir. Batı Trakya'daki azınlık anaokul sorunu din eğitimi problemini de tetiklemektedir. Hristiyan sembol veya örneklerle yetiştirilen çocuklar, Hristiyan kültür yapısına yöneldiği, yunanca müzik veya oyunlar oynadığı ve Türk-İslam kültür yapısından uzaklaştırılmak istendiği görülmektedir.³⁷⁹ Bu kapsamda müftülükteki din eğitimcilerine önemli görevler düşmekte ve özellikle yaşanan bu süreci takip ederek, azınlık çocuklarına etki edebilecek yeni program arayışı içerisinde olunmalıdır. Örneğin anaokul çocuklarına Kur'an kurslarında veya cami içerisinde bir oyun yeri kurulması, çocukların dikkatini çekebilecek görseller ve materyaller ile İslami bir bilinç kazandırılmalıdır.

Anaokul Eğitim Sorunları Hakkında Talepler ve Öneriler:

1. Azınlık öğrencileri anaokul sonrası eğitimine devam edeceği ikili dil sistemine uygun bir şekilde adaptasyon sağlayabilmesinin yolu, Azınlığın talebi olan çift dilli Türkçe - Yunanca anaokullarının kurulması için imkân tanınmalı ve önü açılmalıdır.
2. Azınlık toplumunun yöneticileri başta olmak üzere öğretmen kadroları buna yeterli derecede önem verebilecek donanıma sahiptir. Günümüzde üniversite bitirmiş öğretmenler, azınlık anaokul çocuklarına destek olabilecek yeteneğe ve eğitime sahipken, imkânsızlıktan dolayı farklı branşlara yönelmek zorunda bırakılmaktadır. Dolayısıyla anaokullarında ana dili Türkçe olan öğretmenlerin kadrolu olarak ataması yapılmalıdır.
3. Açılışına izin verilmesi durumunda, anaokulların azınlık eğitim haklarına sahip olacak sisteme dâhil olması, azınlık eğitiminin hukuki çerçevesini oluşturan Lozan antlaşması ve diğer anlaşma ve protokollere dayanması gerekmektedir.

³⁷⁸ BTTÖB Başkanı Aydın Ahmet ile yapılan görüşme.

³⁷⁹ Aydın, *Batı Trakya Faciasının iç Yüzü*, s. 447.

4. Okullarda görev alacak eğitim kadrolarının yetiştirilmesi için devletin azınlık bireyleriyle beraber hareket ederek, yöneticiler ile yapılacak istişare sonrası gerekli çalışmalar (seminer veya eğitim programları) yapılmalıdır.
5. Azınlık aileleri, anaokul çocukları konusunda bilinçlendirilmeli, özellikle müftülüklerin 4-6 yaş Kur'an kurslarına göndererek, gereken temel dini, ahlaki bilgi ve becerilerinin kazandırılması teşvik edilmelidir. Azınlık anaokullarında Türk dili kadar İslami dini değerlerinde önem verilmesi gerekmektedir. Azınlık öğrencileri sadece Kur'an kurslarına sıkıştırılıp bilgi akışı ile boğulmamalıdır. Aksine azınlık anaokullarında değerler eğitimi verebilecek materyaller geliştirilerek, çocukların diline, dinine, öz kültürüne bağlı kalacak etkinlik ve program taleplerinin dile getirilmesi önemli bir konudur.
6. Anaokullar, çocukların görsel sanatlar ve oyunlar oynayarak öğrendikleri birer eğitim yuvası olması sebebiyle çocukların ihtiyaç ve talepleri göz önünde tutulacak uygun fiziki mekânların oluşması için devletin azınlığa destek sunması gerekmektedir.

3.2. Azınlık İlkokulların Sorunları

Yunanistan, AB ülkesi olmasına rağmen, AB eğitim standartlarının oldukça altında bulunmaktadır.³⁸⁰ İstanbul'da bulunan 3000 kişilik 'Ruhban Okulu'nu gündeminden düşürmeyen devlet, 130 bin nüfusa sahip azınlık ilkokullarını kapatarak gün geçtikçe büyüyen sorunu dikkate almaksızın, görmezden gelerek bahaneler ile üstünü örtmeye çalışmaktadır.

Günümüzde Azınlık okul binalarının çoğunluğu vakıflara aittir. Yunanistan'ın 1923 yılından günümüz 2022 yılına kadar, bir asra yakın süredir çeşitli bahanelerle azınlık okullarını kapatmaya devam etmektedir. Özellikle 2011'de ekonomik krizin etkisi ve daha iyi bir eğitim imkânına sahip olmak amacıyla, eğitim giderlerini azaltmayı öngörerek kararlaştırılan "okulların birleştirilmesi" uygulaması kapsamında,³⁸¹ ülke genelinde okul sayısı indirilmiş, Batı Trakya'da öğrenci sayısı bahane gösterilerek okulların birleştirilmesi ve kapatılması hızlı bir şekilde devam etmiştir. Ancak azınlık ilkokulları ekonomi kriz bahanesi ile değil, bir asra yakın kapatılan ve günümüzde kapatılmaya devam eden okullar bunun bir bahane olduğunu ortaya koymaktadır.

³⁸⁰ "Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı İnsan Hakları Raporu", s. 21.

³⁸¹ "Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı İnsan Hakları Raporu", s. 23.

Trakya genel valisinin 1926 yılındaki raporda, azınlık genelinde 307 okulun yer aldığı, bu okullardan 48'inin kapalı olduğu ve 305 Türk öğretmenin görev yaptığı bildirilmiştir.³⁸² Günümüz 2022/2023 eğitim-öğretim yılı itibariyle kapatılan azınlık ilkokullarıyla Batı Trakya genelinde faaliyetlerine devam eden toplam okul sayısı 99'a düşmüştür. Bu durum azınlık eğitimin nasıl eritildiği, toplumun zor durumda bırakılarak, Yunan okullarına gönderme mecburiyetinin oluştuğunu göstermektedir.

Yunanistan, günümüzde 695/1977 sayılı bakanlık kararını 3. maddesinin 7. paragrafında yer alan Azınlık okullarına; “*Müslüman öğretmen atamaları yaparken Selanik Özel Pedagoji Akademisi mezunları tercih edilir*”³⁸³ yönetmenliğini kaldırmalı ve Türkiye’den mezun, diploma denkliğini tamamlamış kişilerin de ilkokullarda görevlendirmesi yapılmalıdır. Böylece İlahiyat mezunu öğrencilerin ilkokullarda Dkab dersi okutabilme yolu açılacaktır.

3.3. Azınlık Ortaokul ve Lise Sorunları

Yunanistan 1960’lı yıllara kadar azınlığın eğitimine dokunmamış, ancak daha sonraki dönemde sorunlar ortaya çıkmıştır. Özellikle okullarda okutulan kitapların temin edilmemesinden dolayı 1951 Türk-Yunan Kültür Antlaşması ve 1968 Kültür Protokolü imzalanmış ve çözüme yönelik adımların atılmıştır.

Kıbrıs harekâtı sonrası ikili ilişkilerin bozulmaya başlaması ve 1967 askeri darbe sonrası azınlık eğitimi olumsuz yönde etkilenmiştir. Kitaplar yenilenmemiş, okul encümen seçimlerin yapılmasına izin verilmemiştir. Özellikle 90’lı yıllarında Türk dili, edebiyat, din dersi dışında Türkçe olarak gördükleri derslerin bir anda Yunanca sınavına çevrilmiş olması öğrencilerin başarısızlığını beraberinde getirmiştir.³⁸⁴ Azınlık öğrencileri alternatif olarak Türkiye’ye gelerek liselerden mezun olmuş ve üniversiteye devam edebilmişlerdir.

Günümüzde, İskeçe’deki tek Azınlık orta-lise okulu, 150 yıllık bir depoda, 600-700 öğrencinin eğitim yuvası olarak kullanılmaktadır. Okul kapasitesinin kısıtlı olmasından dolayı öğrencilerin bir kısmı sabah, diğer kısmı ise öğlen sonrası okula gitmektedir. Bu kapsamda okulların fiziki olarak yenilenmesi ve kapasitenin çoğaltılması, daha uygun

³⁸² Ahmet, “Azınlık Eğitiminin Dünü-Bugünü”, s. 7.

³⁸³ Resmi Gazete, Sayı 264/A/16.9.1977. (Νόμος 694/1977 - ΦΕΚ 264/A/16.9.1977.) tarihli yasa.

³⁸⁴ Cihan, *Batı Trakya’da Yunan Adaletsizliği*, ss. 138-39.

şartlarda eğitim yapılması gerekmektedir. Örneğin Gümülcine’de Celal Bayar azınlık ortaokul-lisesi tek olmasına rağmen, 25 Yunan okulu, İskeçe’de ise Muzaffer Salihoğlu ortaokul-lisesine karşılık, 37 Yunan okulu bulunmaktadır.³⁸⁵

Dolayısıyla, 120.000 nüfusa sahip BTMTA’nın, Gümülcine ve İskeçe şehirlerinde orta ve lise düzeyinde okulların fiziki altyapı ve donanım eksiklikleri bulunmaktadır. Yunanistan’ın azınlığa yeni eğitim kurumları inşası konusunda izin vermesi ve azınlığın eğitilmiş bir toplum olmasını desteklemesini ümit etmekteyiz. Öğrencilerin genel kültür, araştırma ve çalışmalar yapabilmeleri için, okullarda kütüphanelerin açılması, Yunanca ve Türkçe eserlerin yer alması gereklidir.

3.4. Azınlık Okullarının DKAB Kitap Sorunu ve Talepleri

Azınlık ilkokullarında 1950-60’lı yıllara kadar din dersleri ve Kur’an öğretimi yapılmıştır.³⁸⁶ Azınlık ilkokullarının ders programı, 1957-58 eğitim-öğretim yılında 1954/3065 tarihli yasa ile hazırlanan programda DKAB dersi yerini almıştır. 1952 yılında iki devlet arasında imzalanan Türk-Yunan Kültür Antlaşması ve 1968 yılındaki Kültür Protokolü ile kitapların Türkiye’den gönderilmesi ve Yunanistan komisyonu tarafından incelendikten sonra okullara dağıtılmaya başlanmıştır.³⁸⁷

Azınlık okullarında 1960 yılında Halit Aksan ile Saffet Rona’nın hazırladığı, ‘Din Dersi I’ ve ‘Din Dersi II’ kitapları uzun bir dönem boyunca okutulmak zorunda kalmıştır.³⁸⁸ Türkiye’de MEB tarafından 1982-83 yılında ‘Din ve Ahlak Bilgisi’ adıyla okutulmaya başlanması, Talim ve Terbiye Kurulunun 18.02.1982 tarihli kararı ile ‘din bilgisi ve ahlak’ derslerinin, ‘din ve ahlak bilgisiyle’ birleştirilmesiyle oluşturulan program, 29.03.1982 tarihli ve 2019 sayılı tebliğler dergisinde yayınlanmıştır. Ancak 21.10.1982 tarih ve 139 sayılı kararla ismi değiştirilmiş ve ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi’³⁸⁹ adını almış olsa da, öğretim programı aynı kalmış ve bu programda hazırlanan kitaplar ilk ve ortaöğretimde 2000’li yıllara kadar okutulmuştur. Dolayısıyla

³⁸⁵ Bahçekapılı, “Yunanistan ve Batı Trakya’da Din ve Eğitim”, s. 33.

³⁸⁶ Ali, *Ebced’li Yıllardan Günümüze Batı Trakya Türklerinde Eğitim*, s. 192.

³⁸⁷ Türk-Yunan Kültür Ant. eğitim araçları, okul ve ders kitapları hakkında detaylı bilgi için bkz. Kılıç, *Türkiye İle Yunanistan Arasındaki İmzalanan İkili Antlaşmalar, Önemli Belge ve Bildiriler*, ss. 238-42.

³⁸⁸ Bahçekapılı, “Yunanistan ve Batı Trakya’da Din ve Eğitim”, s. 42.

³⁸⁹ Mustafa Tavukçuoğlu, “Cumhuriyet Döneminde Din Derslerinin İlkokul Programlarındaki Yeri”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 6 (1996), ss. 165-66.

Batı Trakya’da bugün hâlâ okutulmaya devam edilen kitaplar, 1982 yılında hazırlanan program temelinde basılmış kitaplardan oluşmaktadır.

Türkiye’de DKAB kitapları 2000 yılında yeniden yazılmış,³⁹⁰ 2005 yılında hazırlanan ve öğretim programı ise 2007’de geliştirilmiştir.³⁹¹ 2018 yılında uygulamaya konulan yeni DKAB öğretim programıyla beraber DKAB ders kitapları yenilenmiş ve 2019-2020 eğitim-öğretim yılında yeni programa göre hazırlanan DKAB kitapları hazırlanarak,³⁹² sürekli bir güncellenme ve yenilenme göstermiştir.

MEB tarafından Batı Trakya’ya gönderilen kitapların yenilenmesi 2010 yılında tamamlanmıştır.³⁹³ Ancak 12 yıl geçmesine rağmen, Yunanistan bu kitapların okullarda okutma izini hâlâ vermemektedir. Yunan makamları tarafından onaylanmayan kitaplar, azınlığı 1982 yılından kalma DKAB programını uygulamaya mecbur bırakmıştır. Azınlık kitapları yenilenmemekte ve kitapların muhtevası, görünüş canlılığı, günümüzdeki güncel dini konuları içermediğinden dolayı günümüze uygun değildir. Türk okullarındaki kitaplar azınlık öğrencilerine hitap etmemektedir.

Bunun yanında kitapların Türkiye’de basılıp gönderilmesi azınlık için oldukça önemlidir. Ancak kitapların Türkiye’de basılması olumlu bir adım olarak görünse de bu durum, içeriği bakımından birtakım sorunlar oluşturmaktadır. Nitekim bu kitaplar, Türkiye’de yaşayan, farklı bir dil gelişim aşaması, ortam ve yapı itibarıyla sıkı bir eğitime tabi olan Türkiyeli öğrenciler için basılmış kitapların, Batı Trakya öğrencileri açısından kullanılması pedagojik açıdan olumlu değildir. Zira Batı Trakyalı bir öğrenci ikili dil eğitiminin yanında, düşük bir dil seviyesine sahip olması önemli bir faktördür. Ayrıca öğrencilerin, Hristiyan bir ülkede milli ve dini yaşamına ayak uydurmasına destek olacak, azınlığın bulunduğu yapısını dile getirecek, kısaca temel dini ihtiyaçlarını karşılayacak bir DKAB kitabı hazırlanması daha isabetli olacaktır.

İlkokul kitaplarının genel değerlendirmesine bakıldığında, ünite başları ve sonrasında yer alan sorular, konu başlarında ünite planı ve hazırlık çalışmalarının yer aldığı, ünite

³⁹⁰ Seval Yenilmez Akagündüz, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarından Günümüze Ders Kitaplarında Ahlak Eğitimi”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 26 (2017), s. 172.

³⁹¹ Yenilmez Akagündüz, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarından Günümüze Ders Kitaplarında Ahlak Eğitimi”, s. 157.

³⁹² Zeki Çakan, “Ortaokulda Okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, *Kilis Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 1 (2021), s. 394.

³⁹³ Bahçekapılı, “Yunanistan ve Batı Trakya’da Din ve Eğitim”, s. 43.

sonunda ‘ünitede öğrendiklerimiz’ ve ‘değerlendirme çalışma soruları’ konuyu tekrar etme ve pekiştirmek adına önemlidir. Ayrıca her kitap sonunda sözlük kelimelerine yer verilmiş olması azınlık öğrencileri için önemlidir. Kitaplarda yer alan ünite başlıklarının altından kısa konu özetleri, hikâye, şiir, ilahi ve dualar göze çarpmaktadır. Kitapların öğrencinin konuyu daha net anlayabilmesine ve düşünebilmesine yönelik, günümüz Müslümanlarının sorun ve sıkıntılarının durumu gibi güncel meselelere değinilmesi gerekmektedir. Bunun yanında görsel olarak ilkokul yaşlarındaki bir çocuğun dar ve küçük yazılarla yazılmış olan yazıları, şiirleri okuması, dikkatini kitaba vermesi veya severek, açıp okuyabileceği ders kitaplarının olmaması azınlık adına önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu kitapların öğrencilere fayda sağlaması beklenemez. Kitapların ilkokul seviyesi çocukları adına tekrar gözden geçirilmesi ve materyal tasarımının yenilenmesi gerekmektedir.

Yunanistan’ın, Türkiye’den gelen güncel kitapları kabul etmesi ve günümüze hitap eden materyallerin yer aldığı kitapların acil bir şekilde okutulmaya başlanması gerekmektedir. Teknoloji çağında son model telefon, tablet ve bilgisayar kullanan yeni nesil çocuklarının dikkatine çekecek resimler, şekilsel tablolar ile kitabın desteklenmesi gerekmektedir. Bu açıdan azınlık öğrencilerin kitap eksikliğinin giderilmesi oldukça önemlidir.

Ortaokul ve Liselere yönelik DKAB kitapları yer alan ünite başlıklarının altında sure, ayet, hadis, hikâye, şiir, ilahi ve dualar, okuma metin parçaları ve sözlük göze çarpmaktadır. Özellikle bazı konuların kitaplardan çıkartıldığı görülmektedir. Örneğin Ortaokul 1 DKAB Kitabının üçüncü ünitesinin ve dördüncü ünitesinin yarısının, Lise 1 DKAB kitabının dördüncü ünitesinin tamamının Yunan komisyon tarafından çıkartıldığı gözlemlenmiştir. Burada vatan ve milliyetçilik konularına vurgu yapıldığından bir tehdit olarak algılanmış ve çıkartılma gereği duyulmuştur.

Ortaokul ve Liselere yönelik DKAB kitapları da eski basım ve güncel konuların yer almadığı teknolojik yazım tasarımlarından uzak, solgun ve bazı yerler okunmayacak bir şekildedir. DKAB ilkokul kitaplarında yer verilen ve konuların tekrarını sağlayan ‘Değerlendirme soru veya çalışmaları’ ve ‘Ünitede öğrendiklerimiz’ bölümlerine Ortaokul ve Lise kitaplarında yer verilmemiştir.

Dolayısıyla DKAB kitapları konusunda, azınlık toplumu öğrencilerin gelişmemesinin temel yapısı eğitim olanakları ve kitapların güncellenmemesinden kaynaklanmaktadır.

Azınlık okullarının sürekli artan sorunları, okullara müdahale, yönetim konusunda encümen seçimlerini engelleme gibi sağlıklı bir eğitim alma imkânı oluşturmama adına sürekli bahaneler üretilmektedir.

Kitaplar konusunda önerimiz, Yunanistan'ın antlaşmalar çerçevesinde Türkiye'den gönderilen kitapları bir an önce azınlık okullarına dağıtımını yapması ve Batı Trakya Müslüman Türk azınlığı mensubu eğitim uzmanları tarafından oluşturulacak bir ekip çalışmasıyla azınlık ilkokul, ortaokul ve lisede okutulacak DKAB kitaplarının yeniden hazırlanmasına müsaade etmesi ve çocukların eğitimlerine cevap verebilecek bir donanıma sahip kitapların hazırlanmasının önünü açmasıdır.

3.5. Batı Trakya'daki Medrese Eğitiminin Problemleri

Medreseler, 1950-60'lı yıllara kadar müftülüklere bağlı kalmış, Yunan devleti Medreselerin statüsünü değiştirerek, ortaokul ve lise seviyesine yükselterek yönetim mekanizmasını ele almıştır. Medreselerden mezun olanlar, 1968-2011 yılları arasında 43 yıl boyunca SÖPA'ya kabul edilmiştir. SÖPA'dan mezun olanlar günümüzde ilkokullarda görev yapmaktadır. Böylece Türkiye mezunu öğretmenlerin önü kesilerek, azınlık eğitimi bir kez daha özerkliğini kaybetmiştir. SÖPA'dan mezun olan öğretmenler yetersizlikleri sebebiyle toplum tarafından 'istenmeyen kişiler' olarak kabul görmüştür.³⁹⁴

Yunanistan, Medreseleri kontrol etmek istemesinin en temel amacı, Müslüman Türk azınlığına hizmet edecek din adamlarının kontrolünü elinde tutmak, yönlendirilmesi kolay olacak kişileri ön plana sürmek, azınlığa dini hizmet veriyormuş gibi lanse etmek ve bunu gerektiğinde kullanmak vb. birçok neden göze çarpmaktadır.

Medreselerde, 1982-83 yıllarına kadar eski-yeni Yunanca, Coğrafya-ve Tarih dışında tüm dersler Türkçe okutulmuştur. 1982-83 eğitim yılı itibariyle Matematik, Kimya, Biyoloji, Fizik gibi pek çok ders Yunanca verilmeye başlanmıştır.³⁹⁵

Medreselerde Türkçe dersleri yıldan yıla yenilenen yeni program veya yasalar ile azaltılmıştır. 2019 yılındaki yeni yasa ile okutulan Türkçe ve din derslerine

³⁹⁴ Ali, *Ebced'li Yıllardan Günümüze Batı Trakya Türklerinde Eğitim*, ss. 189-91.

³⁹⁵ Çavuşoğlu, *Batı Trakya'da Medreselerin Dünü-Bugünü*, s. 43.

bakıldığında, haftalık ders saat programı olarak verdiğimiz tabloda³⁹⁶ 8-9-10 saat arasında yer verilmişken, diğer derslere 25-26-27 saat ayrılmıştır. Bu durum Türkçe ve din dersi saatleri arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Bu kapsamda geçmişte din adamı yetiştirme hedefi taşıyan medreselerin Yunanistan kontrolü ile tamamen tahrif edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum medreselerin gelecek yıllarda birkaç din dersi dışında Yunan okullarından bir farkı kalmayacağına bir göstergesi olmuştur. Devlet, okullara yaptığı müdahalelerden vazgeçerek, medreselerin ilmi kimliğini geri vermesi gerekmektedir.³⁹⁷

Medreselerde bu denli az Türkçe ve din dersinin programda yer alması, bilinçli bir şekilde yürütülmektedir. Bu durumda azınlığın bu atılan adımların farkında olması ve bu duruma karşı daha ciddi bir tepki koyması gerekmektedir. Aksi takdirde tüm din dersi ve Türkçe derslerinin kaldırılmaya doğru gittiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Yunanistan'ın başta Lozan olmak üzere antlaşmalardan doğan hakları azınlığa iade etmeli, okulların yönetim ve denetimini azınlığa bırakmalıdır. Toplumun kendi dili ve dini alanında nesillerini yetiştirmesine öncülük etmeli, yardımcı olmalıdır. Batı Trakya'da İmam-Hatip Okulu açılarak kontrolünün Türk Müslüman azınlığında olması, azınlık öğrencilerine uygun dini eğitim programı sunulması gerekli bir adım olacaktır.

Günümüzde, müftülükler her ne kadar din eğitimi imkânı sağlasalar da, orta ve lise öğrencilerin başta ahlak ve dini değerler eğitimi konusunda birtakım sorun yaşadığını söylemek mümkündür. Bunun nedeni başta medrese olmak üzere birkaç din eğitimi dersi hariç, azınlık ortaokul ve liselerinde birkaç saat DKAB dersi dışında herhangi bir din eğitimi dersinin yer almamasından kaynaklanmaktadır.

3.6. Selanik Özel Pedagoji Akademisinin Günümüze Yansıyan Problemi

SÖPA, Yunanistan tarafından Selanik'te azınlık okullarına öğretmen yetiştirme amacı taşıyan, üç yıllık Yunanca eğitim veren bir öğretmen okulu olarak açılmıştır.³⁹⁸ Askeri yönetimin başa geçmesi ile çıkartılan 31.10.1968 sayılı ve tarihli kararname ile 1968-

³⁹⁶ Tekrar bkz. Ek 16: 2021-2022 eğitim-öğretim Medreselerdeki Din Dersi ders programı ve haftalık ders saatleri verilmiştir.

³⁹⁷ Ek 26: 1949-1950'li yıllarda dini eğitim faaliyetine başlayan Medrese-i Hayriye'nin günümüz 2022 yılına kadar belli süre aralığında devlet tarafından değiştirilen okul ismi tabelalarına yer verilmiştir.

³⁹⁸ Mehmet Hakses, "Selanik'te Bir Garip Akademi", *Batı Trakya'nın Sesi Dergisi*, (1987), C. 1, s. 22.

1969 öğretim yılında kurulan okul, beş yıl kadar eğitim almış Medrese mezunu 11 öğrenci ile eğitime başlamıştır.³⁹⁹

Başlangıçta üç yıl, ardından dört yıla çıkmıştır. Akademinin açılışı konusunda, Kasım-Aralık 1987 yılındaki Batı Trakya'nın Sesi Dergisinde, akademi mezun Mehmet Hakses (Koca)'e göre SÖPA'nin kuruluş sebepleri arasında:

*“1-Devlete sadık öğretmenler yetiştirmek. Bunlar vasıtasıyla Batı Trakya Türk Azınlık eğitimini devamlı kontrol altında bulundurmak. Azınlık eğitimini kendi açısından emniyet altına almak ve istediğini kolayca uygulatmak için zemin hazırlamak. 2-Türklük şuurunu yavaş yavaş ve sinsice köreltip Yunan medeniyetini, kültürünü ve dilini benimsetmek ve yaymaktır. 3-Yunan kültür siyasetine ters düşen Türkiye Öğretmen okulu mezunu öğretmenlerin tayinini azaltmak ve zamanla iyice durdurmak. 4- İstikbalde, müsait zemin ve zamanda, Batı Trakya Türk okullarında tamamen Yunanca öğretime geçince görev yapacak elemanları hazırlamak. Bu işi Batı Trakya Türklerinin içinden çıkmış öğretmenlere yaptırarak kolayca ve tepkisizce başarmak. 5-Batı Trakya tahsil çağındaki gençliği oyalayıp gözlerin açılmalarını önlemek. Çünkü akademi olmasa ona yönelen gençlik değişik tahsil yolları arayacak. Resmi liselere gidecek, yurt dışına gidecek, değişik dünyaları görecek ve gözü açılacak, tahsilli insan olacak.”*⁴⁰⁰

Dolayısıyla SÖPA'da amaç, Yunanca eğitim almış, Türkçesi zayıf kalmış öğretmenler yetiştirilerek, Türkiye'de öğretmen okullarından mezun olan Batı Trakyalı öğretmenlerin önünü kesmektir. Özellikle yasak bölgede yaşayan ve beş yıl medrese eğitimi almış öğrencilerin Türkçeleri zayıf kalmış, eğitim için gittikleri akademide Yunanca eğitim görmüş olan SÖPA öğretmenlerinin birçoğu azınlık okullarında Türkçe dil yetersizliği sorunu yaşamıştır.⁴⁰¹

Yasak bölgedeki bu öğrenciler akademiden mezun olup öğretmen olmayı zorlu ekonomik şartlarda bir iş güvencesi olarak görmüşlerdir.⁴⁰² Nitekim akademiden mezun olan öğretmenler devletin sözünden çıkamamıştır.⁴⁰³ Azınlık toplumu sağlıklı

³⁹⁹ Ömeroğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Batı Trakya Türkleri*, s. 160.

⁴⁰⁰ Hakses, “Selanik'te Bir Garip Akademi”, s. 27.

⁴⁰¹ SÖPA'da derslerin tamamı Yunanca verilmiş, sadece Türk Dil ve Edebiyat dersi Türkçe olarak okutulmuştur. Kaldı ki ders hocası Hristiyan Evstratios Zenginis, İstanbul Rumlarına mensup olduğu kaynakta yer almıştır. Detaylı bilgi için bkz. Hakses, “Selanik'te Bir Garip Akademi”, s. 25.

⁴⁰² Oran, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, 1991, s. 131.

⁴⁰³ Hurşit, *Batı Trakya Türkleri Eğitim Tarihi*, ss. 245-46.

bir eğitimden geçemeyen SÖPA mezunlarına öğrencilerini göndermeyerek durumu protesto etmiştir.

Ayrıca akademide Tarih derslerinde Türk Müslüman azınlığın, geçmişte Yunan ve Hristiyan oldukları, Osmanlı'nın bölgeyi Müslümanlaştırdığını, öğrencilere sizler “Türkofonan Müslüman” olduklarını söyleyip itiraz edenlere ise, ‘Türküm diyen Ankara’ya’ ifadesiyle⁴⁰⁴ öğrencilerin beynini karıştırmak, bulandırmak suretiyle asimile çalışmaları yürütülmüştür. Açılış gerçeği zaman içinde ortaya çıkan, azınlık eğitiminin kontrol altına alınması, Türkiye ve Türkçenin unutulması için açılan okuldur. SÖPA mezunu öğrenciler bu akademide, Türkçe dersinin yasak olduğundan okuyamadıkları, Yunanca ders verecek kadar dilleri olmadıklarını dillendirdiklerinde, “Oturup öğrenin, siz Yunanlısınız” denilmiştir.⁴⁰⁵

Bugün hükûmetin, azınlık eğitimi başta olmak üzere, imam ve din görevlileri yetiştirmek için SÖPA'nın açılmış olmasındaki asıl amaç; her ne kadar Yunan propagandası yapmasalar bile, Türk imam ve vaizlerin Türklük propagandası yapmadıklarından emin olmak istemelerinden kaynaklanmaktadır.⁴⁰⁶

SÖPA açılışından 43 sene sonra 30-07-2010 tarihli bildiriyle 2010-2011 eğitim-öğretim yılında öğrenci alımı yapılmayacağına açıklanması ve 2011 yılında çıkartılan 3966/2011 sayılı yasanın 59. maddesinin 10. fıkrası hükmüncü öğrenci kabul edilmemesi ifadesi ile kapatılmıştır.⁴⁰⁷ 2011 yılı sonrası, Selanik'te eğitim fakültesinde ilahiyat bölümü açılışı söz konusu olmuş, ancak vazgeçilmiştir. Daha sonra ise üniversite eğitiminden sonra bir buçuk yıllık “Didaskalio” adında seminer niteliğinde bir programı ortaya atılmıştır.⁴⁰⁸

Bu konuda önerimiz, günümüzde ilkokullarda görev alan SÖPA mezunu öğretmenler gibi Türkiye'den mezun olmuş öğretmenlerin ataması devlet tarafından yapılmalıdır. Özellikle Batı Trakya bölge genelinde üniversite mezunu öğrenci bulunurken, Yunanistan'ın ısrarla eğitimsizleştirme politikası yürütmesi, üniversitelerini tamamlayan öğrencilerin yerine kendi akademik okullarında eğitim veremediği

⁴⁰⁴ Hakses, “Selanik'te Bir Garip Akademi”, s. 24; Hurşit, *Batı Trakya Türkleri Eğitim Tarihi*, s. 246.

⁴⁰⁵ Oran, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, 1991, s. 132.

⁴⁰⁶ Batı Trakya Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, *Batı Trakya Türkleri*, İstanbul: Doğruluk Matbaası, 1972, s. 36.

⁴⁰⁷ Abdurrahman, *Lozan'dan Günümüze Batı Trakya Azınlık Okulları*, s. 168.

⁴⁰⁸ <https://www.batitrakya.org/yazar/ozan-ahmetoglu/bati-trakya-turk-azinliginin-vakiflar-sorunu.html> (Erişim 28.07.2022)

öğretmenleri ataması doğru bir adım değildir. Yunanistan örgün eğitim kurumları konusunda azınlığa sağlıklı eğitim verebilecek okul binası, öğretmen ve kitap taleplerini dikkate almalı, azınlık toplumu önderleriyle bir araya gelerek çözüm üretilmelidir.

4. ATANMIŞ VE SEÇİLMİŞ MÜFTÜLÜK SORUNU

İkinci bölümde yer alan yaygın eğitim yapısı ve müftülükler kurumu başlığında, müftülüklerin hukuki yapısı ve antlaşmalardan doğan yetkilerine temas etmiştik. Günümüzde seçilmiş ve atanmış ‘Müftü Sorunu’ devam etmektedir. Halkın seçmiş olduğu müftüler, devlet nezdinde tanınmayarak, makam gaspı olarak nitelendirilmektedir. Bu konuda, BTMTA 37 yıl süren ve devam eden bir mücadele sürecini geride bırakmış ve bir dava şuuru ortaya koymuştur.

1985 yılında Müftü Hüseyin Mustafa Efendi'nin vefatı sonrası Batı Trakya Azınlığı Yüksek Tahsililer Derneği Yönetim Kurulu acil toplanmış ve müftü seçilmesi girişimlerine karar verilmiştir. Hemen akabinde Rodop valisi, vaizlik görevinde bulunan İmam Rüştü Ethem (Hafız Rüştü)'i 4 Haziran 1985 yılında Gümülcine Müftü naipliğine atamıştır.⁴⁰⁹ Ancak azınlığın kabul etmediği bu adım sonrası İmam Rüştü 6 Haziran 1985'te istifa dilekçesini sunmuştur.⁴¹⁰

Azınlığın önde gelenleri ile Rodop Valiliğinin gerçekleştirdiği toplantılar neticesinde gerginlikler artmış, yeni müftü seçilinceye kadar Müftülük Başkâtibi Hacı Halil Efendi'nin Müftü Vekili olarak atanmasına karar verilmiştir. Valilik bunu uzun süre onaylamamış olsa da, Rüştü Ethem adına vekillik yapmasına müsaade etmiştir.⁴¹¹

16 Aralık 1985 yılında Yunan hükümeti Cemali Meço'yu Gümülcine Müftülüğü Müftü naibi olarak atamış, polis güvenliğini sağlayarak müftülük makamına getirmiştir.⁴¹² Böylece Osmanlı'dan sonra, 1920 yılından itibaren 65 sene uygulanan gelenek son bulmuş, 1985 yılı devlet tarafından zorla ve atama yoluyla dayatmaların başladığı bir dönüm noktası olmuştur. Azınlık toplumu tarafından kabul edilmeyen bu atama, devlet zoruyla kabul ettirme çabası içine girilmiş, istifa etmesi talep edilen

⁴⁰⁹ Aydın Ömeroğlu, *Belgeler ve Olaylar Işığında, Bilinmeyen Yönleriyle Batı Trakya Türkleri ve Gerçekler 1*, İstanbul, 1991, s. 73.

⁴¹⁰ Hüseyinoğlu, İmamoğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, s. 164.

⁴¹¹ Hüseyinoğlu, İmamoğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, s. 162.

⁴¹² Hüseyinoğlu, İmamoğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, ss. 171-72.

Cemali Meço istifa etmeyerek, azınlığı zor durumda bırakmıştır. Cemali Meço atanmış olmasından dolayı toplum tarafından tepkilere maruz kalmıştır.⁴¹³

15 Aralık 1990 tarihinde İlahiyatçılar Kurulu toplanarak müftü seçimi ve aday belirleme toplantısı yapılmış, 28 Aralık 1990 cuma namazından sonra camilerde halkın kendi müftüsünü seçmesi kararı alınmıştır. El kaldırma usulü ile yapılan seçimde, İbrahim Şerif %95 oy alarak Gümülcine Seçilmiş Müftüsü makamına geçmiştir.⁴¹⁴

Yunan hükümeti tarafından 'Makam Gaspı' suçlamaları yüzünden kendisine mahkeme açılmış, 8 ay kadar hapis yatmıştır. Tükenen iç hukuk sebebiyle AİHM'ne taşınması kararı alınmış, bu adım Yunanistan'ı rahatsız etmiştir.⁴¹⁵ AİHM'ne yapılan başvuru neticesinde, Yunan devletinin kendisine 10 bin dolar tazminat ödemesi kararlaştırılmıştır.⁴¹⁶ Müftü İbrahim Şerif bu parayı 1999 Atina depremzedelerine bağışlamıştır. Bu durum bugün Yunan hukuk fakültelerinde 'İbrahim Şerif Davası' olarak öğrencilere okutulmaktadır.⁴¹⁷ İbrahim Şerif 32 (1990-2022) yıldır devam eden müftülük görevini halen yürütmektedir.

İskeçe ilinde ise 12 Şubat 1990 tarihinde Müftü Mustafa Hilmi'nin vefatı sonrası 'Vaaz ve İrşad Heyeti' seçime karar vermiştir. İskeçe valisi, 16 Şubat tarihinde Mehmet Emin Aga'yı Müftü tayin etmiştir.⁴¹⁸ Mehmet Emin Aga iki aylık görev süresi sonrası, 4 Mayıs 1990 yılında Gümülcine'de Cemali Meço'nun asaleten müftülük makamına atanmasını protesto etme amacıyla 5 Mayıs 1990 tarihinde istifa etmiştir.⁴¹⁹

Bağımsız milletvekili Ahmet Faikoğlu öncülüğünde halk oylamasına karar verilmiş, 17 Ağustos 1990 Cuma namazı sonrası yapılan halk oylamasıyla Mehmet Emin Aga seçilmiş müftülük makamına getirilmiştir.⁴²⁰ Yunan hükümeti, 1920/1991 sayı ve tarihli yasanın 1. maddesinin 5. paragrafında:

⁴¹³ Selçuk Şengül, Tuba Nur Sönmez, "Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı İnsan Hakları Raporu", İnsan Hakları, Kızılay/ Ankara: Mazlumder Dış İlişkiler Komitesi, 2011, s. 27.

⁴¹⁴ Ömeroğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük ve Müftülük Seçimi Sorunu*, s. 129.

⁴¹⁵ Kader Özlem, *Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası (1991-2014)*, Bursa: Dora, 2016, ss. 204-5.

⁴¹⁶ Ek 27: Gümülcine Seçilmiş Müftüsü İbrahim Şerif 8 ay hapse mahkûm olmuş ve AİHM'ye başvuru sonucu alınan kararla Yunanistan oy birliğiyle 10.000 dolar tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir.

⁴¹⁷ <https://dergi.diyaret.gov.tr/makaledetay.php?ID=10050> (Erişim 03.08.2022)

⁴¹⁸ Ömeroğlu, *Belgeler ve Olaylar Işığında, Bilinmeyen Yönleriyle Batı Trakya Türkleri ve Gerçekler 1*, s. 88.

⁴¹⁹ Hüseyinoğlu, İmamoğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, ss. 263-64.

⁴²⁰ Hüseyinoğlu, İmamoğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, ss. 271-72.

“Öngörülen müftü seçim yöntemi ciddi zaaf içermektedir ve İslam Hukuku ile uyum içinde değildir” ifadesiyle İskeçe’de 70 yıl sonra ilk kez seçime gidilmeden ve halkın kabul etmediği Mehmet Emin Şinikoğlu’nu İskeçe Atanmış Müftülüğüne getirmiştir.⁴²¹

Yunan hükûmeti, Aga’yı ‘resmi makamı gasp etme’ suçlamasıyla aleyhinde davalar açmış ve pek çok fiziki ve psikolojik saldırıya maruz bırakmıştır.⁴²² Mehmet Emin Aga, hapis cezasına mahkûm edilmiş, Larisa cezaevinde 6 ay kalmış, ancak sağlık sorunları nedeniyle serbest bırakılmıştır.⁴²³

İskeçe Seçilmiş Müftüsü Mehmet Emin Aga 9 Eylül 2006 tarihinde vefat edince BTTADK tarafından yerine iki müftü adayı gösterilmiştir. Camilerde el kaldırma usulü ile yapılan seçimlerde, 10 bine yakın halk oy kullanmış ve çoğunluğun tercihi Ahmet Mete’den yana olmuştur. Böylece 2007 yılında Ahmet Mete “İskeçe'nin seçilmiş müftüsü” unvanına hak kazanmıştır.⁴²⁴ Müftü Ahmet Mete 15 yıl boyunca İskeçe seçilmiş müftüsü olarak görevini sürdürmüştür.

İskeçe Seçilmiş Müftüsü Ahmet Mete’nin 14 Temmuz 2022 tarihinde vefat etmesi sebebiyle, BTTADK 29 Ağustos 2022 Pazartesi günü toplanarak yeni Müftü belirleme konusu ele alınmış ve 1990 yılı İskeçe ve Gümülcinede, 2006 yılında İskeçe’de olduğu gibi el kaldırma usulüyle kabul edilen iki aday arasından 9 Eylül 2022 Cuma günü Cuma namazı sonrası İskeçe ilindeki camilerde müftü seçiminin yapılması kararı alınmıştır.⁴²⁵ İskeçe ili geneli 83 camide müftü seçimi yapılmış ve oyların çoğunu elde eden Mustafa Trampa İskeçe Müftüsü seçilmiştir.⁴²⁶

14 Temmuz 2022 yılında İskeçe Seçilmiş Müftüsü Ahmet Mete’nin vefat etmesinin hemen ardından Eğitim ve Din İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanan yasa tasarısı 22 Temmuz’da meclise sunmuştur. Yunan hükümeti, 2 Ağustos’ta yürürlüğe giren yasa

⁴²¹ Ömeroğlu, *Yunanistan’da Başmüftülük ve Müftülük Seçimi Sorunu*, s. 130.

⁴²² Ek 28: BTMTA 1990 yılında seçilmiş Müftü Mehmet Emin Ağa’nın Polis zoruyla makamdan atılması ve dövülmesini protesto etmek amacıyla oturma eylemi ve süresiz açlık grevini gösteren resme yer verilmiştir.

⁴²³ https://tr.wikipedia.org/wiki/Mehmet_Emin_Aga (Erişim 04.08.2022)

⁴²⁴ <http://www.iskecemuftulugu.org/muftu.php> (Erişim 04.08.2022)

⁴²⁵ <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/danisma-kurulundan-iskecedeki-muftuluk-secimleri-hakkinda-aciklama> (Erişim 01.09.2022)

⁴²⁶ <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/iskecenin-yeni-muftusu-mustafa-trampa> (Erişim 10.09.2022)

tasarısında yer alan müftülük yasasını⁴²⁷ kabul ederek, Lozan Barış Antlaşması'nın 40. maddesine aykırı olarak azınlığa ait müftülük kurumunu yeniden şekillendirilmesini, Yunan devletine bağlı sıradan, kontrol edilen ve yönetilen bir kamu dairesine dönüştürmeyi hedeflemektedir.⁴²⁸

Azınlık toplumu, kendisine ait köklü bir kurum olan müftülük kurumunun itibarsızlaşması adına oluşturulan bu yasayı, anti demokratik, uluslararası antlaşmalara aykırı ve insan haklarına ters, BTMTA'nın inanç, ibadet ve eğitim gibi dini özgürlüklerine müdahale olarak görmüş ve BTTADK yasayı kınamıştır.⁴²⁹

Çift başlı Müftülüğün temel sorunu, 2345/1920 tarihli yasa 1991 yılında kanun hükmünde kararnameyle kaldırılmış ve yerine 1920/1991 sayı ve tarihli yasa değişiminden kaynaklanmaktadır. Müftülerin seçim yönetimini atama yöntemiyle değiştirerek, müftülük kararlarına müdahale edilmiştir.

Bugün azınlığın lideri konumuna sahip müftülerin din işlerinin yanında, İslam hukukuna dayanarak hüküm verme yetkisi, vakıf, din eğitimi, nikâh akdetme ve onaylama, boşanma ve nafaka tayini, din görevlilerin tayini, camilerin denetimi, fetva vb. diğer önemli yetkileri bulunması gibi pek çok konuda yetkili kurum konumunda bulunması gerekirdi. Ancak Yunanistan, 1985 yılından beri Türk azınlığın hakkı olan müftülük seçimini kaldırıp 1920/1991 sayı ve tarihli kanun hükmünde kararname ile atama usulüne geçmesi sonucu bu yetkiler seçilmiş müftülerin elinden almıştır.

Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, BTMTA'nın devam eden sorunlarını gündeme getirerek, İslam aleminin dikkatini şu sözlerle çekmiştir:

“Yunanistan'daki Müslüman Türk azınlığına yönelik yıllardır süren haksız ve hukuksuz uygulamalar artarak devam ediyor. Yunanistan'daki kardeşlerimizin dini liderleri tanınmıyor. Vakıfları ve malları gasbediliyor. Ana dillerini öğretmelerine izin verilmiyor. Kimlikleri

⁴²⁷ Resmi Gazete, Sayı 150/A/30.7.2022 tarihli yasa. Kanun N. 4964/2022 (Madde 142 - 167) (N.4964/2022 - ΦΕΚ 150/A/30-7-2022). (Αρθρα 142 - 167); <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/12029640.pdf> (Erişim 04.08.2022)

⁴²⁸ Kanun Tasarısının ilgili hükümleri için bkz. <https://www.e-nomothesia.gr/law-news/nomothetike-ruthmise-gia-ton-eksugkhronismo-tis-moyftias.html> (Erişim 09.08.2022)

⁴²⁹ <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/danisma-kurulundan-muftuluk-yasasina-sert-tepki> (Erişim 31.08.2022)

reddediliyor. İslam alemi, Yunanistan'da zulme uğrayan kardeşlerimizin durumuna daha fazla seyirci kalmamalıdır.”⁴³⁰

Günümüzde müftü seçim hakkı hâlâ verilmemektedir. BTMTA'nın tamamına yakın kesimi tarafından desteklenen, halkın yanında yer aldığı ve lider konumunda gördüğü müftüler, halk tarafından seçilmiş olan İskeçe ve Gümölcine Seçilmiş Müftüleri ve Müftülük kurumlarıdır. Ancak seçilmiş Müftü ve seçilmiş Müftülük kurumları devlet tarafından tanınmamaktadır. Sonuç alınamayan neticeler sonunda müftülük seçim sorunu, hukuksal yapısından ayrılmış ve siyasallaştırılarak, sürekli yeni politik atışmalara neden olduğundan, güncelliğini sürdürmektedir.

Halk nezdinde seçilmiş müftü ve müftülükler tanınarak, dini program ve etkinlikler, din eğitimi, sosyal faaliyet veya herhangi bir sorun çözümünde seçilmiş müftüleri önder olarak kabul edilmektedir. Din eğitimi alanında seçilmiş müftülüklere bağlı camilerde din görevlilerin etkileşimi ve Kur'an kurslarında çocuklara verilen eğitim sayesinde toplumun din eğitiminin gelişim gösterdiği görülmektedir.

Ancak atanmış müftülüğün varlığı zaman zaman gruplaşmalara ve fitneye zemin hazırlamaktadır. Bu adım azınlığı bölme politikalarının bir parçası olarak zaman içerisinde azınlığın dağılmasını, haklarını talep edecek azınlık toplumunun bilinçsiz ve bilgisiz halde ortada kalmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Müftülük sorunu azınlığın dini konularına müdahalesiyle eşit konumdadır. Devlet, azınlık okulları, medreseler ve vakıfları ele geçirdikten sonra, Kur'an kurslarına baskılar yapıp cezalar keserek kapatmaya zorlamaktadır.

4.1 240 İmam Yasası Sorunu

2007 yılında devlet, imamların atanmasını öngören bir yasa tasarısı hazırlamış, 23 Şubat 2007 tarihinde, 3536/2007 sayılı ve tarihli yasa⁴³¹ Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Yasa atanmış müftülüklerin yetkisinde, imamların beş kişilik Hristiyan bir heyet tarafından seçilmesini öngörmüştür.⁴³²

⁴³⁰ Erdoğan'ın, İslam İşbirliği Teşkilatı, Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi 38. toplantısının açılış programındaki konuşma için bkz. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-islam-ummeti-olarak-bizim-kardesligimiz-her-turlu-anlasmazligin-ustesinden-gelecek-guce-sahiptir/2749686> (Erişim 01.12.2022)

⁴³¹ Resmi Gazete, FEK 42/A/23.02.2007 sayı ve tarihli yasa (N.3536/2007 ΦEK A/42/23.02.2007).

⁴³² “Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı İnsan Hakları Raporu”, s. 32.

240 imam yasaı olarak da bilinen yasada “din öğretmeni” (İerodidaskalos) denmiştir. 3536/2007 sayı ve tarihli “din öğretmenleri” yasaı, azınlığın ciddi tepkisini görmüş ve başlangıçta 6 yıl uygulanamamıştır.

19 Ocak 2013’te yasanın meclis gündemine getirilmesiyle, yasada dikkat çeken birtakım değişiklikler yapılarak tekrar hazırlanmıştır.⁴³³ 4115/2013 sayı ve tarihli kanun ile 3536/2007 sayı ve tarihli yasada yer alan komisyonundaki 5 Hristiyan’ın yerine, 3 Müslüman, 2 Hristiyan olarak değiştirilmiş, ayrıca bu imamların cami dışında devlet okullarında din öğretmenliği yapmalarının önü açılmıştır.⁴³⁴ Azınlık toplumunun tüm tepki ve itirazları sonuçsuz kalmış, T.C. Dışışleri Bakanlığı sözcüsü bu konuyu dile getirmiş ve kınamıştır.⁴³⁵

Ağustos 2013’te uygulanmaya başlanan yasa ile din öğretmenleri eğitilerek devlet okullarına ataması yapılmıştır. İslam din eğitimi derslerinin Yunanca olarak işlenmesi, Yunanca ders kitaplarının hazırlanmasıyla başlamıştır. Yunan medyasındaki haberlere göre başlangıçta Türk azınlık mensubu 87 kişinin, "din öğretmeni" olarak göreve alındığı, bunlardan 9’unun İskeçe, 9’unun Gümölcine, 5’inin de Evros (Meriç) ilindeki ilk ve ortaokullara atandığı bilgisine yer verilmiştir.⁴³⁶ Yapılan atamalarla içerisinde aralarında sadece 3 üniversite mezunu bulunan 63 din öğreticisi devlet okullarında göreve başlamıştır. Haziran 2019’da YEDİB tarafından, devlet okullarında din öğretmenliği görevi yapmak üzere 120 öğretmenin 9 aylık sözleşme şartları ile atanmasına karar verilmiştir.⁴³⁷

YEDİB tarafından açıklanan ve K.Y.A. (Ortak Bakanlar Kararı) 76574/Ö1/28-06-2021⁴³⁸ sayı ve tarihli karar, Resmî Gazete’de yayınlanmıştır. Karara göre Gümölcine, İskeçe ve Dimetoka Tayinli Müftölüklerine bağlı olarak 85 kişiden oluşan (Gümölcine-Komotini 39, İskeçe – Ksanthi 22 ve Meriç-Evros 24) sözleşmeli memur, İslam dini öğreticisi olarak görevlendirilecek adayların isimlerinin yer aldığı tablo

⁴³³ Hüseyinoğlu, İmamoğlu, *Yunanistan’da Başmüftölük Müftölükler ve Müftüler (1913-2014)*, s. 352.

⁴³⁴ <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-81541h.htm> (Erişim 15.08.2022)

⁴³⁵ https://www.mfa.gov.tr/sc-2_-18-ocak-2013_-disisleri-bakanligi-sozcusunun-kamuoyunda-240-imam-yasasi_-olarak-bilinen-2007-tarihli-yasada-degisiklik.tr.mfa (Erişim 15.08.2022)

⁴³⁶ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/240-imam-yasasinin-yururluge-girmesine-tepki/169638> (Erişim 16.08.2022)

⁴³⁷ Verhas, “Η τουρκική μειονότητα της Δυτικής Θράκης: Ένας μακροχρόνιος αγώνας για δικαιώματα και αναγνώριση”, ss. 23-24.

⁴³⁸ Resmi Gazete, ΦΕΚ ΑΣΕΠ(Υüksek Personel Seçim Kurulu) 37/30.06.2021 tarihli ve sayılı yasa.

açıklanmıştır.⁴³⁹ Yunanistan'ın, BTMTA'nın müftülüklerine, eğitimine, dernek ve vakıflarına müdahalesi sonrası, camilerde devlet memuru din adamları atamaya başlamak istemesi azınlığın tepkisini çekmiştir. Günümüzde Yunan ilkokullarına giden azınlık çocuklarına, Yunanca din eğitimi dersleri verilmektedir. Ancak Yunanca dilini iyi anlayamayan öğrenciler artık din eğitimini de doğru bir şekilde anlayamayacak ve dini değerlerinden kopuk bir hale gelecektir. Zira ders veren öğretmenlerin eğitim seviyesi oldukça düşüktür. Ayrıca devletin usul, yöntemine uygun hareket etmek zorunda olmaları sunulabilecek eğitimin kalitesizliğini gözler önüne sermektedir.

Burada okutulan dini metinler ve kitaplar da kendileri tarafından Arapça'dan Yunanca'ya tercüme edilen eserlere göre yapılmaktadır.⁴⁴⁰ İslam dini eserlerinin, incelenmesinin Hristiyan heyet tarafından yapılması beklenemez. Bunları tercüme edebilecek uzman İslam din adamlarının bulunması gereklidir. Ayrıca Türkçe dilde dini öğretim imkânı varken, devletin Yunanca din eğitimi konusundaki ısrarı BTMTA'yı, öğretemedikleri, içi boş geçen Yunanca derslere benzer şekilde dini derslerin de içeriğini boşaltma niyetlerinin varlığı konusunda endişelendirmektedir. Dolayısıyla Yunanistan devlet okullarında okutacağı dini dersleri de azınlığa damşarak hazırlamalı ve öğretmelidir.

4.2 Başlangıcından Günümüze Kur'an Kurslarındaki Sorunlar

Batı Trakya'da, 1975 yılı öncesi geleneksel olarak devam eden Kur'an kursları, okullarda yeterince din eğitimi alamayan çocuklara İslam dini bilgilerini öğretmek üzere cami ve vakıf odalarında sistemleşerek eğitime başlamıştır. Kur'an kurslarında Kur'an'ı Kerim-i güzel okuma ve anlama, ibadetlerin uygulanması için gereken sure ve duaları ezberleme, okul derslerine yardımcı olma, milli ve manevi şuur kazandırma, İslam ahlakına sahip bireyler yetiştirme, dini ve ahlaki bir düşünce yapısı kazandırma amacıyla eğitim verilmektedir. Bu kursların açılışı, program ve işleyişi, şehir ve bölgelere göre farklılık göstermiştir.

İskeçe bölgesinde açılışları 1975-1980'lere dayanan kurslar, 1991-2007 yıllarında güncellenmiştir. Gümülcine'de ise 2007 yılı itibariyle sistematik bir hal almaya başlamıştır. Başlangıç ve günümüzdeki güncel durumu hakkında ikinci bölümde geniş

⁴³⁹ <https://birlikgazetesi.org/yunanistan-isimleri-acikladi/> (Erişim 30.08.2022)

⁴⁴⁰ Verhas, "Η τουρκική μειονότητα της Δυτικής Θράκης: Ένας μακροχρόνιος αγώνας για δικαιώματα και αναγνώριση", s. 23.

bilgiye değinmiştik. Kur'an kurslarının açılışı itibariyle din öğreticilerine maddi cezalar verilmiş, öğrencilerin Türk-İslam kültüründen uzaklaşması, kimliklerinden kolayca kopartılması adına kurslara katılım engellenmiş ve önemli birtakım sorunlar yaşanmıştır.

Din görevlilerine kesilen cezalarla ilgili dönemin İskeçe Müftüsü Mustafa Hilmi Efendi 10 Kasım 1979 tarihinde, Cumhurbaşkanı Κωνσταντίνος Τσάτσος (Konstantinos Çaços)'a aşağıda yer verilen kınama yazısını göndermiştir:

“Ksanthi (İskeçe) ili tüm Müslüman halkı ve din görevlilerinin dini amiri ve temsilcisi olarak, din görevlilerimizin bir ay içinde iki kez cezalandırılışını şiddetle kınıyorum. Ksanthi (İskeçe) üç yargıçlı ceza mahkemesi, Müslüman çocuklarına kutsal kitabımız Kur'an'ı öğrettiği için, Ksanthi'nin (İskeçe) Kozluca (Kotil'i) köyü imamı Abdülyusuf Sabri'yi, yine yasadışı olarak cezalandırması ve imam cezaevine girmeye mecbur kalmıştır. Ksanthi (İskeçe) ilindeki tüm Müslümanların dini hassasiyeti ve şerefiyle oynamak isteyen bu kişilerin uyarılması ve imama verilen cezanın kaldırılması için, duruma şahsen müdahale etmenizi, sizden ikinci kez rica ediyorum.”⁴⁴¹

1979 yılında başlayan hapis ve para cezaları, yıllar boyu devam etmiştir. ⁴⁴² 1984 yılında Kavala maliye vergi dairesi ekipleri tarafından düzenlenen teftişte, izinsiz kurs çalıştırıldığı suçlamasıyla gönüllü din görevlilerine para cezaları verilmiştir. ⁴⁴³ Yapılan teftişler neticesinde Sünne Mahalle Kur'an kursu din görevlisi Hüseyin Hafız Şükrü'ye 8 milyon, Dolaphan Kur'an kursu din görevlisi Hamdi Köse'ye 57 milyon, Ketenlik Kur'an kursu din görevlileri Hasan Peçenek ve Hüseyin Karahus'a 5 ile 10'ar milyon drahmi mali ceza kesilmiştir. ⁴⁴⁴

Din görevlilerine kesilen cezalar konusunda dönemin İskeçe Müftüsü Mustafa Hilmi Efendi şu ifadeleri dile getirmiştir;

“Okullarımız dejenere edilmiş durumdadır, evlatlarımız gerekli eğitimi göremiyor. Senelerden beri oynanan ehli salip oyunlarına göğüs germeye çalışıyoruz. İlkokul çocuklarına eksik kalan bilgileri nispeten tamamlamak amacıyla açtığımız Kur'an kurslarını da hükümet engellemekte ve Kur'an öğreten hocalar 6 milyon ile 10 milyon drahmi arasında değişen para cezalarıyla

⁴⁴¹ Hüseyinoğlu, İmamoğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, s. 153.

⁴⁴² Ali Balkan Metel, *Lozan Barış Antlaşması ve Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı Yunanistan'daki Durumu*, İstanbul: Kuşak Ofset Yayınları, t.y., s. 54.

⁴⁴³ Dolaphan ve Şahin emekli Kur'an kursu öğreticisi Hamdi Köse ile yapılan görüşme.

⁴⁴⁴ Cin, *Yunanistandaki Müslüman Türk Azınlığı Din ve Vicdan Özgürlüğü (Başmüftülük ve Müftülükler Sorunu)*, s. 228.

*cezalandırılmaktadır. Burada güdülen amaç okullarımızı bizden koparmak, ileride evlatlarımıza feci akıbetlere sürüklemek veya onları bu vatandan kovmaktır.*⁴⁴⁵

Kur'an kursu hocalarına yapılan baskı ve korkutma çabası uzun yıllar devam etmiş, cezalarını ödeyemeyenlerin evlerine haciz gönderilmiş ve pek çok baskı, denetim yapılmıştır. Azınlık toplumunun uzun yıllar tepkisini çeken bu durum, öğrencilerin dini bilgiler eğitimini öğreten ve sağlaştıran kurslara sahip çıkarak duruşunu ortaya koymuştur. Netice itibariyle günümüzde geline süreçte kurslar cami köşeleri veya vakıf odalarında kısıtlı imkânlara göre devam etse de, devlet dikkatini bu kurslardan esirgememektedir.

Bu cezaların artan faiz oranı ile katlanarak yükselmesi ve ödenemeyecek bir hal alması din görevlilerin mallarının abluka altına alınması ve miras olarak aktarılamama sorununu ortaya çıkarmıştır. Uzun yıllar devam eden sorun 2015 yılında yeni hükümetin başa gelmesi ile uzun vadeli cezaların ödenmesi hususunda uygulanan indirim adımı ile kolaylaştırılmış ve yüksek miktarda artan para cezaları makul seviyelerde ödenerek kapatılmıştır. Ödenen para cezaları hocalara göre değişkenlik gösterirken, 7 bin 500 Euro'ya kadar miktarlar ödenmiştir.⁴⁴⁶

Kur'an kursları, başlangıçta ders materyalleri ve kitaplar konusunda yetersiz bir durumda bulunmuş, öğrencilerin elinde sadece Kur'an-ı Kerim ve birkaç sayfa dini bilgi yer almıştır. İskeçe bölgesinde 1990 yılı itibariyle din görevlisi Sedat Karadayı ile Ahmet Hraloğlu, kursların ihtiyaçlarını karşılamak adına Müftü Mehmet Emin Aga önderliğinde, kitap ihtiyacını karşılamak üzere kendi aralarında kitaplar hazırlamışlardır. İslam Çocuklarına Din Dersleri, Dini Bilgiler Ders Kitabı, 28 Peygamber, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v) ve Hulefa-i Raşidin, Tecvit kitaplarını hazırlayarak Kur'an kurslarına dağıtmışlardır.⁴⁴⁷ 2007 yılına kadar devam eden yapılanma ve sistemleşme süreci, güncel ve donanımlı bir şekilde 2007 yılı ve sonrası kursların tahta, oturma sıraları ve projeksiyon vb. araç gereçlerin temini sağlanarak öğrencilerin eğitim imkânı genişletilmiştir. Ayrıca kurslarda okutulan kitaplar, din görevlilerinin çoğalmasi ile güncellenerek yenilenmiş ve çoğaltılmıştır. Her ne kadar müftülük çatısı altında hazırlanarak yayınlanan kitaplar bulursa da, din

⁴⁴⁵ Hüseyinoğlu, İmamoğlu, *Yunanistan'da Başmüftülük Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, ss. 155-56.

⁴⁴⁶ Ketenlik Kur'an kursu emekli eğitimci Hüseyin Karahus ile yapılan görüşme.

⁴⁴⁷ İskeçe Seçilmiş Müftülüğü Müftü Yardımcısı Ahmet Hraloğlu ile yapılan görüşme.

görevlilerinin materyal ve ek kitap eksigi yer aldığını söylemek gerekir. Din görevlileri başta kendi eğitim ve gelişimleri adına, öğrencilerine ek kitap temin etme durumu konusunda zorlanmaktadır. Türkiye’den ek kaynak eser alınarak bu açık kapatılmaya çalışılmaktadır. Bu açıdan Batı Trakya’da, Türkiye’ye nazaran yer alan yayınevleri ve kitaba ulaşma zorluğu bulunmaktadır.

İskeçe ve Gümölcine Seçilmiş Müftülüğü din görevlilerinin toplum nezdinde en verimli ve iletişim becerisinin en yoğun olduğu, cami ve kurslarda eğitim gören özellikle 7-15 yaş gurubundaki çocukların yer aldığını söylemek mümkündür. Bu durum tıpkı Batı Avrupa’da yaşayan Türkler hakkında yapılan araştırma sonucuna benzemektedir. İsmail SAĞLAM araştırmasında:

“15 yaşını aşmış lise ve üniversite öğrenimi görmekte olan veya çalışan öteki yaş gruplarına göre, çocukların camilerdeki eğitim programlarına katılmaları daha kolaydır. Bu çocuklar velilerinin isteği ve teşviki doğrultusunda, okuldan artakalan vakitlerini camilerde din görevlisiyle beraber geçirmek durumdadır. Hem vakitlerinin müsait olması hem de diğer yaşlardakilere göre veliler tarafından daha kolay yönlendirilmeleri, 7-15 yaş arasındaki çocukların camilerde eğitim görmelerini elverişli kılmaktadır.”⁴⁴⁸ Bu kapsamda BTMTA din eğitimi konusundaki beklentilerinin karşılanması, dini bilgi ve donanımın kazanılması adına çocuklarını okul sonrası cami ve kursa göndermeye önem vermelidir.

Kur’an kurslarının önemli bir sorunu ise ilköğretim sonrası ortaöğretim ve lise öğrencilerine yönelik açılan kurslara katılım sağlanamaması ve kurs programlarının uzun süreli ilerleyememesidir. Bu konu üzerine eğitimcilerin, özellikle ders dışı uygulamalı ve pratik birtakım etkinliklerle genç bireylerin dikkatini çekmeleri gerekmektedir. Azınlık toplumu ailelerin bir kısmı, çocuklara yönelik atılacak adımlar konusunda bilgi eksikliği yaşamaktadır. Dolayısıyla ailenin eğitimi olması, çocukların eğitim zemininin oluşumuna katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda ailelere yönelik eğitici programların yapılması, ailelerin çocuklarını tanıyarak, onlara uygun bir eğitimi nasıl verecekleri konusunda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla günümüzde Kur’an kurslarının başarılı olabilmesi için ailenin aktif bir rol alması kaçınılmazdır.

⁴⁴⁸ İsmail Sağlam, *Batı Avrupa’da Yaşayan Türklere Göre Din Görevlileri ve Cami Etkinlikleri Yeterliği (Fransa Örneği)*, İkinci Baskı Bursa: Emin Yayınları, 2011, s. 132.

Günümüzde Müftülük kurumlarının anaokul ve ilköğretim yaş grubundaki çocuklara verdiği eğitim desteğini, öğrencilerin velilerine de aktarılması gerekmektedir. Özellikle aile fertlerinin çocuklara ibadet davranışlarını nasıl kazandırılabilceği, ilke ve metotların hangileri olduğunu bilmesi gerekmektedir.⁴⁴⁹ Zira Kur'an kursuna gelecek öğrenci, velisinin teşvik ve çalışma prensibini göz önünde bulundurarak hazırlıklı gelmesi önemli bir katkıyı beraberinde getirecektir. Anne-Babaların dini uygulamalarda rol model olması, dini değerlerin öğretiminde başlangıç adına temel yapı taşını oluşturması demektir. Araştırmamıza göre günümüz başta olmak üzere, gelecekte Kur'an kurslarındaki önemli sorunlardan bir diğeri öğrenci sayısının oldukça düşük olması ve yıllar içerisinde bu sayının azalmaya hızla devam etmesidir. Örneğin 2015 yılında İskeçe ilinde kurslara katılan toplam ilkokul öğrenci sayısı 2700 iken, günümüz 2022 yılında bu sayı 1955'e düşmüştür.⁴⁵⁰ Gümülcine'de ise ilköğretim ve yetişkin kursları öğrenci sayısı 2015 yılında 3000 iken, günümüz 2022 yılında bu sayı 1952'ye gerilemiştir.⁴⁵¹ Azınlık toplumunun hızlı bir öğrenci kaybı yaşamasının en temel sebebi, başta göç olmak üzere azınlık toplumunun çocuk nüfusunun yarıya yakın azalmasıdır. Bu durum azınlığın geleceği açısından önemli bir problemdir.

Müftülük kurumu, ortaokul-lise ve üniversite öğrencilerine yönelik Gençlik Kolu kurmalıdır. Ortaokul ve lise başta olmak üzere, üniversite gençlerine yönelik programlar çoğaltılmalı, bu alanda genç ilahiyatçılar görevlendirilerek, modern teknolojik bilgi ve donanıma sahip, İslami ahlak ve modern dünya görüşüne açık rehber adaylar ön plana çıkartılmalıdır. Son dönemde azınlık toplumunda görülen alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, zaman zaman yaşanan intihar olayları, manevi rehber ve danışmanlık konusunda bir eksikliğin giderilmesi, Batı Trakya'nın etnografyasına uygun bir metot geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca gençlerin ve aile fertlerine yönelik eğitim programlarının eksik olması, yaşlılara yönelik manevi danışmanlık programlarının yer almaması, toplumun ihtiyaçlarının karşılanması adına dikkate alınarak din görevlileri tarafından yeni projeler hayata geçirilmelidir.

⁴⁴⁹ Çocuklara ibadet davranışını kazandırabilmek için takip edilecek ilkeler ve metotlar için bkz. İsmail Sağlam, *Çocuklara İbadet Davranışı Kazandırma 7-14 Yaş Dönemi İbadet Eğitimi Üzerine Bir Araştırma*, İkinci Baskı Bursa: Düşünce Kitabevi, 2019, ss. 246-313.

⁴⁵⁰ İskeçe Seçilmiş Müftüsü Mustafa Trampa ile yapılan görüşme.

⁴⁵¹ Gümülcine Seçilmiş Müftülüğü Müftü Yardımcısı Fehim Ahmet ile yapılan görüşme.

SONUÇ

BTMTA'nın milli kimlik, dini özgürlük ve eğitim özerkliği gibi çeşitli haklarının tanınması Atina ve Lozan başta olmak üzere, Türk-Yunan devletleri arasında imzalanmış anlaşmalar ile güvence altına alınmıştır. Toplumun yaşam faktörü iki devletin siyasal varyasyonuna bağlı olarak yüz yıla yakın devam etmektedir. Azınlığın talep ve istekleri hukuk ve insan hakları bağlamındaki anlaşmaların varlığı ile temel bir dayanağa sabittir.

BTMTA, Yunanistan devlet çatısı altında hukuk ve adalete güvenerek, toplumun barış ve huzuruna katkı sağlamak adına çalışarak, devletin üretim ve gelişimine destek çıkmaktadır. BTMTA, Yunanistan devletinin tüm baskılarına rağmen hiçbir zaman isyan etmemiş, Anayasaya bağlı kalarak anlaşmalardan doğan haklarını talep etmiştir. Ancak devletin azınlığa karşı politik bakış açısı, azınlığın devlete güvenini azaltmıştır.

Yunanistan'ın Lozan anlaşmasıyla mübadele dışında tutulmuş olan Türk azınlığı koruması, hak ve adaletli bir şekilde birincil vatandaş olarak kabul etmesi gereklidir. BTMTA'nın sahip olduğu toprakların uzun yıllar kamulaştırılması ve geçim kaynağı olarak değersizleşen tarım ürünleri ekonomik krizin de etkisiyle azınlık ekonomisinde büyük bir çöküntüyü beraberinde getirmiş, günümüzde Batı Avrupa'ya artan göç dalgası bunun bir yansıması olmuştur.

BTMTA'nın eğitimi Lozan sonrası, Osmanlı eğitim sisteminin devamı niteliğinde kısa bir dönem devam etmiş, İkinci Dünya savaşı başta olmak üzere, Yunan iç savaşının (Andartlık Dönemi) yaşandığı yıllarda zaman zaman sekteye uğramıştır. Ancak eğitime verilen aralar neticesinde medreselerin kapatılması, sıbyan mekteplerinin çağdaş ilkokullara dönüştürülmesi ve çağdaş azınlık ilkokullarındaki ders programlarına yapılan müdahaleler eğitim kalitesinin düşmesine sebep olmuş, azınlık okullarının kontrol ve denetimi devlet kontrolüne geçmiştir.

1960'lı-70'li yıllara kadar müfredatta Kur'an-ı Kerim ve din dersleri yer alırken, günümüzde devletin kontrol ve gözetimindeki azınlık ilkokulları başta olmak üzere, azınlık orta ve lise okullarında sadece haftalık birkaç saat DKAB dersi vardır. Medreselerde ise din öğretimine yönelik dersler ve Türkçe derslerin diğer derslere nazaran 3/1 oranında azaltıldığı görülmektedir. Öğrenciler, örgün eğitimde dini bilgilerden neredeyse tamamen kopartılmıştır.

Günümüzde Batı Trakya’da bulunan iki medrese okulunda, azaltılan Türkçe ve din dersleri nedeniyle eğitim yetersizdir. Devlet, medrese mezunlarına yönelik, 1968-1969 öğretim yılında SÖPA’yı açarak medreseye ve azınlık okullarına öğretmen yetiştirmeyi hedeflemiştir. Ancak SÖPA’da Türk öğrencilere öğretmenlik yapan kadronun tamamı Yunan öğretmenlere ayrılmış, sağlıklı bir eğitim verilmeyen bu okuldan mezun öğretmenler, öğrencilere yeterli bir katkı sağlayamadıklarından dolayı halk tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu durum, azınlık eğitim kurumlarını pasifleştirerek ve etkisiz hale getirilerek, azınlık öğrencilerinin Yunan okullarını tercih etmesinin önünü açmıştır. 2011 yılında SÖPA’ya öğrenci alımı durdurulmuştur. Türkiye’den mezun öğretmenlerin kadroya alınmasının önü açık bir şekilde kesilmiş, ilahiyat fakültelerinden mezun olan azınlık öğretmenleri, birkaç kişilik kadroya sahip azınlık ortaokul-liseleri veya seçilmiş Müftülükler dışında herhangi bir kurumda göreve alınmamıştır.

YEDİB kararıyla Selanik’te Aristoteles Üniversitesi Teoloji Fakültesi’ne bağlı İslam Bilimleri Bölümü’nün, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında açılmasıyla, Müslüman öğrencilere İslam dininin, Hristiyan öğretmenler tarafından öğretilmesi planlanmıştır. Azınlık bu duruma tepki göstermiş ve kabul etmemiştir. Bu bölümden mezun olacak adayların, azınlığa dayatılan ‘240 imam yarası’ ile cami imamı veya din dersi öğretmeni (İerodidaskalos) olarak azınlık ilkokullarında göreve alınması hedeflenmiştir. Böylece din adamlarının devlet kontrolünde olmasıyla, Türkiye mezunu ilahiyatçıların göreve alınması engellenmektedir. Hristiyan hocaların yer aldığı bu fakülte, düzenleme yapılarak Azınlığa ait Müslüman ilahiyatçıların ders verdiği ve antlaşmalarda yer alan yönetim ve denetimi azınlığa ait olacak şekilde seçilmiş müftülük çatısı altında İslami Eğitim Kurumuna dönüştürülmelidir.

Devlet’in attığı her adım azınlığın aleyhinde ve toplumu asimile etmeye yönelik planlı ve programlı bir şekilde ilerlemektedir. Azınlık, Devletin dini politikaları konusunda bilinçli olmalı, baskıcı, dayatmacı politikaları kabul etmemelidir. Zira Lozan’da yer alan ‘Azınlıkların Korunması’ başlığı altındaki maddelere bakıldığında, Lozan’ın 39.-41. maddelerine göre Müslüman azınlık kendi dilini rahat bir şekilde kullanacak okul açma, yönetme ve denetleme hakkına sahip olmuştur.

1952 yılında Gümülcine’de açılan “Gümülcine Celal Bayar Azınlık Ortaokul ve Lisesi’nin” ardından, 1964 yılında İskeçe’de “Muzaffer Salihoğlu Ortaokul ve

Lisesi'nin" açılışına izin verilmiş, azınlık toplumunun eğitimi konusunda sadece bu dönemde olumlu bir adım atılabildiği. 1968 yılında Yunan cunta yönetiminin başa geçmesi, Kıbrıs sorunlarının ortaya çıkması, azınlık toplumunun başta eğitim olmak üzere etnik kimlik ve dini özgürlük konularında antlaşmalardan doğan haklarının tek tek tahrip edilmesine sebep olmuştur. Türk-Yunan Kültür Antlaşması kapsamında, Türkiye'de öğretmen okullarında eğitim alarak mezun olan ve azınlık okullarında görev yapması kararlaştırılan azınlık öğretmenlerinin ataması yapılmayarak, çalışma izinleri verilmemiştir.

Yunanistan'ın, azınlık eğitiminin temel ekonomik dayanağı olan vakıfların yönetimine müdahalesi, azınlık eğitiminin ekonomik buhranı olmuştur. Vakıflar, Osmanlı'da ekonomik olarak eğitim sisteminin finansmanıydı. Bu durum Batı Trakya'da devam etmiş, Müftüler toplumun din eğitimi faaliyetlerini sağlama ve vakıfların yöneticisi konumuna sahip olmuştur. Bu kapsamda Yunanistan'ın, vakıfları atama usulüyle yönetmesi ve azınlık toplumunun finansmanını kesmesi, toplumu zayıflatmış, eğitim ve dini özgürlük alanlarında birtakım sorunların oluşmasına ve zor durumda kalınmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla devletin Müftülük ve vakıflara atama ile müdahalesi eğitim ve dini özgürlük alanlarındaki sorunların oluşmasını sağlamıştır.

Yunanistan'ın uzun yıllar seçimine izin vermediği encümenler, günümüzde seçimle başa gelse de aldıkları kararlar, müfettişlerin onayına bağlanmıştır. Valilikler, devlet okullarına ayırdıkları fondan zaman zaman azınlık okullarını mahrum bırakarak encümenleri vakıflara yönlendirmiş, vakıfların da devlet denetiminde olması nedeniyle bürokratik engellemeler ile karşılaşmış, azınlık eğitimi için gerekli bütçeye erişilememiştir.

Azınlığın merkezi otoritesi ve lideri konumunda bulunan müftülüğe de el atan devlet, 2345/1920 sayı ve tarihli kanun yerine 1920/1991 sayı ve tarihli yasayı yürürlüğe koyarak, seçimle başa gelen müftüleri atamasıyla, 'Müftülük Sorunu' oluşmuştur.

Müftülük sorununun günümüzde politik ve siyasal bir zemine taşınması çözümünü de zorlaştırmaktadır. 1985 yılında başlayıp günümüz 2022 yılında hâlen devam eden sorunun çözümü, devletin atamaları geri çekerek yasayı düzenlemesi, azınlığın kendi iradesiyle seçmiş olduğu müftülükleri tanınmasından geçmektedir.

Atanmış Müftülükler, resmi devlet kurumu olarak tanınmasına rağmen herhangi bir yaygın din eğitimine katkı sunamamakta, halk ile iletişimi kopuk ve resmi evrakların

(evlenme, boşanma, ölüm belgesi) onayının yapıldığı bir devlet kurumu olması dışında hiçbir faaliyeti yürütememektedir.

BTMTA'nın azınlık ilkokullarının haftalık bir-iki saat DKAB dersi dışında herhangi bir din eğitimi faaliyeti bulunmamakta, bu da öğrencilerin din eğitimi ihtiyacını karşılayamamaktadır. Bu nedenle Müftülükler 1975 sonrası İskeçe Balkan bölgesinden başlayarak, kurslar açmışlardır. Bu kapsamda toplumun din eğitimi ihtiyaçlarının cevaplanması Kur'an kursu taleplerini gündeme getirmiş, toplum huzur ve güven içerisinde açılışından bugüne 50 yıla yakın bir süre çocuklarını bu kurslara göndermeye devam etmişlerdir.

Aileler çocuklarının, ilk yaşlarından itibaren farklı kültür ve hayat şartlarına tanık olması sebebiyle ilerleyen dönemlerde karşılaşılabilecekleri sarsıntılı yaşam olasılığına karşı tedbir almalıdır. Özellikle manevi yönden zedelenme ve psikolojik bir çöküntü yaşanmasının önüne geçmek, dini inanç ve değerlerine sıkı bağlanmalarını sağlama düşüncesiyle çocukların Kur'an kurslarına gönderilmesine devam edilmeli, bu kurumlara olan güven korunmalı ve bunların değeri kaybedilmemelidir.

Çocukların dini bilgileri kazanarak hayatlarına nakşetmeleri, genç nesillerin topluma entegresi sağlanarak asimile olmalarına karşı bilinçli düşünme becerilerinin kazandırılması hedeflenmelidir. Dolayısıyla Batı Trakya'da Kur'an kurslarında programlı ve planlı çalışılarak, bilginin aktarımı, pratik ve uygulamalı olarak yapılmalıdır. Hocaların öğrenci merkezli yaklaşımları çocuklara kazandırdıkları etkiyi artıracaktır. Hocaların güncel bilgi donanımını yükseltecek, seminerler ve uzman din eğitimcileri, manevi rehber ve psikologlar tarafından konferanslarla desteklenmeleri gerekmektedir. Öğrencilerin ezberci bir yöntemden ziyade bilgiyi düşünerek ve yorumlayarak benimsemesi gerekmektedir.

Batı Trakya'da Kur'an kursları fiziki ve yeterli donanım, teknik şartları bakımından farklılık göstermektedir. Kursların çoğunda teknolojik araç gereçler, bir kısmında oyun oynanabilecek bahçe veya oyun alanları yer alsa da bu durum tüm kurslar için geçerli değildir. Hocaların farklı eğitim durumuna sahip olması, kursların yeterliliği açısından tam değildir. Öğretmenler derslerini çocuk dergileri ve hikâye kitaplarından fotokopiyle çoğalttıkları malzemelerle yürütmek zorunda kalmaktadırlar. Ayrıca köylerde projeksiyon kullanımı ile görsel açıdan slayt ve şekilsel bir takım öğretim metotlarına da yer verilmektedir.

Gelişen teknolojik imkânlar, eğitim alanında yeniliğe gidilmesini hızlandırmaktadır. Özellikle online vb. sanal eğitim programlarının artması sınıf içerisindeki hoca-talebe ilişkisini etkilemektedir. Dolayısıyla öğrencilerin aktif bir şekilde analiz yapabileceği, birbirleri arasında beyin fırtınası ve takım çalışmaları ile çocukların eğitimi adına olumlu etkiler bırakılacak programlar yürütülmelidir. Din eğitimi, okullara, ailelere, çevreye kısacası hayatın tüm alanlarına yayılmalıdır.

Yunanistan'ın dayatmacı politikalarından vazgeçmesi, dini ve milli yaşam özgürlüğünü sağlaması azınlık topluluğun devlete olan güveni için önemli bir konudur. Sorunlarının çözülmemesi ve dikkate alınmaması, azınlığın dini inanç ve milli değerlerinden uzak bir topluma dönüşmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla azınlık öğrencileri son yıllarda Yunanistan'da okumayı tercih etmemekte, Türkiye'ye gelerek eğitimlerine devam etmektedir.

Azınlık eğitiminin en temel sorunları ele alındığında Batı Trakya'nın yarısının Türk olmasına rağmen kendi dilinde azınlık anaokullarının kurulması konusundaki engellemelerin var olması, önemli sorunların başında yer almaktadır. Azınlık ilkokullarından mezun öğrencilerin devam edeceği orta ve lise seviyesindeki kurumların yetersiz olması ve yeni kurumların kuruluşuna izin verilmemesi, yenilenmesinin önünün kesilmesi diğer önemli sorunlardan biridir. Günümüzde, okulların fiziki yetersizlikleri halen giderilememiş, önlerindeki engeller kaldırılmamıştır.

Batı Trakya'da Gümülcine ve İskeçe illerinde imam-hatip okulları açılmalıdır. Medreselerin güncel bir şekilde eski statüsü olan toplumun din eğitimi sağlayacak bireyleri yetiştiren, din dersleri yanında Türkçe ve Yunanca ders saatleri konusunda antlaşmalara bağlı kalması sağlanmalıdır.

Din dersleri ve Türkçe derslerin azaltılması ve azınlığın geleneksel Türk-İslam kültüründen kopartılmasına karşı toplumun bilinçlendirilmesi ve başta veliler olmak üzere öğrencilere konferans ve sunumlar yapılarak sorunlar karşısında farkındalık yaratılmalıdır. Bu sorunların üstesinden gelinmesi ve durumların iyileştirilmesi için toplumun birlikte hareket etmesi gerekir.

Yunanistan genelinde yaygın olan alkol tüketimi azınlık gençlerine etki etmeye, son zamanlarda uyuşturucu bağımlılığı ve intihar olaylarının artmaya başladığı görülmüştür. Bu vahim tablo, yeterli din eğitimi alamayan toplumun durumunu ortaya

koymaktadır. Gelişmekte olan azınlık öğrencileri, deforme olmuş azınlık eğitimi nedeniyle, ahlaki bir çöküntü yaşamaktadır. Azınlık gençleri kültür ve geleneklerinden kopartılarak, karanlık bir geleceğe sürüklenmektedir.

BTMTA'nın eğitim konusunda önemli bir eksikliği de kendi üniversitesinin var olamamasıdır. Bu durum gelecekte ortamın hazırlanması ve Batı Trakya'da Müslüman Türklere ait iki dilde eğitim veren bir üniversitenin açılması için çalışmalar yapılmasını gerektirmektedir. Bu üniversitede ilahiyat ve eğitim fakültelerinin yer alması, dini ve felsefi ilimlerin toplumun ihtiyacını karşılayacak şekilde eğitim-öğretime başlaması ütopyik olmamalı, ilk olarak azınlığın hedef ve talepleri arasına alınmalıdır. Selanik'te adı geçen ilahiyat fakültesinin eğitim bilimleri altında, Yunan öğretmenlerin söz gelimi Müslümanlara İslam dinini öğretmesini amaçladığı unutulmamalıdır.

Azınlığın eğitimine maddi katkı sağlayabilmek için toplumun refahının iyileşmesi gerekmektedir. Azınlık yeni şirketler kurarak, Yunanistan'da ve dünya genelinde ticari faaliyetlere adım atmalı ve acilen kendi içerisinde ekonomik kalkınma çalışmalarına başlamalıdır.

Türk iş adamlarının Batı Trakya davasına sahip çıkmaları sağlanmalı, Batı Trakya bölgesine yatırım yapmalarının yolları aranmalıdır. Batı Trakya ve buradaki Müslüman Türkler dünyadaki tüm Müslüman Türkleri ilgilendiren, sorunları üzerine düşünülmesi gereken stratejik bir bölge ve topluluktur. Türkiye, Yunanistan'ın Batı Trakya'da başta imam-hatip liseleri açılışı ve azınlığın kendi üniversitesini kurması konularını Atina hükümetinin gündemine taşınmalıdır.

Türkiye, Yunanistan'dan gelen öğrencileri mezun olduktan sonra Batı Trakya'ya dönmeye, Yunanistan genelinde yayılarak, farklı alanlarda görev almaya, Yunan üniversitelerinde akademik faaliyet göstermeye teşvik etmeli ve destek vermelidir.

Azınlık gençleri, Türkçe'yi öğrenirken Yunanca dil eğitimini aksatmamalı, Yunanca dilini en iyi bir şekilde öğrenerek ülke genelinde güncel yaşanan olayları takip edebilmelidir. Bu arada Türk-İslam kültür ve geleneklerine sahip çıkmaya devam etmeli, bu uğurda devletine destek sağlayacak katkı ve çalışmalara öncülük etmelidir.

Yunanistan devleti, Müslüman Türk Azınlık arasındaki durumunu iyileştirmesi, ilişkilerin normalleşmesi ve sorunların samimi bir diyalog ile çözülmesi konusunda adımlar atmalıdır. Zira azınlık talep ve isteklerini devlete ileterek çözüm

beklemektedir. Devlet, Müslüman Türk azınlığın varlığını tanıdığı takdirde, eğitim olanaklarının iyileştirilmesi, ekonomik baskı ve dini yaşam özgürlüğü alanlarında kısıtlamaların kaldırılması, azınlığa insan haklarına uygun bir şekilde danışarak tek taraflı adımlardan vazgeçmesi gibi sorunların çözümü beraberinde gelecektir. BTMTA, devleti için çalışan, üreten ve gelişimi için katkı sunan bir toplum konumunda bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- ABDURRAHMAN Sebahattin, *Lozan'dan Günümüze Batı Trakya Azınlık Okulları*, Birinci Baskı., İstanbul: Tarih Vakfı, 2019.
- ADIYEKE Ayşe Nükhet, *Yunanistan Sınırları İçinde Müslüman Cemaat Örgütlenmeleri "Cemaat-ı İslamiyeler" 1913-1998*, Ankara: SAEMK Yayınları, 2001.
- AHMET Aydın, "Azınlık Eğitiminin Dünü-Bugünü", *Pusulâ BTAYTD Aylık Dijital Dergisi*, (2021).
- AKMAN Halil, *Paylaşılamayan Balkanlar*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yay., 2006.
- AKSOY Ekrem, "Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Fransız Okulları", *Hacettepe Üniversitesi*, 2015, 29-46.
- ALİ Rahmi, *Ebced'li Yıllardan Günümüze Batı Trakya Türklerinde Eğitim*, Gümölcine: Bakes Yayınları, 2015.
- ALİOĞLU Cafer, *Batı Trakya Davası'nın Avrupa Cephesi 1982-1994*, ed. Feyyaz Sağlam, İnal Ofset Matbaacılık., Bursa, 1998.
- , *Dünden Bugüne Batı Trakya*, Birinci Baskı., Bursa, 2005.
- AŞKAR Füsün, "Batı Trakya (Yunanistan) Türklerinde Kurban (Mahya) Geleneği", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (2011).
- AYDIN Mahir, "Gümölcine Mülkiye İdadisi", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 33 (2018), ss. 79-105.
- AYDINLI Ahmet, *Batı Trakya Faciasının iç Yüzü*, İstanbul: Akın Yayınları, 1971.
- BAHÇEKAPILI Mehmet, "Yunanistan ve Batı Trakya'da Din ve Eğitim", *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3 (2016), ss. 1-58.
- BALKAN METEL Ali, *Lozan Barış Antlaşması ve Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı Yunanistan'daki Durumu*, İstanbul: Kuşak Ofset Yayınları, t.y.
- BALTALI İbrahim, *Çeyrek Yüzyıllık Dava İskeçe Türk Birliği*, Gümölcine: Rodop Rüzgarı Gazetesi Yayınları, 2006.
- , "Ketenlik, Kentavros (Kévtaupos) İskeçe İlinde bir köy", *Batı Trakya Köyler Ansiklopedisi*, Gümölcine: Bakes Yayınları, 2021, C. 2, s. .
- BAŞ Hakan, *Unutulan Batı Trakya Türkleri*, İzmir: Umay Yayınları, 2005.
- BAŞAR Fahameddin, "Evrenosoğulları", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, t.y., C. 11, ss. 539-41.
- Batı Trakya Azınlığı İnsan Hakları ve Belgeler*, Ankara: Batı Trakyalılar Derneği, 1987.
- "Batı Trakya Azınlığı Yüksek Tahsililer Derneği 2019 Faaliyet Raporu", Gümölcine, 2019.

- “Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı İnsan Hakları Raporu”, Ankara: Mazlumder Genel Merkez, 2012.
- BATI TRAKYA TÜRKLERİ KÜLTÜR VE DAYANIŞMA DERNEĞİ, *Batı Trakya Türkleri*, İstanbul: Doğruluk Matbaası, 1972.
- “Batı Trakya’nın Sesi”, *Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği Genel Merkez*, (1995).
- BAYARTAN Mehmet, “Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. 10, S. 1 (2008), ss. 157-75.
- BOSTAN Muhammed Kemal, “Osmanlıda Vakıfların Yeri ve Önemi / The Place and Importance of Foundations in Ottoman”, *The Journal of International Scientific Researches / Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 7 (2017), ss. 121-28.
- BOSTANCI Hüseyin, “Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığında Din Eğitimi”, *Balkanlarda Türk Kültürü: Batı Trakya Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul: Türk Ocakları İstanbul Şubesi, 2017, s. .
- BOZDAĞLIOĞLU Yücel, “Türk-Yunan Mübadelesi ve Sonuçları”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 18, S. 3 (2014), ss. 9-32.
- CİHAN Süleyman Sefer, *Batı Trakya’da Yunan Adaletsizliği*, İstanbul: Batı Trakya Dergisi Yayınları, 2015.
- CİN Turgay, “3647 Sayılı ve 2008 (3647/2008) Tarihli Yunanistan Vakıflar Yasası ve Uygulamaları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 2 (2013), ss. 63-121.
- , “Yunanistan Anayasasında Temel Hak ve Özgürlüklerin Korunması”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 11, S. 2 (2009), ss. 43-80.
- , *Yunanistandaki Müslüman Türk Azınlığı Din ve Vicdan Özgürlüğü (Başmüftülük ve Müftülükler Sorunu)*, Birinci Baki., Ankara: Seçkin, 2003.
- , *Yunanistan’daki Türk Azınlığın Hukuki Özerkliği (Müftülük Meseleleriyle ilgili Yunan Yargıya ve Danıştay Kararları ve Diğer Belgeler)*, Erek Matbaacılık., Ankara: Orion, 2009.
- ÇAKAN Zeki, “Ortaokulda Okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, *Kilis Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 1 (2021).
- ÇAVUŞOĞLU Asım, *Batı Trakya’da Medreselerin Dünü-Bugünü*, Gümölcine: BAKEŞ, 2014.
- ÇAVUŞOĞLU Halim, *Balkanlar’da Pomak Türkleri Tarih ve Sosyo-Kültürel Yapı*, Birinci Baskı., Ankara: Köksav, 1993.
- DEDE Abdurrahim, *Rumeli’nde Bırakılanlar*, İstanbul: Otağ Matbaası, 1975.
- , *Tarih ve Memleketim İskeçe’deki Türk Eserleri*, İstanbul, 1984.

- DEMİRBAŞ H. Bülent, *Batı Trakya Sorunu*, İstanbul: Arba, 1996.
- DEMİREL Fatih, “Batı Trakya’da Osmanlı Modern Eğitim Kurumları / Ottoman Modern Education Institutions in Western Thrace”, *History Studies International Journal of History*, C. 6, S. 2 (2014), ss. 53-53.
- DEMİRTAŞ Zülfü, “Osmanlı’da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17, S. 1 (2007), ss. 173-83.
- ERDEM Nilüfer, “Yunan İdaresinin İlk Yıllarında Batı Trakya Türklerinin Eğitimi”, *Yitik Hafızanın Peşinde Üsküp Konuşmaları*, Ankara: Pruva Yayınları, 2019, ss. 559-78.
- EREN Halit, “Batı Trakya Türk Vakıfları: Tarihi Süreç ve Bugünkü Durum”, *Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu*, 2012, 33-42.
- , *Batı Trakya Türkleri*, İstanbul: Rebel Basım, 1997.
- ERİM Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara, 1953.
- GÖKÇEN Salim, *Ortodoks Üçgeni Yunanistan, Patrikhane ve Pontus*, Birinci Baskı., İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2014.
- GÜLTEKİN Aysun, *XIX.-XX. yüzyıllarda Pomak Türkleri*, Edirne: Trakya Üniversitesi, 2017.
- HAKSES Mehmet, “Batı Trakya’da Ana Okulları”, *Batı Trakya’nın Sesi Dergisi*, (1988).
- , “Selanik’te Bir Garip Akademi”, *Batı Trakya’nın Sesi Dergisi*, (1987).
- HALAÇOĞLU Yusuf, Halit EREN, “Batı Trakya”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1992, C. 5, ss. 144-47.
- HATİPOĞLU Mehmet, “Batı Trakya’da 12 azınlık okulu daha kapatıldı”, *Anadolu Ajansı*, 02.08.2021.
- HAYRULLAH Pervin, *Balkan Savaşlarından Sonra Batı Trakya Türklerinin Sosyo-Kültürel Hayatı Ve Eğitimi*, Poligrafyug AD - Bulgaria: BAKEŞ, 2020.
- HURŞİT Şerafettin, *Batı Trakya Türkleri Eğitim Tarihi*, Gümülcine, 2006.
- HÜSEYİNOĞLU Tefik, Mehmet İMAMOĞLU, *Yunanistan’da Başmüftülük Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*, Gümülcine: Bakeş Yayınları, 2017.
- İLİADİS Hristos, “*Trakya Tehdit Altında*” *Gizli Yazışmalar*, çev. Lale Alatl, Birinci Baskı., Komotini: Vivliorama (βιβλιόραμα), 2020.
- KABZA Cemil, “Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı”, *Balkan Wars in 100th Anniversary - Conflict Preventing, Peace & Welfare Vision / 100. Yilinda Balkan Savaslari - Catismaların Önlenmesi, Baris ve Refah Vizyonu*, İstanbul: Tasam Yayınları, 2013, ss. 135-48.
- KELAĞA AHMET İbrahim, “Yunanistan’da (Batı Trakya’da) Azınlık Eğitim Sistemi İçinde İkilibilli (Türkçe-Yunanca) Azınlık İlkokulları / Bilingual (Turkish-Greek) Minority Primary Schools Within the System of Minority Education in Western Thrace of

- Greece”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, (2006).
- KIEL Machiel, “Gümölcine”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996, C. 14, s. .
- KILIÇ Hulusi, *Türkiye İle Yunanistan Arasındaki İmzalanmış İki Antlaşmalar, Önemli Belge ve Bildiriler*, Ankara: Rağbet Yayınları, 1992.
- KISA Kâmil, “Lozan’dan Günümüze Batı Trakya Türklerinin Hukuki Statüleri”, *Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 2 (2018), ss. 307-29.
- KIYICI Haluk, *Sâlnâmelere Göre İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısıyla Edirne Sancağı*, Birinci Baskı., İstanbul: Edirne Valiliği Kültür Yayınları, 2013.
- KOCA (HAKSES) Mehmet, *Dr. Sadık Ahmet Fırtınası*, Bursa: BTTDD Bursa Şubesi Yayınları, 2012.
- KOÇAK Yalçın, Ertan ÖZYİĞİT, *Batı Trakya Türk Cumhuriyeti " 100. yıl anısına "*, 2. Baskı., İstanbul: Wımart Edutainment, 2015.
- KODAMAN Bayram, *Abdulhamid Devri Eğitim Sistemi*, İstanbul: Ötüken, 1980.
- KÖSTÜKLÜ Nuri, “Osmanlı’nın Çöküş Sürecinde Batı Trakya’da Teşekkül Eden Türk Hükümetleri (1878-1923)”, *Uluslararası Kültür ve Dil Araştırmaları Derneği (UKDA) ve Makedonya Vizyon Üniversitesince 27-29 Eylül 2018 tarihlerinde Üsküp’te (Makedonya) düzenlenen Uluslararası Türk Kültürü ve Dili Sempozyumu / Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi -TİMAD*, C. 14, S. 28 (2019).
- KURTULUŞ Ümit, *Batı Trakyanın Dünyü Bugünü*, Ankara, 1979.
- MEMİŞOĞLU Hüseyin, “Pomaklar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007, C. 34, ss. 320-22.
- ORAN Baskın, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Ankara, 1986.
- , *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, İkinci Baskı., Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991.
- Osmanlı Belgelerinde Batı Trakya*, Düzey Matbaacılık., İstanbul: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 107, 2009.
- ÖKSÜZ Hikmet, *Balkanlar El Kitabı*, 3. Baskı., Ankara, 2017.
- , *Batı Trakya Türkleri*, Çorum, 2006.
- ÖMEROĞLU Aydın, *Batı Trakya Türkleri ve Gerçekler 1*, İstanbul, 1994.
- , *Belgeler ve Olaylar Işığında, Bilinmeyen Yönleriyle Batı Trakya Türkleri ve Gerçekler 1*, İstanbul, 1991.
- , *Osmanlı’dan Günümüze Batı Trakya Türkleri*, İstanbul, 2013.
- , *Yunanistan’da Başmüftülük ve Müftülük Seçimi Sorunu*, İstanbul: Diyalog yayınları, 2000.

- ÖZCAN Abdülkadir, “Lala Şâhin Paşa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003, C. 27, ss. 77-78.
- ÖZGÜÇ Adil, *Batı Trakya Türkleri*, İstanbul: Kutluğ Yayınları, 1974.
- ÖZLEM Kader, *Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası (1991-2014)*, Bursa: Dora, 2016.
- PAÇAMAN Hasan, *Batı Trakya'ya Işık Tutanlar Hüseyin Mustafa (1912-1985)*, Gümülçine, 2010.
- PAPASTATHİS Charalambos, *State and Religion in Europe, (AB Ülkelerinde Din-Devlet İlişkisi), (Yunanistan)*, İstanbul: Center for Islamic Studies (İslam Araştırmaları Merkezi), 2006.
- RATİP Kazancıgil, Gökçe NİLÜFER, *Dağdevirenzade Mustafa Şevket Bey'in Edirne Tarihi ve Balkan Savaşı Anıları*, Edirne: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları No: 41, 2005.
- SAĞLAM İsmail, *Batı Avrupa'da Yaşayan Türklere Göre Din Görevlileri ve Cami Etkinlikleri Yeterliği (Fransa Örneği)*, İkinci Baskı., Bursa: Emin Yayınları, 2011.
- , *Çocuklara İbadet Davranışı Kazandırma 7-14 Yaş Dönemi İbadet Eğitimi Üzerine Bir Araştırma*, İkinci Baskı., Bursa: Düşünce Kitabevi, 2019.
- , *İslam ve Batı Eğitiminde Okul Öncesi Eğitimi*, 3. Baskı., Bursa: Emin Yayınları, 2019.
- , “Okul Öncesi Eğitimde Sözlü Öğretim Etkinlikleri ve Din Eğitimi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 1 (2001), ss. 195-208.
- SAKAOĞLU Necdet, *Osmanlıda Eğitim Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1991.
- SALİH ZENGİN Zeki, *II. Abdülhamit Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi*, İstanbul, 2009.
- , *II. Meşrutiyette Medrseler ve Din Eğitimi*, Ankara: Akçağ, 2002.
- SERDAR Ahmet, “Tarihsel Süreç İçerisinde Batı Trakya Türklerinin Ekonomik ve Demografik Gelişimi”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S. 2 (2014), ss. 97-126.
- SOMEL Selçuk Akşin, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, 3. Baskı., İstanbul: İletişim, 2019.
- ŞANLI Cemal, “Batı Trakya Türklerinin Gayrimenkul Mülkiyetine İlişkin Sorunları”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, C. Yıl 15, S. 1-2 (1995), ss. 59-68.
- ŞENGÜL Selçuk, Tuba Nur SÖNMEZ, “Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı İnsan Hakları Raporu”, İnsan Hakları, Kızılay/ Ankara: Mazlumder Dış İlişkiler Komitesi, 2011.
- ŞERİF İbrahim, “Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığında Müftülerin Yetkileri ve Mecelle'nin Yeri”, *Uluslararası Mecelle Sempozyumu Türkçe Tebliğleri Elektronik*

- Kitabı, 25-27 Ekim 2017*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, 2021, ss. 9-24.
- ŞİŞMAN Adnan, “Galatasaray Mekteb-i Sultanisi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 323-326 cilt, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996, C. 13, s. .
- TANRIVERDİ Hasan, “Din-Kültür İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme / A Review on the Relationship between Religion and Culture”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 3 (2018), ss. 595-601.
- TAVUKÇUOĞLU Mustafa, “Cumhuriyet Döneminde Din Derslerinin İlkokul Programlarındaki Yeri”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 6 (1996).
- TUNÇ YAŞAR Fatma, *Batı Trakya Meriç'in Öbür Yakası*, İstanbul, 2005.
- TURAN İbrahim, *Ana Hatlarıyla İslam Eğitim Tarihi*, İstanbul: Ensar, 2017.
- TÜRKEŞ Ünal, *Unutulmuş Türkler*, İzmir: Karınca Matbaacılık ve Ticaret Kollektif Şirketi, 1971.
- “Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Türkleri Sorunu”, İstanbul: Uluslararası İlişkiler Ajansı (İNAF), 1992.
- VERHAS Evelin, “Η τουρκική μειονότητα της Δυτικής Θράκης: Ένας μακροχρόνιος αγώνας για δικαιώματα και αναγνώριση”, Budapeşte: Minority Rights Group Europe - MRGE, 2019.
- W. LOWRY Heath, *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi 1350-1550 Kuzey Yunanistan'ın Fetih, Yerleşme ve Altyapısal Gelişimi*, çev. Ahmet Cemal, Birinci Baskı., İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2008.
- YAPICI Saide, “Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya'da Dini Haklar Meselesi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, C. 6, S. 11 (2019), ss. 54-69.
- YAZ Nadir, *Ağlayan Batı Trakya*, Milli Eğitim Basımevi., İstanbul: Yeni Batı Trakya Dergisi Yayınları, 1986.
- YENİLMEZ AKAGÜNDÜZ Seval, “Cumhuriyet'in İlk Yıllarından Günümüze Ders Kitaplarında Ahlak Eğitimi”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 26 (2017), ss. 149-80.
- A. ΣΟΛΤΑΡΙΔΗΣ Συμεών, *Η ιστορία των μουφτειών της δυτικής Θράκης*, Αθήνα: Νέα Σύνορα - Α. Α. Λιβάνη, 1997.
- ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ Σταμάτης X., *Ο θεσμός Του Μουφτή Στην Ελληνική Και Αλλοδαπή Εννομη Τάξη*, Αθήνα: Σάκκουλας Αντ. Ν., 1993.
- Η Αναπτυξη Της Θρακης Προκλησεις Και Προοπτικες*, Ατina: Ακαδημία Αθηνών, 1995.
- ΚΑΡΑΠΟΥΛΟΥ Ολγα, *Η Μειονοτική Εκπαίδευση Στην Ελλάδα*, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων Φιλοσοφική Σχολή Τμήμα Φ.Π.Ψ., 2008.

ΤΣΙΤΣΕΛΙΚΗΣ Κωνσταντίνος, “Η Μειοσωτική Εκπαιδευση Της Θράκης”, *ΥΠΕΠΘ Πανεπιστήμιο Αθηνών*, 2007, 18-26.

Gazeteler

Rodop Gazetesi, <https://www.rodopruzgari.com/haber-arsivi/18435-%C3%A7elebi-sultan-mehmet-camii-yand%C4%B1.html> (Erişim 27.10.2021)

Millet Gazetesi, <https://www.milletgazetesi.gr/kose-yazilari/sultan-ii-abdulhamidin-gumulcinedeki-izleri-6> (Erişim 29.11.2021)

Millet Gazetesi, <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/gumulcine-medrese-i-hayriyyesi-1455-yilinda-kurulmus-olan-sohtalar-medresesinin-ta-kendisidir> (Erişim 19.12.2021)

Rodop Gazetesi, <https://www.rodopruzgari.com/haberler/27612-as%C4%B1m-%C3%A7avu%C5%9Fo%C4%9Flu-ndan-tekzip%E2%80%A6.html> (Erişim 19.12.2021)

Rodop Gazetesi, <https://azinlikca1.net/yunanistan-bati-trakya-haber/item/7114-ogrenci-azligi-gerekcesiyle-3-azinlik-ilkokulunun-faaliyeti-durduruldu> (Erişim 03.01.2022)

Gündem Gazetesi, <https://gundemgazetesi.com/news/detayh.php?id=7765> (Erişim 05.12.2022)

Millet Gazetesi, <https://www.milletgazetesi.gr/turkiye/turkiye-yunanistanin-bati-trakya-turk-azinligina-ait-4-ilkokulu-kapatma-kararini-kinadi> (Erişim 03.08.2022)

Gündem Gazetesi, <https://gundemgazetesi.com/detayh.php?id=5878> (Erişim 14.01.2022)

Gündem Gazetesi, <https://gundemgazetesi.com/PDF/1030.pdf> (Erişim 21.01.2022)

Rodop Rüzgârı Gazetesi <https://www.rodopruzgari.com/haberler/24542-iske%C3%A7e%E2%80%99de-uzun-y%C4%B1llar-sonra-bir-ilk-ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.html> (Erişim 21.01.2022)

Millet Gazetesi, <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/iskece-azinlik-lisesi-139-mezun-verdi> (24.01.2022)

Millet Gazetesi, [https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/bakan-gavroglu-azinliga-dayattigi-naiplerini-agirladi](https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/bakan-gavroglu-azinliga-dayattigi-naipilerini-agirladi) (Erişim 25.02.2022)

Millet Gazetesi, <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/iskecenin-yeni-muftusu-mustafa-trampa> (Erişim 28.02.2022)

Millet Gazetesi, <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/iskecede-kuran-yarismasinin-birincisi-sakarkaya-koyunden> (Erişim 18.03.2022)

Millet Gazetesi, <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/kuran-kurslari-itikat-dersi-bilgi-yarismasinda-yaristi> (Erişim 13.04.2022)

Rodop Gazetesi, <https://www.rodopruzgari.com/en/haber-arsivi/23681-%E2%80%9Cahl%C3%A2k-dersi-bilgi-yari%C5%9Fmasi%E2%80%9D-tamamlandi.html> (Erişim 14.04.2022)

Millet Gazetesi, <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/siyer-dersi-bilgi-yarismasi-tamamlandi> (Erişim 14.04.2022)

<https://www.timeturk.com/tr/2011/04/07/bati-trakya-da-cami-insaatlari-ile-azinlik-gazetelerine-ceza-yagiyor.html> (Erişim 14.06.2022)

<https://www.yeniakit.com.tr/haber/bati-trakyada-camiler-ezanlar-tehdit-altinda-1586539.html> (Erişim 14.06.2022)

<https://www.takvim.com.tr/dunya/2021/09/11/son-dakika-yunanistandan-bati-trakya-turklerine-zulum-simdi-de-iskecedeki-hemitli-camiini-yok-etme-pesindeler> (Erişim 14.06.2022)

<https://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/7428.aspx> (Erişim 18.06.2022)

<https://www.yenisafak.com/dunya/bati-trakyalı-turkler-eski-turk-mezarligi-uzerine-futbol-sahasi-projesine-tepki-gosterdi-3770249> (Erişim 18.06.2022)

<https://www.sabah.com.tr/dunya/yunanistandan-tarihi-saygisizlik-osmanli-mezarlari-talan-edildi-5385546> (Erişim 18.06.2022)

<https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyeden-yunanistana-bati-trakya-tepkisi-611268.html> (Erişim 18.06.2022)

Gündem Gazetesi, <https://gundemgazetesi.com/detayh.php?id=8596> (Erişim 22.06.2022)

Azınlıkça, <https://azinlikca1.net/yunanistan-bati-trakya-haber/item/2670-yunanistan-in-en-fakirleri-bati-trakya-da-en-zenginleri-atina-da> (Erişim 22.06.2022)

Kırım Haber Ajansı, <https://old.qha.com.ua/tr/turk-dunyasi/yunanistan-in-en-fakir-bolgesi-bati-trakya/176321/> (Erişim 24.06.2022)

Birlik Gazetesi, <https://birlikgazetesi.org/bati-trakyada-azinlikta-tehlike-canlari-caliliyor> (Erişim 24.06.2022)

Gündem Gazetesi, <https://gundemgazetesi.com/detayh.php?id=8596> (Erişim 08.07.2022)

<https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/danisma-kurulundan-muftuluk-yasasina-sert-tepki> (Erişim 31.08.2022)

Millet Gazetesi, <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/danisma-kurulundan-iskecedeki-muftuluk-secimleri-hakkinda-aciklama> (Erişim 01.09.2022)

Millet Gazetesi, <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/iskecenin-yeni-muftusu-mustafa-trampa> (Erişim 10.09.2022)

<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-81541h.htm> (Erişim 15.08.2022)

Birlik Gazetesi, <https://birlikgazetesi.org/yunanistan-isimleri-acikladi/> (Erişim 30.08.2022)

Yasalar

Yunan Krallığı Resmi Gazetesi, Sayı 229/A/14.11.1913 Atina (ΦΕΚ, Α'229, 14.11.1913) tarihli yasa.

Yunan Krallığı Resmi Gazetesi, Sayı 148/A/03.07.1920 (ΦΕΚ, Α'148, 03.07.1920) tarihli yasa.

Yunan Krallığı Resmi Gazetesi, Sayı 238/A/ 25.08.1923 (ΦΕΚ, Α'238, 25.08.1923) tarihli yasa.

Yunan Krallığı Resmi Gazetesi, Sayı 222/A/ 15.08.1952 (ΦΕΚ, Α/222, 15.08.1952) tarihli yasa.

Resmi Gazete, Sayı 264/A/16.9.1977. (Νόμος 694/1977 - ΦΕΚ 264/A/16.9.1977.) tarihli yasa.

Resmi Gazete, Sayı 11/A/04.02.1991 (ΦΕΚ Α'11, 04.02.1991) tarihli yasa.

Resmi Gazete, Sayı 136/A/ 23.6.1998. (ΝΟΜΟΣ ΥΠ 'ΑΡΙΘ. 2621 ΦΕΚ Α' 136/23.6.1998) tarihli yasa.

Resmi Gazete, Sayı 272/A/21.12.2006 (N.3518/2006-ΦΕΚ 272/A/21-12-2006) tarihli yasa.

Resmi Gazete, Sayı 42/A/23.02.2007 (N.3536/2007 ΦΕΚ Α/42/23.02.2007). tarihli yasa.

Resmi Gazete, Sayı 37/A/29.2.2008. (N.2647/2008-ΦΕΚ 37/A/29.2.2008.) tarihli yasa.

Resmi Gazete, ΦΕΚ ΑΣΕΠ(Υüksek Personel Seçim Kurulu) 37/30.06.2021 tarihli yasa.

Resmi Gazete, Sayı 150/A/30.7.2022 tarihli yasa. Kanun N. 4964/2022 (Madde 142 - 167) (N.4964/2022 - ΦΕΚ 150/A/30-7-2022). (Άρθρα 142 – 167)

İnternet Kaynakları

<https://www.abttf.org/bati-trakya.php?id=52&lang=ge> (Erişim 05.10.2021)

<https://okonuz.blogspot.com/2017/01/pomak-turkleri.html> (Erişim 09.10.2021)

<https://www.trthaber.com/haber/dunya/yunanistanda-bati-trakya-turkleri-3-milletvekili-cikardi-422142.html> (Erişim 23.10.2021)

https://www.trtturk.com.tr/haber/ozel-haber/_331 (Erişim 25.10.2021)

<https://www.elaliberta.gr/ιστορια/3174-η-μειονότητα-στη-θράκη-μειονοτικά-δικαιώματα-και-διεθνισμός> (Σπάρτακος, νο 114, Ιούλιος 2014), (Erişim 25.10.2021).

https://btrakya.tr.gg/Nerededir_K%26%23305%3Bsa-Tarih%E7esi.htm (Erişim 27.10.2021)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCm%C3%BCline> (Erişim 29.10.2021)

<http://www.bttd.org.tr/sorunlarimiz/yasak-bolge-uygulamasi.html> (Erişim 29.10.2021)

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/8824854/2-24042018-AP-EN.pdf/2e4cce59-7d36-4894-b21e-9f2c14b81630> (Erişim 22.11.2021)

<https://blogs.sch.gr/1dimmkom/istorika-stoicheia-toy-scholeioy/> (Erişim 31.11.2021)

<https://ajanskafkas.com/gorus/bir-muhalifin-portresi-hafiz-ali-resad/> (Erişim 20.12.2021)

<https://perspektif.eu/2022/07/27/yunanistandaki-turk-azinlik-endiseli-okullari-kapatiliyor-mu/> (Erişim 26.12.2021)

<http://www.pekem.org.tr/default.asp?P=Padded&islem=openpage&Page=2&yid=15> (Erişim 26.12.2021)

<https://ceviiz.com/egitim/anaokullarinin-tarihi-osmanlida-ilk-anaokullari-ceviiz-hafiza-tazeler/> (Erişim 29.12.2021)

<https://www.batitrakya.org/bati-trakya-haber/yunanistan-bati-trakyada-12-turk-okulunu-daha-kapatti.html> (Erişim 05.01.2022)

Mehmet Hatipoğlu, “Batı Trakya’da 12 azınlık okulu daha kapatıldı”, Anadolu Ajansı, 02.08.2021. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bati-trakyada-12-azinlik-okulu-daha-kapatildi/2322000> (Erişim 05.01.2022)

<https://www.esos.gr/arthra/79227/anastelletai-i-leitoyrgia-se-33-nipiagogeia-kai-dimotika-stin-makedonia-thraki-gia-neo> (Erişim 03.08.2022)

<https://www.batitrakya.org/bati-trakya-haber/gumulcine-celal-bayar-azinlik-ortaokulu-ve-lisesi-110-mezun-verdi.html> (Erişim 14.01.2022)

<http://gym-xanth.xan.sch.gr/index.php/tr/home-tr> (Erişim 24.01.2022)

<http://gym-xanth.xan.sch.gr/index.php/el/mathites-gr/studentsgym-gr> (Erişim 24.01.2022);

<http://gym-xanth.xan.sch.gr/index.php/el/mathites-gr/studentslyc-gr> (Erişim 24.01.2022)

<http://gym-xanth.xan.sch.gr/images/year2020-21/ekpaideytikoi/0001.jpg> (Erişim 24.01.2022);

<http://gym-xanth.xan.sch.gr/images/year2020-21/ekpaideytikoi/Ekpaideytikoitr.pdf> (Erişim 24.01.2022)

<https://edu.klimaka.gr/sxoleia/meionotika/754-wrologio-programma-meionotika-lykeia> (26.01.2022)

<https://gym-ierosp-xanth-new.xan.sch.gr/> (Erişim 30.01.2022)

<https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekklesia-thriskeia/n-1920-1991.html> (Erişim 27.02.2022)

<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/iskece-muftulugune-ahmet-mete-secildi-5707244> (Erişim 28.02.2022)

<http://www.iskecemuftulugu.org/kardelen.php> (Erişim 10.03.2022)

https://www.trtturk.com.tr/haber/balkanlar/bati-trakya-turkleri-geleneklerini-surduruyor_4550 (Erişim 16.03.2022)

<http://www.iskecemuftulugu.org/view.php?postid=369> (Erişim 16.03.2022)

<https://trakyainnesi.com/haber/644/iskecede-kuran-i-kerim-ve-ezani-guzel-okuma-yarismasi-finali-yapildi.html> (Erişim 18.03.2022)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eahin,%C4%B0ske%C3%A7e> (Erişim 25.03.2022)

<https://gumulcinemuftulugu.info/index.php?request=detay&bolum=haberler&id=488> (Erişim 05.04.2022)

https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Racial_discrimination_TUR.pdf (Erişim 22.05.2022)

<https://www.ilimvemedeniyyet.com/osmanli-devletinde-vakif-sistemi.html> (Erişim 22.05.2022)

<https://www.bttddbursa.org/bati-trakya/hukuki-statu/yunan-sevri-10-austos-1920> (Erişim 26.05.2022)

<https://www.batitrakya.org/yazar/ozan-ahmetoglu/bati-trakya-turk-azinliginin-vakiflar-sorunu.html> (Erişim 28.05.2022)

<https://t24.com.tr/haber/azinliklara-geri-verilecek-mulklerin-listesi,165652> (Erişim 01.06.2022)

<https://www.trthaber.com/haber/dunya/bati-trakyadaki-tarihi-musulman-mezarligi-yok-edildi-664876.html> (Erişim 18.06.2022)

http://www.iskeceturbirligi.org/page.php?ref=hukuki_surec (Erişim 27.06.2022)

<http://www.iskeceturbirligi.org/page.php?ref=tarihce> (27.06.2022)

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iskece-turk-birligi-yunanistanin-aihm-kararlarini-uygulamasini-bekliyor/2008469> (Erişim 27.06.2022)

https://www.mfa.gov.tr/no_-235_-iskece-turk-birligi-nin-yeniden-tescil-basvurusunun-yunanistan-yargitayi-tarafindan-reddedilmesi-hk.tr.mfa (Erişim 27.06.2022).

<http://www.iskeceturbirligi.org/page.php?ref=kursl.arfaaliyetler> (Erişim 27.06.2021)

<https://gtgb.gr/about.php> (Erişim 28.06.2022)

<https://www.batitrakya.org/bati-trakya-haber/gumulcine-turk-gencler-birligi-yok-edilmek-mi-istiyor.html> (Erişim 28.06.2022)

<http://www.ogretmeninsesi.gr/yuksektahsil> (Erişim 28.06.2022)

<https://www.btaytd.org/web/tr/dergi/> (Erişim 29.06.2022)

<http://www.pekem.org/tr/default.asp?P=AnnouncementsRead&id=19> (Erişim 29.06.2022)

<https://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa> (Erişim 05.07.2022)

<https://www.batitrakya.org/yazar/ozan-ahmetoglu/bati-trakya-turk-azinliginin-vakiflar-sorunu.html> (Erişim 28.07.2022)

<https://dergi.diyamet.gov.tr/makaledetay.php?ID=10050> (Erişim 03.08.2022)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Mehmet_Emin_Aga (Erişim 04.08.2022)

<http://www.iskecemuftulugu.org/muftu.php> (Erişim 04.08.2022)

<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/12029640.pdf> (Erişim 04.08.2022)

<https://www.e-nomothesia.gr/law-news/nomothetike-ruthmise-gia-ton-eksugkhronismo-tis-moyftias.html> (Erişim 09.08.2022)

https://www.mfa.gov.tr/sc-2_-18-ocak-2013_-disisleri-bakanligi-sozcusunun-kamuoyunda-240-imam-yasasi_-olarak-bilinen-2007-tarihli-yasada-degisiklik.tr.mfa (Erişim 15.08.2022)

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/240-imam-yasasinin-yururluge-girmesine-tepki/169638>
(Erişim 16.08.2022)

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200343.pdf (Erişim 15.10.2022)

<https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/osmanlinin-ramazan-gelenegi-cerre-cikma-nedir> (Erişim 27.10.2022)

<https://ermumcu.av.tr/avrupa-insan-haklari-sozlesmesinin-11-maddesinin-tahlili/>
(30.10.2022)

<https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-islam-ummeti-olarak-bizim-kardeligimiz-her-turlu-anlasmazligin-ustesinden-gelecek-guce-sahiptir/2749686> (Erişim 01.12.2022)

<https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/el/national-education-systems/greece/prosholiki-ekpaideysi-kai-frontida> (Erişim 15.12.2022)

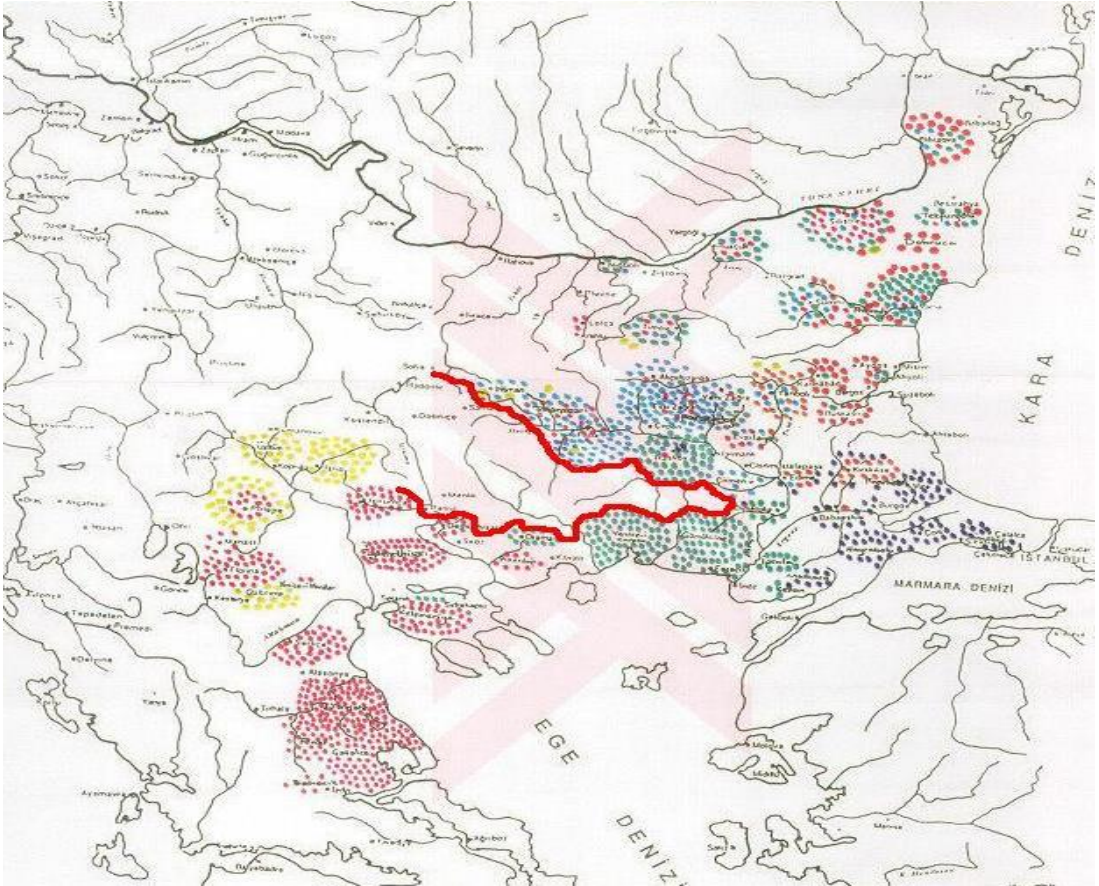
<https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/> (Erişim 15.12.2022)

EKLER

Ek 1: 16. yy.da Osmanlı'nın Rumeli İskân Politikasıyla yerleştirdiği Yörükler.

Yörük(Yörük) Grupları:

- NALDOKEN YÜRÜKLERİ (1543) ●
- SELANİK YÜRÜKLERİ (1543) ●
- TANRIDAĞI YÜRÜKLERİ (1543) ●
- KOCACIK YÜRÜKLERİ (1543) ●
- VİZE YÜRÜKLERİ (1543) ●
- OFÇABOLU YÜRÜKLERİ (1565) ●

Kaynak: <http://balkanturkuleri.blogspot.com/2011/02/rumelide-turkmenlerin-iskan.html> (Erişim 12.10.2021)

Ek 2: Yunanistan'ın ve Batı Trakya'nın haritası.

Kaynak: <https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=80&arsiv=1&typ=1> (Erişim 23.10.2021)

Ek 3: Rumeli-i Şarkî Vilayeti ve Batı Trakya haritası.

Kaynak: https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:1913_Bati_Trakya_Turk_Cumhuriyeti.jpg (Erişim 23.10.2021)

Ek 4: 1923 Lozan Konferansı sırasında Batı Trakya'nın nüfus durumu.

1923 Yılında Batı Trakya Nüfusu					
Şehirler	Türk	Yunan	Bulgar	Yahudi	Ermeni
Gümülcine	59,967	8,834	9,997	1,007	360
Dedeağaç	11,744	4,800	10,227	253	449
Sofulu	14,736	11,542	5,490	-	-
İskeçe	42,671	8,728	522	220	114
Toplam	129,120	33,910	26,266	1,480	923

Kaynak: <http://balkantarihi.blogspot.com/2011/04/bat-trakya-turkleri.html> (Erişim 25.10.2021)

Ek 5: 1901-2011 yılları arası Batı Trakya'nın nüfus durumu.

Yıllar	Yunanistan	B.Trakya	Türk/ Müslüman B.Trakya	%	Yunan/ Gayrimüslim B.Trakya	%
1901	-	261767	161975	67	70425	27
1914	-	191699	129120	67	33910	18
1928	6204684	303171	102561	33	183248	60
1951	7632801	336954	105092	31	217881	65
1991	10259500	338000	110000	33	228000	67
2001	10623835	361571	119500	33	235000	67
2011	10787690	371210	122500	33	248710	67

Kaynak: Ahmet Serdar, "Tarihsel Süreç İçerisinde Batı Trakya Türklerinin Ekonomik ve Demografik Gelişimi", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S. 2 (2014), s. 103.

Ek 6: 1923 Lozan Barış Antlaşması, I. Kısım Siyasi Hükümler, III. Kesim Azınlıkların Korunması Başlığındaki 37-45. maddeleri.

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ

Άρθρον 37.

Η Τουρκία αναλαμβάνει την υποχρέωσιν όπως αι εν τοις άρθροις 38 – 44 περιεχόμενα διατάξεις αναγνωρισθώσιν ως θεμελιώδεις νόμοι, όπως ουδείς νόμος ή κανονισμός ή επίσημος τις πράξις διατελώσιν εν αντιθέσει ή εν αντιθέσει προς τας διατάξεις ταύτας και όπως ουδείς νόμος ή κανονισμός ή επίσημος τις πράξις κατισχύωσιν αυτών.

Άρθρον 38.

Η Τουρκική Κυβέρνησις αναλαμβάνει την υποχρέωσιν να παρέχη εις πάντας τους κατοίκους της Τουρκίας πλήρη και απόλυτον προστασίαν της ζωής και της ελευθερίας αυτών, αδιακρίτως γεννήσεως, εθνικότητος, γλώσσης, φυλής ή θρησκείας.

Πάντες οι κάτοικοι της Τουρκίας δικαιούνται να πρεσβεύωσιν ελευθέρως, δημοσία τε και κατ' ιδίαν, πάσαν πίστιν, θρησκείαν ή δοξασίαν ων η άσκησις δεν ήθελεν είναι ασυμβίβαστος προς την δημοσίαν τάξιν και τα χρηστά ήθη.

Αι μη μουσουλμανικά μειονότητες θα απολαύωσιν πλήρως της ελευθερίας κυκλοφορίας και μεταναστεύσεως, υπό την επιφύλαξιν των εφαρμοζομένων, εφ' όλου ή μέρους του εδάφους, εις άπαντας τους τούρκους υπηκόους μέτρων άτινα ήθελον τυχόν ληφθή υπό της Τουρκικής Κυβερνήσεως χάριν της εθνικής αμύνης και της τηρήσεως της δημοσίας τάξεως.

Άρθρον 39.

Οι ανήκοντες εις μη μουσουλμανικάς μειονότητας υπήκοοι τούρκοι θα απολαύωσι των αυτών αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων ών και οι μουσουλμάνοι.

Πάντες οι κάτοικοι της Τουρκίας, άνευ διακρίσεως θρησκευόμενου, θα ώσιν ίσοι απέναντι του νόμου.

Η διαφορά θρησκείας, δοξασίας ή πίστεως δεν οφείλει να αποτελέση κώλυμα δι' ουδένα τούρκου υπήκοου ως προς την απόλαυσιν των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων και ιδίαν την παραδοχήν εις τας δημοσίας θέσεις, αξιώματα και τιμάς ή την εξάσκησιν των διαφόρων επαγγελματιών και βιομηχανιών.

Ουδείς περιορισμός θέλει επιβληθή κατά της ελευθέρας χρήσεως παρά παντός τούρκου υπηκόου οιασδήποτε γλώσσης, είτε εν ταις ιδιωτικαίς ή εμπορικαίς σχέσεσιν, είτε ως προς την θρησκείαν τον τύπον και πάσης φύσεως δημοσιεύματα, είτε εν ταις δημοσίαις συναθροίσεσιν.

Παρά την ύπαρξιν της επισήμου γλώσσης, θα παρέχωνται αι προσήκουσαι ευκολαί εις τους τούρκους υπηκόους, τους λαλούντες γλώσσαν άλλην ή την τουρκικήν, δια την προφορικήν χρήσιν της γλώσσης, αυτών ενώπιων των δικαστηρίων.

Άρθρον 40.

Οι τούρκοι υπήκοοι, οι ανήκοντες εις μη μουσουλμανικάς μειονότητας, θα απολαύωσι «νομικώς» και πραγματικώς της αυτής προστασίας και των αυτών εγγυήσεων ών απολαύουσι και οι λοιποί τούρκοι υπήκοοι. Θα έχωσιν ιδίως ίσον δικαίωμα να συνιστώσι, διευθύνωσι και εποπτεύωσιν, ιδίαις δαπάναις, παντός είδους, φιλανθρωπικά, θρησκευτικά ή κοινωφελή ιδρύματα, σχολεία και λοιπά εκπαιδευτήρια. μετά του δικαίωματος να ποιώνται ελευθέρως εν αυτοίς χρήσιν της γλώσσης των και να τελώσιν ελευθέρως τα της θρησκείας των.

Άρθρον 41.

Εν ταις πόλεσι και περιφερείαις, ένθα διαμένει σημαντική αναλογία υπηκόων, μη μουσουλμάνων η Τουρκική Κυβέρνησις θα παρέχη ως προς την δημοσίαν εκπαιδευσιν, τας προσήκουσας ευκολίας προς εξασφάλισιν της εν τοις δημοτικαίς σχολείοις παροχής εν τη ιδία αυτών γλώσση, της διδασκαλίας εις τα τέκνα των εν λόγω τούρκων υπηκόων. Η διάταξις αυτή δεν κωλύει την Τουρκικήν Κυβέρνησιν να καταστήση υποχρεωτικήν την διδασκαλίαν της τουρκικής γλώσσης εν τοις ειρημένιοις σχολείοις.

Εν ταις πόλεσι και περιφερείαις, ένθα υπάρχει σημαντική αναλογία τούρκων υπηκόων ανηκόντων εις μη μουσουλμανικάς μειονότητας, θέλει εξασφαλισθή εις τας μειονότητας ταύτας δικαία συμμετοχή εις την διάθεσιν των χρηματικών ποσών, άτινα τυχόν θα εχορηγούντο εκ του δημοσίου χρήματος υπό του προϋπολογισμού του Κράτους ή των δημοτικών και λοιπών προϋπολογισμών επί εκπαιδευτικώ θρησκευτικώ ή φιλανθρωπικώ σκοπώ.

Τα ποσά ταύτα θα καταβάλλωνται εις τους αρμοδίους αντιπροσώπους των ενδιαφερομένων καθιδρυμάτων και οργανισμών.

Άρθρον 42.

Η Τουρκική Κυβέρνησις δέχεται να λάβη απέναντι των μη μουσουλμανικών μειονοτήτων, όσον αφορά την οικογενειακήν ή προσωπικήν αυτών κατάστασιν, πάντα τα κατάλληλα μέτρα, όπως τα ζητήματα ταύτα κανονίζονται συμφώνως προς τα έθιμα των μειονοτήτων τούτων.

Τα μέτρα ταύτα θέλουσιν επεξεργασθή ειδικαί επιτροπαί, αποτελούμεναι εξ ίσου αριθμού αντιπροσώπων της Τουρκικής Κυβερνήσεως και μιάς εκάστης των ενδιαφερομένων μειονοτήτων. Εν περιπτώσει διαφωνίας, η Τουρκική Κυβέρνησις και το Συμβούλιον της Κοινωνίας των Εθνών θέλουσι διορίσει, από κοινού, επιδιαιτητήν εκλεγόμενον μεταξύ των ευρωπαϊών νομομαθών.

Η Τουρκική Κυβέρνησις υποχρεούται να παρέχη πάσαν προστασίαν εις τας εκκλησίας, συναγωγάς, νεκροταφεία και λοιπά θρησκευτικά καθιδρύματα των ειρημένων μειονοτήτων. Εις τα ευαγή καθιδρύματα ως και τα θρησκευτικά και φιλανθρωπικά καταστήματα των αυτών μειονοτήτων, των ήδη ευρισκομένων εν Τουρκία, θα παρέχεται πάσα ευκολία και άδεια, η δε Τουρκική Κυβέρνησις, προκειμένου περί ιδρύσεως νέων θρησκευτικών και φιλανθρωπικών καθιδρυμάτων, ουδεμίαν θέλει αρνηθή εκ των αναγκαίων ευκολιών, αίτινες έχουσιν εξασφαλισθή εις τα λοιπά ιδιωτικά καθιδρύματα ομοίας φύσεως.

Άρθρον 43.

Οι εις τας μη μουσουλμανικάς μειονότητες ανήκοντες τούρκοι υπήκοοι δεν θα ώσιν υποχρεωμένοι να εκτελώσι πράξεις αποτελούσας παράβασις της πίστεως ή των θρησκευτικών των εθίμων, ούτε θα περιπίπτωσιν εις ανικανότητα τινα αρνούμενοι να παραστώσιν ενώπιον των δικαστηρίων ή να εκτελέσωσι νόμιμόν τινα πράξιν κατά την ημέραν της εβδομαδιαίας των αναπαύσεως.

Ουχ ήττον, η διάταξις αύτη δεν απαλάσσει τους τούρκους τούτους υπηκόους των υποχρεώσεων, αίτινες επιβάλλονται εις πάντας τους λοιπούς τούρκους υπηκόους προς τήρησιν της δημοσίας τάξεως.

Άρθρον 44.

Η Τουρκία παραδέχεται όπως αι διατάξεις των προηγουμένων άρθρων του παρόντος Τμήματος, εφ' όσον αφορώσιν εις τους μη μουσουλμάνους υπηκόους της Τουρκίας, αποτελέσωσιν υποχρεώσεις διεθνούς συμφέροντος και τεθώσιν υπό την εγγύησιν της Κοινωνίας των Εθνών. Αι διατάξεις αύται δεν δύνανται να τροποποιηθώσιν άνευ της συγκαταθέσεως της πλειοψηφίας του Συμβουλίου της Κοινωνίας των Εθνών.

Η Βρετανική Αυτοκρατορία, η Γαλλία, η Ιταλία και η Ιαπωνία υποχρεούνται δια της παρούσης Συνθήκης να μη αρνηθώσιν την συγκατάθεσιν αυτών εις πάσαν τροποποίησιν των ειρημένων άρθρων, ην ήθελε κατά τους νομίμους τύπους αποφασίσει η πλειοψηφία του Συμβουλίου της Κοινωνίας των Εθνών.

Η Τουρκία δέχεται όπως παν Μέλος του Συμβουλίου της Κοινωνίας των Εθνών έχη το δικαίωμα να επισύρη την προσοχήν του Συμβουλίου επί πάσης παραβάσεως ή κινδύνου παραβάσεως οιασδήποτε των υποχρεώσεων τούτων και όπως το Συμβούλιον δύναται να ενεργή καθ' οιονδήποτε τρόπον και παρέχη οιασδήποτε οδηγίας κρινομένης καταλλήλους και αποτελεσματικής εν τη περιστάσει.

Η Τουρκία δέχεται προς τούτους όπως, εν περιπτώσει διχογνωμίας επί νομικών ή πραγματικών ζητημάτων αφορώντων τα άρθρα ταύτα, μεταξύ της Τουρκικής Κυβερνήσεως και μίας οιασδήποτε των λοιπών υπογραφασών την παρούσαν Συνθήκην Δυνάμεων ή πάσης άλλης Δυνάμεως Μέλους του Συμβουλίου της Κοινωνίας των Εθνών, η τοιαύτη διχογνωμία θεωρηθή ως διεθνούς χαρακτήρος διαφορά κατά το γράμμα του άρθρου 14 του Συμφώνου της Κωνωνίας των Εθνών.

Η Τουρκική Κυβέρνησις δέχεται όπως πάσα τοιούτου είδους διαφορά, επί τη αιτήσει του ετέρου των Μερών, παραπέμπηται εις το Διαρκές Δικαστήριον Διεθνούς Δικαιοσύνης.

Η απόφασις του Διαρκούς Δικαστηρίου θα η ανέκκλητος, θα έχη δε την ισχύν και το κύρος αποφάσεως εκδοθείσης δυνάμει του άρθρου 13 του Συμφώνου

Άρθρον 45.

Τα αναγνωρισθέντα δια των διατάξεων του παρόντος Τμήματος δικαιώματα εις τας εν Τουρκία μη μουσουλμανικάς μειονότητες, αναγνωρίζονται επίσης υπό της Ελλάδος εις τας εν τω εδάφει αυτής ευρισκομένας μουσουλμανικάς μειονότητας.

Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923)
Kısım I : Siyasi Hükümler
Fasıl III : Azınlıkların Korunması

Madde 37

Türkiye, 38'inci Maddeden 44'üncü Maddeye kadar olan Maddelerin kapsadığı hükümlerin temel yasalar olarak tanınmasını ve hiçbir kanunun, hiçbir yönetmeliğin (tüzüğün) ve hiçbir resmi işlemin bu hükümlere aykırı ya da bunlarla çelişir olmamasını ve hiçbir kanun, hiçbir yönetmelik (tüzük) ve hiçbir resmi işlemin söz konusu hükümlerden üstün sayılmamasını yükümlenir.

Madde 38

Türk Hükümeti, Türkiye'de oturan herkesin, doğum, bir ulusal topluluktan olma (milliyet, nationality), dil, soy ya da din ayırımı yapmaksızın, hayatlarını ve özgürlüklerini korumayı tam ve eksiksiz olarak sağlamayı, yükümlenir.

Türkiye'de oturan herkes her inancın, dinin ya da mezhebin, kamu düzeni ve ahlak kurallarıyla çatışmayan gereklerini, ister açıkta isterse özel olarak, serbestçe yerine getirme hakkına sahip olacaktır.

Müslüman-olmayan azınlıklar, bütün Türk uyruklarına uygulanan ve Türk Hükümetince, ulusal savunma amacıyla ya da kamu düzeninin korunması için, ülkenin tümü ya da bir parçası üzerinde alınabilecek tedbirler saklı kalmak şartıyla, dolaşım ve göç etme özgürlüklerinden tam olarak yararlanacaklardır.

Madde 39

Müslüman-olmayan azınlıklara mensup Türk uyrukları, Müslümanların yararlandıkları aynı yurttaşlık (medeni) haklarıyla siyasal haklardan yararlanacaklardır.

Türkiye'de oturan herkes din ayırımı gözetilmeksizin, kanun önünde eşit olacaktır.

Din, inanç ya da mezhep ayrılığı, hiçbir Türk uyruğunun, yurttaşlık haklarıyla (medeni haklarla) siyasal haklarından yararlanmasına, özellikle kamu hizmet ve görevlerine kabul edilme, yükseltilme, onurlanma ya da çeşitli mesleklerde ve iş kollarında çalışma bakımından, bir engel sayılmayacaktır.

Herhangi bir Türk uyruğunun gerek özel gerekse ticaret ilişkilerinde, din, basın ya da her çeşit yayın konularıyla açık toplantılarında, dilediği bir dili kullanmasına karşı hiçbir kısıtlama konulmayacaktır.

Devletin resmi dili bulunmasına rağmen, Türkçe'den başka bir dil konuşan Türk uyruklarına, mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri bakımından uygun düşen kolaylıklar sağlanacaktır.

Madde 40

Müslüman-olmayan azınlıklara mensup Türk uyrukları hem hukuk bakımından hem de uygulamada, öteki Türk uyruklarıyla aynı işlemlerden ve aynı güvencelerden (garantilerden) yararlanacaklardır. Özellikle, giderlerini kendileri ödemek üzere, her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer öğretim ve eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dinsel ayinlerini serbestçe yapmak konularında eşit hakka sahip olacaklardır.

Madde 41

Kurumsal eğitim konusunda, Türk Hükümeti, Müslüman-olmayan uyrukların önemli bir oranda oturmakta oldukları il ve ilçelerde, bu Türk uyruklarının çocuklarına ilk okullarda ana dilleriyle öğretimde bulunulmasını sağlamak bakımından, uygun düşen kolaylıkları gösterecektir. Bu hüküm, Türk Hükümetinin, söz konusu okullarda Türk dilinin öğrenimini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır.

Müslüman-olmayan azınlıklara mensup Türk uyrukların önemli bir oranda buldukları il ve ilçelerde, söz konusu azınlıklar, Devlet bütçesi, belediye bütçesi ya da öteki bütçelerce, eğitim, din ya da hayır işlerine genel gelirlerden sağlanabilecek paralardan yararlanmaya ve pay ayrılmasına hak gözetirliğe uygun ölçülerde katılacaklardır.

Bu paralar, ilgili kurumların (établissements et institutions) yetkili temsilcilerine teslim edilecektir.

Madde 42

Türk Hükümeti, Müslüman-olmayan azınlıkların aile durumlarıyla (statüleriyle, aile hukukuyla) kişisel durumları [statüleri, kişi halleri] konusunda, bu sorunların, söz konusu azınlıkların gelenek ve görenekleri uyarınca çözümlenmesine elverecek bütün tedbirleri almağı kabul eder.

Bu tedbirler, Türk Hükümetiyle ilgili azınlıklardan her birinin eşit sayıda temsilcilerinden kurulu özel Komisyonlarca düzenlenecektir. Anlaşmazlık çıkarsa, Türk Hükümetiyle Milletler Cemiyeti Meclisi, Avrupalı hukukçular arasından birlikte seçecekleri bir üst-hakem atayacaklardır.

Türk Hükümeti, söz konusu azınlıklara ait kiliselere, havralara, mezarlıklara ve öteki din kurumlarına tam bir koruma sağlamayı yükümlenir. Bu azınlıkların Türkiye'deki vakıflarına, din ve hayır işleri kurumlarına her türlü kolaylıklar ve izinler sağlanacak ve Türk Hükümeti, yeniden din ve hayır kurumları kurulması için, bu nitelikteki öteki özel kurumlara sağlanmış gerekli kolaylıklardan hiçbirini esirgemeyecektir.

Madde 43

Müslüman-olmayan azınlıklara mensup Türk uyrukları, inançlarına ya da dinsel ayinlerine aykırı herhangi bir davranışta bulunmaya zorlanamayacakları gibi, hafta tatili günlerinde mahkemelerde hazır bulunmamaları ya da kanunun öngördüğü herhangi bir işlemi yerine getirmemeleri yüzünden haklarını yitirmeyeceklerdir.

Bununla birlikte bu hüküm, söz konusu Türk uyruklarını, kamu düzeninin korunması için, öteki Türk uyruklarına yükletilen yükümler dışında tutar anlamına gelmeyecektir.

Madde 44

Türkiye, bu Kesimin bundan önceki Maddelerindeki hükümlerin, Türkiye'nin Müslüman-olmayan azınlıklarıyla ilgili olduğu ölçüde, uluslararası nitelikte yükümler meydana getirmelerini ve Milletler Cemiyetinin güvencesi (garantis) altına konulmalarını kabul eder. Bu hükümler, Milletler Cemiyeti Meclisinin çoğunluğunca uygun bulunmadıkça, değiştirilemeyecektir. İngiliz İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japon Hükümetleri, Milletler Cemiyeti Meclisinin çoğunluğunca razı olunacak herhangi bir değişikliği reddetmemeyi, işbu Antlaşma uyarınca kabul ederler.

Türkiye, Milletler Cemiyeti Meclisi üyelerinden her birinin, bu yükümlerden herhangi birine aykırı herhangi bir davranışı ya da böyle bir davranışta bulunama tehlikesini Meclise sunmağa yetkili olacağını ve Meclisin, duruma göre, uygun ve etkili sayacağı yolda davranabileceğini ve gerekli göreceği yönergeleri (talimatı) verebileceğini kabul eder.

Türkiye, bundan başka, bu maddelere ilişkin olarak, hukuk bakımından ya da uygulamada, Türk Hükümetiyle imzacı öteki Devletlerden herhangi biri ya da Milletler Cemiyeti Meclisine üye herhangi bir başka Devlet arasında görüş ayrılığı çıkarsa, bu anlaşmazlığın, Milletler Cemiyeti Misakının 14'üncü Maddesi uyarınca uluslararası nitelikte sayılmasını kabul eder. Türk Hükümeti, böyle bir anlaşmazlığın, öteki taraf isterse, Milletlerarası Daimi Adalet Divanına götürülmesini kabul eder. Divanın kararı kesin ve Milletler Cemiyeti Misakının 13'üncü maddesi uyarınca verilmiş bir karar gücünde ve değerinde olacaktır.

Madde 45

Bu kesimdeki hükümlerle, Türkiye'nin Müslüman-olmayan azınlıklarına tanınmış olan haklar, Yunanistan tarafından, kendi ülkesinde bulunan Müslüman azınlığa tanınmıştır.

Kaynak : Hakan Baş, *Unutulan Batı Trakya Türkleri*, İzmir: Umay Yayınları, 2005, ss. 187-90; Cafer Alioğlu, *Batı Trakya Davası'nın Avrupa Cephesi 1982-1994*, ed. Feyyaz Sağlam, İnal Ofset Matbaacılık Bursa, 1998, ss. 11-15. Lozan sulh muahednamesinin kabulüne dair maddeleri için ayrıca bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200343.pdf (Erişim 15.10.2022)

Ek 7: Gümölcine’de Osmanlı dönemindeki Mekteb-i İbtidâi ve Rüştiyesi.

Kaynak: *Osmanlı Belgelerinde Batı Trakya*, Düzey Matbaacılık İstanbul: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 107, 2009, s. 445. (İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi 90418/52)

Ek 8: Gümölcine’de 27 Ekim 1908 yılında, Sultan II. Abdülhamid izniyle yapılan ve eğitim-öğretime başlayan Rum Rüştiyesi.

Kaynak: <https://www.milletgazetesi.gr/kose-yazilari/sultan-ii-abdulhamidin-gumulcinedeki-izleri-6> (Erişim 29.11.2021)

Ek 9: 1881 yılında yapımına başlanan ve 1883 yılında inşaatı tamamlanan Gümülcine Mekteb-i İdadi-i Mülki.

Kaynak: *Osmanlı Belgelerinde Batı Trakya*, s. 445. (İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi 90418/53)

Ek 10: Günümüzde Gümülcine 1. Azınlık İlköğretim adını taşıyan (*1ο Μειονοτικό Δημοτικό Σχολείο Κομοτηνής*) eski Gümülcine Mekteb-i İdadi-i Mülki.

Kaynak: <https://birlikgazetesi.org/gumulcine-idadiye-okulu-yunanistan-birincisi-oldu/> (Erişim 01.12.2021)

Ek 11: Gümölcine Kayalı Medresesi.

Kaynak: <https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=12&arsiv=1&typ=1> (Erişim 20.12.2021)

Ek 12: Gümölcine Kayalı Medresesinin günümüzdeki yurt olarak kullanılan binası.

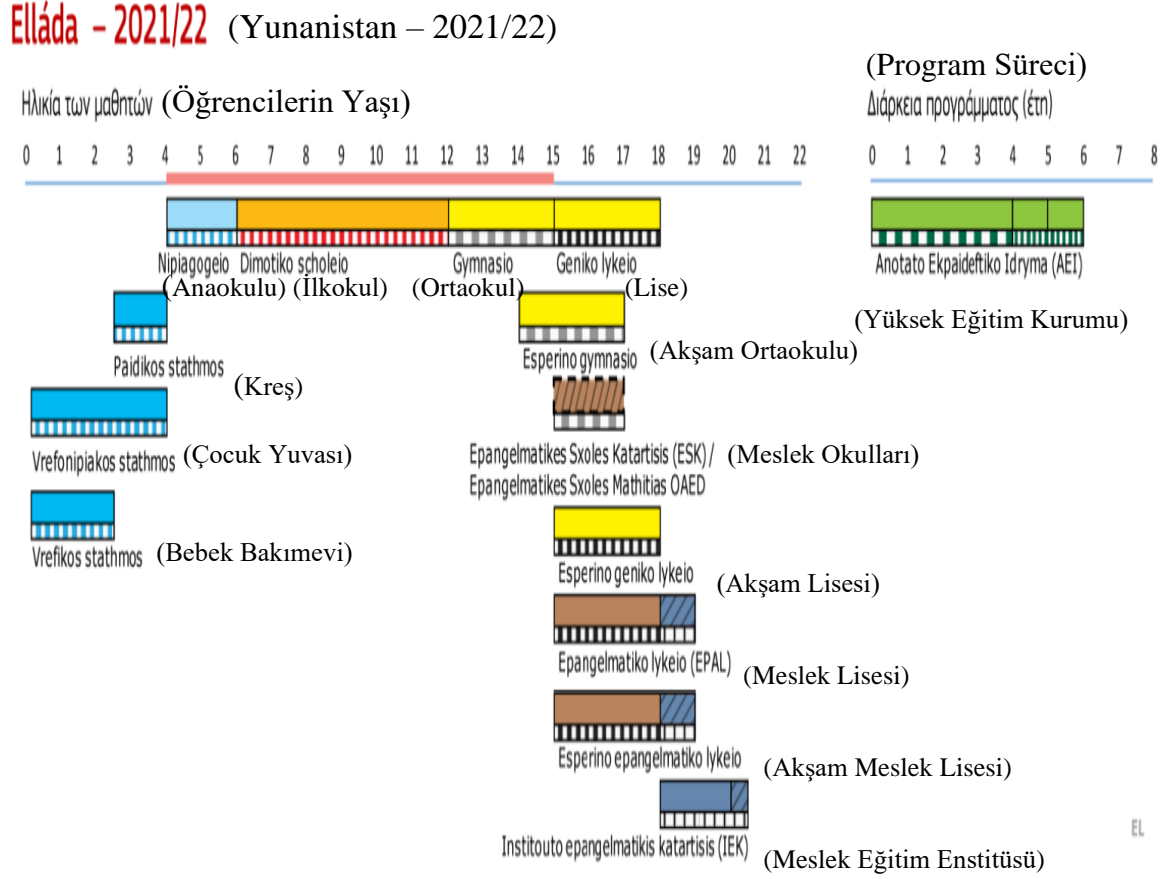
Kaynak: https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=38084 (Erişim 21.12.2021)

Ek 13: 1950'li yıllarda Medrese-i Hayriye'nin kurucuları Müftü Hüseyin Mustafa Efendi ve Encümen Heyetinden, medrese hocalarından bazılarının, azınlık okullarının Müfettişi Minaidis Minas ve diploma alacak son sınıf öğrencileri.

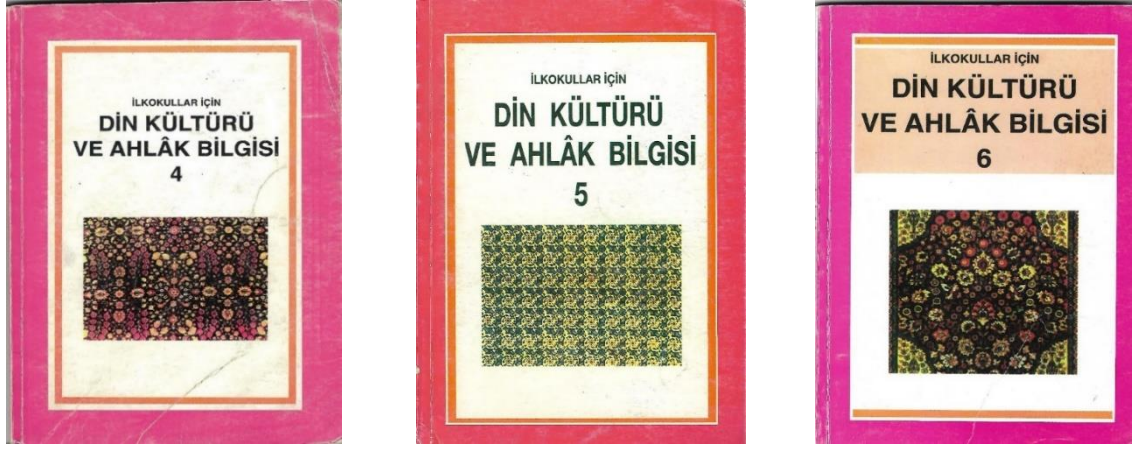
Kaynak: Hasan Paçaman, *Batı Trakya'ya Işık Tutanlar Hüseyin Mustafa (1912-1985)*, Gümölcine, 2010, s. 133.

Ek 14: 2021/2022 Yunanistan Eğitim Sisteminin Yapısı.

Kaynak: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/greece_en (Erişim 26.12.2021)

Ek 15: Azınlık ilkokullarında günümüzde okutulan DKAB kitapları.

Ek 16: Günümüzde Azınlık Orta-Lise dönemlerinde okutulan DKAB kitapları.

Ek 17: 2021-2022 eğitim-öğretim yılı Batı Trakya’da Medrselerdeki Din Dersi ders programı ve haftalık ders saatleri.

	Ortaokul 1. Sınıf	Ortaokul 2. Sınıf	Ortaokul 3. Sınıf	Lise 1.Sınıf	Lise 2.Sınıf	Lise 3.Sınıf
Türkçe	1	1	1	2	2	1
Fıkıh	2	2	-	1	1	-
Kur’an-ı Kerim	4	3	3	2	2	3
Arapça	2	2	2	1	1	-
İslam Tarihi	-	-	1	-	-	-
Siyer	1	1	1	-	-	-
Akâit	-	-	-	-	-	-
Tefsir	-	-	-	1	1	-
Dinler Tarihi	-	-	-	-	-	1
Hadis	-	-	-	1	1	-
Hadis Metodolojisi	-	-	-	-	-	1
İslam Şariat Metodolojisi	-	-	-	-	-	1
Hitabet ve Mesleki Uygulama	-	-	-	-	-	1
Toplam Din Dersi Saatleri	10	9	8	8	8	8
Diğer Derslerin Toplam Saati	25	26	27	26 (+1 seçmeli)	22 (+5 seçmeli)	27
TOPLAM	35	35	35	35	35	35

KAYNAK: “Ωρολόγιο πρόγραμμα των Μουσουλμανικών Ιεροσπουδαστηρίων Θράκης”
ΦΕΚ 3482/Β/17-9-2019 yasası ile belirlenmiştir; <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/ekklesiastike-ekpaideuse/upourgike-apophase-142126-th2-2019.html> (Erişim 30.01.2022)

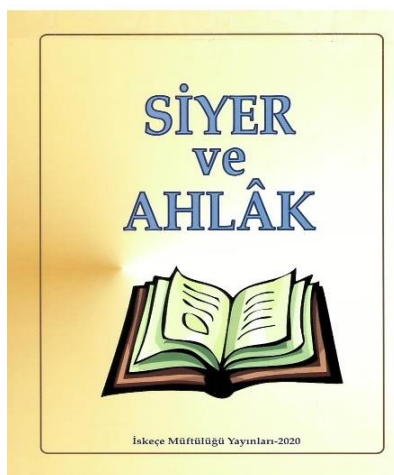
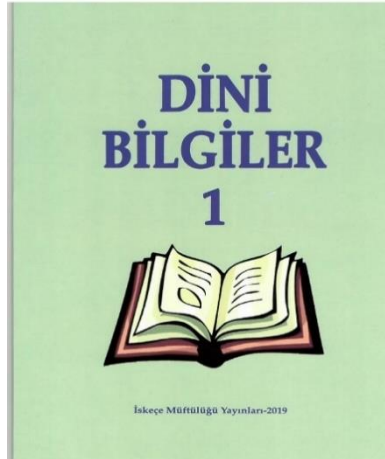
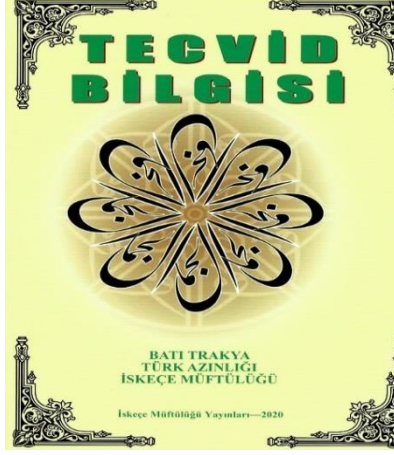
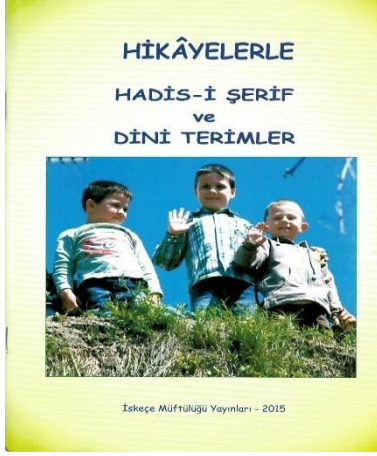
Ek 18: İskeçe Seçilmiş Müftülüğü tarafından din görevlilerinin mesleki gelişimine yönelik Prof. Dr. İsmail SAĞLAM tarafından verilen “İslam, Eğitim ve Aksiyon” konulu konferanstan kareler (Temmuz 2018).

Kaynak:

<https://www.facebook.com/ismail.saglam.9465/posts/pfbid0jstXXtK5XUCHPzGSAf9CNWmWuReBSy5asXbPVCZG6TFyZkRVqRoHbavtJ3mvKzZal>

Ek 19: İskeçe Seçilmiş Müftülüğü tarafından hazırlanarak günümüzde Kur'an kurslarında okutulan bazı kitaplar.

Ek 20: 1945 eğitim-öğretim yılına ait Ketenlik Kur'an kursu öğretmen ve öğrencileri.

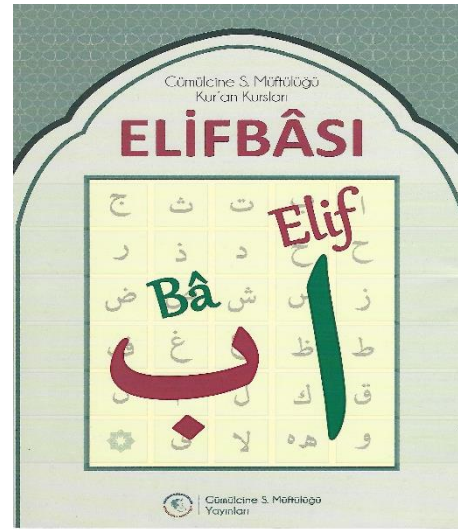
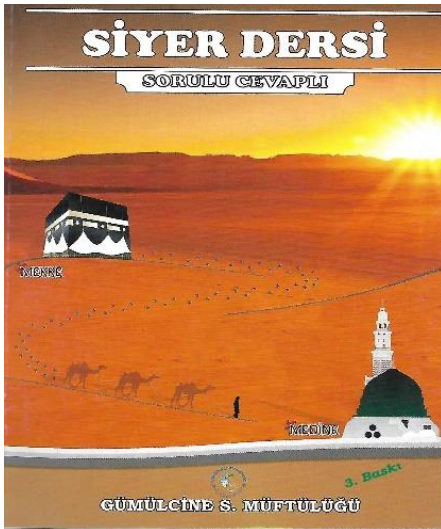
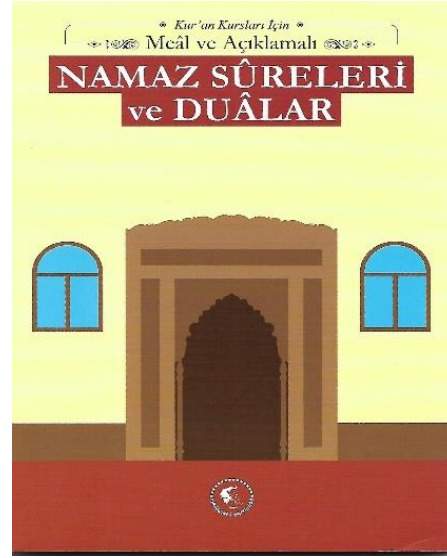
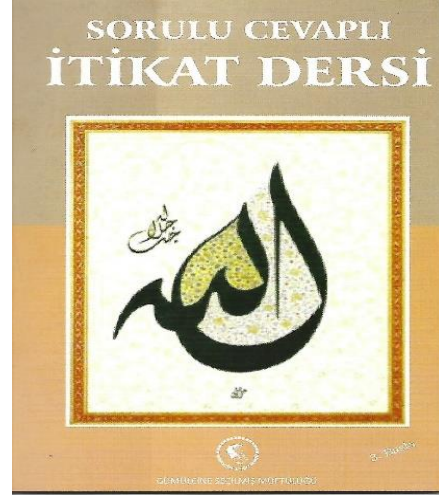
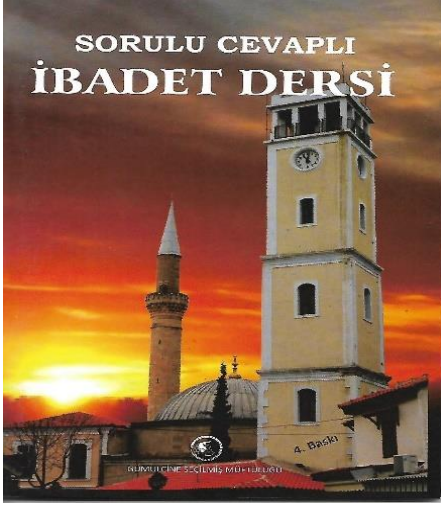
Kaynak: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=2019401931666406&set=g.345341172177444>
(Erişim 18.03.2022)

Ek 21: 1987 eğitim-öğretim yılına ait Ketenlik Kur'an kursu öğretmen (Hasan Peçenek) ve öğrencileri.

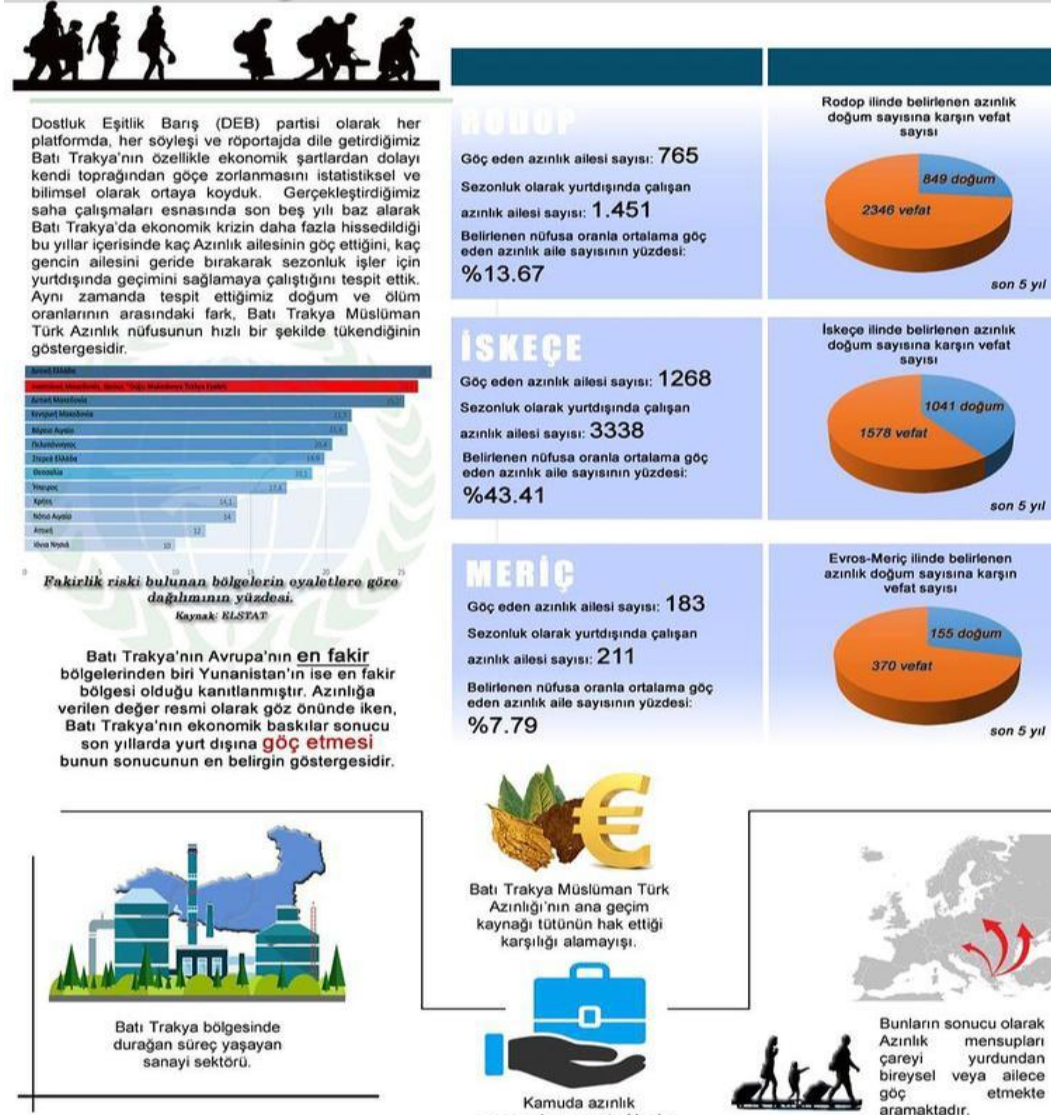

Kaynak: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=10153672706969818&set=g.345341172177444>
(Erişim 18.03.2022)

Ek 22: Gümölcine Seçilmiş Müftülüğü tarafından hazırlanarak Kur'an kurslarında okutulan bazı kitaplar.

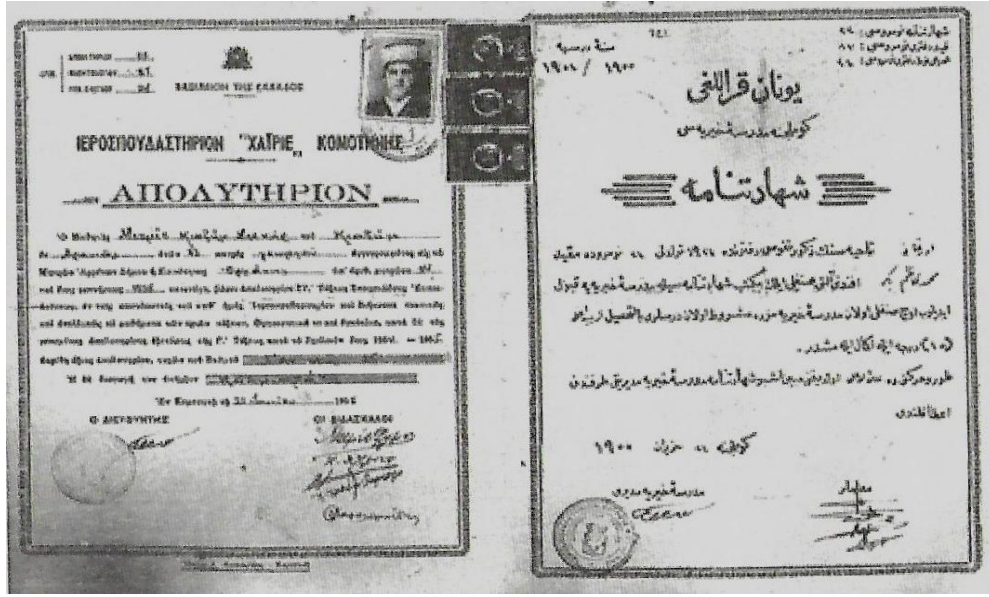

Ek 23: 2022 yılında DEB'in 5 yıl boyunca topladığı veriler ile BTMTA'yı etkileyen göç sorunuyla ilgili analiz çalışmasında, 207 köyden veri elde edilmiştir. Bölgede Müslüman Türk mensubu vefat oranı 4294 iken doğum oranı 2045 sayılarında olduğu tespit edilmiştir.

Kaynak: <https://www.milletgazetesi.gr/bati-trakya/deb-partisi-azinligin-goc-problemine-iliskin-analiz-calismasi-yapti>; <https://mobile.twitter.com/DebPartisi/status/1497122719183388674/photo/1> (Erişim 24.06.2022)

Ek 24: 1954-1955 eğitim-öğretim yılı Gümülcine Medrese-i Hayriye tarafından verilen Yunanca-Osmanlıca Diploma Belgesi.

Kaynak: Asım Çavuşoğlu, *Batı Trakya'da Medreselerin Dünü-Bugünü*, Gümülcine: BAKES, 2014, s. 104.

Ek 24: 1960'lı yıllara kadar Yunanca-Türkçe olarak verilen İskeçe Türk İlkokulunun Dördüncü Sınıfa Geçiş Öğrenim Belgesi.

Kaynak: Turgay Cin, *Yunanistandaki Müslüman Türk Azınlığı Din ve Vicdan Özgürlüğü (Başmüftülük ve Müftülükler Sorunu)*, Birinci Bakı Ankara: Seçkin, 2003, s. 407.

Ek 25: Batı Trakya’da 3065/1954 Kanun hükmünde kararnamele ile Türk ilkokulu olarak adlandırılan okullar, 1260/1972 sayılı yasa ile Türk ibaresi kaldırılarak “Azınlık Okulu” olarak değiştirilmiş, bu durum günümüzde devam etmektedir.

Kaynak: <https://www.batitrakya.org/bati-trakya-haber/azinliga-ragmen-azinligin-egiti-kongresi.html/attachment/iskece-turk-ilkokulu> (Erişim 05.07.2022)

Ek 26: 1949-1950’li yıllarda dini eğitim faaliyetine başlayan Medrese-i Hayriye’nin günümüz 2022 yılına kadar belli süre aralığında devlet tarafından değiştirilen okul ismi tabelalarına yer verilmiştir. Azınlığın eğitim alanındaki asimilasyon politikasının psikolojik alt yapısının oluşumuna zemin hazırlanmasının örneğidir. Aynı durumu İskeçe Medresesi (Eski Şahin Medresesi) tabelasında da yer almıştır.

1

Medrese-i Hayriye açılışında Yunanca ve Osmanlı Türkçesi harfleriyle ‘Gümülcine Medrese-i Hayriye’ yazılı okul tabelası asılmıştır.

2

1974 Albaylar cuntası sonrasında tabeladan Osmanlı Türkçesi bölümü kaldırılmış, yerine Yunanca harfleriyle ‘Gümülcine Medrese-i Hayriye’ yazılı bir okul tabelası yerleştirilmiştir.

3

25 Ağustos 2009 tarihinde değişen bir diğer tabelada ‘Hayriye’ kelimesinin kaldırılması ile Yunanca ‘Gümülcine Medrese Ortaokul-Lisesi’ yazılı bir okul tabelası yerleştirilmiştir. Gelen tepkiler üzerine tabela yenilenmiş ve alt kısımda yer alan tabela eklenmiştir.

4

Yenilenen tabelada ‘Gümülcine Azınlık Medrese-i Hayriye Ortaokulu ve Lisesi’ isimi yer almıştır. Bu tabelayla süreç içerisinde Türk kimliğinin inkârı, Batı Trakya’dakilerin Müslüman Helenler olduğunu kabul edecek bir okul ismi öğrencilerin kullanıma verilmiştir. Kullanılan M/KO “Azınlık” veya “Müslüman” yazılarını taşıyan tabelalar eklenmiştir. Yunanistan, azınlık okullarının adlarında ve tabelalarında M/KO ifadesini kullanarak, dildeki benzetme yoluyla bir ifadeyi gizleyerek örtmektedir. Müslümanlık kelimesinin kısaltması olan “Μουσουλμανικόν” (M/KO), Azınlık kelimesinin kısaltması olan “Μειονοτικόν” (M/KO) ifadeleri gizli tutularak, Türk dışında istediğiniz şekilde ifade edilmesini mümkün kılmıştır.

5

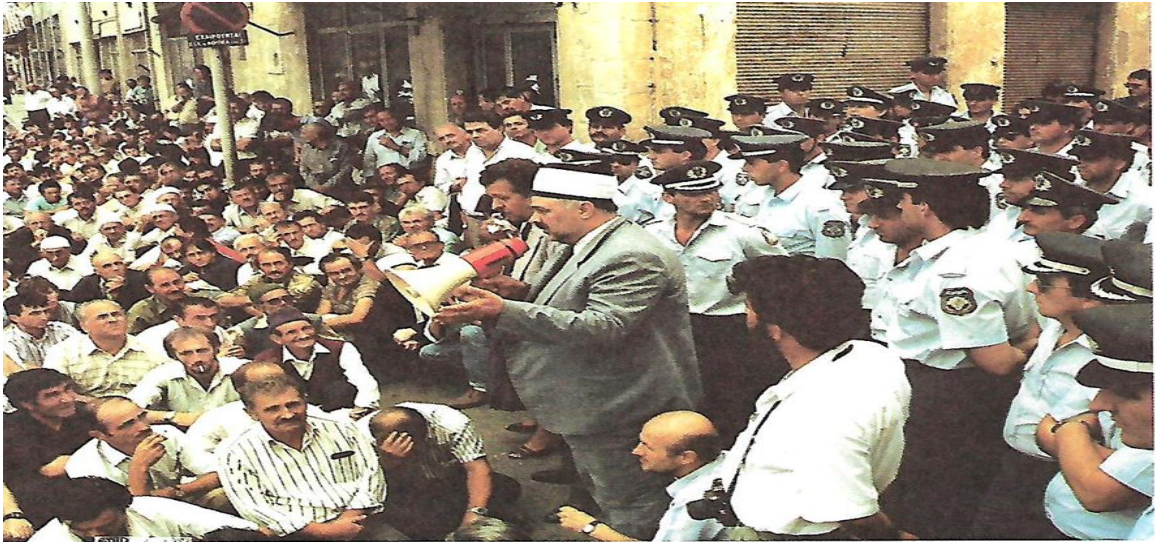
24 Aralık 2020 tarihinde Gümülcine ve İskeçe’deki medrese tabelalarından ‘Azınlık’ ibaresi kaldırılarak, örnekte yer aldığı gibi ‘Gümülcine Müslüman Medrese-i Hayriye Ortaokulu ve Lisesi’ olarak adlandırılmıştır. Bu durum günümüzde Yunanistan’ın Türk azınlığı, açık bir şekilde Türk değil, Müslüman azınlık olarak kabul ettiği, köklü varlığını yok edişinin öğrencilerin hafızasına işlenmesi adına okullara etki eden boyutunun en net örneklerinden biri olmuştur.

Ek 27: Gümölcine Seçilmiş Müftüsü İbrahim Şerif 8 ay hapse mahkum olmuş ve AİHM'ye başvuru sonucu alınan kararla Yunanistan oy birliğiyle 10.000 dolar tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir.

Kaynak: https://twitter.com/muftu_iserif/status/1602964116620345344/photo/1 (Erişim 14.12.2022)

Ek 28: BTMTA 1990 yılında seçilmiş Müftü Mehmet Emin Ağa'nın Polis zoruyla makamdan atılması ve dövülmesini protesto etmek amacıyla oturma eylemi yapılmıştır.

Kaynak: "Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Türkleri Sorunu", İstanbul: Uluslararası İlişkiler Ajansı (İNAF), 1992, s. 69.